

Cuba als schurkenstaat

HET EMBARGO TEGEN DE GEWIJZIGDE
POLITIEKE ACHTERGROND VAN DE 21ste EEUW

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	5
Deel I:	
HISTORISCH OVERZICHT VAN DE CUBAANS-AMERIKAANSE RELATIES	8
1.1. Cuba voor de revolutie	9
1.1.1. Cuba als Spaanse kolonie	9
1.1.2. Cuba in de periode 1898-1959: onafhankelijk in theorie maar in de praktijk een vazalstaat van Washington	10
1.2. Cuba na de revolutie: van protectoraat naar aartsvijand	14
1.2.1. De eerste jaren van de revolutie en de Eisenhower-administratie (1959-1961)	14
1.2.2. President Kennedy en de Amerikaanse nederlaag in de Varkensbaai (1961-1963)	17
1.2.3. Isolatie van Cuba tijdens de Johnson-administratie (1963-1969)	21
1.2.4. Nixon en de kans op détente (1969-1974)	23
1.2.5. De Ford-administratie en de Cubaanse interventie in Afrika (1974-1977)	28
1.2.6. President Jimmy Carter en de Marielcrisis (1977-1980)	30
1.2.7. Ronald Reagan: De Koude Oorlog op zijn vriespunt (1980-1989)	32
1.3. Cuba en de VS na de Koude Oorlog: van nationale veiligheid naar mensenrechten	37
1.3.1. George H. W. Bush en het einde van de Koude Oorlog (1989-1993)	37
1.3.2. Clinton en de Helms-Burton Act (1993-2000)	44
1.3.3. Het aantreden van George W. Bush: geen zicht op beterschap (2001-nu)	54
Deel II:	
DOELSTELLINGEN EN PIJLERS VAN HET AMERIKAANSE CUBA-BELEID	62
2.1. Doelstellingen van het Amerikaanse Cuba-beleid	63
2.1.1. Het thema van mensenrechten en democratie	64
2.1.2. Nationale veiligheid?	67
2.1.3. Anticommunisme en hegemonie	69
2.2. Pijlers van het Amerikaanse Cuba-beleid	72
2.2.1. De strategie van het geweld	72

2.2.2. Het economische, financiële en handelsembargo	73
2.2.3. Het politiek en diplomatiek isoleren van het eiland	73
2.2.4. Track II en het steunen van dissidentengroeperingen	74
2.2.5. De propagandaoorlog	75
2.2.6. Het Amerikaanse migratiebeleid	76
Deel III:	
HET ECONOMISCHE, FINANCIËLE EN HANDELSEMBARGO	79
3.1. Het Cubaanse embargo	80
3.1.1. Embargo of blokkade?	80
3.1.2. Overzicht	80
3.1.3. Doeleinden van de sancties	82
3.1.4. Impact op Cuba	83
3.2. Factoren die het embargobeleid bepalen	90
3.2.1. Internationale oppositie	90
Het concept ‘extraterritorialiteit’ en de oppositie vanuit het Westen	90
Washington vs. Brussel: zijn de Amerikanen van Mars en de Europeanen van Venus?	98
Het verwerpen van de Washington-consensus in Latijns-Amerika	103
3.2.2. Binnenlandse oppositie	109
De bedrijfslobby	109
Oppositie tegen het reisverbod	118
3.2.3. De rol van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap	125
Haviken vs. dialogueros	125
Invloed op het Amerikaanse Cuba-beleid	129
Conclusie	136
Lijst van gebruikte afkortingen	145
Bijlagen	147
Bibliografie	151

Voorwoord

Cuba is een land dat mensen van over de hele wereld fascineert omwille van zijn geschiedenis en ideologie, zijn indrukwekkende prestaties in de sociale sector en zijn speciale relatie met Washington. Ook ik ben altijd geboeid geweest door het socialistische eiland van Fidel Castro. Toen ik enkele jaren geleden een lezing van Aleida Guevara (de dochter van Ché Guevara) bijwoonde, kreeg ik voor het eerst een duidelijk beeld van de omvang van het uiterst vijandige beleid van Cuba's noorderbuur tegenover het land. Een jaar later besliste ik om mij in het onderwerp te verdiepen en mijn eindverhandeling eraan te wijden.

Een thesis schrijf je nooit helemaal alleen. Deze scriptie zou er dan ook helemaal anders hebben uitgezien moest ik niet hebben kunnen rekenen op de hulp van de volgende personen:

Prof. Ruddy Doom, die vanuit zijn ervaring het best geplaatst was om uitleg te geven over de gangbare 'thesispraktijken';

Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, de Europese Unie en Groot-Hertogdom Luxemburg, die bereid was mij te ontvangen voor een uiterst interessant gesprek, evenals iedereen die me geholpen heeft met het mogelijk maken van het interview;

Wayne S. Smith, gewezen hoofd van de Amerikaanse Belangensectie te Havana; hij is waarschijnlijk één van de grootste experts in het onderwerp, zijn website en artikels hadden me al veel bijgebracht en ik was dan ook aangenaam verrast toen hij me één van zijn recentste artikels doorstuurde;

Mark Lamotte en Paul Evrard, van de Vzw Vrienden van Cuba, die me hielpen met informatie en mijn werk controleerden op inhoudelijke fouten;

mijn moeder, die me uit behulpzaamheid maar ook uit eigen interesse hielp met het zoeken naar informatie en het eindresultaat controleerde op taalfouten;

...en niet te vergeten: mijn vrienden en Peter, die me steunden, hielpen, en ter ontspanning mee uitnamen!

Inleiding

Wie over Cuba spreekt, kan bijna niet anders dan de kwestie-Washington vermelden. De Verenigde Staten en het socialistische eiland in de Caraïben zijn immers al jaren aartsvijanden. Het Amerikaanse beleid tegenover Cuba is zo onwaarschijnlijk breed en exhaustief dat een heel aantal recente werken specifiek gewijd zijn aan het onderwerp. Drie van deze werken heb ik kunnen bemachtigen en vormen dan ook de basis van deze scriptie: het werk van Morris Morley en Chris Mc Gillion, dat zeer nauwkeurig de periode beschrijft van 1989 tot 2001; dat van Peter Schwab, dat geschreven is vanuit diens specifieke visie op de mensenrechtenkwestie; en het boek van Patrick Haney en Walt Vanderbush, dat de klemtoon legt op de binnenlands-politieke factoren die het beleid van Washington bepalen. Ook het verzamelwerk van Archibald Ritter en John Kirk is zeer nuttig omdat het een compilatie bevat van een aantal teksten over specifieke kwesties betreffende het embargo. Verder vermeld ik nog de vele publicaties van Wayne Smith, die zelf diplomatiek vertegenwoordiger was in Havana en een zeer kritische visie heeft op het onderwerp. Hij heeft onder meer uitvoerig de beschuldigingen van betrokkenheid bij het internationale terrorisme aan het adres van Cuba besproken. Andere auteurs die specialist zijn in het onderwerp zijn onder andere de Amerikaanse professoren William Leogrande, Saul Landau, Philip Brenner en Jorge Domínguez. María de los Angeles Torres publiceerde een heel aantal artikels over de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap in Florida en voor het Cubaanse buitenlandse beleid is het aangewezen Luis Suárez Salazar te consulteren. Ook een aantal vrijhandelsorganisaties stellen heel wat publicaties over het Cubaanse embargo ter beschikking. Ik vermeld onder andere *Cato Institute* en *USA Engage*, twee organisaties die pleiten voor een einde van alle economische sancties. En voor wie informatie wenst te bekomen over de kosten van het embargo voor Cuba, verwijs ik naar de jaarlijkse rapporten van Cuba ter ondersteuning van de Cubaanse resolutie tegen het embargo in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Deze kunnen worden geconsulteerd op de website www.cubavsbloqueo.cu.

Tijdens de Koude Oorlog was Cuba een bondgenoot van de Sovjet-Unie en dus een vijand van het Westen. Het vijandige beleid van Washington tegenover het eiland was in die sfeer geen eigenaardigheid. Anno 2006 is er echter veel veranderd. Het Ijzeren Gordijn is reeds bijna 17 jaar geleden gevallen en de Sovjet-Unie bestaat niet meer. De desastreuze gevolgen van de economische sancties voor de Cubaanse economie en voor zowat iedereen die in deze economie wenst te investeren hebben tot heel wat protest geleid, zowel in het buitenland als in de Verenigde Staten zelf. Toch werd het embargo onder de Bush-administratie niet versoepeld, maar juist verstrakt.

In deze eindverhandeling zal ik proberen een antwoord te formuleren op de volgende vraag:

“Hoe kan worden verklaard dat in deze gewijzigde internationale sfeer het embargo toch behouden blijft?”

En om de eerste vraag te kunnen beantwoorden: “Wat drijft vandaag de dag het Amerikaanse embargobeleid tegenover Cuba?”

Daarbij zal ik, net zoals Haney en Vanderbush, een blik werpen achter de schermen van het Witte Huis en het Congres. Wie oefent er druk uit op het Congres en op de administratie? Wie heeft er belang bij een wijziging van het beleid? En wie heeft er net belang bij een ongewijzigd beleid?

Een analyse van de binnenlandse drukingsgroepen is echter niet voldoende. Daarom zal ik ook aandacht hebben voor de buitenlandse actoren die van belang zijn. Bovendien zal ik doorheen de volledige scriptie bijzondere aandacht schenken aan de internationaal-politieke situatie en hoe deze door de jaren heen is gewijzigd.

Maar zelfs daarmee blijft mijn vraag onbeantwoord. Daarom lijkt het me nodig ook aandacht te schenken aan dieperliggende thema's, zoals ideologische factoren, de kwestie van de nationale veiligheid en het mensenrechtenthema.

Ik zal daarbij gebruik maken van een literatuurstudie. Voor de periode tot aan de Koude Oorlog gebruik ik voornamelijk boeken, voor de periode na 1989 zal ik me vooral baseren op tijdschriftartikels, evenals de drie vermelde basiswerken. Wat betreft de meest recente periode zal ik dit alles aanvullen met bronnen van het internet en krantenartikels. Verder verwijs ik naar het interview dat ik op 30 maart afnam van Elio Rodríguez, ambassadeur van Cuba voor België, en dat ik eveneens heb gebruikt, voornamelijk als achtergrondinformatie maar eveneens als bron voor interessante citaten en minder bekende gegevens betreffende Cuba.

Deel I bevat een uitgebreid historisch overzicht van de Amerikaans-Cubaanse relaties. Daarbij ga ik verder dan de bespreking van de evolutie van de economische blokkade omdat je die maar kan begrijpen binnen het volledige kader van acties en beleidslijnen van Washington. Zoals vermeld laat ik ook de internationaal-politieke situatie niet onbehandeld.

In Deel II probeer ik een kader te schetsen voor een volledig begrip van het Amerikaanse Cuba-beleid. Ik ga na wat de objectieven zijn die Washington vooropstelt, en in hoeverre die objectieven in de realiteit nagestreefd worden. Ik kijk daarbij verder dan het officiële discours van Washington en ga op zoek naar dieperliggende redenen. Verder bespreek ik de zes ‘strategieën’ die de VS gebruiken om hun doelstellingen te bereiken.

In Deel III verdiep ik mij in één van deze zes strategieën, namelijk het economische, financiële en handelsembargo. Ik bespreek de impact en de doelstellingen van het embargo vanuit het kader van de theorie van de economische sancties. Dan probeer ik het volledige embargobeleid te analyseren, door na te gaan welke actoren een rol spelen in de sanctiepolitiek van Washington. Daarbij zal ik een onderscheid maken tussen internationale actoren en binnenlandse actoren. Bij de bespreking van de internationale actoren analyseer ik de kritiek op de extraterritoriale effecten van de blokkade. Speciale aandacht zal uitgaan naar de kwestie van de compensaties voor de nationalisering van vroegere VS-eigendom. Verder beperk ik mij tot twee regio’s: de Europese Unie en Latijns-Amerika. De Cuba-politiek van de EU is naar mijn mening belangrijk omdat de Unie de enige (belangrijke) internationale actor is die zich duidelijk uitspreekt over het land en omdat het Europese handelsblok ook het meeste potentieel heeft om Washington onder druk te zetten. Ook de huidige ontwikkelingen in Latijns-Amerika zal ik in beschouwing nemen, omdat de positie van Cuba op het subcontinent steeds zeer belangrijk is geweest voor het land en omdat de huidige politieke omstandigheden naar mijn oordeel zeer gunstig zijn voor het eiland.

In de beschouwing van de binnenlandspolitieke factoren die bepalend zijn voor het Amerikaanse embargobeleid zal ik een onderscheid maken tussen (1) de tegenstanders en (2) de voorstanders van de sancties. Bij de tegenstanders bespreek ik enerzijds de invloed van de bedrijfssector en anderzijds de oppositie tegen het reisverbod. Het is belangrijk het reisverbod apart te bespreken, omdat de groepen die zich tegen dit deel van de sancties uitspreken specifieke belangen hebben bij het reizen naar Cuba. Daarom heeft dit onderdeel van het embargo naar mijn mening de meeste kans om als eerste tot einde te komen. Speciale aandacht gaat uit naar de groep van voorstanders, die volledig samenvalt met de radicale rechtervleugel van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap te Florida.

In de conclusie maak ik op basis van al het vorige een slotsom en neem ik ook de huidige Bush-administratie in beschouwing. Ik zal proberen mijn onderzoeksvraag te beantwoorden en op basis van dit antwoord formuleer ik mijn toekomstvisie.

Deel I:

HISTORISCH OVERZICHT VAN DE CUBAANS- AMERIKAANSE RELATIES

1.1. Cuba voor de revolutie

1.1.1. Cuba als Spaanse kolonie

De Amerikaanse interesse voor Cuba

De Amerikaanse interesse voor Cuba bestaat al ongeveer zo lang als de Amerikaanse Unie zelf. Uitspraken erover zijn terug te vinden in de geschriften van onder meer John Adams, Thomas Jefferson, James Madison, James Monroe, John Calhoun en John Quincy Adams. Elk van hen verwachtte dat Cuba ooit deel zou uitmaken van de Amerikaanse Unie of dat het een aanhangsel zou worden van de VS.¹ Zo voorzag Jefferson dat de uiteindelijke zuidergrens van de Unie zou gevormd worden door Cuba. In 1809 raadde hij zijn opvolger, James Madison, aan een deal voor te stellen aan Napoleon, die toen Spanje bezette. De Verenigde Staten zouden Frankrijk hun gang laten gaan in Latijns-Amerika, op voorwaarde dat Frankrijk Cuba aan de Verenigde Staten zou geven. Groot-Brittannië maakte echter snel duidelijk dat het een annexatie van Cuba door de VS niet zou tolereren. De Verenigde Staten zouden moeten wachten tot de tijd rijp was.²

John Quincy Adams vertolkte de mentaliteit rond Cuba toen hij in een brief uit 1823 zijn 'rijpe-appel-theorie' ontwikkelde. Naar zijn mening was Cuba interessant omwille van zijn dominante positie in de Golf van Mexico en in de Caribische zee, zijn uitgebreide haven in Havana en de plaats die het eiland bezette in het midden van de route tussen Amerika's zuidkust en het eiland Santo Domingo. Bovendien zouden de aard van Cuba's productie evenals diens eigen behoeften wederzijds voordelige handel mogelijk kunnen maken. Net zoals een appel die, wanneer hij door een storm van een boom wordt losgerukt, enkel op de grond kan vallen, zou Cuba, met geweld van Spanje gescheiden en niet in staat zichzelf te onderhouden, niet anders kunnen dan bewegen in de richting van de Noord-Amerikaanse Unie.³

¹ BENJAMIN, Jules, R., *The United States and the origins of the Cuban revolution. An empire of liberty in an age of national liberation*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1990, p.1.

² GLEIJESES, Piero, *Conflicting missions, Havana, Washington and Africa 1959-1976*. Chapel Hill, London, The University of North Carolina Press, 2002, pp.12-13.

³ BRAEM, Martin, *USA-Cuba: de 30jarige oorlog*. In: BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, *Cuba, mijn slinger is die van David*. Berchem, uitgeverij EPO, 1990, pp.47-48.

De onafhankelijkheidsstrijd

Hoewel het tot een echte annexatie nooit gekomen is, werden deze doelstellingen wel benaderd tijdens de eerste 60 jaren van Cuba's onafhankelijkheid van Spanje. In de literatuur, en dan vooral in de Amerikaanse literatuur, wordt meestal verwezen naar de 'Spaans-Amerikaanse oorlog'. Dit impliceert dat de Cubanen geen rol hebben gespeeld in het vrijwaren van hun onafhankelijkheid. Cubanen zelf spreken daarom over de 'Spaans-Cubaans-Amerikaanse oorlog'. Zij hebben immers decennialang hardnekkig gestreden om zich van hun kolonisator te bevrijden.⁴ De eerste tienjarige onafhankelijkheidsstrijd, die zijn aanvang nam in 1868, kon de Spaanse legers niet verdrijven. In 1895 werd onder de leiding van José Martí de strijd hernomen. Na vier jaar namen de Verenigde Staten deel aan de strijd en haast onmiddellijk werd door de VS de genadeslag toegediend. Zo werd in 1898 een einde gesteld aan de kolonisatie van Cuba door Spanje.⁵

1.1.2. Cuba in de periode 1898-1959: onafhankelijk in theorie maar in de praktijk een vazalstaat van Washington

De eerste jaren na de dekolonisatie en het Platt-amendement (1899-1902)

.Gedurende drie jaar, van 1899 tot 1902, bleven de VS-strijdkrachten op Cuba, in afwachting van een bevredigende regeling voor de status van het eiland. Grote investeringen werden gedaan in suikerplantages en -fabrieken. Cuba's economie werd bijna volledig in die van de VS geïntegreerd. De Cubanen waren echter niet blij met de aanwezigheid van VS-troepen op hun grondgebied. Zij vreesden dat hun jarenlange strijd tegen de koloniale heerschappij voor niets was geweest en dat ze een kolonie zouden worden van de Verenigde Staten. Het Cubaanse verzet was echter niet sterk genoeg om de Amerikaanse overheerser te overtuigen.

In 1902 werden algemene verkiezingen gehouden voor een grondwetgevende vergadering op Cuba. De Verenigde Staten eisten als voorwaarde voor het terugtrekken van hun troepen (en daardoor voor de onafhankelijkheid van Cuba) dat de grondwetgevende vergadering het zogenaamde Platt-amendement zou opnemen in de grondwet. Dit amendement bepaalde dat de Verenigde Staten het recht zouden hebben in Cuba te interveniëren als daar de politieke, sociale of economische rust zou worden verstoord. Bovendien zou Washington controle uitoefenen over de buitenlandse betrekkingen van Cuba, moest het land zijn handelspolitiek in overeenstemming brengen met de belangen van de VS en zou het eiland een aantal bases

⁴NIESS, Frank, *A hemisphere to itself. A history of US-Latin American relations*. London, New Jersey, Zed Books, 1990, p.55.

⁵GLEIJESES, Piero, *o.c.*, p.13.

moeten afstaan aan de VS-strijdkrachten. Zo werd de marinebasis Guantánamo, in het zuiden van het eiland, voor 99 jaar door Cuba afgestaan.⁶

Cuba voor de revolutie: de teloorgang onder de eerste presidenten (1902-1959)

Zo werd in 1902 in theorie de onafhankelijkheid aan Cuba verleend, maar in feite was het eiland een protectoraat, een vazalstaat. De periode tot 1959 kenmerkte zich door sarcasme, kiezersbedrog, corruptie, VS-inmenging en manipulatie door de strijdkrachten. Het ene corrupte bewind na het andere volgden mekaar door middel van staatsgrepen op, alle gekenmerkt door corruptie, goede relaties met de VS en een bloedige onderdrukking van het verzet van de bevolking.

De eerste president voor Cuba was Tomás Estrada Palma, die jarenlang in de VS had gewoond en zelfs VS-staatsburger was. Hij moest dan ook afrekenen met heel wat verzet van Cubanen die hun ontevredenheid uitten tegenover de greep die de Amerikanen hadden op het eiland. Die ontevredenheid was er bij de oppositie maar later werd de oppositie ook buiten het parlement gevoerd. De VS reageerden door zich op het Platt-amendement te beroepen en in 1906 greep het leger in om de orde te herstellen. Nieuwe verkiezingen werden gehouden en Gómez volgde Estrada Palma op. Tijdens diens corrupte en bloeddorstige bewind was het eigenlijk niet Gómez zelf, maar de VS-ambassadeur die de touwtjes in handen had in het politieke bestel. De volgende president, García Menocal, werd door de VS te eigenzinnig bevonden en in 1925 verleenden de Verenigde Staten hun steun aan de nieuwe president, de liberaal Gerardo Machado. In hem vonden de VS een trouwe bondgenoot. Machado maakte echter misbruik van de VS-zegen en schakelde met geweld alle oppositie uit.⁷

Het verzet van de bevolking tegen de brutale oppressie van Machado steeg en in 1933 werd hij gedwongen het eiland te ontvluchten. De interim-regering die was aangesteld werd snel omvergeworpen door een staatsgreep van een groep legerleiders, geleid door sergeant Fulgencio Batista en de professor-fysicus Ramón Grau San Martín. Het nieuwe regime onder leiding van Grau San Martín claimde een revolutionair bewind te voeren. Er werden heel wat sociaal-economische hervormingen doorgevoerd en het Platt-amendement werd door Grau eenzijdig opgezegd. Achter de schermen was het echter niet Grau maar het leger dat de touwtjes in handen had. Graus opzegging van het Platt-amendement werd door Fulgencio Batista niet in dank afgenomen. Na een jaar 'revolutionair' bewind slaagde de legerleider erin de vroegere politieke leiders achter zich te krijgen en zo Grau te verplichten om af te treden. Batista nam de leiding op zich van een nieuwe, militaire regering en herstelde de relaties met de VS. Oppositie werd gevoerd door Grau. Er was echter ook een conservatieve strekking, de

⁶ VOGEL, Hans Ph, *Geschiedenis van Latijns-Amerika*. Utrecht, Het Spectrum, 1997, pp. 252-254.

⁷ Ibid., pp.254-256.

officiële oppositie, die Batista steunde. Batista maakte misbruik van de versplintering binnen de oppositie en versterkte zo zijn eigen autoriteit.

Het aantreden van Franklin Delano Roosevelt als president van de Verenigde Staten had voor een belangrijke evolutie gezorgd in de Amerikaanse politiek ten opzichte van het Latijns-Amerikaanse subcontinent. Op 4 maart 1933 had hij in een toetredingspeech zijn ‘Good Neighbor Policy’ toegelicht. De Verenigde Staten zouden zich voortaan gedragen als een ‘Goede Buur’ in hun buitenlands beleid, die zichzelf maar ook zijn burens respecteert, die zijn verplichtingen nakomt en akkoorden naleeft. Het eerste tastbare bewijs van deze nieuwe houding was het afschaffen van het controversiële Platt-Amendement in 1934, waardoor Cuba de facto erkend werd als soevereine staat.⁸ Door het ‘Verdrag van Relaties’ werd bepaald dat een aantal van de akkoorden van 1903, zoals die over de status van Guantánamo, zouden worden voortgezet.⁹

Ondanks zijn dictatoriale bewind, genoot Batista aanvankelijk enige populariteit. Dit was te danken aan een aantal sociaal-economische hervormingen die hij had doorgevoerd, met als hoogtepunt de introductie van één van de meest progressieve grondwetten van Latijns-Amerika in 1940. In 1944 verloor hij echter de verkiezingen ten voordele van Grau. Die werd op zijn beurt opgevolgd door Carlos Prío. Ondertussen ging Batista in vrijwillige ballingschap in de VS. Maar 8 jaar later keerde hij terug en slaagde hij er door een staatsgreep weer in om aan de macht te komen.¹⁰ Het nieuwe regime van Fulgencio Batista was één van de meest repressieve dictaturen die het Cubaanse volk ooit had gekend. Door Batista werd de grondwet buiten werking gesteld, het parlement ontbonden en de oppositie hardhandig onderdrukt. Duizenden Cubanen lieten het leven. Washington bleef echter zijn steun betuigen aan de dictator.¹¹

Ondertussen waren hele generaties Cubaanse intellectuelen en studenten volledig ontmoedigd door hun onvermogen om iets te veranderen aan het heersende politieke bestel in hun land. Heel wat studentenbewegingen besloten ondergronds actie te voeren door middel van terreur. De beweging van de jonge student Fidel Castro was er zo één. Na een mislukte actie op de Moncadakazerne in Santiago de Cuba¹² besloot Castro een nieuwe revolutionaire beweging op te starten in Mexico, met als doel het regime van Batista omver te werpen. Deze beweging sloeg dermate aan dat de regering-Batista in het nauw werd gedreven. Op 1 januari 1959 werd

⁸ KRYZANEK, Michael J., *US-Latin American relations*. New York, Praeger Publishers, 1985, pp.41-42.

⁹ (anon.), “Cuba Profile. History, government, and economy”. In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.162.

¹⁰ GELLMAN, Irwin F., *Roosevelt and Batista, Good Neighbor diplomacy in Cuba, 1933-1945*. Albuquerque (New Mexico), University of New Mexico Press, 1973, pp.1-7 en HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *Cuba*. Amsterdam, Koninklijk Instituut voor de tropen, 1998, pp.12-13.

¹¹ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, pp.13-14.

¹² Dit gebeurde op 26 juli 1953, waardoor men achteraf ter nagedachtenis van de overval sprak over de ‘Beweging van de 26^e Juli’ (Movimiento 26 de Julio) wanneer men refereerde naar de nieuwe beweging.

het verzet van de rebellengroep beloond met de overwinning. Batista vluchtte naar het buitenland. De Cubaanse revolutie was een feit.¹³

¹³ VOGEL, Hans Ph, *o.c.*, pp.252-271.

1.2. Cuba na de revolutie: van protectoraat naar aartsvijand

1.2.1. De eerste jaren van de revolutie en de Eisenhower-administratie (1959-1961)

De erfenis van Fidel Castro

De revolutionaire beweging van Fidel Castro erfde een Cuba dat volledig afhankelijk was van de Verenigde Staten. 65 procent van Cuba's importen kwamen uit de Verenigde Staten, en ook de export van het land was voor 75 procent gericht op de VS. Zo ongeveer alles op het eiland wat winst kon scheppen, was in handen van Amerikaanse banken. Niet alleen in de economie was de VS-dominantie tekenend. Ook in de cultuur, waarden en leefstijl van de Cubanen was er een duidelijke invloed van hun noorderbuur, evenals in politieke en economische zaken. De Cubaanse middenklasse was als het ware 'geamericaniseerd', zij had niet de minste interesse om zich 'nationaal' te affirmeren. Deze Cubaanse middenklassers hadden natuurlijk meer te verliezen dan te winnen bij de revolutie en waren eerder een sterke band met de VS genegen.

Anderzijds waren er de Cubanen die de economische soevereiniteit en culturele integriteit van hun land verdedigden, en de positie van Cuba als protectoraat van de Verenigde Staten ter discussie stelden. Over hoe die positie zou moeten worden veranderd was er echter geen consensus. Voor een definitieve breuk met de VS was men immers voorzichtig, gegeven Cuba's locatie, de Amerikaanse invloed op zijn maatschappij en het verleden van VS-interventies op het eiland.¹⁴

De Cubaanse economie bevond zich in een impasse. De Amerikanen hadden Cuba's economie volledig gereduceerd tot zijn suikerproductie, waarvan de opbrengst echter steeg of daalde naargelang de Amerikaanse behoeften evolueerden. De vraag naar suiker in de VS was echter sinds de jaren '20 niet meer gestegen, waardoor de productie noodgedwongen moest dalen, met een lange economische stagnatieperiode als gevolg.¹⁵

¹⁴ DEL AGUILA, Juan, M., *Cuba, dilemmas of a revolution*. Boulder, Oxford, Westview Press, 1994, p.55.

¹⁵ BRAEM, Martin, *USA-Cuba: de 30jarige oorlog*. In: BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, o.c., p.50.

Castro: idealist of communist?

In de Verenigde Staten waren de meningen over Fidel Castro verdeeld. Zo waren er Amerikanen die argwanend keken tegenover Castro's bedoelingen, en die hem als anti-Amerikaans en pro-communist zagen. Maar er was ook een groep intellectuelen, reporters en liberale woordvoerders, die de revolutie toejuichten. Zij zagen in Castro een idealistische, nationalistische leider die een einde had willen maken aan het dictatoriale bewind van Batista. Verder was er sprake van een groep Amerikanen die Castro zagen als een onvolwassen maar effectieve leider die geen duidelijke visie had over hoe hij de revolutionaire beweging zou gaan leiden.¹⁶ Tekenend voor deze Amerikaanse houding waren de reacties van het bezoek van de kersverse Cubaanse premier aan Washington in april 1959. Vice-premier Nixon verklaarde over Fidel Castro dat hij het potentieel had om een goede leider te worden maar dat hij wel "enorm naïef moest zijn over het communisme".¹⁷

Het begin van de nationalisaties en de groeiende onvrede in de Verenigde Staten

Fidel Castro werd eerste minister van de nieuwe regering. Eén van de belangrijkste punten van zijn regeringsprogramma was het tot aanvaardbare proporties brengen van de economische afhankelijkheid van de Verenigde Staten. Zo werd alles in het werk gezet om andere klanten te vinden voor de Cubaanse suiker. Ook trachtte Castro iets te veranderen aan de compleet overhoop liggende interne economische structuur.¹⁸ Enkel in het eerste jaar werden door de nieuwe regering meer dan 1500 wetten aangenomen. Daaronder bevonden zich onder meer wetten voor loonsverhogingen en een verlaging van de huren.¹⁹ Verder werd geprobeerd orde te brengen in de chaos die het gevolg was van vele jaren van wanbeleid. Er werd de strijd aangeboden tegen corruptie, maffia, drugsverkeer, prostitutie, etc. Van groot belang waren de hervormingen op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en sport, die al snel zouden resulteren in de grootste verwezenlijkingen van de revolutie.²⁰ Hoewel Fidel Castro vanuit zijn schuilplaats vrije democratische verkiezingen had beloofd, verklaarde hij nu dat "de revolutie geen tijd kon verknoeien aan zulke onzin". Het nieuwe regime beweerde dat de mensen hun steun betoonden door het bijwonen van politieke bijeenkomsten, een proces dat 'directe democratie' werd genoemd. Naarmate de tijd vorderde en de revolutie radicaler werd, werden contrarevolutionaire geluiden steeds minder geduld. Buurtcomités ter Verdediging van de Revolutie (CDR's) werden opgericht om

¹⁶ Ibid., p.56.

¹⁷ BENJAMIN, Jules, R., *o.c.*, pp.177-178.

¹⁸ VOGEL, Hans Ph, *o.c.*, pp.271-272.

¹⁹ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, p.18.

²⁰ HERRERA, Rémy, *Cuba n'est pas un fragment de l'URSS oublié aux caraïbes*. La Pensée Libre, 6, 2005, jun., p.11.

contrarevolutionaire activiteiten op te sporen. Tegen 1965 zaten zo'n zestigduizend politieke gevangenen in Cubaanse gevangenissen en werkkampen.²¹

Arme Cubanen hadden hun inkomen opmerkelijk zien stijgen door de hervormingen en de maatregelen hadden dan ook geleid tot een onmiddellijke populariteit van het nieuwe regime.²² Voor de rijkere middenklasse was dit echter anders. Velen onder hen besloten het eiland te verlaten. Dit was een slechte zaak voor de wederopbouw die Castro moest leiden, aangezien het vooral hoogopgeleiden (artsen, zakenlieden, advocaten, etc) waren die Cuba de rug toekeerden. Deze eerste emigratiegolf had plaats tussen 1959 en 1961. De meerderheid van de emigranten vestigde zich in de Verenigde Staten, Venezuela of Spanje.²³

Verschillende stappen in Castro's beleid maakten het behoud van vriendschappelijke relaties met de VS onmogelijk. Zo was de harde aanpak van een aantal leden van het Batista-bewind voor de Amerikanen een eerste teken van het ondemocratische karakter van het Castro-regime. Andere stappen die kwaad bloed zetten bij de Amerikanen waren het onder regeringstoezicht plaatsen van de Cubaanse Nationale Telefoonmaatschappij, die al jaren in VS-handen was, en het drastisch verlagen van de tarieven voor de Cubaanse Elektriciteitsmaatschappij, eveneens VS-bezit.²⁴ De hervorming die de meeste reactie uitlokte op Amerikaans grondgebied was echter de Agrarische Landhervormingswet van 17 mei 1959. Een heel aantal grootgrondbezitters werden het slachtoffer van de nationalisaties van gronden, onder wie vele VS-burgers. De compensaties die de wet voorzag werden door vele Amerikaanse grondbezitters als onvoldoende ervaren.²⁵ Hun ongenoegen over de nieuwe Cubaanse regering groeide en zij communiceerden hun wens tot actie aan de Eisenhower-administratie.

Maar Cuba was toen niet van groot belang voor de Amerikaanse buitenlandse politiek en aanvankelijk reageerde de president terughoudend. In 1959 zette hij echter een belangrijke stap door een plan goed te keuren voor geheime actie tegen de regering-Castro. Dit plan bestond onder andere uit de creatie van een radiostation dat zou uitzenden op Cuba en het begin van de training van een paramilitaire groep die zou kunnen worden ingezet op het eiland.²⁶

²¹ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, p.18 en 21.

²² *Ibid.*, p.18.

²³ VOGEL, Hans Ph, *o.c.*, p.273.

²⁴ BRAEM, Martin, *USA-Cuba; de 30jarige oorlog*. In: BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, *o.c.*, pp.52-53.

²⁵ BENJAMIN, Jules, R., *o.c.*, pp.179-182.

²⁶ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo. The domestic politics of an American foreign policy*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2005, pp.12-16.

In 1960 ging Eisenhower over tot economische vergeldingsacties. Amerikaanse olieraffinaderijen werden verboden in Cuba Russische olie te raffineren en de Cubaanse suikerquota werden drastisch verlaagd. Castro reageerde door alle VS-bezit, geschat op ongeveer 1 miljoen dollar, te nationaliseren en de import van Amerikaanse producten te verlagen. In oktober 1960 werd door de Amerikaanse overheid een economisch embargo afgekondigd op alle export naar het land, uitgezonderd voedsel en medicijnen. Vervolgens werd het embargo uitgebreid naar buitenlandse dochterbedrijven van VS-ondernemingen, suikerquota werden herleid tot nul en er werd een zwarte lijst aangelegd van vaartuigen die ladingen naar of vanuit Cuba vervoerden. De vijandschap tussen beide landen werd officieel toen op 3 januari 1961 door de Eisenhower-administratie besloten werd de diplomatieke betrekkingen met Cuba te verbreken.²⁷

1.2.2. President Kennedy en de Amerikaanse nederlaag in de Varkensbaai (1961-1963)

Het aantreden van John F. Kennedy en de Varkensbaai-invasie

De nieuwe man van het Witte Huis, John Kennedy, zette de vijandige politiek die was ingezet door zijn voorganger verder. Hij verleende spoedig zijn toestemming voor het organiseren van een invasie die geleid zou worden door Cubaanse ballingen in de VS. Op 17 april 1961 landden zo'n 1400 Cubaanse ballingen op Cuba. Zij werden echter verrast door een indrukwekkende verdediging van het Cubaanse leger. De Cubanen waren immers uiterst alert na de aanval op haar luchtmacht door acht B-26's, bestuurd door vluchtelingen, slechts enkele dagen voordien.²⁸ Ironisch genoeg was deze aanval door de Amerikanen bedoeld als voorbereidende actie op de Varkensbaai-invasie. Verder zorgden een aantal verkeerde inschattingen op logistiek vlak voor een absoluut fiasco van de CIA. De grootste inschattingsfout van de Amerikanen was echter de verwachting dat het Cubaanse volk in opstand zou komen tegen zijn nieuwe president. Een intern CIA-rapport had aangetoond dat de steun waarop Castro bij zijn bevolking kon rekenen was gedaald tot onder de 30 procent. Niets was echter minder waar. Het invasieleger werd verrast door een enorm verzet van het Cubaanse leger, en na 72 uur was het volledig verslagen.²⁹ De vernedering bij Kennedy was groot, de triomf bij Fidel Castro des te groter.

²⁷ HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., ELLIOTT, Kimberly Ann, *Economic sanctions reconsidered. Supplemental case histories*. Washington DC, Institute for International Economics, 1990, p.194.

²⁸ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.16-17.

²⁹ BRAEM, Martin, *USA-Cuba: de 30jarige oorlog*. In: BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, *o.c.*, 1990, pp.56-57.

De mislukking van de Varkensbaai-invasie zorgde echter niet voor een ommekeer in de strategie van president Kennedy. Integendeel, voor de president en zijn broer, Robert Kennedy, werd de figuur van Fidel Castro een obsessie: hij moest verdwijnen.³⁰ In augustus 1961 keurde Kennedy een nieuw CIA-programma goed voor geheime acties tegen Cuba. Het ging om propaganda-activiteiten in Cuba en doorheen Latijns-Amerika, geheime activiteiten gericht tegen de economie en een voortzetting van de steun aan paramilitaire groepen. Uiteindelijk werden alle ideeën betreffende acties tegen de Cubaanse regering samengebracht onder de naam ‘Operation Mongoose’. Dit project werd geleid door Generaal Edward Lansdale. De Amerikaanse ballingen speelden uiteraard een zeer belangrijke rol in het programma.³¹ Het plan bleek echter snel onsuccesvol, mede door de steun die Fidel Castro nog steeds genoot onder de Cubaanse bevolking.³²

De Verenigde Staten hadden vanaf het begin argwanend gekeken naar de nationalisaties die door de Cubaanse regering werden doorgevoerd. Keer op keer werd aan Castro gevraagd of hij geen communist was, waarop hij telkens negatief antwoordde. De vijandigheid van de Verenigde Staten en de afgekondigde maatregelen lieten hem echter weinig andere keuze dan zich te richten tot het Sovjetkamp. In 1960 had Cuba reeds een akkoord getekend met de Sovjet-Unie inzake economische samenwerking. Cuba zou een zeer gunstige lening verkrijgen van 100 miljoen dollar en de Sovjets zouden Cubaanse suiker kopen. Ook zou het eiland onder andere aardolie ontvangen van de Sovjet-Unie.³³ Op 2 december 1961 verklaarde Castro in een toespraak tot de natie: “Ik ben een marxist-leninist en ik zal dat zijn tot de dag dat ik dood ga.”³⁴ Cuba werd getransformeerd tot een socialistische staat, met een eenheidspartij, gecollectiviseerde landbouw en vijfjarenplannen.³⁵ Het land raakte volledig georiënteerd op de Sovjet-Unie, de breuk met de VS was voltrokken.

De rakettencrisis en de verzuring van de relaties tussen Cuba en de Sovjet-Unie

In 1962 nam de eerste en laatste directe confrontatie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie plaats, en dit op Cuba. Sovjet-leider Nikita Chroesjtsjov besliste er basissen te bouwen voor ballistische raketten. Zo hoopte Chroesjtsjov de *missile gap* met de Verenigde Staten te dichten. Op 16 oktober kwam de CIA via spionagevluchten op de hoogte van deze activiteiten.³⁶ Enkele dagen later werd door president Kennedy aangekondigd dat de Amerikaanse vloot elk Sovjetschip zou tegenhouden dat op weg was naar Cuba en aanvalswapens aan boord had. Ondertussen werd druk nagedacht over mogelijke strategieën

³⁰ GLEIJESES, Piero, *o.c.*, p.16.

³¹ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, 2005, p.17.

³² GLEIJESES, Piero, *o.c.*, p.17.

³³ VOGEL, Hans Ph, *o.c.*, pp.272-273.

³⁴ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, p.19.

³⁵ VOGEL, Hans Ph., *o.c.*, p.273.

³⁶ BRENNER, Philip, “Cuba and the missile crisis”. In: *Journal of Latin American Studies*, 22, 1990, 1, p.115.

om de Sovjetraketten weg te halen.³⁷ De ‘rakettencrisis’ werd gelukkig met diplomatieke middelen opgelost. De Kennedy-administratie beloofde Cuba niet binnen te vallen en op termijn kernraketten in Turkije te verwijderen. In ruil hiervoor beloofde Chroesjtjov de raketten op Cuba weg te halen.³⁸

Vaak wordt de rol van Cuba in de rakettencrisis onderschat. Het eiland wordt dan voorgesteld als het decor waartegen de confrontatie tussen beide supermachten zich afspeelde. Als we de verschillende acties die de VS voordien ondernomen hadden in acht nemen, is het echter niet verwonderlijk dat Cuba toestemde met de vraag van de Sovjet-Unie om de raketten te plaatsen. De economische agressie, de Varkensbaai-invasie, Operation Mongoose... al deze uitingen van vijandigheid hadden uiteraard kwaad bloed gezet bij de Cubanen. Bij de Cubaanse leiders was er een vermoeden dat de Kennedy-administratie na haar falen in de Varkensbaai begonnen was met het voorbereiden van een nog grotere invasie. Door de installatie van op de VS gerichte raketten zouden de Amerikanen wel twee keer nadenken voor ze zich nog eens aan een militair avontuur zouden wagen op Cuba.

Over het akkoord dat door Kennedy en Chroesjtjov gesloten werd, was Castro furieus. Chroesjtjov had namelijk op geen enkele manier rekening gehouden met zijn voorwaarden. Evenmin was de Cubaanse leider op de hoogte gebracht van het akkoord, waardoor deze het via de radio had moeten vernemen. Ten gevolge van de overeenkomst tussen beide supermachten werden zowel de raketten als niet-offensieve wapens verwijderd en bovendien werden alle Sovjetroepen teruggetrokken. Deze niet-offensieve wapens werden door Cuba gebruikt tegen terroristische aanslagen tegen het eiland. De uitkomst voor Cuba was dan ook allesbehalve positief, integendeel, de rakettencrisis liet Cuba verzwakt achter. Het is dan ook niet verwonderlijk dat na afloop de relaties tussen Cuba en de Sovjet-Unie aangetast waren.³⁹

De laatste VS-initiatieven tegen Cuba voor de dood van Kennedy: geen zicht op détente

Ondertussen waren de relaties tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten zichtbaar verbeterd. De periode van détente die volgde op de rakettencrisis, leidde onder andere in 1963 tot een akkoord over het verbod op testen van nucleaire wapens. De détente reikte echter niet tot Cuba. Op 19 juni 1963 werd door Kennedy een ‘Integrated Covert Action Program’ (‘Geïntegreerd Programma van Geheime Acties’) goedgekeurd. Dit programma hield sabotagedaden in tegen vier belangrijke sectoren van de Cubaanse economie: elektriciteitscentrales, petroleumraffinaderijen en –opslagplaatsen, transport via spoorwegen

³⁷ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, p.20.

³⁸ McWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, (eds.), *The world since 1945. A history of international relations*. London, Lynne Rienner publishers, 2001, pp.97-100.

³⁹ BRENNER, Philip, *o.c.*, pp.115-142.

en snelwegen, en productie. Ook paramilitaire operaties en inspanningen om de Cubaanse handel met derde landen te verstoren behoorden tot het plan.⁴⁰

Ondertussen gingen de Verenigde Staten alleen maar verder met hun economische sancties tegen het eiland. In 1962 werd alle invoer verboden van gelijk welk product, van welke afkomst dan ook, waarin enig Cubaans materiaal verwerkt was. Men ging zelfs zover de toegang tot Amerikaanse havens te verbieden aan schepen die in de zes voorgaande maanden goederen hadden getransporteerd naar Cuba.⁴¹ De blokkade tegen Cuba werd officieel bekrachtigd toen op 3 februari 1962 de sancties die al sinds 1959 tegen Cuba waren genomen door presidentiële bekendmaking werden afgekondigd.⁴² In 1963 werden financiële transacties verboden voor Amerikaanse burgers en er kwam een reisverbod. In juli 1963 werden alle Cubaanse activa in de Verenigde Staten bevroren.⁴³

Enkele maanden later introduceerde William Attwood, die door Kennedy was aangewezen om de VS te vertegenwoordigen in de Verenigde Naties, de idee van een meer positieve houding t.o.v. Cuba. De ideeën van Attwood hadden succes en er werd door beide landen beslist tot geheime gesprekken tussen VS-afgevaardigden enerzijds, en Castro en René Vallejo (Castro's persoonlijke fysicus en vertrouweling) anderzijds. Deze plannen bevonden zich echter slechts in een pril stadium toen Kennedy vermoord werd op 22 november 1963.⁴⁴

⁴⁰ GLEIJESES, Piero, *o.c.*, p.21.

⁴¹ BRAEM, Martin, Cuba. *Het onkruid in de achtertuin. Politieke en economische krachtlijnen van de Cubaanse revolutie*. Gent, Masereelfonds, 1981,p.54.

⁴² AGUILAR TRUJILLO, Alejandro, *Relaciones Cuba-Estados Unidos: actualidad y perspectivas en la esfera económica*. In: Cuba: Investigación económica, jan.-mart. 1995, p.21.

http://www.nodo50.org/cubasigloXXI/politica/aguilar_310106.pdf (geconsulteerd op 01/03/06)

⁴³ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.18.

⁴⁴ GLEIJESES, Piero, *o.c.*, pp.23-25.

1.2.3. Isolatie van Cuba tijdens de Johnson-administratie (1963-1969)

Aan de ideeën van een toenadering tot Cuba kwam een abrupt einde door de dood van Kennedy. Het was weinig waarschijnlijk dat een nieuwe president, die zichzelf nog niet bewezen had ten opzichte van Cuba, het risico zou lopen bekritiseerd te worden voor een ‘softe aanpak’ ten aanzien van het land.⁴⁵

Isolatie van Cuba op het Latijns-Amerikaanse continent

De Johnson-administratie beschouwde het Cubaanse revolutionaire eiland als een potentiële exporteur voor revoluties, vooral dan op het Latijns-Amerikaanse continent. Daarom werd niet geaarzeld om in te grijpen in Brazilië ('64) en in de Dominicaanse republiek ('65) toen daar de rust dreigde verstoord te worden.⁴⁶ Voor Johnson was het duidelijk: een tweede Cuba kon niet getolereerd worden. Er waren twee opties om dit te voorkomen. Ofwel moest het Cubaanse regime verdwijnen, ofwel moest Cuba zodanig geïsoleerd worden dat het geen invloed meer zou kunnen uitoefenen op andere landen. Officieel werd uitgegaan van de tweede optie, maar in werkelijkheid bleven de Verenigde Staten doorgaan met hun geheime operaties die erop gericht waren het regime in Havana uit te schakelen.⁴⁷ Van de meest controversiële beleidsdaden, zoals moordaanslagen op Fidel Castro en CIA-sabotage op het eiland zelf, werd aanvankelijk afstand genomen door de Johnson-administratie. Toch vonden er in deze periode een aantal aanslagen tegen de Cubaanse suikeroogst plaats, evenals pogingen om producten die op weg waren naar Cuba in buitenlandse havens te saboteren.⁴⁸

Op diplomatiek vlak beschikten de Verenigde Staten over een zeer handig hulpmiddel om Cuba in isolement te brengen, namelijk de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS). Deze organisatie werd volledig gedomineerd door Washington, wat Havana ertoe bracht de organisatie te bestempelen als Washingtons ‘Ministerie van Kolonies’. In 1962 werd beslist Cuba uit zijn lidmaatschap te ontheffen. In juli 1964 ging men nog een stap verder, toen alle diplomatieke, economische en transportrelaties met Cuba werden verbroken. Mexico lapte de orders van Washington aan zijn laars en bleef volledige diplomatieke relaties met Cuba onderhouden.⁴⁹

In 1965 werd Johnson geconfronteerd met een tweede emigratiegolf vanuit Cuba. Meer dan 3000 Cubanen verlieten in oktober hun land via Camarioca. Als antwoord op de crisis werd

⁴⁵ Ibid., p.25.

⁴⁶ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.19.

⁴⁷ BRAEM, Martin, *o.c.*, p.53.

⁴⁸ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.20.

⁴⁹ BRAEM, Martin, *o.c.*, p.53.

de *Cuban Adjustment Act* in het leven geroepen, waardoor aan meer dan 100 000 Cubanen toegelaten werd permanente residentie aan te vragen.⁵⁰

Proletarisch internationalisme en het Cubaanse buitenlands beleid van de jaren '60

Washingtons vrees voor een export van de revolutie was aanvankelijk niet uit de lucht gegrepen. De onzekere en verzwakte banden met de Sovjet-Unie, de culminatie van het conflict met de Verenigde Staten en de regionale isolatie van het eiland door haar gedwongen uittrede uit de OAS leidden er in de jaren '60 toe dat het Cubaanse regime een radicalere koers ging varen op het Latijns-Amerikaanse continent. Ook ideologische factoren speelden hierbij een rol. Het 'proletarisch internationalisme' refereert naar de opvatting dat marxisten de plicht hebben hun ideologische bondgenoten in andere landen te helpen aan de macht te komen en hun revoluties te steunen. De *roots* van deze theorie zijn terug te vinden bij Marx, die de arbeiders over heel de wereld opriep zich te verenigen. Voor Fidel moest deze solidariteit ook onvermijdelijk gepaard gaan met anti-imperialisme, aangezien de Verenigde Staten gezien werden als één van de belangrijkste obstakels voor revolutionaire hervormingen.⁵¹

In zijn 'Tweede Verklaring van Havana' tekende Castro de krachtlijnen uit van zijn nieuwe buitenlandse beleid, gebaseerd op dit proletarisch internationalisme. Onderdrukking op basis van klassenverschillen, economische exploitatie en oligarchische dominantie van repressieve, pro-VS regimes maakten revolutie onvermijdelijk in Latijns-Amerika, zo stelde de Cubaanse leider. Hij riep op tot gewapende revolutie in Latijns-Amerika om zulke regimes omver te werpen. Dat gewapende revolutie een effectief en legitiem middel was, leende Fidel van het gedachtegoed van Ernesto (Ché) Guevara, die gezien wordt als één van de belangrijkste bezielers van de guerrillastrategie.

Deze ideeën vormden Havana's buitenlands beleid gedurende het grootste deel van de jaren '60. In Latijns-Amerika was het aantal operaties aanzienlijk. Het Colombiaanse 'Nationale Bevrijdingsleger' (ELN), de 'Revolutionaire Gewapende Krachten van Colombia' (FARC), de 'Gewapende Krachten voor de Nationale Bevrijding' (FALN) in Venezuela en het Guatemalteekse MR-13 kregen training, subsidies en allerlei andere vormen van steun van Cuba. Binnen korte tijd hadden revolutionaire bewegingen in heel Latijns-Amerika een strategie aangenomen die een mix was van eigen elementen en overgenomen Cuba-methoden. Deze bewegingen kenden echter weinig succes.

⁵⁰ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp. 20-21.

⁵¹ ERISMAN, Michael H., KIRK, John M., (eds.), *Cuban foreign policy confronts a new international order*. Boulder, London, Lynne Rienner Publishers, 1991, p.5.

Cuba distantieerde zich door deze politiek duidelijk van zijn beschermheer, de Sovjet-Unie, die in deze periode de diplomatieke relaties herstelde met regeringen die vijandig waren ten opzichte van Cuba, zoals die van Brazilië. Dit zorgde voor een verkoeling in de Cuba-Sovjetrelaties, die nog zou verergeren in de volgende jaren.⁵²

Tegen het einde van de jaren '60 werd Cuba gedwongen zijn revolutionaire koers achterwege te laten. Verschillende oorzaken kunnen hiervoor worden aangeduid. Eerst en vooral had Ché Guevara het leven gelaten tijdens één van zijn guerrilla's in Bolivia. Zijn acties in Bolivia hadden weinig succes gekend en werden dan ook stopgezet na een militaire nederlaag. Verder dwong de verontrustende toestand van de Cubaanse economie het land ertoe voorzichtiger op te treden. Wanneer de Sovjets Tsjechoslowakije binnenvielen om er het hervormingsgezinde regime van Dubcek te laten zien wie de baas was, zag Castro zich genoodzaakt te opteren voor een politiek-realistische houding. Bewust van de noodzaak van de economische en technologische bijstand van de Sovjet-Unie en anderzijds van de boodschap die de Brezjnevdctrine ook voor Cuba betekende (immers, indien zo weinig ruimte werd gelaten voor bescheiden interne hervormingen hadden de Sovjets ongetwijfeld ook redenen om Cuba's gedrag in vraag te stellen), steunde de Cubaanse leider de inval en de Breznev-doctrine. Het pad was geëffend voor een politieke verzoening en een stijging van de economische bijstand van de Sovjet-Unie aan Cuba.⁵³

1.2.4. Nixon en de kans op détente (1969-1974)

In de eerste helft van de jaren '70 waren de omstandigheden vrij bevorderend voor onderhandeling tussen beide aartsrivalen: aan VS-zijde, de verbetering in de relaties met China, overeenkomsten met de Sovjet-Unie en het einde van de oorlog in Vietnam, aan Cuba-zijde, een daling van revolutionaire acties in de rest van de wereld en een meer tolerante houding t.o.v. systemen in de regio.⁵⁴

Re-integratie op het Latijns-Amerikaanse continent

Om zijn geïsoleerde situatie te verbreken en om te beantwoorden aan de Sovjetdruk, was Cuba steeds toleranter geworden ten opzichte van de sociaal-economische en politieke systemen van andere Latijns-Amerikaanse landen. In het midden van 1969 had Castro nog drie voorwaarden vooropgesteld om de relaties met Cuba te herstellen: (1) afwijzing van de

⁵² DEL AGUILA, Juan, *o.c.*, pp.110-114.

⁵³ Ibid., pp.117-119.

⁵⁴ MESA-LAGO, Carmelo, *Cuba in the 1970: Pragmatism and Institutionalization*. Albuquerque (New Mexico), University of New Mexico Press, 1978, p.135.

sancties van de OAS, (2) veroordeling van de ‘misdaden’ gepleegd tegen Cuba door ‘Yankee imperialisme’ en (3) revolutie. Minder dan een jaar later, verving hij al deze voorwaarden door één nieuwe: dat het land onafhankelijk zou ageren tegenover de Verenigde Staten.

In de loop van de jaren '70 zien we dan ook dat Cuba gaandeweg zijn geïsoleerde positie op het Latijns-Amerikaanse continent gaat verbreken. Het eerste land dat zich aanbood als nieuwe partner was Peru. In 1968 wierp Generaal Juan Velasco Alvarado er de regering van Fernando Belaúnde Terry omver, proclameerde een revolutie en begon met de nationalisatie van de olie-industrie die in handen was van de Verenigde Staten. Een teken van de verbeterde bilaterale relaties die hieruit voortvloeiden was de aanzienlijke hulp die Cuba aan Peru bood toen het land getroffen werd door een aardbeving in 1970. In 1972 legde Peru een motie voor in de OAS waardoor haar leden vrij zouden kunnen beslissen hun relaties met Cuba te herstellen. Deze werd afgekeurd, maar in juli besliste Peru unilateraal de relaties met Castro's Cuba te herstellen.⁵⁵ Velasco's opvolger, Morales Bermudes, zette diens hervormingen stop, waardoor de betrekkingen tussen beide landen vanaf 1975 geleidelijk aan minder hartelijk zouden worden.⁵⁶

Het volgende land dat relaties met Cuba zou aanknopen was Panama. Castro had al lang contact gezocht met het militaire regime daar, geleid door Generaal Omar Torrijos, die een aantal beperkte socio-economische hervormingen had doorgevoerd en de Verenigde Staten had uitgedaagd bij het Panamakanaal. In 1975 werden de relaties tussen de twee landen hersteld en in 1976 bracht Torrijos een bezoek aan Cuba.

In 1969 kondigde de regering van Chili het begin aan van handelsbetrekkingen met Cuba en in 1970 werd een handelsakkoord getekend. De verkiezing van Salvador Allende later dat jaar was zeer belangrijk voor de socialistische beweging omdat ze aantoonde dat socialisme ook via de electorale weg mogelijk was. De marxistische kandidaat van het Volksfront (een coalitie van socialisten, communisten, radicalen en de linkervleugel van de christendemocraten) was een vriend van Fidel Castro. Het duurde dan ook slechts 10 dagen eer de relaties tussen beide landen hersteld werden. Op 11 september 1973 werd Allende vermoord in een militaire coup, die Generaal Pinochet aan de macht bracht. Dit was een ware nederlaag voor de opvatting dat socialisme ook langs democratische weg te bereiken was, en dus eigenlijk een bevestiging van het Castro-standpunt. De Cubaanse leider veroordeelde de coup, en wees de VS aan als de organisator ervan. De relaties met Chili werden verbroken.

⁵⁵ Ibid., pp.117-119.

⁵⁶ BRAEM, Martin, *o.c.*, p.98.

Ook met Ecuador ontstonden aanvankelijk vriendelijke relaties. Het regime van José María Velasco was weliswaar allesbehalve revolutionair, maar Velasco's beslissing om Amerikaanse schepen te confisqueren die zich op de Ecuadoraanse territoriale wateren bevonden, werd uiteraard toegejuicht in zowel Cuba- als Sovjetkringen. Een militaire coup in 1972 maakte echter een abrupt einde aan deze ontwikkelingen.

Jamaica en Trinidad en Tobago waren pas laat toegetreden tot de OAS. Zij waren dus niet gebonden door de beslissing van 1964. De conventionele regimes in beide landen waren goede relaties met Cuba echter niet genegen. In 1971 veranderde Trinidad en Tobago zijn houding en een handelsruil vond plaats met Cuba. In 1972 kwam in Jamaica een meer liberale partij aan de macht. Beide landen stemden dan ook vóór de Peruviaanse motie in 1972, en in december dat jaar werden door beide landen samen met Guyana en Barbados diplomatieke banden met Cuba aangeknoopt.⁵⁷ De Verenigde Staten reageerden daarop door hun suikerimport uit die landen te decimeren. Vooral de Jamaicaanse premier Michael Manley verzette zich tegen deze en andere intimidatiepogingen van de VS. Manley en Castro vonden elkaar in hun anti-imperialistische gedachtegoed en ontwikkelden persoonlijke vriendschapsbanden.⁵⁸

In Argentinië werden in 1973 onverwachts presidentiële verkiezingen gehouden. De Peronistische kandidaat, Héctor Cámpora, won en een paar dagen later werden de diplomatieke relaties met Cuba hersteld. De hartelijke relaties met Cuba werden nog eens versterkt wanneer in de volgende verkiezingen Generaal Perón aan de macht kwam. Ook op economisch vlak werden er overeenkomsten gesloten. Zelfs na de dood van Perón en tijdens het bewind van het nieuwe anticommunistische regime werden de diplomatieke en commerciële relaties met Cuba behouden.

Zelfs relaties met Venezuela, het land dat in 1963 had voorgesteld sancties in te stellen tegen Cuba, verbeterden aanzienlijk als gevolg van een verandering in de houding van de christen-democratische regering. Zo werd vanaf 1969 de communistische partij gelegaliseerd, werd amnestie verleend aan revolutionaire activisten en begon men de spanningen met Cuba te verminderen. In 1972 brachten een aantal officieren van het Venezolaanse Ministerie van Onderwijs en van Landbouw een bezoek aan het eiland. In juni 1973 legde Venezuela een motie voor in de OAS waardoor bij een meerderheid van stemmen de sancties tegen Cuba zouden worden opgeheven. De meerderheid werd echter niet gehaald. Minder dan een maand later werd een antikapingsverdrag getekend en in 1974 werden uiteindelijk de relaties tussen beide landen hersteld.⁵⁹

⁵⁷ MESA-LAGO, Carmelo, *o.c.*, pp.119-122.

⁵⁸ BRAEM, Martin, *o.c.*, p.100.

⁵⁹ MESA-LAGO, Carmelo, *o.c.*, pp.122-125.

Re-integratie in de OAS

De volgende stap was een re-integratie in de OAS. Zoals gezegd werd de motie die Peru voorlegde in 1972 afgekeurd. De besproken veranderingen in het Latijns-Amerikaanse politieke klimaat modificeerden echter het stemgedrag van de OAS-leden. In 1973 accepteerde de organisatie formeel de nieuwe doctrine van ‘ideologisch pluralisme’, wat inhield dat de OAS voortaan naties zou accepteren met verschillende socio-politiek-economische systemen, ook marxistische systemen. Deze keer nam Venezuela het voortouw. In hetzelfde jaar werd een Venezolaanse motie afgekeurd die tot een beëindiging van de sancties zou hebben geleid. De vereiste tweederdemeerderheid werd pas bereikt in juli 1975 te Costa Rica. Dit was het gevolg van de gewijzigde houding van vier landen die zich voordien hadden onthouden: Bolivia, Guatemala, Haïti en de Verenigde Staten. Vanaf dan konden de OAS-lidstaten vrij beslissen over hun beleid ten opzichte van Cuba.⁶⁰

Het uitblijven van normalisatie en de persoonlijke animositeit tussen Nixon en Castro

Nixon had reeds in oktober 1969 te kennen gegeven dat de Verenigde Staten in het vervolg revolutionaire en autoritaire regimes in Latijns-Amerika zouden aanvaarden zoals ze waren. Voor Cuba betekende dit dat de VS naliet te verwijzen naar de onverenigbaarheid van het Cubaanse regime met het inter-Amerikaanse systeem⁶¹ als hinderpaal voor de normalisatie van de relaties tussen de twee landen. Normalisatie bleef echter onmogelijk voor de VS tenzij aan twee andere voorwaarden werd voldaan, namelijk (1) dat Cuba zijn militaire banden met de Sovjet-Unie zou verbreken en (2) dat het zou stoppen met zijn subversieve activiteiten in Latijns-Amerika. Bovendien zorgden een aantal gebeurtenissen⁶² ervoor dat een toenadering tussen beide landen onmogelijk werd. Vooral de aanval door het Cubaanse leger op twee schepen onder Panamese vlag werd door het Departement van de Staat als onaanvaardbaar beschouwd.

Ook Fidel Castro stelde strenge eisen voor gesprekken met de VS, zoals het einde van de oorlog in Vietnam, het opheffen van het economische embargo, het verdwijnen van de marinebasis in Guantánamo (die evenwel in die periode van weinig betekenis was) en een einde van de Amerikaanse interventie in Latijns-Amerika. Sommigen wijzen er echter op dat

⁶⁰ Ibid, pp.131-134.

⁶¹ Wat dat ‘Inter-Amerikaanse systeem’ precies inhield werd niet gespecificeerd maar men doelde hier waarschijnlijk op (1) representatieve democratie en (2) markteconomie, twee elementen die grotendeels afwezig waren in de meeste Latijns-Amerikaanse landen.

⁶² Onder andere de kaping van een aantal Amerikaanse vliegtuigen, de aanslag op Cubaanse vissersboten door Cubaanse ballingen, de ontdekking door de inlichtingendiensten van de bouw van een submarinebasis in de haven van Cienfuegos door de Sovjets (zie verder); etc.

niet deze voorwaarden onderhandelingen in de weg stonden, maar dat de oorzaak te vinden was bij een persoonlijke animositeit tussen beide staatshoofden, Nixon en Castro.⁶³

Het klimaat was dus nog niet gunstig voor een détente en positieve initiatieven bleven dan ook schaars. Een lichtpunt was evenwel het antikapingsverdrag van 1973, dat bepaalde dat elk van beide naties het recht had de kapers van een vlieg- of vaarttuig hetzij te deporteren, hetzij op eigen territorium te vervolgen, volgens zijn eigen wetten.⁶⁴

In 1970 ontdekten de Amerikaanse inlichtingendiensten de bouw van een submarinebasis door de Sovjets aan de zuidkust van het Caribische eiland. De Nixon-administratie was verdeeld over hoe te reageren. Kissinger zag de Sovjetaanwezigheid als een ernstige bedreiging en was dan ook voorstander van een agressieve aanpak. Nixon echter, wenste geen publieke crisis met de Sovjets en was eerder een aanpak van gesloten onderhandelingen genegen. Een perslek, veroorzaakt door een zelfzekere Kissinger, zorgde ervoor dat de pers en het Congres bij de kwestie betrokken werden en Nixons strategie leek even onhoudbaar. Nixon wist zich echter uit de crisis te werken en boekte succes wanneer de Sovjets beslisten Cienfuegos te verlaten.⁶⁵

Ondertussen kwam het Amerikaanse Cuba-beleid onder vuur te liggen binnen het Congres. Zowel Democraten als gematigde Republikeinen bekritiseerden openlijk de onbeweeglijkheid van Washingtons Cuba-politiek. Speeches werden gehouden, resoluties voorgelegd, en een groep gematigde en liberale Republikeinse leden van het Huis van Volksvertegenwoordigers, genaamd de 'Wednesday Group', stelde voor de economische blokkade op te heffen. In 1971 werd zelfs wetgeving geïntroduceerd in de Senaat om de sancties tegen Cuba te beëindigen. Ook de publieke opinie leek gewonnen voor een minder streng beleid tegenover Cuba. Terwijl in 1971 de meerderheid van de bevolking nog tegenstander was van een normalisatie van de relaties met Cuba, was de balans in 1973 veranderd: een kleine meerderheid was vóór normalisatie van de relaties, en die meerderheid zou gedurende de jaren '70 steeds groeien.⁶⁶

⁶³ Niet onbelangrijk is dat zowel Nixon als zijn Staatssecretaris Kissinger, in tegenstelling tot zijn voorganger Johnson, voorstander waren van het hernemen van geheime operaties tegen Castro.

⁶⁴ MESA-LAGO, Carmelo, *o.c.*, pp.136-141.

⁶⁵ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.22.

⁶⁶ LEOGRANDE, William M., "From Havana to Miami: U.S. Cuba policy as a two-level game". In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 40, 1998, 1, pp.70-71.

1.2.5. De Ford-administratie en de Cubaanse interventie in Afrika (1974-1977)

Détente onder de Ford-administratie

Wanneer Ford de fakkel overnam van Nixon na diens ontslag in 1974⁶⁷ was het politiek klimaat gunstig voor een normalisatie van de relaties met Cuba. Pro-normalisatiekrachten in het Congres, de tolerante houding van Cuba ten opzichte van systemen in de Latijns-Amerikaanse regio en de re-integratie van het land op het Latijns-Amerikaanse subcontinent, de verbetering van de relaties met China, overeenkomsten met de Sovjet-Unie... alles wees erop dat de tijd rijp was voor een herziening van het Cuba-beleid. In november 1974 werden geheime gesprekken gestart tussen vertegenwoordigers van de VS en Cuba. Aan VS-zijde ging het om William Rogers, de kersverse assistent-staatssecretaris, en Lawrence Eagleburger, beiden voorstander van een normalisatie.⁶⁸ Beide partijen stelden zich soepel op: Washington liet de eis vallen dat Cuba zijn relatie met de Sovjet-Unie moest verslechteren en voor Cuba was de opheffing van het embargo niet langer een voorwaarde voor onderhandelingen.⁶⁹ In 1975 gaf Ford blijk van een soepelere positie ten opzichte van Cuba toen hij vóór de opheffing van het OAS-embargo stemde. Hoewel het bilaterale embargo behouden bleef, kondigde hij wel een versoepeling ervan aan in opvolging van de OAS-beslissing van 1975. Zo werden buitenlandse dochtermaatschappijen van VS-corporaties toegelaten handel te drijven met Cuba. Deze inspanningen werden echter abrupt tenietgedaan door de militaire interventie van Cuba in de oorlog in Angola.⁷⁰

Cuba's militaire aanwezigheid op het Afrikaanse continent

Inleiding

De meerderheid van de Afrikaanse kolonies verkregen hun onafhankelijkheid tijdens de periode 1955-1975, een periode waarin de wereldpolitiek volledig gedomineerd werd door de Koude Oorlog. Hoewel het Afrikaanse continent van weinig strategisch belang was, zou het toch betrokken worden in het bipolaire conflict. De Sovjet-Unie profileerde zich als natuurlijke bondgenoot van de nieuwe soevereine staten. Rusland had immers nooit kolonies gehad op het continent, en de USSR deelde haar anti-imperialistische gevoelens met Afrika. Vele Afrikaanse landen verklaarden zich socialistisch na hun onafhankelijkheid en de Sovjet-

⁶⁷ Ten gevolge van het Watergate-schandaal.

⁶⁸ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.24.

⁶⁹ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.71.

⁷⁰ BRENNER, Philip, "The thirty-year war". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, pp.17-20.

Unie deed haar best om het socialisme te promoten in de regio. Zij hoopte zo een breuk te veroorzaken tussen de ex-kolonies en hun ex-kolonisatoren.

Ook Cuba heeft zich geëngageerd op het Afrikaanse continent. Als derdewereldland was de verwantschap met de Afrikaanse landen groter dan dat het geval was voor de Sovjet-Unie. De Afrikaanse ex-kolonies waren op hun beurt ook ontvankelijker ten opzichte van steun van Cuba dan van de USSR.⁷¹ Bovendien was er, los van de besproken ideologische drijfveer van het proletarisch internationalisme, in het geval van Afrika ook een morele basis voor de Cubaanse interventie. Er was namelijk sprake van een ‘pancontinentale raciale solidariteit’, wat verklaart dat de meerderheid van de Cubaanse troepen in Afrika bestond uit zwarte Cubanen en mulatten. De Cubaanse betrokkenheid werd beschouwd als iets wat Cuba verschuldigd was t.o.v. zijn Afrikaans-Amerikaanse erfenis. Fidel Castro trok dan ook graag de kaart van het raciale en nationale symbolisme als hij het had over Afrika.⁷²

De interesse van Cuba voor Afrika dateerde al van toen de revolutie nog heel pril was. Reeds in de jaren '60 verleende het land steun aan Algerije, wanneer deze ex-kolonie, kort na zijn onafhankelijkheid van Frankrijk, geconfronteerd werd met een aanval van Marokko. Ook werd gedurende dit decennium steun verleend aan nationale bevrijdingsbewegingen in Angola, Congo-Brazzaville, Guinea-Buissau en Mozambique. De Amerikaanse administratie zag dat toen echter niet als een bedreiging.⁷³

Angola en Ethiopië

Het meest opmerkelijke voorbeeld van de Cubaanse aanwezigheid in Afrika was Cuba's interventie in de burgeroorlog in Angola. Wanneer dit land er in 1974-1975 in slaagde zich los te maken van Portugal, waren er drie groepen die streden voor de heerschappij over het land: het Nationaal Front voor de Bevrijding van Angola (FNLA), de Volksbeweging voor de Bevrijding van Angola (MPLA) en de Nationale Unie voor de Totale Bevrijding van Angola (UNITA). Cuba steunde het marxistisch-leninistische MPLA en stuurde duizenden troepen naar Angola om zijn bondgenoot te helpen aan de macht te komen.⁷⁴ De FNLA en UNITA, op hun beurt, werden onder meer gesteund door Zuid-Afrika, de Chinese Volksrepubliek, Zaïre en de Verenigde Staten. Aanvankelijk kon de MPLA successen boeken. Hoewel het de UNITA niet volledig kon uitschakelen, waren op 17 februari 1976 alle belangrijke steden in MPLA-handen en de beweging slaagde erin een socialistisch regime te consolideren.⁷⁵ De

⁷¹ THOMSON, Alex, *An introduction to African politics*. London, Routledge, 2004, pp.152-154.

⁷² ECKSTEIN, Susan Eva, *Back from the future. Cuba under Castro*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994, p.187.

⁷³ Ibid., p.172.

⁷⁴ DEL AGUILA, Juan, M., *o.c.*, pp.141-142.

⁷⁵ BRAEM, Martin, *o.c.*, pp.105-106.

UNITA-troepen bleven echter strijd voeren en de Cubanen kregen het moeilijk hun militaire aanwezigheid te verantwoorden. Sommigen spreken daarom over de oorlog in Angola als ‘Cuba’s Vietnam’.⁷⁶ In 1988 werd echter een enorme militaire overwinning geboekt in Cuito Cuanavale, een overwinning die de Angolese regering in een sterkere positie bracht aan de onderhandelingstafel. Een jaar later werd door Cuba, Zuid-Afrika en de VS overeengekomen de steun aan hun Angolese bondgenoten op te zeggen.⁷⁷ Wanneer de Angolese regering verschillende malen aangevallen werd door rebellengroepen, hield Cuba zich aan het akkoord en voerde zijn militaire bijstand niet op.⁷⁸

De tweede belangrijke Cubaanse interventie in Afrika was die in Ethiopië. Toen Keizer Haile Selassie machthebber was, had Castro de Eritrese rebellen gesteund. Wanneer echter het zelfgeproclameerde socialistische regime van Mengistu aan de macht kwam, kon dit op Cubaanse steun rekenen.⁷⁹ In 1977 kwam het tot een burgeroorlog tussen Ethiopië en Somalië, wanneer het West-Somalische Bevrijdingsfront probeerde de meest zuidelijke Ethiopische provincie, Ogaden, aan Ethiopië te ontrukken. Aanvankelijk was Somalië aan de winnende hand, maar wanneer Ethiopië de hulp kreeg van Cuba en de Sovjet-Unie, keerden de kansen en in 1978 was de oorlog beëindigd. Cuba werd bekritiseerd om zijn deelname: men ging het land beschouwen als een hulpje van de Sovjets. Maar aangezien Cuba aan de kant stond van het aangevallen land, om het te verdedigen tegen gebiedsroof, kwam het nooit tot een algemene afwijzing.⁸⁰ Nadat vrede was bereikt tussen de twee landen, besloot Cuba direct zijn militaire missie te beëindigen. Het weigerde dan ook in te grijpen bij problemen met Eritrese rebellen en in 1991, toen Mengistu verdreven werd.⁸¹

1.2.6. President Jimmy Carter en de Marielcrisis (1977-1980)

De eerste initiatieven van Carter en de impact op de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap

De democraat Jimmy Carter deed vlak na zijn aantreden een aantal beslissingen in de richting van normalisatie. In maart 1977 besliste Carter de beperkingen op reizen naar Cuba door VS-burgers op te heffen. Chartervluchten werden weer toegelaten en toeristen werden toegelaten tot 100 dollar aan Cubaanse goederen te besteden tijdens hun bezoek. In april kwam het tot

⁷⁶ DEL AGUILA, Juan, M., *o.c.*, p.142.

⁷⁷ Tijdens deze onderhandelingen werd ook beslist Namibië de onafhankelijkheid te verlenen, overeenkomstig Resolutie 435 van de VN-Veiligheidsraad.

⁷⁸ ECKSTEIN, Susan Eva, *o.c.*, pp.172-173.

⁷⁹ *Ibid.*, *o.c.*, p.173.

⁸⁰ DEL AGUILA, Juan, M., *o.c.*, pp.142-143.

⁸¹ ECKSTEIN, Susan Eva, *o.c.*, p.173.

een akkoord in visrechten en maritieme grenzen en er werden zelfs ‘interest sections’ geopend in beide landen, die de functie van ambassades zouden waarnemen. Er kwam een einde aan de zwarte lijst van buitenlandse schepen die goederen hadden vervoerd naar Cuba. Ook in het Congres gingen weer stemmen op om de blokkade te verbreken.⁸² De impact van de Carter-politiek was enorm, vooral dan in de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap. Een groep liberale Cubaans-Amerikanen begon een dialoog met de Cubaanse regering. De twee sessies die te Havana gehouden werden in november-december 1978 worden ‘el diálogo’ (de dialoog) genoemd. Cuba verbond zich ertoe 3 000 voormalige politieke en gewone gevangenen en leden van gescheiden families te laten emigreren. Cubanen die niet in Cuba woonachtig waren werden toegelaten het eiland te bezoeken, zelfs een heel aantal onder hen die hadden geparticipeerd in militaire acties tegen Cuba. In het eerstvolgende jaar bezochten meer dan 120 000 Cubanen het eiland. De Cubaanse overheid zag de reizen als bron van buitenlandse deviezen en er werden de bezoekers dan ook veel te hoge prijzen aan gerekend, waardoor vele Cubaans-Amerikanen verbitterd terugkwamen.⁸³ Tegen die tijd was er reeds een einde gemaakt aan de positieve evolutie die de Cubaans-Amerikaanse relaties ondergingen, en dat door de reeds vermelde interventie van Cuba in het Ethiopisch-Somalische conflict.

In de Verenigde Staten kwam Carter onder vuur te liggen wanneer het publiek werd dat de Sovjets militair aanwezig waren in Cuba. De aandacht was gefocust op de aankomst van 23 MiG-Sovjetgevechtsvliegtuigen in 1978 en een jaar later op een gevechtsbrigade. De aanwezigheid van deze 3000-koppige brigade dateerde reeds van 1962, en de VS waren hiervan al op de hoogte vanaf 1963. De betrokkenheid van het Congres en het publiek worden van onvolledige rapporten betreffende het onderwerp veroorzaakten een crisis.⁸⁴ De kwestie werd opgelost wanneer Carter de Sovjets het bevel gaf hun brigade terug te trekken en een *Caribbean Joint Task Force* werd gecreëerd om het gevaar in te dekken.⁸⁵

De Mariel-crisis

In april 1980 kwam het nog eens tot een confrontatie wanneer een groep Cubaanse asielzoekers met hun auto op de Peruviaanse ambassade inreden, waarbij een bewaker gedood werd. Wanneer de Peruviaanse overheid weigerde de daders over te leveren aan de Cubaanse autoriteiten, verklaarde Cuba dat wie het land wilde verlaten, zich moest melden aan de ambassade. Wanneer meer dan 10 000 Cubanen zich aandienden, besliste Castro de haven van Mariel te openen, waardoor 120 000 Cubanen emigreerden naar de Verenigde Staten. De

⁸² HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.26-27.

⁸³ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, “Will Miami Fall Next?” In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, pp.30-31.

⁸⁴ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.28-29.

⁸⁵ BRENNER, Philip, “The Thirty-year war”, *o.c.*, pp.19.

Mariel-crisis toonde aan de wereld dat er ernstige problemen bestonden in Cuba en men begon zich steeds meer af te vragen of de revolutie wel zo onomkeerbaar was. Het werd snel duidelijk dat het niet enkel om blanke middenklassers ging, zoals dat het geval was bij de eerste immigratiegolven in de jaren '60. Een groot deel van hen was zwart, en het merendeel was arm of behoorde tot de arbeidersklasse. Een aanzienlijk aantal had zelfs een strafblad, en er bevonden zich onder hen ook veel homoseksuelen. Vele Cubaans-Amerikanen van de eerste generatie distantieerden zich dan ook van deze nieuwe groep. Deze was politiek meer heterogeen en liberaal dan de eerste generatie en was dan ook geneigd tot goede relaties met Cuba.⁸⁶

Tegen het eind van zijn regeerperiode in 1980 werd Carter geconfronteerd met zoveel andere problemen⁸⁷ dat Cuba niet langer een prioritaire kwestie was. Maar tijdens de crises rond Mariel en de Sovjetbrigade kunnen we duidelijk de groeiende invloed onderscheiden van nieuwe actoren in het buitenlandse beleid. Het Congres was sinds Vietnam en Watergate veel actiever geworden in het Amerikaanse buitenlands beleid, en Cubaans-Amerikaanse belangengroepen, die Reagans campagne steunden, begonnen hun stem door te drukken.⁸⁸

1.2.7. Ronald Reagan: De Koude Oorlog op zijn vriespunt (1980-1989)

De Reagan Doctrine en het Sovjet-Cubaanse gevaar

“A determined propaganda campaign has sought to mislead many in Europe and certainly many in the United States as to the true nature of the conflict in El Salvador. Very simply, guerillas armed and supported by and through Cuba are attempting to impose a Marxist-Leninist dictatorship on the people of El Salvador as part of a larger imperialistic plan.”⁸⁹ (Ronald Reagan, wanneer gevraagd naar de redenen voor zijn *Caribbean Basin Initiative*)

Door de passieve houding van de Nixon-, Ford- en Carteradministratie was er een opening ontstaan die Cuba in staat had gesteld om uit zijn economische en diplomatieke isolement te breken en om relaties aan te knopen met landen in zijn onmiddellijke omgeving. Door de tanende invloed van Washington in de Caraïben slaagde Havana er in de jaren '70 in om daar banden te creëren met een groot aantal linkse regeringen, zoals in Jamaica, Grenada en Santa

⁸⁶ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, *o.c.*, pp.32-33.

⁸⁷ Zoals de stijging van de energieprijzen, de gijzelingsproblematiek in Iran, economische stagnatie, etc.

⁸⁸ HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.30.

⁸⁹ Geciteerd in DOMINGUEZ, Jorge I., “It won't go away: Cuba on the U.S. foreign policy agenda”. In: *International Security*, 8, 1983, 1, p.121.

Lucia. Ook de Sovjet-Unie slaagde erin haar invloed uit te breiden in de regio, niet in het minst op militair vlak.⁹⁰

Met de komst van Reagan als staatshoofd van de VS kwam er echter een einde aan de passieve goodwill van VS-zijde. Al snel werd gesproken over het bestaan van een zogenaamde ‘Reagan Doctrine’, te vergelijken met de ‘containment’ politiek van president Truman. Deze doctrine hield in dat de Verenigde Staten de Russische invloed zouden terugdringen tot binnen de grenzen van de Sovjet-Unie, dit door druk uit te oefenen via militaire opbouw en diplomatieke, economische en propagandamaatregelen. Van détente was er nog amper sprake. Concreet nam deze doctrine voornamelijk de vorm aan van brede steun aan ‘vrijheidsstrijders’, met andere woorden opposanten van linkse (lees: pro-Sovjet) krachten. Verder werd het recht van unilaterale actie als zelfverdediging benadrukt, wat van groot belang was aangezien enkele Sovjetcliënten (waaronder vooral Libië) betrokken waren in het steunen van internationale terroristische operaties. Topprioriteit van de Reagan Doctrine waren natuurlijk die gebieden waar de veiligheidsbelangen van de VS op het spel stonden. Landen in Centraal-Amerika zoals Nicaragua voldeden uiteraard aan dit criterium.⁹¹

Het gevolg was een periode van uiterste vijandigheid tussen Cuba en de VS. Carters maatregelen tot versoepeling van het embargo werden ongedaan gemaakt: in 1982 werd het reisverbod weer ingesteld en het akkoord inzake visrechten werd eveneens beëindigd. Het enige significante lichtpunt in de Reagan-periode kwam in 1984 toen een immigratieakkoord werd bereikt dat bepaalde dat Cuba 2 764 *Marielitos* (immigranten van tijdens de Mariel-crisis) zou aanvaarden en dat de VS 3 000 politieke gevangenen en jaarlijks tot 20 000 immigranten zouden toelaten vanuit Cuba.⁹²

Reagans beleid t.o.v. Latijns-Amerika was kenmerkend voor de Koude Oorlog. Ideologische factoren haalden het vaak op de rationaliteit en het ‘Cubaanse gevaar’ werd dan ook sterk overdreven. Voor Reagan moest Cuba een bedreiging betekenen voor de belangen van de VS, zowel in termen van repressieve toestanden op het eiland als door de steun die Cuba verleende aan linkse revoluties in Centraal-Amerika, de Caraïben en Afrika.⁹³

In werkelijkheid verleende Castro weinig militaire steun aan rebellengroepen in de regio. De Sandinistische beweging in Nicaragua bijvoorbeeld, was ontstaan uit een toen nog onbekende,

⁹⁰ Mc COLM, Bruce R., *Central America: The Larger Regional Scenario*. In: HAHN, Walter F. (ed.), *Central America and the Reagan Doctrine*. Lanham, University Press of America, 1987, pp.6-7.

⁹¹ BODE, William R., *The Reagan Doctrine in Outline*. In: HAHN, Walter F., o.c., pp.247-256.

⁹² HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, o.c., p.61 en 68.

⁹³ DOMÍNGUEZ, Jorge I., *U.S.-Latin American Relations During the Cold War and It's Aftermath*, Harvard University, Weatherhead Center for International Affairs, Working Paper Series 99-01, Jan. 1999, p. 5. <http://wcfia.harvard.edu/papers/99-01.pdf> (geconsulteerd op 17/02/05)

50-koppige groep die door de Cubanen getraind en bewapend was. De betrokkenheid van de Cubanen is hier onbetwistbaar. Cuba verleende weliswaar steun aan de beweging, maar veel minder dan sommige andere Latijns-Amerikaanse landen. De steun werd pas verhoogd na de overwinning in 1979. Over de omvang van die verhoogde steun verschillen Cubaanse, Amerikaanse en Nicaraguaanse versies, maar het is alvast zeker dat die minimaal was in vergelijking met de missies in Angola en Ethiopië.

In 1979 kwam Maurice Bishop's socialistische New JEWEL (*Joint Endeavor for Welfare, Education, and Liberation*) Beweging via een staatsgreep aan de macht in Grenada. Het nieuwe regime zocht en ontving weliswaar steun van Cuba maar het ging hier enkel om een beperkt aantal lichte wapens en enkele veiligheidsadviseurs.⁹⁴ Toch werd in 1983 ingegrepen door de VS en werd de Revolutionaire Militaire Raad⁹⁵ omvergeworpen. De reden hiervoor was het feit dat door de Cubanen een luchthaven werd gebouwd in Grenada die volgens de VS zou dienen als een Cubaanse militaire basis.⁹⁶

In de jaren '80 verleende Castro steun aan de rebellen in El Salvador. Hij hielp er de verschillende guerrillafacties samen te brengen, waardoor het *Frente Farabundo para la Liberación Nacional* (FMLN) gevormd werd. De guerrillero's werden weliswaar geholpen in hun strijd tegen de regering van El Salvador, maar na het falen van het 'laatste offensief' in 1981 werd nog slechts een beperkt aantal wapens verschaft.⁹⁷ Bovendien toonden documenten van het Amerikaanse Departement van de Staat aan dat de externe wapenleveringen maar een minieme rol speelden in het uitbreken van de burgeroorlog te El Salvador.⁹⁸

In tegenstelling tot zijn voorgangers slaagde Reagan er niet in om Cuba volledig te isoleren in de regio. Integendeel, Reagans beleid in de Westerse Hemisfeer had er toe geleid dat Cuba zijn relaties had kunnen verbeteren met landen als Guyana, Venezuela, Suriname, Colombia en Bolivia, alle landen waarmee de relaties verbroken of verslechterd waren in 1981. Meer zelfs, het land was een belangrijke rol beginnen spelen op het Latijns-Amerikaanse continent en het bleef een niet onbelangrijk programma van buitenlandse steun voorzien over de hele wereld en vooral in revolutionaire staten.⁹⁹

⁹⁴ ECKSTEIN, Susan Eva, *o.c.*, pp.173-174.

⁹⁵ Geleid door Eerste Minister Bernard Coard en Generaal Hudson Austin, bevelhebber van het leger, dat zelf 6 dagen eerder Maurice Bishop had geliquideerd.

⁹⁶ SCHWAB, Peter, *Cuba. Confronting the U.S. Embargo*. New York, St. Martin's Griffin, 1999, pp.22-23.

⁹⁷ ECKSTEIN, Susan Eva, *o.c.*, pp.174-175.

⁹⁸ DOMINGUEZ, Jorge, "It won't go away", *o.c.*, pp.123-124.

⁹⁹ *Ibid.*, p.125.

De Amerikaanse militaire opbouw in de Oostelijke Caraïben

In dezelfde periode begonnen de Verenigde Staten met de militarisering van de Oostelijke Caraïben, naar eigen zeggen om het Cubaanse gevaar het hoofd te bieden. Militaire basissen werden opgebouwd in Barbados, Antigua, Dominica, enzovoort. De algemene strategie was de volgende: gewapende krachten in de regio zouden de economische en veiligheidsbelangen van de VS beschermen, en in ruil zouden de VS conservatieve lokale elites helpen aan de macht te komen door militaire en economische steun. Tussen 1980 en 1986 steeg de jaarlijkse militaire steun die de VS verleenden aan de regio van 200 000 dollar tot 20 miljoen dollar. Het merendeel van het budget ging naar (1) de *Eastern Caribbean Regional Security System* (RSS) (een regionaal veiligheidspact, gesponsord door de VS en opgericht in 1982¹⁰⁰) en (2) de opbouw van Amerikaanse militaire basissen. *Special Service Units* (SSU's) werden opgericht voor het verlenen van militaire steun. In 1983 werden deze SSU's bijvoorbeeld ingezet in de invasie in Grenada. Lidstaten van het RSS voerden regelmatig militaire oefeningen uit in de regio, in samenwerking met de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Ook op het politieke vlak versterkten de VS hun invloed in deze landen. In de jaren '80 zorgden verkiezingen in Dominica, Barbados, Antigua, Jamaica, Barbuda en St. Lucia ervoor dat de politieke balans er naar rechts verschoof. Washington zorgde ervoor dat conservatieve partijen er aan de macht kwamen, én er werd gezorgd voor controle opdat ze aan de macht konden *blijven*.¹⁰¹

Reagan en de Cuban American National Foundation

Over het ontstaan van de Nationale Cubaans-Amerikaanse Stichting (*Cuban American National Foundation* of CANF) in 1980-81 bestaan verschillende verklaringen. Sommigen geloven dat de organisatie gesticht werd door een aantal Cubaans-Amerikanen, geïsoleerd, zonder hulp van Reagans medestanders. Anderen beklemtonen de rol van de Reagan-administratie in het gebeuren. Volgens hen zou Richard Allen, Reagans nationale veiligheidsadviseur, een belangrijke rol hebben gespeeld in het ontstaan van de Stichting. Het is zeker dat Reagan een speciale band had met de CANF, die hem steunde in zijn harde lijn tegenover Cuba. Het succes van de beweging kan verklaard worden door het feit dat Reagan en CANF dezelfde ideologische lijn verdedigden wat betreft Cuba en het Latijns-Amerikaanse continent. Beiden zagen Cuba als essentieel aandachtspunt in de anticommunistische kruistocht tijdens Reagans ambtstermijn.¹⁰² De oprichting van de CANF luidde een nieuw tijdperk in voor het Cuba-beleid van de Verenigde Staten, waarin

¹⁰⁰ Volgende landen waren verdragspartij: Barbados, Antigua, Barbuda, Dominica, St. Lucia, St. Vincent en The Grenadines. In 1983 trad St. Kitts-Nevis toe en in 1985 (nadat het socialistische regime er aan de kant was gezet door een interventie van de VS) nam ook Grenada deel.

¹⁰¹ SCHWAB, Peter, *o.c.*, pp.19-26.

¹⁰² HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.31-36.

internationaal-politieke factoren een minder belangrijke rol gingen spelen en binnenlands-politieke factoren (electorale factoren en invloed van lobbygroepen) des te meer. De eerste leider van het CANF was de fervente Castro-hater Jorge Mas Canosa.

Radio Martí en het begin van de propagandaoorlog

Het gebruik van propaganda als wapen tegen de Cubaanse revolutie dateerde al van toen Castro en zijn rebellen nog maar pas de macht hadden gegrepen. Slechts enkele maanden nadat in Cuba het politieke toneel compleet was veranderd, begonnen er reeds clandestiene stations anti-Castro propaganda uit te zenden vanuit de VS of met steun van de Amerikaanse regering. In 1960 werd door president Eisenhower een plan goedgekeurd dat de oprichting van een clandestien radiostation inhield. Twee maanden later werd 'Radio Swan' opgericht, dat uitzond van op Zwaneneiland, een eilandje, minuscuul van grootte, dat zich in de Caribische regio bevond. Het doel van dit station was dat het Cubaanse volk zou worden 'warm' gemaakt voor de Varkensbaai-invasie. Na de rakettencrisis werd de propagandaoorlog geïntensifieerd. In 1962 werd begonnen met publieke radio-uitzendingen¹⁰³ en er werd een project op touw gezet waarbij de Verenigde Staten televisieprogramma's zouden uitzenden in Cuba door zenders via de lucht.

Tot in de jaren '80 vonden deze uitzendingen nog plaats op een bescheiden niveau. Maar onder het beleid van Ronald Reagan waren de vijandigheden zodanig opgeflakkerd dat beslist werd van de politiek van propagandaoorlog één van de belangrijkste pijlers van het Amerikaanse Cuba-beleid te maken. Het budget van USIA werd opgetrokken en in 1985 werd 'Radio Martí' opgericht, een radiozender die nog steeds dagelijks 24 uur op 24 uitzendt naar Cuba.¹⁰⁴ Radio Martí was grotendeels een product van het partnerschap tussen Reagan en de CANF, die gedurende die tijd samenwerkte met Reagan aan een aantal initiatieven. Jorge Mas Canosa werd de voorzitter van de adviesraad en speelde tot zijn dood een belangrijke rol binnen de zender.¹⁰⁵

De Cubaanse regering reageerde onmiddellijk met het beëindigen van het immigratieakkoord van 1984 en er werd aangekondigd dat Cubaanse ballingen voortaan niet meer toegelaten waren het land te bezoeken. De relaties tussen beide landen waren op hun laagste punt gekomen sinds de rakettencrisis in 1962. In 1987 werd de impasse evenwel doorbroken, toen beslist werd het immigratieverdrag terug in te stellen en enkele maanden later een akkoord werd bereikt inzake de oorlog in Angola.¹⁰⁶

¹⁰³ Onder auspiciën van het USIA's (United States Information Agency) Voice of America.

¹⁰⁴ NICHOLS, John Spicer, "Broadcast Wars". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, pp.30-32.

¹⁰⁵ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.80.

¹⁰⁶ BRENNER, Philip, "The Thirty-year war", *o.c.*, p.20.

1.3. Cuba en de VS na de Koude Oorlog: van nationale veiligheid naar mensenrechten

1.3.1. George H. W. Bush en het einde van de Koude Oorlog (1989-1993)

Het aantreden van George Herbert Walker Bush als president van de Verenigde Staten werd door velen als hoopvol gezien voor de relaties tussen de VS en Cuba, te meer in het licht van de snel wijzigende internationale situatie. Voorstanders van betere relaties tussen de twee landen wezen erop dat Bush pragmatischer was dan Reagan. Anderen, daarentegen, meenden dat Bush, omwille van zijn sterke banden met de CANF¹⁰⁷, eerder een behoud (en zelfs versterking) van het embargo genegen was. Algemeen kunnen we stellen dat het Bush-beleid eerder een voortzetting was van dat van Reagan, en dat Bush zijn best deed Cuba op de achtergrond van zijn buitenlands beleid te houden. Dit was echter moeilijk gezien de steeds groeiende invloed van de CANF en de steeds agressievere houding van het Congres.¹⁰⁸

De val van de Berlijnse muur en het einde van de Koude Oorlog

Reeds sinds het midden van de jaren '80 had president Gorbatsjov in de Sovjet-Unie hervormingen aangekondigd. Castro verklaarde dat Cuba nog eerder zou zinken dan het socialisme op te geven en hij probeerde zijn greep op de natie te verstevigen. De gebeurtenissen leken zich echter tegen hem te keren.¹⁰⁹ In november 1989 was de Berlijnse Muur gevallen. Gorbatsjov deed niets om de Sovjet-satellietregimes te redden, integendeel, hij gaf de Brezjnev-doctrine op, hij verleende zijn steun aan de hereniging van Duitsland en stond zelfs diens lidmaatschap van de NAVO toe. De Koude Oorlog in Europa was verleden tijd.¹¹⁰ Gedurende het jaar 1989 zouden de Europese socialistische regimes vallen als dominostenen. Het verdwijnen van deze staten was de culminatie van een aantal negatieve tendensen die de beperkingen van het socialistische model en de tekortkomingen en fouten

¹⁰⁷ Eén van Bush's zonen, Jeb Bush, hoopte in Florida carrière te maken en had daar sterke banden met conservatieve Cubaans-Amerikanen.

¹⁰⁸ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.74-75.

¹⁰⁹ HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *o.c.*, p.25.

¹¹⁰ MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *Unfinished Business, America and Cuba after the Cold War, 1989-2001*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p.22.

van het Sovjetmodel - dat in vele van deze landen haast zonder uitzondering was gekopieerd - in de verf hadden gezet.¹¹¹

De Bush-administratie en Centraal-Amerika

In Centraal-Amerika gebeurde juist het tegenovergestelde. De burgeroorlog in El Salvador explodeerde en de guerrillero's van de FMLN kwamen dicht bij de overwinning. De Bush-administratie toonde echter niet veel bekommernis en wenste zich te concentreren op de gebeurtenissen in Europa. Cuba weigerde zijn militaire betrokkenheid in de regio te beëindigen. Dit deed Washington steigeren en het stelde de Sovjets verantwoordelijk. Moskou moest meer druk uitoefenen op Cuba. Bush beschikte over een uitstekend drukkingsmiddel: economische bijstand voor de Sovjet-Unie vanuit het Westen was immers grotendeels afhankelijk van de beslissingen in Washington.¹¹²

De volgende jaren zou Bush een totaal nieuwe weg inslaan in zijn beleid ten opzichte van Cuba en de Centraal-Amerikaanse regio in het algemeen. Wanneer Washington besliste in Nicaragua het geweer van schouder te veranderen en in de plaats van militaire steun aan de contra's het vredesproces en de verkiezingen te steunen, leidde dit tot een succes: de kandidaat van de anti-Sandinistische coalitie, Violetta Chamorro, won de verkiezingen met een overweldigende meerderheid. In het Witte Huis werd men zich bewust van het feit dat het niet alleen mogelijk maar ook politiek voordelig was een terugkeer naar burgerlijke regimes te promoten zonder daarbij de bestaande staatsinstituties of socio-economische systemen omver te werpen. De electorale transitie die Latijns-Amerika had doorgemaakt in de jaren '80 bevestigden deze gedachte. In landen zoals Peru (1980) en Argentinië (1983) hadden militaire regimes plaats geruimd voor door de massa gesteunde, civiele regeringen. Tegen 1989 had dit proces van democratisering en vrije markt zich verspreid over het Latijns-Amerikaanse continent en het bevatte daar nu de drie machtigste landen (Argentinië, Brazilië en Chili).¹¹³

Cuba: de laatste dominosteen

Deze ommekeer in het Amerikaanse Centraal-Amerikabeleid had ook gevolgen voor Cuba. Terwijl Carter en Reagan altijd veranderingen in Cuba's buitenlands beleid hadden vooropgesteld als voorwaarden voor onderhandelingen, werd de klemtoon door Bush (aangezien deze conditie grotendeels irrelevant was geworden) verschoven naar

¹¹¹ RODRÍGUEZ, José Luis, *Changes in Eastern Europe and Cuba-US relations*. In: TULCHIN, Joseph S., HERNANDEZ, Rafael, (eds.), *Cuba and the United States. Will the Cold War in the Caribbean end?* Boulder, London, 1991, p.115.

¹¹² MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *o.c.*, pp.22-24.

¹¹³ *Ibid.*, pp.24-25.

veranderingen in Cuba's binnenlandspolitieke en economische systeem. De nieuwe condities voor normalisatie van de bilaterale relaties waren nu: (1) het houden van vrije verkiezingen; (2) het installeren van een markteconomie en (3) een afname van de Cubaanse strijdkrachten.¹¹⁴ Het is duidelijk dat deze condities eigenlijk enkel konden voldaan worden als Castro zijn eigen doodsvonnis zou tekenen. Tot een meer toegeeflijke houding t.o.v. Cuba kwam het dan ook niet. Men was er in het Witte Huis immers van overtuigd dat de recente gebeurtenissen erop wezen dat de geschiedenis aan de kant stond van de VS en tegen Cuba. Volgens hen was Cuba aan het vechten voor zijn leven. Het had immers de steun verloren van Oost-Europese landen en van een aantal politieke bondgenoten in Latijns-Amerika, ten gevolge van de Amerikaanse invasie in Panama¹¹⁵ en de nederlaag van de Sandinisten in Nicaragua. Bovendien was ook de bijstand van de Sovjet-Unie aan het afnemen. Voor de conservatieven in het Congres, die erin geslaagd waren het Cuba-beleid te domineren, was Cuba de laatste, maar weerspannige dominosteen, die niet zou vallen zonder de agressieve druk van de Verenigde Staten.¹¹⁶

Het gevolg was een uiterst vijandige politiek ten opzichte van het eiland. In maart 1989 reageerde staatssecretaris James Baker op speculaties over een mogelijke dooi in de Amerikaans-Cubaanse relaties door een vertrouwelijke memo te zenden naar alle Amerikaanse diplomatieke posten, waarin hij ontkende dat die mogelijkheid er was. Het Cubaanse gedrag was, aldus Baker, niet voldoende veranderd opdat het een verandering in de Amerikaanse houding zou kunnen genereren.¹¹⁷ Kansen tot gezamenlijke inspanningen om drugverkeer tegen te houden werden door VS-beambten afgewezen en wanneer Castro zich in 1989 op dit vlak tot samenwerking bereid stelde, werd zijn eerlijkheid in twijfel getrokken. De Bush-administratie was ook de eerste om een individu te vervolgen voor het schenden van het handelsembargo.¹¹⁸ Elke kans voor het verhogen van de druk op het eiland werd gegrepen. Op internationaal-politiek vlak had Bush tot doel Cuba te isoleren van de internationale gemeenschap. Zo werden Latijns-Amerikaanse landen afgeraden Cuba terug toe te laten tot de Organisatie van Amerikaanse Staten, een kwestie die in 1988 ter sprake was gebracht door Brazilië, Argentinië en Mexico.¹¹⁹

¹¹⁴ Ibid., p.25.

¹¹⁵ Cuba had Generaal Noriega militair gesteund gedurende de 2 laatste jaren van zijn bewind. Deze steun was pragmatisch. Panama vormde voor Cuba de belangrijkste link op handelsvlak met de kapitalistische wereld en de Cubaanse ambassade diende er als kanaal voor de guerrillabewegingen en linkse partijen in de hemisfeer. Noriega's bewind kwam tot een einde toen de VS Panama binnenvielen in 1989. (zie ECKSTEIN, Susan Eva, *o.c.*, p.174.)

¹¹⁶ BRENNER, Philip, LANDAU, Saul, "Passive Aggressive". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 5, pp.14-15.

¹¹⁷ MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *o.c.*, p.17.

¹¹⁸ In het geval van Dan Snow, een visser die al jarenlang visserijcruises leidde naar Cuba.

¹¹⁹ BRENNER, Philip, LANDAU, Saul, *o.c.*, pp.14-15.

Ook op de Sovjet-Unie werd druk uitgeoefend. De aanwezigheid van Sovjetgevechtsvliegtuigen en een inlichtingendienst op Cuba symboliseerde volgens de VS de continuïteit van Moskou's steun voor de Cubaanse revolutie. Tijdens onderhandelingen in 1990 met Gorbatsjov werd herhaaldelijk gedreigd met het tegenhouden van economische hulp. Toch werden de banden met Cuba door de USSR niet verbroken en in hetzelfde jaar werd nog een bilateraal akkoord gesloten tussen beide landen ter waarde van 15 biljoen dollar. Wel begon Moskou zijn relatie met Cuba op een meer economische leest te schoeien en het kondigde een proces aan waardoor tegen januari 1991 alle bilaterale handel in harde deviezen zou gebeuren, in de plaats van een goederenruil.¹²⁰

Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de gevolgen voor Cuba

Eind 1991 gebeurde het ondenkbare: de Sovjet-Unie, na jarenlang een supermacht geweest te zijn in een bipolaire wereld, kwam tot haar einde. In augustus werd een coup gepleegd door conservatieve communisten. Het was een laatste poging om hun macht te consolideren, nadat deze sterk geslonken was onder het beleid van de nieuwe president Boris Yeltsin. Yeltsin stelde de communistische partij verantwoordelijk en hij schorste de partij. De door Yeltsin en Gorbatsjov uitgewerkte '9-plus-1' formule van decentralisatie bleek niet tegen de situatie bestand en de Sovjet-Unie viel uit elkaar in verschillende deelstaten.¹²¹

Met het uiteenvallen van de Sovjet-Unie was Cuba zijn beschermheer kwijt. Bovendien was het hiermee zijn laatste en belangrijkste Comecon-handelspartner verloren. De gevolgen voor de economie van het land waren desastreus. Cuba had een kleine economie die erg afhankelijk was van handel. Door het VS-embargo was Cuba voor viervijfde van zijn import afhankelijk geworden van het Sovjethandelsblok (CMEA).¹²² Vanaf 1989 waren de commerciële relaties met de Sovjet-Unie en de andere Comecon-landen ernstig aangetast. Alsof dat nog niet erg genoeg was, werd het embargo door de VS nog eens versterkt (zie verder). Het gevolg was een ernstige terugval van zowel import als export. In 1993 bereikte de totale invoer nog amper een vierde van het niveau van 1989. Op nog geen vier jaar tijd werd de totale handel gereduceerd met meer dan 75 procent.¹²³ Het grootste verlies voor Cuba was echter het einde van de economische bijstand van de Sovjet-Unie. Tegen het einde van de jaren '80 voorzagen de Sovjets het land van 3 tot 4 biljoen dollar jaarlijks in economische bijstand, voornamelijk in de vorm van gesubsidieerde handelstarieven. Die subsidies werden beëindigd toen de Sovjet-Unie ophield te bestaan. Daardoor verloor het land zijn voordelige handelstarieven en

¹²⁰ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.33-35.

¹²¹ McWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, *o.c.*, pp.506-507.

¹²² ZIMBALIST, Andrew, "Teetering on the Brink: Cuba's Current Economic and Political Crisis". In: *Journal of Latin American Studies*, 24, 1992, 2, p.407.

¹²³ Zie bijlage A voor een grafische voorstelling van de evolutie van Cuba's buitenlandse handel en van de handel met de Sovjet-Unie en Oost-Europa.

moest het nu praktisch alles aan veel hogere wereldmarktprijzen betalen. Het handelsembargo van de VS duwde die prijzen nog eens verder de hoogte in. Cuba stond voor de zwaarste economische crisis sinds de revolutie. De Cubaanse overheid omschreef de periode na 1989 als ‘de speciale periode in vreedstijd’, omdat de omstandigheden waarin het land zich bevond (schaarste, rantsoenering, blokkade, enz.) normaal alleen in oorlogstijd voorkomen.¹²⁴

De productie werd hard getroffen door het verdwijnen van de Comecon. Door een daling in de import waren de vereiste inputs voor productie niet meer voorhanden. Een gebrek aan energie en andere grondstoffen zorgde ervoor dat bepaalde machines niet meer konden draaien en dat er transportproblemen ontstonden. De gehele macro-economie raakte ontreederd. Investerings werden teruggeschroefd van meer dan 20 procent van het BBP naar 7 procent. Fabrieken werden gesloten, zodat deze geen onderdelen meer konden leveren aan andere ondernemingen, die op hun beurt in de problemen kwamen.¹²⁵

Voor de bevolking was de crisis een ware ramp. Het ineenschrompelen van de import en de daling van de productie hadden geleid tot een sterke reductie in het aanbod. Vele essentiële producten, zoals rijst, detergents, papier, katoen en textiel waren opeens niet meer verkrijgbaar of slechts in minimale hoeveelheden. Het gevolg was een schaarste, vergelijkbaar met die in oorlogstijden. De Cubaanse overheid zag zich genoodzaakt tot een algemene rantsoenering. De aantasting van de koopkracht van de bevolking zorgde ervoor dat de arbeidsmotivatie onder het volk afnam, wat op zijn beurt leidde tot een lagere productiviteit. De informele sector werd voor vele Cubanen een aantrekkelijk alternatief en deze nam dan ook een hoge vlucht.

Bovenop de ernstige materiële crisis kreeg Cuba ook nog eens te kampen met een ernstige ideologische uitdaging. De ineenstorting van de communistische regimes van de Sovjet-Unie en Oost-Europa zorgden ervoor dat een groot deel van de linkse intelligentsia afhaakte, en ook bij de brede lagen van de bevolking was het geloof in de superioriteit en de mogelijkheid van een socialistische samenleving verdwenen. Toch speelde het Cubaanse regime zijn legitimiteit niet kwijt. Dit uitte zich in een massale opkomst bij de verkiezingen en in de grote mobilisatie van de massaorganisaties op feestdagen en allerhande manifestaties.¹²⁶

¹²⁴ VANDEPITTE, Mark, *De gok van Fidel. Cuba tussen socialisme en kapitalisme?* Berchem, Uitgeverij EPO, 1998, pp.48-51 en LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.73.

¹²⁵ Voor een grafische voorstelling van de evolutie van Cuba's BBP, zie bijlage B.

¹²⁶ VANDEPITTE, Mark, *o.c.*, pp.53-62.

TV Martí

De Bush-administratie probeerde de legitimiteit van de Cubaanse regering ook intern te ondermijnen. De meest zorgwekkend actie in dit opzicht was de oprichting in 1990 van ‘TV Martí’, de tegenhanger van Radio Martí op vlak van televisie.¹²⁷ Dit televisiestation zendt elke avond (als het weer het toelaat) uit op gewone Cubaanse kanalen. Het gaat om gedubde VS-sitcoms, sportevenementen, videoclips en andere onschuldig ogende entertainmentprogramma’s, regelmatig onderbroken door de VS-versie (of alleszins die van de regering) van Cubaans binnenlands nieuws. Cuba protesteerde, noemde TV Martí een aantasting van Cuba’s soevereiniteit en begon haast onmiddellijk het signaal te verstoren. Voorstanders van TV Martí opperen dat Castro’s hevige reactie wijst op zijn angst dat de programma’s voor het einde van zijn regime zouden kunnen zorgen. Cubaanse beambten menen echter dat het gaat om Cuba’s soevereiniteit, niet om de inhoud van de uitzendingen.¹²⁸ Bovendien meent Cuba dat het station een ernstige militaire bedreiging vormt voor het eiland. In 1961 en 1962 werden door de VS immers reeds clandestiene radiostations (‘Radio Swan’ en ‘Radio Americas’) gebruikt om pre-invasie operaties te ondersteunen.¹²⁹

De agressieve rol van het Congres en de Torricelli-wet

Initiatieven zoals de oprichting van TV Martí kwamen niet van de regering, maar hadden hun oorsprong in het Congres. Dit was het geval met de meest vijandige acties tegen Cuba.¹³⁰ In 1989 kreeg de Cubaans-Amerikaanse Ileana Ros-Lehtinen een zetel in het Huis van Volksvertegenwoordigers. Zij was daarmee het eerste Cubaans-Amerikaanse Congreslid. Niet onbelangrijk: zij was de kandidate die naar voren was geschoven door de CANF, waar zij tevens lid van was. In 1993 werd zij vervoegd door Lincoln Díaz-Balart en Robert Menendez.¹³¹ De komst van drie Cubaans-Amerikanen in het Congres leidde tot een nieuw activisme in het Congres wat betreft Cuba. Deze Cubaans-Amerikanen hoefden niet meer te lobbyen in het Congres, zij zaten *in* het Congres.¹³²

Voorstellen om de blokkade tegen Cuba uit te breiden naar dochtermaatschappijen van VS-bedrijven in derde landen werden geïntroduceerd in de Senaat door Senator Mack en in het Huis door Parlements lid Lawrence Smith. Het beleid van Bush was er echter op gericht het

¹²⁷ BRENNER, Philip, LANDAU, Saul, *o.c.*, p.15.

¹²⁸ NICHOLS, John Spicer, *o.c.*, p.30

¹²⁹ BRENNER, Philip, LANDAU, Saul, *o.c.*, p.16

¹³⁰ *Ibid.*, p.18.

¹³¹ In 2002 werden de drie Cubaans-Amerikaanse Congresleden vervoegd door Mario Díaz-Balart, de broer van Lincoln.

¹³² HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.84-85.

toenmalige embargo in stand te houden en dus noch uit te breiden, noch te beperken. Er was dan ook weinig enthousiasme voor de zogenaamde ‘Mack-Smith amendementen’.¹³³

Op economisch vlak focuste Bush zich op één van Cuba’s zwakste punten: het gebrek aan harde deviezen. In september 1991 werden restricties op reisvlak doorgevoerd. Ondertussen werd steeds meer druk uitgeoefend door de anti-Castro lobby in het Congres die opperde dat de Bush-administratie faalde om een politiek te formuleren die veranderingen zou teweegbrengen in Cuba. In februari 1992 introduceerde Senator Robert Torricelli een wet - de *Cuban Democracy Act (CDA)*¹³⁴ - die zou zorgen voor een verdere verstrakking van het handelsembargo en voor een verhoging van de interactie tussen Amerikanen en Cubanen. Belangrijk in de CDA is de passage waarin alle handel van VS-dochterbedrijven waar dan ook ter wereld met Cuba wordt verboden. Bovendien werden schepen die betrokken waren in handel met Cuba zes maanden lang verboden in te schepen in Amerikaanse havens. *Track II* behandelde het tweede luik van de Torricelli-act, dat het contact tussen Cubanen en Amerikanen op niet-gouvernementeel niveau probeerde te bevorderen. Communicatie zou bevorderd worden, voedsel geschonken, medicijnen geëxporteerd, etc.¹³⁵

De Bush-administratie reageerde aanvankelijk terughoudend. Er waren immers reeds eerder conflicten geweest met bondgenoten over de extraterritoriale gevolgen van het embargo voor hun bedrijven en de CDA zou ongetwijfeld zorgen voor meer conflicten. Belangrijke handelspartners zoals Canada en de Europese Unie dreigden maatregelen te nemen indien de CDA wet zou worden. Bovendien zagen de VS in de interne ontwikkelingen in de Sovjet-Unie een kans om kosteloos de economische druk op Cuba te verhogen. Toen staatssecretaris James Baker in september 1991 naar Moskou was gereisd om er Gorbatsjov te ontmoeten, had Baker erop gewezen dat de westerse regeringen veel meer bereid zouden zijn de Sovjet-Unie financieel te steunen als Moskou zou stoppen met het steunen van communistische regimes in de rest van de wereld. Gorbatsjov besloot onmiddellijk de 2 800-man-tellende Sovjetbrigade terug te trekken uit Cuba, dit zonder de Cubanen te consulteren. Ook was de Bush-administratie gereserveerd over een aantal punten van de CDA. Enerzijds waren er de onderdelen die inbreuk maakten op de grondwettelijke machten van de president. Anderzijds was er het artikel dat bepaalde dat de VS-hulp zou beëindigd worden aan landen die economische bijstand verleenden aan Cuba, voordelige ruilvoorwaarden boden of Cuba’s schulden kwijt scholden.¹³⁶

¹³³ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, p.21.

¹³⁴ Al vlug zou veel vaker de term “Torricelli-act” gehanteerd worden.

¹³⁵ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.39-42.

¹³⁶ *Ibid*, pp.43-46.

Dit was echter buiten de conservatieve Cubaans-Amerikanen in het Congres en de CANF gerekend. De presidentsverkiezingen stonden voor de deur en als Bush de CDA niet wou steunen, dan zou de CANF wel naar een kandidaat zoeken die daar wel toe bereid was. Bush had veel steun gekregen van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap in Florida en hij had deze steun broodnodig. Wanneer presidentskandidaat Bill Clinton na een ontmoeting met Jorge Mas Canosa verklaarde dat het wetvoorstel “hem aanstond”, zag Bush zich genoodzaakt een hardere lijn in te nemen tegenover Cuba.¹³⁷ Op 5 mei 1992 bekrachtigde hij het volledige wetvoorstel, dat door beide huizen van het Congres werd goedgekeurd en op 23 oktober, amper twee weken voor de verkiezingen, wet werd.

1.3.2. Clinton en de Helms-Burton Act (1993-2000)

De eerste maanden van het Clinton-bewind: de kwestie-Baeza en de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap

Op 20 januari 1993 nam de democraat William (Bill) Clinton het presidentschap van de VS op zich. Men was het oneens over hoe de nieuwe man van het Witte Huis de Cuba-problematiek zou aanpakken. Clinton had weliswaar om electorale redenen zijn steun betuigd aan de CDA, maar hij had geen meerderheid behaald in de staat Florida. In de eerste maanden van zijn bewind was Clintons Cuba-beleid dan ook op zijn minst ambivalent te noemen. Enerzijds kon men een harde aanpak onderscheiden, consistent met de belangen van de conservatieve Cubaans-Amerikanen, anderzijds was er ook bevestiging van een nieuwe, mildere aanpak. Een voorbeeld hiervan was de keuze voor een nieuwe assistent-staatssecretaris voor inter-Amerikaanse zaken. Clinton schoof de zwarte Cubaans-Amerikaanse advocaat Mario Baeza naar voren. De conservatieve Cubaans-Amerikaanse lobby reageerde onmiddellijk door druk uit te oefenen opdat Clinton de nominatie zou intrekken. Uit het feit dat Baeza in 1992 had deelgenomen aan een seminarie over investeringen op Cuba werd afgeleid dat Baeza te ‘soft’ was tegenover Cuba. Bovendien werd geklaagd dat de CANF niet was geconsulteerd over de benoeming. Het lobbywerk was succesvol; Baeza’s naam werd geschrapt van de lijst, maar Clinton weigerde ook de kandidaat die door de CANF naar voor geschoven werd.¹³⁸ Uiteindelijk werd gekozen voor Alexander Watson, een carrièrediplomaat die ambassadeur was geweest te Peru en nummer 2 in de VN tot februari 1993.¹³⁹ De keuze voor Richard Nuccio als Watsons topassistent werd dan weer

¹³⁷ Ibid, pp.47-48 en p.44

¹³⁸ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.94 en BRENNER, Philip, KORNBLUH, Peter, “Clinton’s Cuba calculus”. In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1995, 2, pp.34-35.

¹³⁹ LANDAU, Saul, “Clinton’s Cuba policy: A low-priority dilemma”. In: *NACLA Report on the Americas*, 26, 1993, 5, p.36.

toegejuicht door de CANF. Nuccio, de gewezen assistent van Torricelli, werd gezien als de ‘intellectuele kracht’ achter de *Cuban Democracy Act*.¹⁴⁰

Het conflict over de nominatie van Baeza deed vermoeden dat het gevecht over het Cuba-beleid voornamelijk werd uitgevochten buiten de kringen van de regering. Er werd hevige kritiek geuit op de grote rol van Jorge Mas Canosa en diens CANF in de Amerikaanse Cuba- en Latijns-Amerikapolitiek. Als reactie werd zowel door gematigde Congresleden als door niet aan de CANF gelieerde anti-Castro Cubanen gelobbyd voor een einde van de blokkade en een herstel in de relaties tussen de VS en Cuba.¹⁴¹

Cuba’s reactie op de economische crisis

Ondertussen werden beleidsmakers in Cuba gedwongen te reageren op de dramatische toestanden die waren veroorzaakt door de economische shock die het land had doorstaan. Op 26 juli 1993 sprak Fidel Castro tot het Cubaanse volk: “*Vandaag dwingt de realiteit ons er toe te doen wat we anders nooit zouden doen: we moeten concessies doen.*”¹⁴²

In de volgende jaren werden hervormingen doorgevoerd in verschillende sectoren. De belangrijkste worden hier behandeld.

In de landbouwsector werd het systeem van staatsboerderijen ontmanteld en er werd een semi-kapitalistische landbouwmarkt gecreëerd. Grote staatsgeleide boerderijen werden gesloten en staatsgrond werd verhuurd aan private producenten, zoals families en dorpscoöperatieven. Individuele boeren en coöperatieven konden nu, na een verplichte 80 procent van hun oogst verkocht te hebben aan de staat, de rest van hun producten verkopen op landbouwmarkten, waar prijzen gedetermineerd werden door vraag en aanbod.

In 1993 werd een wet gestemd waardoor het voor 100 beroepen¹⁴³ werd toegelaten zelfstandig te werken. Tegen 1995 was dit aantal opgelopen tot 130. In aanmerking voor een zelfstandig statuut kwamen: bedienden bij de regering, huismoeders en gehandicapte of ontslagen staatsbedienden die een werkloosheidsvergoeding ontvingen. Tegen december 1994 hadden meer dan 110 000 Cubanen een zelfstandig statuut.¹⁴⁴

¹⁴⁰ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.94.

¹⁴¹ LANDAU, Saul, *o.c.*, pp.36-37.

¹⁴² Geciteerd in: LISIO, Stephen A., “Helms-Burton and the point of diminishing returns”. In: *International Affairs*, 72, 1996, 4, p.698.

¹⁴³ Onder andere kapper, loodgieter, elektricien, schoenmaker, taxi-chauffeur, etc.

¹⁴⁴ *Ibid.*, pp.698-700.

Een derde concessie was de legalisering van buitenlandse harde deviezen, ook wel ‘dollarisering’ genoemd. Vanaf 26 juli 1993 werden Cubanen toegelaten buitenlandse valuta te bezitten, bankrekeningen te hebben in dollars en voor diensten te betalen in dollars. In 1994 werd de Cubaanse nationale munt, de peso, omzetbaar gemaakt in dollars. Later werden winkels geopend die goederen in dollars verkochten. Hierdoor hoopte de Cubaanse regering de stroom van dollars in Cuba te controleren en haar land te voorzien van een kanaal van winsten uit buitenlandse handel. Voortaan konden monetaire verzendingen van Cubaanse families in de VS naar hun Cubaanse familieleden in dollars gedaan worden. Hierdoor werd een dualiteit gecreëerd onder de Cubaanse bevolking. Immers, diegenen die toegang hadden tot dollars door overschrijvingen van familieleden of door buitenlandse investering, hadden een voordeel ten opzichte van diegenen die alleen toegang hadden tot peso’s.

De meest effectieve concessie die in de beschouwde periode gedaan werd was de opening van de Cubaanse economie naar buitenlandse investeringen. De Cubaanse wetgeving werd verschillende malen veranderd om externe investeringen mogelijk te maken. Gelijktijdig werden potentiële investeerders gelokt, voornamelijk door financiële tegemoetkomingen. Australië, Canada, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Israël, Italië, Mexico en Spanje werden Cuba’s belangrijkste investeerders. Aanvankelijk werd vooral geld gestoken in toerisme, maar later kwamen er ook joint ventures in mijnbouw, landbouw, olie en steenkool, telecommunicatie en textiel.¹⁴⁵

De moeilijkste beslissing die het Cubaanse regime noodgedwongen heeft genomen was die tot fiscale hervormingen. Om de fiscale balans terug in evenwicht te krijgen, moesten overheidsuitgaven naar omlaag en bronnen van inkomsten naar omhoog. Om de inkomsten te doen stijgen werd een nieuwe belasting geheven op inkomen en eigendom, en prijzen van staatsgoederen en –diensten werden verhoogd. Anderzijds, om de uitgaven te doen dalen, werd het staatsapparaat drastisch ingekrompen (15 ministeries werden geëlimineerd), terwijl subsidies voor onderwijs en gezondheidszorg werden verlaagd. Dit was allesbehalve evident, niet alleen omdat het de belangrijkste verwezenlijkingen van de revolutie aantastte; de massale ontslagen en verlaagde levensstandaard die dit teweegbracht, zorgden eveneens voor ongenoegen bij de bevolking.¹⁴⁶

Een neveneffect van de hervormingen was dat Cuba een punt zette achter zijn ambities om de revolutie te exporteren naar andere landen in de Derde Wereld. Troepen werden teruggeroepen uit Afrika, Cubaanse adviseurs stopten met de instructie van Latijns-Amerikaanse revolutionairen en de militaire banden met de voormalige Sovjet-Unie daalden

¹⁴⁵ Ibid., pp.700-701.

¹⁴⁶ Ibid., pp.703-704.

tot een onbetekenisvol niveau. Hiermee werden op korte tijd alle veiligheidskwesties die een normalisatie van de relaties met Washington in de weg stonden, volledig van de kaart geveegd.¹⁴⁷

Een nieuwe immigratiecrisis

In de jaren '90 zorgde de economische impasse op Cuba ervoor dat nieuwe pogingen werden gedaan door Cubanen die hun land wensten te verlaten. Het gevolg was een groot aantal kapingen, waarvan de kapers politiek asiel werd verleend door de VS. Als reactie op de houding van de VS verklaarde Fidel Castro in 1994 dat iedereen die wenste, vrij was te vertrekken. Duizenden 'balseros' of rafters beslisten hun land te verlaten op zelfgebouwde vloten. De immense stroom vluchtelingen die op de kusten van Florida aanmeerde, stelde een gevaar voor de herverkiezing van Lawton Chiles, Democratisch gouverneur van Florida. De instroom van vluchtelingen uit Cuba en Haïti had er de sociale diensten reeds aangetast en dit had geleid tot ontevredenheid bij het kiezerskorps. Een intrede van de bootvluchtelingen in de VS moest dus kost wat kost vermeden worden. Daarom besliste Clinton de *balseros* te onderscheppen en te transporteren naar de Amerikaanse maritieme basis te Guantánamo en naar een andere basis in Panama. De verwachte woede van de CANF werd getemperd door een aantal nieuwe maatregelen tegen Cuba waardoor monetaire verzendingen en bezoeken aan het eiland werden beperkt en uitzendingen door TV en Radio Martí werden verhoogd.

Met de transfer van *balseros* werd echter de stroom van Cubanen die hun land wensten te verlaten niet tegengegaan. Daartoe werd in september 1994 een akkoord bereikt met Fidel Castro, waarbij de VS beloofden elk jaar minstens 20 000 visa per jaar te verstrekken aan legale immigranten, terwijl de Cubaanse regering zich ertoe verbond te voorkomen dat burgers het land illegaal verlieten naar de VS. Over een versoepeling van het embargo, één van de oorzaken van de massale stroom van migranten, wilde Clinton echter niet onderhandelen. Het immigratieverdrag bood evenmin een oplossing voor de duizenden Cubanen die vastgehouden werden te Panama en Guantánamo. In beide kampen waren er rellen uitgebroken en de kosten voor het runnen van de kampen begonnen uit de pan te swingen.

In 1995 werd daarom een nieuw akkoord bekomen met de Cubaanse regering. Voor de vluchtelingen die in 1994 waren getransporteerd naar Guantánamo of Panama werd beslist dat zij toch zouden worden toegelaten in de Verenigde Staten. Maar om een nieuwe golf van inwijkelingen tegen te houden, werd aangekondigd dat voortaan alle Cubanen die op zee

¹⁴⁷ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.73.

werden gevonden of die de militaire basis te Guantánamo illegaal probeerden te betreden, zouden worden gerepatrieerd naar Cuba.¹⁴⁸ Daarmee was de uit 1966 daterende *Cuban Adjustment Act*, die bepaalde dat Cubanen hoe dan ook het statuut van politiek vluchteling kregen en een verblijfsstatus konden aanvragen na één jaar, gewijzigd. De Cubanen van hun kant, garandeerden dat vluchtelingen die zouden worden teruggestuurd, niet zouden worden vervolgd. Als antwoord op Cuba's medewerking, kondigde Clinton aan dat hij een nieuwe sanctiewet, gesponsord door Jesse Helms, niet zou steunen. Opvallend is dat bij geen van deze verdragen de CANF of Jorge Mas Canosa werden geconsulteerd. Evenmin had het Congres een rol gespeeld in de immigratiecrisis.¹⁴⁹

De Helms-Burtonwet

De positieve tendens die was ingezet door het immigratieakkoord werd op 22 maart 1996 abrupt tenietgedaan toen de *Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act* (LIBERTAD) werd goedgekeurd, als reactie op het neerschieten door de Cubaanse luchtmacht van twee burgervliegtuigjes van de *Brothers to the Rescue*, een van Miami afkomstige ballingengroep.

Onverwachte winsten van de Republikeinen tijdens de tussentijdse Congresverkiezingen in november 1994 hadden ervoor gezorgd dat het leiderschap van de twee belangrijkste commissies voor buitenlands beleid in het Congres verschoven was van gematigde democraten naar conservatieve anti-Castro Republikeinen. Jesse Helms werd voorzitter van het Comité voor Buitenlandse Betrekkingen van de Senaat en Dan Burton nam het leiderschap van het subcomité voor Latijns-Amerika in het Huis over van de Democraat Robert Torricelli. Helms en Burton begonnen al snel aan een voorstel tot wetgeving dat de economische sancties tegen Cuba zou verhogen. In 1995 lanceerden ze de *Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act*, waarvan de naam een eerbetoon was aan de Poolse anticommunistische beweging 'Solidarnosc' (Solidariteit). Het doel van de wet was drievoudig: (1) Cuba's globale economische isolatie verhogen, (2) politieke transitie promoten op het eiland en (3) voormalige eigenaars van Cubaans eigendom compenseren en de rechten van Amerikaanse eigenaars wereldwijd beschermen.¹⁵⁰

De wet hield een hele resem strafmaatregelen in: tegen Cuba, tegen geïndustrialiseerde naties die met Cuba handel dreven en zelfs tegen VS-burgers die naar Cuba reisden.

¹⁴⁸ Men noemt dit ook wel het *wet foot/dry foot* beleid, omdat Cubanen worden toegelaten als ze het vasteland bereikt hebben (met droge voeten), maar niet als ze in zee worden onderschept (met natte voeten).

¹⁴⁹ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.95-98 en LEOGRANDE, William M., *o.c.*, pp.76-80.

¹⁵⁰ MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *o.c.* pp.80-81.

De wet bestaat uit vier onderdelen. Titel I is erop gericht Cubaanse deelname te verbieden in internationale financiële organisaties (zoals het IMF of de Wereldbank) en dreigt met sancties tegenover landen die Cuba ‘economische bijstand’ verlenen.¹⁵¹ In Titel II wordt bepaald wat de voorwaarden zijn om terug relaties aan te knopen met de Verenigde Staten.¹⁵² Dit kan alleen als een democratisch verkozen regering aan de macht komt, waar noch Fidel Castro noch zijn broer Raúl lid van is. Wat verstaan wordt onder ‘een democratisch verkozen regering’ vinden we terug onder sectie 206. Opvallend is dat de voorwaarden die hier vermeld worden, veel verder gaan dan wat normaal gezien verstaan wordt onder democratische verkiezingen. Zo moet de nieuwe regering ernstige stappen nemen naar een marktgeoriënteerd economisch systeem en moet zij maatregelen hebben genomen om tijdens de revolutie geconfisqueerde eigendommen terug te geven aan zijn Amerikaanse eigenaars.¹⁵³ De meest controversiële paragrafen zijn Titel III en IV van de wet. Titel III behandelt de bestraffing van diegenen die gebruik hebben gemaakt van Amerikaanse eigendommen die werden geconfisqueerd tijdens de Cubaanse revolutie. Elke persoon of regering (dus ook de Cubaanse regering) die betrokken is in ‘sluikhandel’ (handel of investering) in geconfisqueerd bezit kan voor het Amerikaanse gerecht worden gedaagd door de voormalige eigenaars.¹⁵⁴ Titel IV bepaalt dat de directie van bedrijven in derde landen, evenals hun echtgenoten en kinderen, die in zulke eigendommen ‘dealen’, de toegang tot de VS kan ontzegd worden.¹⁵⁵

Uit angst voor de internationale reactie die de wet zou uitlokken, keurde Clinton aanvankelijk de wet af en suggereerde hij zelfs dat hij zijn veto zou stellen. Dit had Clinton immers aan Fidel Castro beloofd als onderdeel van het immigratieakkoord in 1994. Toen echter twee burgervliegtuigjes, bestuurd door de Cubaans-Amerikaanse groep *Brothers to the Rescue*, neergeschoten werden door de Cubaanse luchtmacht, kwam Clinton onder druk te staan.¹⁵⁶ De *Brothers to the Rescue* (‘Broeders voor de Redding’) waren aanvankelijk aangesteld om over de Straat van Florida te vliegen en er te zoeken naar illegale Cubaanse migranten, zodat de kustwacht hen veilig aan wal zou kunnen brengen. Na enkele maanden kreeg de humanitaire opdracht echter een politiek karakter: de *Brothers to the Rescue* traden het Cubaanse luchtruim binnen en verstrooiden flyers met kritiek op de Cubaanse regering. Op 9 en 13 januari 1996 werden duizenden van die strooibriefjes gedropt over Havana. Herhaaldelijk werd door de Cubaanse autoriteiten tegenover Washington geklaagd over de activiteiten van de groep. Op 24 februari naderden drie vliegtuigjes van de *Brothers to the Rescue* de

¹⁵¹ Zelfs aantrekkelijke ruilvoorwaarden worden als ‘economische bijstand’ gezien.

¹⁵² SMITH, Wayne, “Waving the Big Stick. The Helms-Burton affair”. In: *NACLA Report on the Americas*, 32, 1997, 2, p.27.

¹⁵³ *Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act*, Sectie 205-206, The Library of Congress, <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/F?c104:1:/temp/~c104zrw4Oq:e81316>: (geconsulteerd op 24/02/06)

¹⁵⁴ LISIO, Stephen A., *o.c.*, p.694.

¹⁵⁵ SMITH, Wayne, *o.c.*, p.28.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p.28.

Cubaanse internationale wateren, minstens één van hen bevond zich in het Cubaanse luchtruim. Zij werden achtervolgd door de Cubaanse luchtmacht en twee van hen werden neergeschoten over de internationale wateren. Het Cubaanse gedrag werd - hoewel pas op 26 juli - veroordeeld door de VN-veiligheidsraad.¹⁵⁷ Twee dagen na het gebeuren kondigde Clinton een aantal wraakmaatregelen aan: een einde aan alle chartervluchten tussen de VS en Cuba, een uitbreiding van de uitzendcapaciteit van Radio Martí, nieuwe restricties op bezoek aan en reizen naar de VS door Cubaanse ambtenaren, en actie om een akkoord te bereiken met het Congres over de Helms-Burtonwetgeving.¹⁵⁸

Het incident met de twee vliegtuigjes liet president Clinton weinig beleidsopties m.b.t. Helms-Burton. Dan Fisk, lid van de Commissie voor Buitenlandse Zaken in de Senaat, stelde het als volgt: “*The shutdown left the Clinton administration politically naked: they were shown to have no Cuba policy, no contingencies for such things. LIBERTAD was now the only game in town.*”¹⁵⁹ Daar kwam nog eens bij dat 1996 een verkiezingsjaar was: Clinton kon de stemmen van de Cubaans-Amerikanen in de betwiste staat Florida goed gebruiken.¹⁶⁰

Niet alleen werd het voorstel in zijn volledige hoedanigheid goedgekeurd, dus mét de twee controversiële paragrafen, aan Titel I werd een nieuwe maatregel toegevoegd, waardoor alle voorgaande akkoorden m.b.t. het economische embargo werden gecodificeerd, m.a.w. wet werden. Voortaan zou het Congres die wetten moeten intrekken of veranderen om een einde te stellen aan de blokkade. Dit betekende een ernstige beperking van de presidentiële autonomie wat betreft het Amerikaanse Cuba-beleid. Wel werd onderhandeld over een zogenaamde *waiver* voor Titel III, waardoor de president de uitwerking ervan voor een periode van maximum zes maanden kon uitstellen.¹⁶¹ Omdat de betreffende paragraaf zoveel protest uitlokte van buitenlandse bedrijven die investeerden op Cuba, hebben zowel Clinton als zijn opvolger George W. Bush consequent de *waiver* toegepast, waardoor Titel III eigenlijk dode letter is gebleven.¹⁶² Ook Titel IV heeft nooit veel consequenties gekend daar deze slechts selectief werd toegepast. Hoewel geschat werd dat ongeveer 100 à 200 bedrijven zouden worden gesanctioneerd, waren dat er in werkelijkheid maar enkele.¹⁶³

¹⁵⁷ DOMÍNGUEZ, Jorge I., “US-Cuban Relations: From Cold War to the Colder War”. In: *Journal of Interamerican Studies & World Affairs*, 39, 1997, 3, pgnr. onbekend (geconsulteerd via ELIN) en LEOGRANDE, William M., o.c., p.80.

¹⁵⁸ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, o.c., p.98.

¹⁵⁹ Geciteerd in: VANDERBUSH, Walt, HANEY, Patrick J., “Policy toward Cuba in the Clinton administration”. In: *Political Science Quarterly*, 114, 1999, 3, p.404.

¹⁶⁰ VANDERBUSH, Walt, HANEY, Patrick J., “Clinton, Congress, and Cuba policy between two codifications: the changing executive-legislative relationship in foreign policy making”. In: *Congress & The Presidency*, 29, 2002, 2, p.175.

¹⁶¹ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo*, o.c., pp.104-106.

¹⁶² SMITH, Wayne, o.c., p.28.

¹⁶³ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo*, o.c., p.114.

De groeiende oppositie tegen Helms-Burton

De Helms-Burtonwet deed duidelijk inbreuk op de internationale wetgeving en de verschillende verdragen die de VS hadden getekend. Geen enkele regering heeft deze wet dan ook gesteund. Zo werd tijdens een meeting van de OAS-landen in 1996 unaniem tegen de wet gestemd. Bovendien werd door een aantal voornamelijk handelspartners van Cuba, zoals de Europese Unie, Canada en Mexico gereageerd met wetten die het illegaal maakten voor hun onderdanen om de wet na te leven.¹⁶⁴ Helms-Burton deed Amerika's bondgenoten twifelen over Clintons engagement tot vrijhandel. Hoe konden de VS immers nog geloofwaardig overkomen als dé voortrekker van de WHO en van het regime van internationale vrijhandel als het land zelf één van de sleutelprincipes van de WHO - niet-extraterritorialiteit van nationale wetten en principes - met de voeten trad? Men begon te vermoeden dat Washingtons omarming van de vrijhandelsdoctrine in essentie een 'self-serving policy' was, die enkel werd ingeroepen als de VS daar belang bij hadden.¹⁶⁵

De reactie t.o.v. de wet Helms-Burton binnen de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap deed vermoeden dat het niet meer vanzelfsprekend was om de gemeenschap te zien als een monolithisch blok, eensgezind over de CANF-aanpak. In feite was er onder de Cubaanse ballingen niet veel interesse voor de claims die de wet Helms-Burton mogelijk maakte. Toen het eiland in oktober 1996 verwoest werd door de orkaan Lilli, was men binnen de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap oneens over hoe te reageren. Clinton's beperkte aanpak - er werd één vlucht toegestaan en licenties werden verleend aan katholieke hulporganisaties die instonden voor de verdeling van de voorziene voorraad - werd duidelijk geapprecieerd door de doorsnee Cubaans-Amerikaan. In november 1996 won hij Florida, met duidelijke steun van de gemeenschap.

Tegen de *Cuban Democracy of Torricelli Act* had de Amerikaanse zakengemeenschap weinig actie ondernomen. Het was weinig interessant om tegen de CDA te lobbyen. Helms-Burton, een wet die veel verder ging, veranderde dit. In april 1996 vormden 400 bedrijven *USA Engage*, een groep die zou lobbyen tegen het volledige sanctieregime.¹⁶⁶

Clinton werd steeds meer onder druk gezet van zowel internationale als binnenlandse actoren om de sancties op te heffen. Het hoogtepunt kwam in 1998, toen Paus Johannes Paulus II inging op de uitnodiging van Castro om het eiland te bezoeken. De Paus bekritiseerde zowel Cuba, omwille van zijn gebrek aan politieke rechten en weinig open houding tegenover de

¹⁶⁴ SMITH, Wayne, *o.c.*, p.28.

¹⁶⁵ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.120-121.

¹⁶⁶ *Ibid.*, pp.112-116.

Kerk, als de VS, omwille van het embargo. Na het bezoek besliste de Cubaanse regering 299 gevangenen vrij te laten, waarvan 70 politieke gevangenen. Bovendien flexibiliseerde Cuba zijn houding t.o.v. de Kerk. Een heel aantal extra zusters en priesters werd toegelaten vanuit Colombia en Canada, en reeds voor het bezoek van de Paus was beslist de Kerstviering toe te laten op het eiland.¹⁶⁷

Ook de VS reageerden positief. In maart 1998 kondigde Clinton een aantal maatregelen aan die het embargo gedeeltelijk zouden versoepelen: de toelating van voedselverkoop aan privé instanties op Cuba, herstel van de directe postdienst tussen beide landen, de mogelijkheid voor elke VS-burger om elke drie maanden tot 300 dollar te zenden naar een Cubaanse familie en een versoepeling van het reisverbod.¹⁶⁸

Ondertussen regende het in het Congres voorstellen om de sancties op te heffen, vooral dan met betrekking tot voedsel en medicijnen. Oppositie van fervente anti-Castristen zoals Torricelli, Helms, Graham en Mack was echter sterk genoeg om een nieuwe wet te voorkomen.¹⁶⁹

Elián González: het zesjarige jongetje dat de inzet werd van de strijd tussen de VS en Cuba

In november 1999 laaiden de spanningen weer hoog op, en dit door een crisis over de zesjarige Elián González, een Cubaanse jongen die buiten de toestemming van zijn vader door zijn moeder op een vlot was gezet richting Miami. Na twee dagen op zee gezwalpt te hebben en het verlies van zijn moeder, die tijdens de reis verdronk, te hebben doorstaan, werd Elián gered op de kust van Miami en onder het voorlopige hoederecht geplaatst van zijn grootoom.¹⁷⁰ De CANF stond met open armen klaar om de jongen op te vangen en meende dat Elián het best in de VS kon blijven, waar hem een mooi leven te wachten stond, wat de wens van zijn moeder was geweest. Het kwam al snel tot een dispuut tussen de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap te Miami en Fidel Castro, die eiste dat Elián terug naar zijn land werd gestuurd, waar zijn vader op hem wachtte. De kwestie begon soapallures te krijgen toen Eliáns Amerikaanse familieleden zich in de zaak gingen betrekken en begonnen te eisen dat de jongen in de VS moest blijven.¹⁷¹ Zo vroeg als op 6 januari 2000 werd door de Amerikaanse immigratiedienst beslist dat Elián terug naar zijn vader zou gezonden worden.¹⁷²

¹⁶⁷ SCHWAB, Peter, *o.c.*, pp.125-129.

¹⁶⁸ BRENNER, Philip, "Washington Loosens the Knot (Just a Little)". In: *NACLA Report on the Americas*, 32, 1999, 5, pp.41-42.

¹⁶⁹ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, pp.119-120.

¹⁷⁰ DELPUTTE, Lode, "Havana stelt VS 'ultimatum' in zaak-Elián". In: *De Morgen*, 7 dec. 1999.

¹⁷¹ Reuters, "Strijd om Elián krijgt steeds meer soapallures". In: *De Morgen*, 23 feb. 2000.

¹⁷² DELPUTTE, Lode, "VS beslissen om Elián terug naar Cuba te sturen". In: *De Morgen*, 6 jan. 2000.

Aan zijn grootoom werd het ultimatum gesteld van 13 april om de jongen naar de militaire luchthaven Opa-Locka in Miami te brengen.¹⁷³ Het duurde evenwel tot 29 juni eer de jongen, samen met zijn vader (die ondertussen naar Miami was gereisd) terug naar Cuba was gekeerd.¹⁷⁴

De terugkeer van Elián en zijn vader naar Cuba toonde de betrekkelijke zwakte van de lobby van Cubaanse immigranten. In het Huis werd geconcludeerd dat het niet langer nodig was om de CANF op haar wenken te bedienen. Ondertussen werden zij geconfronteerd met een groeiende lobby van het bedrijfsleven en van de landbouwsector.¹⁷⁵ In 2000 wonnen de anti-embargokrachten in het Congres het pleit en er kwam een versoepeling van de economische blokkade. Voortaan was de verkoop van levensmiddelen en medicijnen toegestaan. Wel was er een belangrijke restrictie voorzien: de producten mochten niet met Amerikaanse kredieten worden gekocht (in normale handelsbetrekkingen zijn leningen nochtans een gangbare praktijk).¹⁷⁶ Enkel in geval van een cash betaling vóór levering of in geval van financiering door een financieel instituut in een derde land konden licenties worden bekomen voor de verkoop.¹⁷⁷ Bovendien werd tegelijkertijd de presidentiële macht m.b.t. de reisregelgeving beperkt: voortaan zou niet de president maar het Congres beslissen over de reismogelijkheden van Amerikanen. In Cuba werden deze maatregelen dan ook niet gezien als een versoepeling, maar als een verstrakking van de blokkade.¹⁷⁸

Aanvankelijk bedankte Castro, die als voorwaarde stelde dat de hele boycot werd opgeheven. In 2001 maakte de ravage die de orkaan Michelle had aangericht de nood echter wel heel hoog, zodat er voor de eerste keer sinds het instellen van het handelsembargo een voedseltransport werd uitgevoerd vanuit de VS naar Cuba.¹⁷⁹

¹⁷³ DELPUTTE, Lode, "Zaak-Elián dreigt te ontsporen". In: *De Morgen*, 14 apr. 2000.

¹⁷⁴ Reuters, *Terugkeer Elián is zware klap voor Cubaanse lobby in de VS*. In: *De Morgen*, 30/06/2000.

¹⁷⁵ VAN DEN BERG, Cora, *Toenadering Cuba en Verenigde Staten*. In: *La Chispa*, 24, mrt. 2002, p.285. en BOGAARD, Hein, *Amerikaanse sancties tegen Cuba verlicht. Een breuk met het verleden?* In: *Internationale Spectator*, 54, 2000, 10, p.481.

¹⁷⁶ DELPUTTE, Lode, *Cuba mag voedsel kopen, maar moet cash betalen*. In: *De Morgen*, 20 okt. 2000.

¹⁷⁷ *U.S. Payment Policy for Agricultural Exports to Cuba clarified*.

<http://usinfo.state.gov/wh/Archive/2005/Mar/16-189486.html> (geconsulteerd op 19/03/2006)

¹⁷⁸ DELPUTTE, Lode, *Cuba mag voedsel kopen, maar moet cash betalen*. In: *De Morgen*, 20 okt. 2000.

¹⁷⁹ VAN DEN BERG, Cora, *o.c.*, p.285.

1.3.3. Het aantreden van George W. Bush: geen zicht op beterschap (2001-nu)

Eerste maanden van de administratie van Bush Jr.

Bij de verkiezingen van 2000 streden Al Gore en George W. Bush voor een meerderheid in de staat Florida. Gore kreeg hierbij de steun van Joe Lieberman, een *hardliner* en hevig voorstander van het embargo tegen Cuba. Maar ondanks zijn publieke oppositie tegenover Cuba en zijn houding in de zaak Elián González¹⁸⁰ moest Gore toch boeten voor de beslissingen van Clinton en behaalde hij slechts een kleine voorsprong op zijn tegenkandidaat.¹⁸¹

Wanneer George W. Bush in januari 2001 het Witte Huis binnentrad, werd door de meeste analisten verwacht dat hij zijn Cubaans-Amerikaanse achterban, die essentieel was geweest in het ‘winnen’ van de staat Florida, zou gaan belonen voor hun steun door een strak Cuba-beleid. Anderzijds kreeg hij af te rekenen met een Congres waarin aanzienlijke steun aanwezig was voor een versoepeling van de blokkade, vooral dan met betrekking tot het reisverbod.

Voor het grootste deel was Bush’ Cuba-beleid tijdens de eerste maanden van zijn bewind een voortzetting van dat van zijn voorgangers. Wanneer hij na zes maanden reeds geconfronteerd werd met het al dan niet *waiven* van Titel III, besloot hij, net als Clinton, niet te bezwijken voor de druk van de Cubaans-Amerikaanse lobby en verder te gaan met het uitoefenen van de *waiver*. Ook wat betref Title IV deed hij geen moeite om de toepassing ervan te verstrengen.¹⁸²

Zijn eerste belangrijke stellingname op vlak van het Amerikaanse Cuba-beleid deed Bush op 18 mei, toen hij verklaarde dat zijn administratie “elke poging om de sancties tegen de Cubaanse regering te verzwakken zou tegengaan ... totdat het regime zijn politieke

¹⁸⁰ Met het oog op de nakende presidentsverkiezingen had Gore een standpunt ingenomen dat radicaal inging tegen dat van zijn baas Clinton: terwijl de justitie alles in het werk stelde om de terugkeer van Elián naar Cuba te regelen, stelde Gore dat de jongen een permanente verblijfstatus in de VS moest krijgen. (zie hiervoor: DELPUTTE, Lode, “Cubaanse Elián Gonzáles in het oog van de storm”. In: *De Morgen*, 01/04/2000)

¹⁸¹ De gevolgen zijn bekend: vele van de Gore-stemmen werden ongeldig verklaard en uiteindelijk bleek Bush de winnaar in Florida.

¹⁸² HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, pp.131-134.

gevangenen zou vrijlaten, democratische en vrije verkiezingen zou houden en vrije meningsuiting zou toelaten.”¹⁸³

11 september en de orkaan Michelle: twee rampen die zicht op verbetering boden

Tegen het einde van het jaar 2001 zorgden twee gebeurtenissen voor een toenadering tussen beide landen: de aanslagen van 11 september en de verwoestingen op het Cubaanse eiland veroorzaakt door de orkaan Michelle later dat jaar.

Castro toonde zich opvallend coöperatief na de aanslagen op de Twin Towers. Hij wilde immers onder geen enkel beding geassocieerd worden met terrorisme.¹⁸⁴ Meteen na de aanslagen drukte Cuba zijn ‘medeleven’ en ‘pijn’ uit ¹⁸⁵ en Fidels broer, Raúl Castro, was er als de kippen bij om medische hulp en zelfs levensmiddelen aan te bieden.¹⁸⁶ Castro gaf geen enkele blijk van protest toen beslist werd de militaire basis te Guantánamo te gebruiken als gevangenis voor Afghaanse strijders en hij bood zelfs aan dezen over te leveren aan Amerika wanneer zij de basis zouden ontvluchten.¹⁸⁷

Dit alles ten spijt werd in mei 2002 de lijst van staten die beschouwd werden als de ‘As van het kwaad’, waar voorheen enkel de namen van Irak, Iran en Noord-Korea op prijken, uitgebreid naar Syrië, Libië...en Cuba. Onderminister voor Buitenlandse Zaken John Bolton meende in zijn toespraak “Beyond the axis of evil” dat het feit dat Fidel Castro het voorbije jaar drie ‘schurkenstaten’ (Syrië, Libië en Irak) had bezocht voldoende bewijs vormde voor zijn betrokkenheid bij terroristische activiteiten. Bovendien, beweerde hij, “heeft Cuba allang een goed ontwikkelde biomedische industrie”. En hoewel hij toegaf dat deze industrie “marktleider is in de productie van geneesmiddelen en vaccins die wereldwijd verkocht worden” voegde hij eraan toe dat “analisten en Cubaanse overlopers allang achterdochtig zijn over de activiteiten van deze biomedische installaties.”¹⁸⁸

Na het voedseltransport dat geschiedde om Cuba te helpen na de ravage die was aangericht door de orkaan Michelle, dacht men dat misschien de eerste stap was gezet naar het beëindigen van het embargo. Castro kondigde kort daarna aan dat hij van plan was verdere aankopen van voedsel te doen en door anti-embargokrachten in het Congres werd een nieuwe

¹⁸³ (anon.), “U.S.-Cuba Relations. Direction of Policy-1960s to Present”. In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.169.

¹⁸⁴ VANDENBERG, Cora, *o.c.*, p.285.

¹⁸⁵ Reuters, “Anti-Amerikaanse regimes bieden condoleances aan”. In: *De Morgen*, 13 sep. 2001.

¹⁸⁶ DELPUTTE, Lode, “Cuba houdt zich na 11 september liever gedeisd”. In: *De Morgen*, 14 feb. 2002.

¹⁸⁷ VANDENBERG, Cora, *o.c.*, pp.285-286.

¹⁸⁸ VAN LANGENDONCK, Gert, “VS zet Cuba op ‘as van kwaad’”. In: *De Morgen*, 08 mei 2002.

werkgroep opgericht.¹⁸⁹ Maar aan dit optimisme werd een einde gemaakt in maart, toen Castro met slaande deuren wegliep van de VN-conferentie in Monterrey nadat gastland Mexico hem op aandringen van Washington had gevraagd weg te blijven van de toespraak van president Bush. Enkele maanden later verklaarde adjunct-minister voor Buitenlandse Zaken Otto Reich dat er geen sprake kon zijn van een versoepeling van het embargo.¹⁹⁰

Kort daarop kondigde president Bush nieuwe maatregelen aan betreffende Cuba¹⁹¹: humanitaire hulp aan het Cubaanse volk via religieuze en andere NGO's van Amerikaanse oorsprong, directe bijstand aan Cubanen via NGO's, een directe postdienst naar en vanuit Cuba, en beurzen voor Cubaanse studenten en experts die betrokken waren in de opbouw van civiele instituties en voor familieleden van politieke gevangenen.¹⁹²

Politieke dissidentie op Cuba: het Varela-project en de 'crackdown' van 2003

Eind 2002 verwierf Oswaldo Payá, het boegbeeld van de rechtervleugel van de Cubaanse dissidenten, bekendheid toen hij naar Straatsburg reisde om er de Sacharov-prijs voor de Mensenrechten in ontvangst te nemen, een prijs die jaarlijks wordt uitgereikt door het Europese Parlement. Payá was de bedenker van het zogenaamde Varela-project. Dit was een initiatief waarbij men aan de hand van een petitie een in de grondwet voorzien referendum wou afdwingen om het politieke systeem in Cuba grondig te hervormen. Het project werd door Castro niet in dank afgenomen. Bij wijze van tegenzet zette *el líder máximo* zelf een referendum op. 99,38 procent van de Cubaanse bevolking leek gewonnen voor een grondwetsherziening waarbij het socialistische karakter van de staat constitutioneel zou worden verankerd. Vervolgens werd in het Parlement over de zaak gestemd en werd de wijziging doorgevoerd.¹⁹³

Tijdens de jaren 2002-2003 was er in Cuba een trend merkbaar naar meer tolerantie tegenover dissidenten. Toen president Jimmy Carter in 2002 naar Cuba was gereisd, had hij mogen spreken met opposanten. Hetzelfde was ook toegelaten aan andere internationale leiders en Amerikanen die het eiland bezochten. En hoewel de regering niet blij was met het Varela-project, werden de bezielers ervan met rust gelaten.¹⁹⁴ Maar midden-maart 2003 werd het gebrekkige mensenrechtendossier van Cuba nog eens in de verf gezet toen 75 dissidenten

¹⁸⁹ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, p.135 en 137.

¹⁹⁰ VAN LANGENDONCK, Gert, *o.c.*

¹⁹¹ In het kader van Track II, het bevorderen van contacten tussen de Cubaanse en Amerikaanse bevolking.

¹⁹² (anon.), "U.S.-Cuba Relations. Direction of Policy-1960s to Present", *o.c.*, p.169.

¹⁹³ DELPUTTE, Lode, "Het zou onethisch zijn Paya niet te steunen". In: *De Morgen*, 17 dec. 2002 en DELPUTTE, Lode, "Cubaanse opposant Oswaldo Paya krijgt Sacharov-prijs van Europees Parlement". In: *De Morgen*, 17 dec. 2002.

¹⁹⁴ SMITH, Wayne S., "Crackdown in Cuba". In: *The Nation*, 276, 2003, 18, p.31.

voor lange duur werden opgesloten. Vervolgens werd begin april het driejarige de facto moratorium op de doodstraf beëindigd toen drie mannen die hadden geprobeerd een boot te kapen, werden geëxecuteerd.¹⁹⁵ Aanleiding van de strafcampagne was een serie ontmoetingen tussen James Cason, het nieuwe hoofd van de Amerikaanse Belangensectie te Havana, en Cubaanse dissidenten. De 75 aangeklaagden hadden geld en materiaal (zoals draagbare computers, zaktelefoons en radio- en faxtoestellen) aanvaard van de Belangensectie, waardoor ze inbreuk hadden gemaakt op de zogenaamde Wet 88, die zware straffen voorziet voor wie steun verleent aan de doelstellingen van de Helms-Burtonwet en de economische oorlogsvoering van de VS. Een andere reden was de aankondiging van het nieuwe Amerikaanse beleid van ‘pre-emptive strikes’ en het begin van de oorlog in Irak.¹⁹⁶ Hans Hertell, ambassadeur van de VS voor de Dominicaanse Republiek, had verklaard dat de interventie in Irak “een positief signaal zou zenden naar Cuba en een goed voorbeeld was voor het eiland”.¹⁹⁷

Een ander geval was dat van de bootkapers. Met de executie van de drie daders had Castro een duidelijke boodschap willen zenden naar potentiële toekomstige kapers. De voorgaande twee weken waren er al twee vliegtuigen gekaapt en de dag voor het incident hadden de Cubaanse autoriteiten nog een poging kunnen onderscheppen van Cubanen die door middel van een vliegtuigkaping de VS hoopten te bereiken. De Cubaanse regering verweet Washington de illegale emigratie vanuit Cuba aan te sporen, door te verzaken aan de verplichting jaarlijks 20 000 visa te verstrekken aan Cubaanse inwijkingen.

De ‘crackdown’ werd door de Amerikanen geïnterpreteerd als een zoveelste poging van Castro om de stappen naar een versoepeling van het embargo te ondermijnen. Anderen weten de repressie aan de groeiende politieke en economische moeilijkheden waar het Cubaanse regime mee te kampen had. De CANF stond onmiddellijk klaar met een lijst maatregelen om de Cubaanse regering te sanctioneren. Bush wenste echter geen risico’s te nemen en koos ervoor het wensenlijstje van CANF niet te vervullen. Elders in de wereld reageerde men verontwaardigd. Belangrijke intellectuelen in Latijns-Amerika, zoals Carlos Fuentes, braken publiekelijk met Castro en de Europese Unie besloot haar diplomatieke betrekkingen en culturele uitwisselingen met het eiland te beperken.¹⁹⁸

¹⁹⁵ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2004. Cuba*.

<http://web.amnesty.org/report2004/cub-summary-eng> (geconsulteerd op 14/04/2006)

¹⁹⁶ SMITH, Wayne S., “Crackdown in Cuba”, *o.c.*, p.31 en DELPUTTE, Lode, “Proces tegen Cubaanse opposanten begonnen”. In: *De Morgen*, 07 apr. 2003.

¹⁹⁷ Geciteerd in ÁNGEL FERRARI, Miguel, “Irak, Cuba y las “lecciones” de Bush. In: *Granma*, 23 apr. 2003. http://www.cubaminrex.cu/Enfoques/Por%20que%20con%20cuba_trabajo14_tc.htm (geconsulteerd op 25/04/2006)

¹⁹⁸ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, pp.143-145.

De onvrede bij de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap en de reactie van Bush

Tegen de zomer van het jaar 2003 heerste er bij de conservatieve Cubaans-Amerikanen het gevoel dat Bush hen had verraden. Zij hadden ervoor gezorgd dat hij de nodige stemmen had gekregen in Florida maar daar hadden ze weinig voor in de plaats gekregen. Bush had er weliswaar voor gezorgd dat een aantal anti-Castristen belangrijke functies hadden gekregen in het Departement van de Staat, het Agentschap voor Internationale Ontwikkeling (USAID), het Departement van Defensie en de Nationale Veiligheidsraad¹⁹⁹, maar net zoals Clinton had hij de uitwerking van Titel III van de wet Helms-Burton uitgesteld en vele van zijn initiatieven leken eerder symbolisch dan veelbetekenend.²⁰⁰

Geconfronteerd met deze groeiende ontevredenheid, kondigde de president in oktober drie nieuwe initiatieven aan tegen Cuba. Het handels- en reisembargo werd versterkt door een verhoging van de inspecties bij reizigers en zendingen van en naar Cuba. Verder kondigde hij een aantal initiatieven aan waarmee het aantal legale Cubaanse immigranten naar de VS zou worden verhoogd, zoals een campagne om Cubanen beter te informeren over de manieren om legaal en veilig naar de VS te migreren. Het derde en belangrijkste initiatief was de oprichting van een *Commission for the Assistance to a Free Cuba*, die zou instaan voor de planning van de transitie van communisme naar democratie.²⁰¹

Een jaar later gaf deze commissie, geleid door Colin Powell en de Cubaans-Amerikaan Mel Martinez, haar eerste rapport vrij. De commissie pleitte voor een verstrakking van het embargo, niet op gouvernementeel niveau, maar door het beperken van de contacten tussen beide civiele samenlevingen. Dit zou moeten gebeuren door familiebezoeken te beperken en het toegelaten bedrag dat tijdens die bezoeken gespendeerd mocht worden, te verlagen. Andere maatregelen waren onder andere een verhoging van de financiële steun aan de anti-Castro oppositie, en op het internationale vlak, een toepassing van de sancties onder Titel IV van de wet Helms-Burton en additionele diplomatieke initiatieven in Europa en Latijns-Amerika opdat beide continenten dissidentengroeperingen zouden steunen.²⁰² President Bush besloot een aantal suggesties te aanvaarden en kondigde nieuwe beperkingen aan voor

¹⁹⁹ De meest controversiële benoeming was die van Otto Reich als adjunct-staatssecretaris voor de Westere Hemisfeer. Reich is een Cubaanse balling die onder Reagan nog aan 'verboden, geheime propaganda' had deelgenomen als hoofd van het Bureau voor Publieke Diplomatie. Hij is eveneens gekend voor zijn betrokkenheid in de Iran-Contra-affaire (Zie: Ibid., p.136)

²⁰⁰ BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, "U.S. Policy on Cuba Beyond the Last Gasp". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, p.16.

²⁰¹ (anon.), "U.S.-Cuba Relations. Direction of Policy-1960s to Present", o.c., p.169.

²⁰² HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo*, o.c., p.152 en GRATIUS, Susanne, *Ayudando a Castro? Las políticas de la UE y de EEUU hacia Cuba*. Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), Werkdocument 14, okt. 2005, p.10.
<http://www.fride.org/File/ViewLinkFile.aspx?FileId=769> (geconsulteerd op 13/03/2006)

familiereizen en -verzendingen, en een verhoging met 45 miljoen dollar van de fondsen die dienden voor het promoten van democratie op het eiland.²⁰³

De positie van transitiecoördinator, een persoon die zou instaan voor het plannen van de omverwerping van de Cubaanse regering, werd in 2004 door de commissie aangeraden, maar bleef een jaar lang oningevuld. In de zomer van 2005 duidde het nieuwe hoofd van de commissie, Condoleezza Rice²⁰⁴, daar Caleb McCarry voor aan, een betrouwbare conservatief die in de jaren '80 ook al aan het hoofd had gestaan van een programma ter promotie van democratie in Guatemala.²⁰⁵

In oktober 2004 kondigde Castro het einde van de 'dollarisering' van de Cubaanse economie aan. Dit betekent dat de circulatie van de dollar verboden werd in alle handel en zelfs in hotels en toeristische etablissementen van het eiland. De dollar werd vervangen door de 'peso convertible', een munt die reeds eerder bestond op het eiland en vrij verkrijgbaar is tegen de koers van één inwisselbare peso per dollar. Havana wees erop dat het niet ging om een wraakactie, maar dat de maatregelen die de Bush-administratie had genomen om de externe geldstromen van Cuba te ondermijnen - zoals het onder druk zetten van buitenlandse banken opdat deze op de rekeningen van de Cubaanse regering geen inkomsten meer zouden aanvaarden in dollar - en de drastische beperkingen die waren opgelegd aan VS-reizigers zijn regering hadden gedwongen tot de beslissing tot 'dedollarisering'.²⁰⁶

In 2005 werden door de Bush-administratie nog maar eens de economische sancties tegen Cuba opgedreven door het betalingsproces van Amerikaanse landbouwproducten voor Cuba te bemoeilijken. Voorheen moest de betaling van de meeste Amerikaanse exporteurs gebeuren voor de eigenlijke levering van de producten, maar vanaf februari 2005 moest Havana nog vóór de verscheping van de goederen betalen.²⁰⁷ Dit was een problematische zaak voor Cuba, aangezien andere wetten de Amerikaanse regering in staat stelden om Cubaanse eigendommen op het grondgebied van de VS in beslag te nemen. In de VS reageerden vooral de landbouworganisaties afwijzend omdat verwacht werd dat de export naar Cuba in het gevaar kwam.²⁰⁸

²⁰³ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, p.152.

²⁰⁴ Rice had Colin Powell immers in januari 2005 opgevolgd als staatssecretaris.

²⁰⁵ BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, *o.c.*, p.20.

²⁰⁶ VICENT, Mauricio, "Castro reaparece después de su caída y anuncia el fin de la 'dolarización' en Cuba". In: *El País*, 27 okt. 2004, p.10 en DELPUTTE, Lode, (geen titel). In: *De Morgen*, 28 okt. 2004.

²⁰⁷ (anon.), "U.S.-Cuba relations. Direction of policy-1960s to present", *o.c.*, p.192.

²⁰⁸ "Cubanen bezorgd over verandering exportregels VS". In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p.419.

Cuba's re-integratie in de wereld

Ondertussen is het internationaal-politieke klimaat gunstiger dan ooit voor de regering van Fidel Castro. De laatste jaren zijn op het Latijns-Amerikaanse continent een aantal linkse regimes aan de macht gekomen, die zich afwenden van Washington en goede relaties met Castro hebben aangeknoopt. Dit is het geval in Chili, Uruguay, Brazilië, Bolivia, Argentinië en Venezuela.²⁰⁹ Vooral het presidentschap van Hugo Chávez in Venezuela is voor Cuba van cruciaal belang. Sinds diens aantreden in 1998 heeft Venezuela zich ontpopt tot de belangrijkste economische en politieke bondgenoot van het eiland.²¹⁰

Ook met China heeft Cuba vriendschappelijke banden ontwikkeld. Dit was tijdens de Koude Oorlog ondenkbaar geweest omwille van de split tussen China en de Sovjet-Unie.²¹¹ Het bezoek van president Hu Jintao aan Cuba in november 2004 benadrukte het belang dat China besteedt aan de nieuwe relatie met het eiland. Tijdens het bezoek werd onder andere beslist dat China de terugbetaling van Cuba's schuld zou uitstellen en er kwam een akkoord waarbij China jaarlijks 4 000 ton nikkel zou ontvangen van Cuba in ruil voor een investering in de constructie van een grote nikkelfabriek. Cubaanse handel met China neemt ondertussen reeds 10 procent in beslag van de totale internationale handel van het eiland en China is de derde belangrijkste handelspartner van Cuba geworden, na Spanje en Venezuela.²¹²

En zelfs met de Europese Unie zijn de relaties de laatste jaren zichtbaar verbeterd. In 2003 waren de relaties verzuurd, door de Europese reactie op de 'crackdown' van maart-april en door de beslissing van de EU om dissidenten uit te nodigen op nationale feesten en diplomatieke recepties.²¹³ Het klimaat verbeterde toen de EU verklaarde voortaan geen enkele Cubaan meer uit te nodigen en begin 2005 kondigde Castro aan de relaties met acht Europese ambassades²¹⁴ te Havana te willen herstellen.²¹⁵ Als reactie werd door de EU op 31 januari de bevrozing van de betrekkingen met Cuba opgeheven.²¹⁶ Sindsdien zijn de relaties hartelijker, maar Europa blijft aandringen op een mildere houding ten aanzien van politieke dissidentie op het eiland.²¹⁷

²⁰⁹ CARLSEN, Laura, "The Continental drift of the left". In: *NACLA Report on the Americas*, 38, 2005, 6, pp.5-6.

²¹⁰ VICENT, Mauricio, "El último aliado de Castro". In: *El País*, 20 okt. 2004, p.8.

²¹¹ SPENSER, Daniela, *o.c.*, p.27.

²¹² BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, *o.c.*, p.22.

²¹³ De zogenaamde 'cocktailoorlog'.

²¹⁴ Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland, Italië, Oostenrijk, Griekenland, Portugal en Zweden.

²¹⁵ JUSTAERT, Marjan, "Fidel stopt 'cocktailoorlog' en doet water bij de wijn". In: *De Morgen*, 6 jan. 2005.

²¹⁶ "EU schort bevrozing diplomatieke contacten op". In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p.419.

²¹⁷ SPENSER, Daniela, *o.c.*, p.27.

Zicht op beterschap?

De vriendschappelijke relaties van het Cubaanse regime met belangrijke landen in de wereld maken het voor de Verenigde Staten nog moeilijker hun embargopolitiek vol te houden. Nooit eerder was de oppositie (zowel in binnen- als in buitenland) tegen de vijandige houding van de VS zo groot. In eigen land maken lobbygroepen op vlak van landbouw en handel, en groeiende anti-embargokrachten in het Congres het de regering-Bush moeilijk de belangen van de Cubaans-Amerikaanse lobby verder te behartigen. En de internationale oppositie uit zich sinds 1992²¹⁸ jaarlijks in de Algemene Vergadering van de VN, waar in oktober steeds een (niet-bindende) resolutie wordt gestemd voor de afschaffing van de blokkade. Het aantal stemmen voor de resolutie is sinds 1992 steeds gestegen.²¹⁹ Op 8 november 2005 werd voor de veertiende keer op rij vóór de resolutie gestemd. Slechts vier landen stemden tegen. Naast de Verenigde Staten zelf waren dat Israël (dat zelf handel drijft met Cuba), de Marshalleilanden en Palau.²²⁰ De groeiende ontevredenheid over de blokkade heeft de Verenigde Staten echter nog niet kunnen overtuigen en er worden dan ook geen aanstalten gemaakt om de sancties te beëindigen.

²¹⁸ Als reactie op de Torricelli-wet.

²¹⁹ Voor de evolutie in het stemmenaantal tot 2005: zie bijlage C.

²²⁰ *General Assembly, for fourteenth straight year, adopts text on ending decades-old United States embargo against Cuba*. General Assembly News, 8 nov. 2005.
<http://www.un.org/News/Press/docs/2005/ga10417.doc.htm> (geconsulteerd op 28/02/2006)

Deel II:

DOELSTELLINGEN EN PIJLERS VAN HET AMERIKAANSE CUBA-BELEID

2.1. Doelstellingen van het Amerikaanse Cuba-beleid

Het eerste objectief dat Washington vooropstelde was het ongedaan maken van de revolutie. De ervaringen in de Varkensbaai en tijdens de raketten crisis maakten echter al snel duidelijk dat dit niet zo simpel was als aanvankelijk werd gedacht. Daarom werd geopteerd voor een alternatief scenario: een blokkade rond het eiland tot de revolutie zou breken. Beide doelstellingen zijn tot op heden onveranderd gebleven.²²¹

Toen Cuba zich in 1960 naar de Sovjet-Unie bewoog, vonden de VS een meer aanvaardbare reden om hun acties tegen Cuba te verantwoorden. Door Cuba af te schilderen als een Sovjetsatellietstaat kon de Amerikaanse regering haar Castro-hysterie aanvaardbaar maken bij de bredere bevolking.²²² Washington werd gesterkt in deze gedachte toen het Castro-regime onder de ideologische vlag van het 'proletarisch internationalisme' begon met het steunen van revolutionaire bewegingen in de Derde Wereld. Toch moet benadrukt worden dat het enkel in Ethiopië en Angola tot een significante militaire interventie is gekomen. Bovendien is het beeld dat de Verenigde Staten opriepen van Cuba als een loyale pion van de Sovjet-Unie incorrect. Beide socialistische landen hadden een totaal verschillend buitenlands beleid, zij hadden zelfs niet dezelfde bondgenoten. Misschien is een betere verklaring dat Fidel Castro, na uitgesloten geweest te zijn van de besprekingen in verband met de raketten crisis, hoopte met een internationalistische houding betrouwbare bondgenoten te vinden.²²³

Los van de discussie over de Sovjet-Cubaanse alliantie, is deze kwestie irrelevant geworden na 1989 en nog meer na 1991. Het verlies van zijn belangrijkste economische, politieke en strategische bondgenoten had Cuba helemaal verzwakt achtergelaten – zowel militair als economisch. In deze context speelden strategische en veiligheidsbelangen geen rol meer. De klemtoon werd tijdens de administratie van Bush sr. dan ook verschoven naar binnenlands-politieke factoren. In de plaats van veranderingen te eisen in Cuba's buitenlandse politiek werden vanaf het begin van de jaren '90 veranderingen in Cuba's politieke en economische bestel als voorwaarde gesteld voor het hernemen van diplomatieke relaties met de VS.

²²¹ MUJICA CANTELAR, René J., *The Future of Cuban-US relations: A Cuban view*. In: ERISMAN, Michael H., KIRK, John M., (eds.), *Cubans foreign policy confronts a new international order*. Boulder, London, Lynne Rienner Publishers, 1991, p.65.

²²² SCHWAB, Peter, *Cuba. Confronting the embargo*. New York, St. Martin's Griffin, 1999, p.165.

²²³ ECKSTEIN, Susan Eva, *Back from the Future. Cuba under Castro*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994, pp.181-182.

2.1.1. Het thema van mensenrechten en democratie

Het mensenrechtenthema is een thema dat, vooral onder de presidentschappen van Carter en Clinton een belangrijke rol heeft gespeeld in het Amerikaanse buitenlandse beleid sinds het midden van de jaren '70. Voor Clinton moest dit thema de indamming van communisme vervangen als voornaamste objectief van het Amerikaanse buitenlandse beleid.²²⁴

De klemtoon op mensenrechten is verbonden met het zogenaamde Amerikaanse 'exceptionalisme'; het gevoel dat Amerikanen een bewonderenswaardig volk zijn, met een enorm engagement voor persoonlijke vrijheid, wiens samenleving en staat een model vormen dat zou geëxporteerd moeten worden naar de rest van de wereld.²²⁵ Dit onthult reeds een probleem in het mensenrechtenthema: de Amerikaanse conceptie van fundamentele mensenrechten is gebaseerd op het westerse systeem van meerpartijendemocratie en vrijhandel. De onderliggende gedachte van de westerse conceptie van mensenrechten, die vooral individuele en politieke rechten benadrukt, is dat deze rechten natuurlijk zijn, en daarom verheven boven de soevereiniteit van staten. Daarom zijn zij universeel toepasbaar en moeten zij door alle landen aanvaard worden.

De westerse interpretatie van mensenrechten is echter niet zomaar toepasbaar op niet-westerse regio's, omwille van ideologische, culturele en economische verschillen. Derdewereldlanden, die een heel andere geschiedenis en ontwikkeling kennen als westerse landen, leggen meer de nadruk op economische, sociale en culturele rechten. In plaats van individuele rechten worden collectieve rechten benadrukt. Deze vier categorieën worden in het westen echter niet als fundamentele rechten beschouwd, wat weerspiegeld wordt in de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, die hen onderbelicht.

In Cuba zijn economische en sociale rechten fundamenteel. De Cubaanse staat is verplicht in te staan voor de sociale zekerheid en gezondheidszorg van zijn bevolking en de mogelijkheid om volledig gratis onderwijs te volgen (op alle niveaus van onderwijs!) is voorzien voor alle burgers. Als gevolg hiervan behaalt Cuba cijfers op vlak van levensverwachting, kindersterfte, alfabetisme, etc. die vergelijkbaar zijn met die van westerse landen.²²⁶ Zelfs Colin Powell, die 2 jaar lang de anti-Cuba commissie heeft voorgezeten, gaf in 2001 toe dat "Fidel Castro enkele goede dingen had gedaan voor zijn volk."²²⁷

²²⁴ HENDRICKSON, David C., "The democratist crusade. Intervention, economic sanctions, and engagement". In: *World Policy Journal*, 11, 1994, 4, p.18.

²²⁵ FORSYTHE, David P., "US foreign policy and human rights". In: *Journal of Human Rights*, 1, 2002, 4, p.502.

²²⁶ SCHWAB, Peter, *o.c.*, pp.1-4.

²²⁷ (anon.), "VS-minister erkent dat Castro geen gevaar vormt". In: *De Standaard*, 28 apr. 2001, p.9.

Landen als Cuba stellen de universaliteit van het westerse model van meerpartijendemocratie en vrijhandel in vraag. Elio Rodríguez, ambassadeur van Cuba voor België, stelde het als volgt: “Geen enkel land heeft het recht een model op te leggen aan een ander. (...) De wereld is zo complex, zo divers, dat het onmogelijk is haar een recept op te leggen. (...) Wij hebben steeds verdedigd dat voorlopig nog geen ideaal model ontdekt is. De ideale samenleving moet nog uitgevonden worden (...) Wat wij willen is dat men ons onze eigen weg laat kiezen en het model laat creëren dat wij wensen.” En met betrekking tot democratie: “Wij vinden dat democratie geen uniek model is. Wij denken dat het ook mogelijk is een socialistische democratie te hebben. Wij denken dat het mogelijk is een democratie te hebben zonder de participatie van politieke partijen, waar de burgers direct kunnen beslissen wie hen vertegenwoordigt in een parlement, zonder dat dit gebeurt via één of meer partijen.”²²⁸

En reeds in 1819 zou de revolutionaire Zuid-Amerikaanse leider Simón Bolívar verklaard hebben: “Ik moet zeggen dat het nooit in mij op is gekomen de positie en de aard van twee staten zo verschillend als de Engels-Amerikaanse en de Spaans-Amerikaanse met elkaar te vergelijken...Stelt ‘L’Esprit des lois’ niet dat wetten aangepast moeten zijn aan de mensen voor wie ze zijn ontwikkeld?”²²⁹

Op vlak van sociale en economische rechten scoren de Verenigde Staten heel wat lager dan andere geïndustrialiseerde landen. Het armoedecijfer in de VS is tweemaal zo hoog als dat van eender welke andere geïndustrialiseerde samenleving. En op elementaire sociale indicatoren zoals kindersterfte, scoren de VS heel wat lager dan andere industrielanden en wat betreft kindersterfte zelfs lager dan Cuba (!), een land dat minder dan 5 procent van het Amerikaanse BNP per capita vertegenwoordigt.²³⁰ Bovendien hebben wantoestanden zoals de Irakoorlog, de foto’s die verspreid werden over folteringen en vernederingen van gevangenen in Abu Ghraib en Guantánamo (Cubaans grondgebied, overigens), de geheime CIA-gevangnissen in Europa en de ramp in New Orleans ten gevolge van de orkaan Katrina de laatste jaren het Amerikaanse ‘voorbeeldmodel’ nog verder aangetast.²³¹

Deze voorbeelden sterken de gedachte dat het werkelijke engagement van de Verenigde Staten op vlak van mensenrechten bedenkelijk is en dat de VS eisen opleggen aan andere

²²⁸ Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, de Europese Unie en Groot-Hertogdom Luxemburg, Cubaanse ambassade te Brussel, 30 mrt. 2006.

²²⁹ MARTZ, John D., “Democracy and the imposition of values: definitions and diplomacy”. In: MARTZ, John D., SCHOULTZ, Lars (eds.), “Latin America, the United States and the Inter-American System”. Boulder, Westview Press, 1980, p.153.

²³⁰ CHOMSKY, Noam, *Rogue states. The rule of force in world affairs*. London, Pluto Press, 2000, p.135.

²³¹ SMITH, Wayne S., *U.S. sets a bad example*. In: The Baltimore Sun, 7 jul. 2004.

<http://caponline.org/cuba/cubainthenews/newsarticles/2005/US%20sets%20a%20bad%20example.htm>
(geconsulteerd op 13/04/2006)

landen die ze zelf niet waarmaken. Noam Chomsky wijst er op dat, hoewel de VS zich opwerpen als dé verdedigers van universele mensenrechten, zij bij verschillende artikelen in cruciale verdragen reservaties hebben geplaatst, bijvoorbeeld bij artikelen over de doodstraf en foltering in het Internationale verdrag voor Burgerlijke en Politieke Rechten.²³² En als enige liberale democratie van de OESO, hebben de VS het Internationale Verdrag voor Economische, Sociale en Culturele rechten niet geratificeerd. Dit is de andere zijde van de medaille bij het Amerikaanse exceptionalisme: men gelooft dat mensenrechten in de VS ‘van onderuit’ geconstrueerd moeten worden, dit wil zeggen op basis van Amerikaanse wijsheid en ervaring. Internationale rechten, die ‘van bovenuit’ geconstrueerd worden, of door internationale factoren, zijn daarom ondergeschikt aan traditionele Amerikaanse praktijken.²³³ Door de Cubanen wordt er in dit verband regelmatig op gewezen dat de Amerikaanse sanctiepolitiek tegenover hun land een schending inhoudt van een aantal belangrijke internationale normen, zoals de principes van soevereine gelijkheid, non-interventie, onafhankelijkheid en het recht op nationalisering van privé-eigendom.²³⁴

Een tweede bedenking die bij deze kruistocht voor democratie en mensenrechten moet gemaakt worden is dat die niet consequent wordt toegepast. Er zijn voorbeelden in overvloed die aantonen dat de VS op vlak van mensenrechten een dubbele standaard hanteren. Tijdens de Koude Oorlog bijvoorbeeld, werden met de regelmaat van de klok rechtse, autocratische regimes gesteund, zoals het regime van de sjah in Iran, de Somoza-familie in Nicaragua, en verschillende militaire regeringen in Brazilië en dictators in Guatemala.²³⁵ Bovendien hebben de Verenigde Staten diplomatieke betrekkingen met China en Vietnam, hadden de VS relaties met de Sovjet-Unie en wordt er zelfs onderhandeld met Noord-Korea.²³⁶

Feit is dat *geen enkel land* ooit zo een behandeling heeft genoten. Neem bijvoorbeeld de eisen die door de Helms-Burtonwet gesteld worden als voorwaarde voor een opheffing van de economische sancties. Sancties kunnen pas worden opgeheven als een democratische transitie heeft plaatsgevonden. Sectie 5 geeft een definitie van wat door de VS als transitieregering wordt aanvaard. Dit houdt in dat Cuba al zijn politieke gevangenen zou vrijlaten, alle politieke activiteiten zou legaliseren en een publiek engagement zou tonen tot het organiseren van vrije en eerlijke verkiezingen. Maar deze regering zou ook moeten stoppen met het verstoren van de signalen van Radio of TV Martí, zij zou aan Cubaanse inwijkelingen in de

²³² CHOMSKY, Noam, *o.c.*, pp.151-152.

²³³ FORSYTHE, David P., *o.c.* p.502.

²³⁴ ÁLVAREZ GUERRA, Aynel, PINO RIVERO, Anet, *Análisis jurídico sobre la ilegalidad del bloqueo impuesto a Cuba por los Estados Unidos*, Cuba vs. Bloqueo.

<http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=63> (geconsulteerd op 4/05/2006)

²³⁵ CARPENTER, Ted Galen, “The United States and Third World dictatorships: A case for benign detachment”. Cato Institute, Policy Analysis 58, 15 aug. 1985.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa058.html> (geconsulteerd op 1/11/2005)

²³⁶ (anon.), “VS-minister erkent dat Castro geen gevaar vormt”. In: *De Standaard*, 28 apr. 2001, p.9.

VS die zouden terugkeren naar Cuba automatisch het burgerschap moeten toekennen én zij zou stappen moeten ondernemen tot het teruggeven van geconfisqueerde eigendommen aan VS-burgers of hen compenseren.²³⁷ Bovendien, als verkiezingen zouden gehouden worden en tot de nieuw verkozen regering zou één van de Castro-broers (Raúl of Fidel) behoren, zou die regering niet beschouwd worden als ‘democratisch verkozen’ en zouden de sancties behouden blijven.²³⁸

Dit eisenlijstje wijst erop dat de VS niet tot doel hebben mensenrechten of democratie te bevorderen op Cuba, maar dat ze het huidige systeem op Cuba helemaal omver willen werpen, om er een kapitalistische democratie naar westers model te installeren. Zelfs Ileana Ros-Lehtinen, het Cubaans-Amerikaanse parlamentslid dat meehielp aan onderdelen van de wet Helms-Burton, gaf onlangs te kennen dat ze deze voorwaarden overdreven vond. Zij ijvert ervoor de condities tot normalisering te herleiden tot de eerste drie voorwaarden voor een transitieregering (vrijlating van politieke gevangenen, alle politieke activiteiten legaliseren en organiseren van vrije en eerlijke verkiezingen).²³⁹

2.1.2. Nationale veiligheid?

Vaak wordt gerefereerd naar het feit dat Cuba een gevaar betekent voor de nationale veiligheid van de Verenigde Staten. Na de Koude Oorlog was dit thema in het geval van Cuba minder evident, maar toch zijn de VS dit argument blijven gebruiken om hun beleid te legitimeren. Het thema van de nationale veiligheid was gedurende de jaren '90 grotendeels afwezig in het Amerikaanse buitenlandse beleid, maar 11 september bracht veiligheidsvraagstukken weer op het toneel. Enkele jaren nadien zou de regering-Bush teruggrijpen naar de zogenaamde ‘rogue state’ (schurkenstaat) doctrine, zij het nu onder de gewijzigde naam van de ‘Axis of Evil’ (As van het Kwaad). De huidige schurkenstaat-doctrine heeft veel gemeen met de focus op door de staat gesponsord terrorisme, zoals dat voor het eerst het geval was bij president Reagan. In een speech in 1985 identificeerde Reagan Iran, Libië, Noord-Korea, Cuba en Nicaragua als “*outlaw governments who are sponsoring international terrorism against our nation*”.²⁴⁰

²³⁷ DOMINGUEZ, Jorge, “US-Cuban relations: From the Cold War to the Colder War”. In: *Journal of Interamerican Studies & World Affairs*, 39, 1997, 3, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN).

²³⁸ PETERS, Philip, *A Policy toward Cuba that serves U.S. interests*. Cato Institute, Policy Analysis 384, nov. 2000, p.11.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa384.pdf> (geconsulteerd op 15/11/2005)

²³⁹ BACHELET, Pablo, “Embargo law due for a tweak, says an author”. In: *The Miami Herald*, 18 mrt. 2006. <http://ciproline.org/cuba/cubainthenews/031806EmbargoLawDue.htm> (geconsulteerd op 15/04/2006)

²⁴⁰ LITWAK, Robert S., *Rogue states and U.S. foreign policy. Containment after the Cold War*. Washington, Woodrow Wilson Center Press, 2000, pp.52-53.

Hoewel de criteria om schurkenstaten te omschrijven reeds veel eerder waren ontstaan, kreeg de schurkenstaat-doctrine pas echt politieke kracht op het einde van de Koude Oorlog.²⁴¹ De doctrine werd naar voren geschoven als nieuw strategisch paradigma, dat de VS in staat zou stellen om na het verdwijnen van de Sovjetbedreiging toch nog de rol op zich te kunnen nemen van beschermheer van de wereld. De nieuwe bedreiging werd gevormd door gewapende, rebelse derdewereldlanden.²⁴² Zelfs toen de Democraten terug het Witte Huis binnentraden, werd de ‘rogue doctrine’ behouden. Anthony Lake identificeerde in zijn artikel “Confronting backlash states” Irak, Iran, Libië, Noord-Korea en Cuba als *backlash states* (staten van verzet), met het argument dat deze staten “zich aan de verkeerde zijde van de geschiedenis bevonden”.²⁴³ Onder president Clinton zagen de VS de uitbreiding van het democratische systeem onder deze staten als dé sleutel tot een stabiele internationale omgeving, want, zo meende Clinton: “Democratieën vallen mekaar niet aan, zij zijn betere handelspartners en diplomatieke partners”.²⁴⁴ “Engagement and enlargement” werd de nieuwe strategie, aldus Lake: “*Throughout the Cold War, we contained a global threat to market democracies; now we should seek to enlarge their reach...The successor to a doctrine of containment must be a strategy of enlargement-enlargement of the world’s free community of market democracies.*”²⁴⁵

Volgens Lake was het de taak van de Verenigde Staten om als enige overgebleven supermacht deze landen te neutraliseren, in te dammen en via selectieve druk eventueel deze verzetsstaten te transformeren in constructieve leden van de internationale gemeenschap.²⁴⁶ Eén van de voornaamste kritieken op deze politiek betrof dan ook de beperkingen die erdoor werden opgelegd aan de strategische flexibiliteit. Door een aantal landen het label te geven van ‘schurkenstaat’ werden beleidsmakers naar een *one-size-fits-all* strategie geduwd en werd elke afwijking van resolute indamming gelijkgesteld aan verzoening. Een differentiële strategie, aangepast aan de unieke omstandigheden in de doelstaat werd zo onmogelijk. Een andere bron van kritiek was de politieke selectiviteit en inconsistentie van het beleid. Zo was Syrië aanvankelijk niet aan de lijst toegevoegd, hoewel het duidelijk aan de criteria²⁴⁷ voldeed, terwijl Cuba, een land dat geen enkele van de kenmerken vertoonde, wel beschouwd

²⁴¹ Ibid., p.56.

²⁴² KLARE, Michael T., “An anachronistic policy”. In: *Harvard International Review*, 22, 2000, 2, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

²⁴³ LITWAK, Robert S., “What’s in a name? The changing foreign policy lexicon”. In: *Journal of International Affairs*, 54, 2001, 2, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

²⁴⁴ LITWAK, Robert S., *Rogue states and U.S. foreign policy, o.c.*, p.24.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid., p.241.

²⁴⁷ Deze criteria waren ten tijde van Clinton: (1) het bezit van massavernietigingswapens, (2) het gebruik van terrorisme als instrument voor staatsbeleid en (3) het betekenen van een regionale bedreiging voor belangrijke Amerikaanse belangen.

werd als schurkenstaat.²⁴⁸ Onder meer om deze redenen werd de doctrine in 2000 verlaten omdat hij te onbetrouwbaar was als basis voor buitenlands beleid.²⁴⁹

Maar toen een jaar na 11 september de neoconservatieven het Amerikaanse buitenlands beleid wisten te kapen, werd door president Bush teruggегреpen naar het oude discours over schurkenstaten, nu geherformuleerd als ‘As van het Kwaad’.²⁵⁰ In 2002 werd Cuba toegevoegd aan de lijst van landen die daartoe behoorden. Dit ondanks het feit dat Cuba alle 12 internationale VN-resoluties m.b.t. het internationale terrorisme had getekend en in 1998 een rapport van het Pentagon had aangetoond dat Cuba op geen enkele manier een gevaar betekende voor de VS. De argumenten die gegeven werden, waren gebaseerd op regelrechte leugens. Zo werd geopperd dat Cuba leden herbergde van de Baskische terreurgroep ETA, en van de Colombiaanse FARC (Revolutionaire Gewapende Krachten) en ELN (Nationaal Bevrijdingsleger). Die zijn daar inderdaad, maar met medeweten van de Spaanse en Colombiaanse regering. Zowel Colombia als Spanje verklaren dat ze geen bewijs hebben dat de in Cuba aanwezige terroristen betrokken zijn in terroristische activiteiten tegen hun land. In het geval van Colombia hebben de contacten van Havana met de rebellengroepen zelfs geleid tot een vooruitgang in het vredesproces.²⁵¹ Dit voorbeeld toont aan dat het om een voorwendsel ging, en dat het feit dat Cuba gewoon Cuba was al volstond om op de ‘As van het Kwaad’ te verschijnen. Het is in dit verband evenmin onbelangrijk erop te wijzen dat de VS ook op vlak van het veiligheidsthema een dubbele standaard hanteren; denk maar aan de door Cubaanse ballingen gepleegde terroristische aanslagen op Cubaanse doelwitten, gesponsord door of met medeweten van de CIA.

2.1.3. Anticommunisme en hegemonie

De dubbele standaard die de VS hanteren m.b.t. mensenrechten en nationale veiligheid, en de leugens die verkondigd worden over de ‘bedreiging’ van Cuba geven aan dat de Amerikaanse positie minder gebaseerd is op mensenrechten of nationale veiligheid dan op de woede in de VS bij het zien van Fidel Castro, die nog steeds de macht behoudt in een socialistisch land dat zich op slechts 90 mijl bevindt van hun grondgebied en in het midden van de Amerikaanse

²⁴⁸ Ibid., pp.242-243.

²⁴⁹ LITWAK, Robert S., “What’s in a name?”, *o.c.*

²⁵⁰ COOLSAET, Rik, *Macht en waarden in de wereldpolitiek. Actuele vraagstukken in de internationale politiek.* Gent, Academia Press, 2005, p.155.

²⁵¹ SMITH, Wayne S., LANDAU, Anya K., *Cuba on the terrorist list. In defense of the nation or domestic political calculation?* Center for International Policy, International Policy Report, nov. 2002, p.4, 5 en 7-8.

<http://ciponline.org/cuba/cubaandterrorism/CubaontheTerroristList.pdf> (geconsulteerd op 13/04/2006)

en SMITH, Wayne S., “To tailor the truth”. In: *The Baltimore Sun*, 28 dec. 2004.

<http://ciponline.org/cuba/opeds/to%20tailor%20the%20truth.htm> (geconsulteerd op 16/04/2006)

invloedssfeer gelegen is.²⁵² Twee dingen moeten hier benadrukt worden: (1) Cuba is een socialistisch land en (2) het bevindt zich in het midden van de Amerikaanse invloedssfeer.

David Bernell stelt dat de Amerikaanse hysterie rond Cuba het gevolg is van het feit dat Fidel Castro de Verenigde Staten op twee manieren heeft uitgedaagd. Enerzijds heeft Castro het hoofd geboden aan de Amerikaanse imperialistische ambities op het Latijns-Amerikaanse subcontinent. Sinds het begin van de 19de eeuw wordt de regio, en in het bijzonder Centraal-Amerika en de Caraïben, beschouwd als het domein van de Verenigde Staten, waar de VS het recht en de plicht hebben om tussen te komen wanneer de omstandigheden dat vereisen. Met de Monroe-doctrine van 1823 werd deze visie officieel. Sindsdien zou de Westerse Hemisfeer beschouwd worden als een aparte entiteit, waar de Europeanen moesten wegblijven en waar de VS het recht hadden om tussen te komen wanneer zij dat nodig achtten.²⁵³ In Deel I werd reeds benadrukt dat al in het begin van de 19de eeuw bij Amerikaanse beleidsmakers het plan leefde om Cuba te annexeren of toch op zijn minst te domineren. Toen Cuba in een onafhankelijkheidsstrijd verwickeld was met Spanje, zagen de VS hun kans schoon. Jarenlang slaagden zij erin het eiland te domineren. Castro maakte hier voor eens en voor altijd een einde aan.

De tweede uitdaging is die op ideologisch vlak. De Koude Oorlog mag dan al bijna twee decennia voorbij zijn, in de Verenigde Staten is het anticommunisme nog steeds levendig aanwezig. Tijdens de Koude Oorlog werd het communisme gezien als dé tegenpool van ‘democratie’. Die voorstelling bestaat nog steeds en in die zin is Castro voor de VS één van de dictators die nog steeds onrust zaaien in de wereld en dus afgezet moeten worden.

Wat Cuba nu zo speciaal maakt, is dat het socialistisch is én in de Westerse Hemisfeer gelegen is. De idee van een communistische regering in de Latijns-Amerikaanse regio is veel ondraaglijker dan dat het geval is in de rest van de wereld.²⁵⁴ In 1960 werd dit al verklaard door president Eisenhower, die stelde dat de VS nooit een regime, gedomineerd door het internationale communisme, zou tolereren in de Westerse Hemisfeer.²⁵⁵ Cuba is het enige land geweest dat dit heeft aangedurfd, en dat reeds bijna 50 jaar.

Wayne Smith, gewezen hoofd van de Belangensectie in Havana, stelde het volgende:

“Cuba heeft hetzelfde effect op de VS als de maan op wolven: het is een obsessie. Ten eerste is er de persoon van Fidel Castro: hij daagde de grootste wereldmacht uit en kwam als

²⁵² SCHWAB, Peter, *o.c.*, p.7.

²⁵³ BERNELL, David, “The curious case of Cuba in American foreign policy”. In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 36, 1994, 2, pp.75-78.

²⁵⁴ *Ibid.*, pp.90-92.

²⁵⁵ MATTHEWS, Herbert L., *Revolution in Cuba*. New York, Charles Scribner’s sons, 1975, p.190.

*overwinnaar uit de strijd; hij heeft negen presidenten overleefd; hij wordt aanvaard en gerespecteerd door elk internationaal forum. Tijdens de Koude Oorlog dachten we dat de tijd niet rijp was om dit steentje uit onze schoen te halen. Maar nu wel. Daarom is er een beleid van economische druk, via de wet Helms-Burton, en de nadruk op democratie en mensenrechten.*²⁵⁶

Links-georiënteerde en meer radicale critici gaan zelfs verder door te stellen dat de échte bedreiging van Cuba wordt gevormd door het gevaar dat Castro's socialistische model ingang zou kunnen krijgen bij andere Latijns-Amerikaanse landen. Chomsky wijst in dit verband op een rapport van de historicus Arthur Schlesinger, die president Kennedy inlichtte over de situatie in Latijns-Amerika: "Het probleem met Cuba", zou hij gezegd hebben, "is de verspreiding van Castro's idee om de zaken in eigen handen te nemen." Dat is, aldus Schlesinger, een idee dat een grote aanhang heeft doorheen Latijns-Amerika, "waar de distributie van gronden en andere vormen van nationale rijkdom in het voordeel zijn van de bezittende klassen (...) de armen en minder bevoordeelden, gestimuleerd door het voorbeeld van de Cubaanse revolutie, eisen nu een betere levensstandaard."²⁵⁷

²⁵⁶ Interview met Wayne S. Smith. In: CALVO OSPINA, Hernando, DECLERCQ, Katlijn, *Het complot. Dissidenten en huurlingen tegen Cuba*. Berchem, EPO, 1998, p.194.

²⁵⁷ CHOMSKY, Noam, *o.c.*, p.89.

2.2. Pijlers van het Amerikaanse Cuba-beleid

De voornaamste doelstelling van het Amerikaanse Cuba-beleid is dus het omverwerpen van de regering-Castro. Nu, hoe proberen de Amerikanen die doelstelling te bereiken? In Deel I werd al te kennen gegeven dat er verschillende strategieën worden toegepast om de Cubaanse regering op de knieën te krijgen. Wat volgt is een overzicht van de verschillende ‘pijlers’ van de Amerikaanse politiek t.o.v. Cuba.

2.2.1. De strategie van het geweld

Eén manier is die van het geweld. Een massale invasie op Cuba is al verschillende keren overwogen door Amerikaanse beleidsmakers gedurende 1981 en in de eerste helft van 1982, toen Cuba steun verleende aan de Sandinistische beweging in Nicaragua en aan de guerrillatroepen in El Salvador. Bovendien worden reeds sinds het begin van de jaren '60 contrarevolutionaire terroristische acties van radicale ballingengroeperingen gesteund door de Amerikaanse Veiligheidsdiensten. Daaronder rekenen zich onder andere een heel aantal moordaanslagen op Fidel Castro en zijn broer Raúl, evenals op Cubaanse diplomaten en leden van de Cubaanse ballingengemeenschap die voorstander waren van een dialoog met de Cubaanse regering. Ook de vele bomaanslagen op Cubaans grondgebied en op Cubaanse entiteiten in derde landen behoren tot het spectrum van contrarevolutionaire acties, gesteund of gesponsord door de CIA. Ondanks de informatie die de Cubaanse regering verstrekt over deze terroristische acties, worden de betrokkenen zelden gestraft door de Amerikaanse regering.²⁵⁸

²⁵⁸ Een goed voorbeeld hiervan is dat van Luis Posada Carriles. Posada Carriles was betrokken in een bomaanslag op een Cubaans passagierstoestel in 1976, waarbij 73 doden waren gevallen. In 1985 wist hij echter te ‘ontsnappen’ (hij kocht het gevangenis personeel om voor 28 600 dollar) uit de Venezolaanse gevangenis waar de daders werden vastgehouden. Later werd bekend dat de CANF had meegeholpen om het bedrag voor Posada’s ontsnapping bijeen te krijgen. Na deelgenomen te hebben aan een heel aantal anti-Castro acties, zoals een reeks bomaanslagen op hotels in Havana in 1997, werd hij in 2000 te Panama gearresteerd voor een moordpoging op Fidel Castro. In 2004 werd hij vrijgelaten en reisde hij naar de Verenigde Staten, waar hij illegaal in Miami verbleef. Wanneer hij voor illegale immigratie werd aangehouden, vroeg Venezuela om zijn uitlevering. Tot op heden heeft de Amerikaanse regering echter geweigerd hem uit te leveren en wordt hij vastgehouden in een Amerikaanse gevangenis. Amerikaanse rechters beweren dat ze hem niet kunnen uitleveren omwille van de dreiging ‘gefolterd’ te zullen worden in Venezuela. Zijn zaak blijft uiteraard onopgelost. Ondertussen zijn een heel aantal documenten vrijgekomen die erop wijzen dat Posada gedurende lange tijd gesponsord is geworden door de CIA. Dit niet onbelangrijk gegeven is misschien wel de voornaamste reden waarom de Bush-administratie er niet in geslaagd is Posada te vervolgen of uit te leveren. Een gelijkaardig verhaal is dat van Orlando Bosch, die samen met Posada Carriles de aanslag van 1976 plande. Na 10 jaar zijn straf uitgezeten te hebben in Venezuela emigreerde hij illegaal naar de VS, waar hij werd aangehouden door de FBI. Onder druk van o.a. de CANF en Congreslid Ileana Ros-Lehtinen werd hem echter gratie verleend door president Bush sr. Hij woont momenteel in Miami.

Ook het kapen van Cubaanse vlieg- en vaartuigen door contrarevolutionaire groepen, gesteund en gesponsord door de VS, behoort tot deze strategie. Zo leidde het nalaten van de bestraffing van opgepakte kapers in het begin van de jaren '60 tot een onophoudende stroom kapingen die nog steeds voortduurt. Er is ook sprake geweest van biologische aanvallen op de bevolking, dieren en planten. Zo werd in 1984, tijdens het proces van de leiders van de terroristische ballingengroepering Omega 7, door de beschuldigen verklaard dat ze bacteriën hadden vervoerd naar Cuba, waardoor een epidemie veroorzaakt werd.²⁵⁹

Een zaak die over de hele wereld gekend is, is die van de zogenaamde 'Miami Five'. Dit zijn vijf Cubanen die in de VS zware straffen uitzitten (samen vier maal levenslang en 75 jaar) voor spionageactiviteiten tegen de Amerikaanse staat. De vijf hadden zich, op vraag van de Cubaanse regering, geïnfilteerd in contrarevolutionaire terroristische organisaties te Miami om de Cubaanse autoriteiten op de hoogte te kunnen stellen van eventuele geplande acties. In 1998 werden ze echter gearresteerd door de FBI en in 2001 werden ze door een rechtbank te Miami veroordeeld. De verontwaardiging over de veroordeling van de 'Miami Five' zette een wereldwijde campagne op gang waarin nog steeds de vrijlating van de vijf geëist wordt.²⁶⁰ In 2005 werd door het hof van beroep in Atlanta verklaard dat de vijf geen eerlijk proces hadden gekregen. Maar de aanklager verkreeg dat de partijen opnieuw gehoord zouden worden. Het blijft voorlopig nog afwachten of het proces nu zal overgedaan worden of niet.²⁶¹

2.2.2. Het economische, financiële en handelsembargo

Dit is misschien wel de belangrijkste strategie die de Amerikanen toepassen. Het is eveneens de strategie die het meest wordt bekritiseerd. Dit wordt uitvoerig besproken in Deel III.

Zie: KORNBLUH, Peter, "A safe harbor for Luis Posada Carriles". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.16-17; CALVO OSPINA, Hernando, DECLERCQ, Katlijn, o.c., p.203 en LANDAU, Anya K., SMITH, Wayne S., *Keeping things in perspective: Cuba and the question of international terrorism*. Center for International Policy, 20 nov. 2001, pp.3-5.

<http://ciponline.org/cuba/ipr/keepingthingsinperspective.pdf> (geconsulteerd op 24/04/2006)

²⁵⁹ HERNANDEZ, Rafael, "Frozen Relations. Washington and Cuba after the Cold War". In: *NACLA Report on the Americas*, 35, 2002, 4, pp.22-23.

²⁶⁰ *Meet the Cuban Five imprisoned in the U.S.*

<http://www.freethetfive.org/meet5.htm> (geconsulteerd op 18/04/2006)

²⁶¹ DE LOOR, Kurt, "Cuban Five: de VS (Valse Strijd) tegen het terrorisme". In: *De Morgen*, 4 jan. 2006 en DELPUTTE, Lode, "Vlaamse parlementsleden steunen in de VS gevangen Cubaanse agenten". In: *De Morgen*, 15 feb. 2006.

2.2.3. Het politiek en diplomatiek isoleren van het eiland

De Verenigde Staten hebben steeds geprobeerd om Cuba volledig te isoleren van de buitenwereld. Sinds het einde van de Koude Oorlog wordt voornamelijk het mensenrechtenthema naar voren geschoven om landen over de brug te krijgen. Maar hoewel de Verenigde Staten regelmatig overwinningen boeken in de Commissie voor Mensenrechten van de Verenigde Naties - wanneer daar een resolutie gestemd wordt die de mensenrechtensituatie op Cuba veroordeelt - neigen de VS op dit vlak steeds meer naar unilateralisme. Zelfs de Europese Unie ziet meer heil in een strategie van engagement dan in een volledige isolatie van het eiland. En op het Latijns-Amerikaanse continent heeft Cuba zich de laatste jaren weer volledig weten te integreren. In 2006 zal in Havana de 14de top van de Niet-Gebonden Beweging plaatsvinden en de komende 3 jaar zal Cuba als hoofd van de Beweging fungeren.²⁶² Dit is de tweede keer dat Fidel Castro het leiderschap op zich zal nemen. In 1979 leverde het leiderschap van de Beweging Cuba reeds een aanzienlijk prestige en invloed op in de belangrijkste kringen van het leiderschap van de Derde Wereld.²⁶³ In ontwikkelingslanden dwingt Cuba overigens enorm veel respect af, niet alleen omwille van zijn exhaustief programma van steun in de educatieve en gezondheidssector in vele van deze landen, maar eveneens net omdat Cuba zo onafhankelijk is van de geïndustrialiseerde wereld en, in het bijzonder van de Verenigde Staten.²⁶⁴

2.2.4. Track II en het steunen van dissidentengroeperingen

De *Track II* strategie is de tweede belangrijkste strategie, naast het economische embargo. Deze werd geïntroduceerd door de *Cuban Democracy Act* van 1992. De achterliggende idee van *Track II* is dat buiten sancties, contact moet gestimuleerd worden tussen Cubanen en Amerikanen. Hierdoor zou de verspreiding van nieuwe ideeën bevorderd worden, de civiele gemeenschap versterkt worden, waardoor de politieke controlemechanismen van de staat zouden eroderen.²⁶⁵ Men spreekt in dit verband ook wel van een tweesporenbeleid, of een strategie van *carrots* en *sticks*. De *carrots* stellen dan de verhoogde bilaterale contacten voor,

²⁶² DÍAZ, Nidia, "Inauguráse reunión ministerial de los No Alineados con crítica a la guerra". In: *Granma*, 22 feb. 2003.

<http://www.granma.cubaweb.cu/eventos/noal/index.html> (geconsulteerd op 28/04/2006)

²⁶³ ERISMAN, Michael H., KIRK, John M., *o.c.*, p.9.

²⁶⁴ Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, Groot-Hertogdom Luxemburg en de EU, Cubaanse ambassade te Brussel, 30 mrt. 2006.

²⁶⁵ LEOGRANDE, William M., "Enemies evermore: US policy towards Cuba after Helms-Burton". In: *Journal of Latin American Studies*, 29, 1997, feb., p.217.

en de *sticks* staan voor sancties, straffen, enzovoort.²⁶⁶ President Clinton was een groot voorstander van deze aanpak. Hij heeft een heel aantal maatregelen genomen in het kader van *Track II*, zoals het verbeteren van de telefoonlijnen met het eiland, de toelating voor Cubaans-Amerikanen om geld te zenden naar hun familieleden, de mogelijkheid voor Amerikaanse NGO's om hulp te verstrekken aan NGO's in Cuba, etc.

Het probleem met de *Track II* aanpak is dat het uiteindelijke doel nog steeds de omverwerping van de Cubaanse regering is. Dit leidt er toe dat de *people-to-people* maatregelen overschaduw worden door de maatregelen die de steun verhogen aan dissidente groeperingen.²⁶⁷ Een belangrijk onderdeel van *Track II* is dat via agentschappen zoals USAID (*US Agency for International Development*) en het NED (*National Endowment for Democracy*) enorme bedragen worden verleend aan Cubaanse politieke opposanten. Fidel Castro beschouwt deze dissidenten dan ook als 'huurlingen', die samenzweren met de Amerikaanse regering. In 2003 kwam het zo tot een massale arrestatie van Cubaanse dissidenten die gefinancierd en gesponsord waren door de VS. Hoewel deze strafcampagne moeilijk goed te keuren valt, moeten we ons toch de vraag stellen wat de Vlaamse of federale regering zou doen moest het Vlaams Belang opeens gefinancierd worden door bv. Frankrijk of Duitsland.

In verschillende landen is de financiering van verkiezingscampagnes door personen of entiteiten uit derde landen zelfs verboden. Zo bepaalt de Franse wetgeving:

*“Le fait d’entretenir des intelligences avec une puissance étrangère, avec une entreprise ou organisation étrangère ou sous contrôle étranger ou avec leurs agents, en vue de susciter des hostilités ou des actes d’agression contre la France, est puni de trente ans de détention criminelle et de 3 000 000 F d’amende.”*²⁶⁸

William LeoGrande veroordeelt de huidige *Track II* aanpak als volgt:

*“Certainly, Fidel Castro has a long record of hostility to democratic pluralism, independent of US policy. But he also has a long record of hostility to free market economics, and he is learning – albeit grudgingly – to live with that necessity. The climate that Washington fosters is not insignificant. Castro’s intolerance for opposition may verge on paranoia, but he has a real and powerful enemy constantly feeding his suspicions.”*²⁶⁹

²⁶⁶ MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *Unfinished business. America and Cuba after the Cold War, 1989-2001*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p. 42 en MARKOVITS, Elizabeth Katharyn, “The enemy makes the man. U.S. foreign policy, Cuban nationalism, and regime survival”. In: *Problems of Post-Communism*, 48, 2001, 6, p.35.

²⁶⁷ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, pp.217-218.

²⁶⁸ VÁZQUEZ DÍAZ, « L’Union Européenne et La Havane. Fallait-il sanctionner Cuba? » In: *Le Monde Diplomatique*, feb. 2004, p.23.

<http://www.monde-diplomatique.fr/2004/02/DIAZ/11014> (geconsulteerd op 8/10/2005)

²⁶⁹ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.219.

2.2.5. De propagandaoorlog

Een vijfde pijler vormt het illegaal uitzenden van anti-Castro propaganda via televisie- en radiozenders. In Deel I werd reeds grondig het ontstaan besproken van Radio en TV Martí, de belangrijkste instrumenten van Washingtons propagandaoorlog. De zenders zijn echter ook instrumenten van de radicale vleugel van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap, en in het bijzonder van de CANF. De organisatie heeft een sleutelrol gespeeld bij de oprichting van de stations. Jorge Mas Canosa is jarenlang voorzitter geweest van de adviesraad van Radio en TV Martí, tot zijn opvolger Jorge Mas Santos in 1997 die taak van hem overnam. Mas Canosa's invloed was zo groot, dat Ernesto Betancourt, de toenmalige directeur van Radio Martí, in 1990 ontslag nam na een reeks conflicten met Mas. Hij verklaarde toen: “*USIA heeft de controle van de stations bijna volledig afgestaan aan een ballingengroep ... een belangrijk beleidsinstrument wordt ondergeschikt aan politieke overwegingen.*”²⁷⁰ En in 1992 bekritiseerde een studie van de *Government Accounting Office* TV Martí omwille van zijn weinig gebalanceerde visie en het overwicht van de opinie van de CANF.²⁷¹

TV Martí werd al gauw een discussiepunt binnen het Congres, omdat al snel duidelijk werd dat het verstoren van de signalen van de zender door de Cubaanse autoriteiten ervoor zorgde dat bijna niemand in Cuba de programma's kon zien. Er werd kritiek geuit dat het Amerikaanse belastinggeld werd gebruikt voor een zinloos project. Maar de CANF slaagde er steeds weer in het budget voor de televisiezender te laten goedkeuren.²⁷² Meer zelfs, de laatste jaren zijn steeds meer fondsen goedgekeurd om het budget voor Radio en TV Martí te verhogen, de stations te moderniseren, het verstoren van de signalen te bemoeilijken, enzovoort. Ondertussen worden op openlijke manier de internationale telecommunicatieregels, waarin de soevereiniteit van nationale uitzendsystemen erkend wordt, geschonden.²⁷³

2.2.6. Het Amerikaanse migratiebeleid

Een zesde pijler betreft de migratiepolitiek van de Verenigde Staten. De Amerikaanse immigratiewetten en –procedures zijn gebaseerd op het land van herkomst van de immigranten. Cubaanse inwijkelingen mogen sinds 1959 rekenen op een preferentiële

²⁷⁰ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo. The domestic politics of an American foreign policy*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2005, pp. 80-81.

²⁷¹ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, “The role of ethnic interest groups in U.S. foreign policy: the case of the Cuban American National Foundation”. In: *International Studies Quarterly*, 43, 1999, 2, p.352.

²⁷² HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, pp.81-82.

²⁷³ NICHOLS, John Spicer, “Broadcast wars”. In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, p.31.

behandeling. Zo werd in 1966 door president Eisenhower de *Cuban Adjustment Act* ('Wet van de Cubaanse Aanpassing') in het leven geroepen, als antwoord op een groeiende migratie van Cubanen die na de revolutie hun land wilden ontvluchten. Deze wet regelt dat iedere vreemdeling, afkomstig uit Cuba, die toegelaten werd na 1959 en reeds één jaar in de VS heeft verbleven, in aanmerking komt voor een permanente verblijfsstatus.²⁷⁴ Bovendien krijgen Cubanen vanzelf het statuut van vluchteling, dit in tegenstelling tot niet-Cubaanse inwijkelingen, die verplicht zijn te bewijzen dat ze vluchteling zijn.²⁷⁵ De *Cuban Adjustment Act* paste volledig binnen de migratiepolitiek van de Verenigde Staten ten opzichte van communistische landen aan het begin van de Koude Oorlog. De VS zagen het vertrek van vluchtelingen uit deze landen als een manier om hen te destabiliseren. Zo werd via een reeks wetten een voorkeursbehandeling verleend aan diegenen die 'communistische onderdrukking' ontvluchtten, terwijl immigranten, afkomstig uit landen met rechtse, dictatoriale regimes, gesteund door de Amerikaanse regering, in de kou bleven staan.²⁷⁶ Deze vrij lakse toekenning van visa leidde ertoe dat illegale immigratie en de gijzeling van boten en vliegtuigen werden gestimuleerd.

De VS hoopten door hun migratiepolitiek het Castro-regime op drie manieren in diskrediet te brengen. Ten eerste zou een massale exodus van Cubaanse emigranten – dit waren in de eerste fase voornamelijk hoopopgeleiden – zorgen voor een *brain drain* die het de Cubaanse regering moeilijk zou maken een welvarende en stabiele maatschappij te stichten. Ten tweede werd via de vlucht van Cubanen naar een democratisch land onrechtstreeks een propagandadoel bereikt: de regering-Castro werd zo afgeschilderd als een dictatoriaal regime dat steunde op onderdrukking en angst en waar van civiele rechten geen sprake was. En ten laatste, door Cubaanse vluchtelingen voor te stellen als slachtoffers van vervolging, die met hun voeten stemden tegen een regime van onderdrukking, werd bij de publieke opinie een anticommunistisch klimaat gecreëerd, dat nodig was om de steun van de bevolking te krijgen voor hun Koude-Oorlogpolitiek.²⁷⁷

Toen Clinton in 1994 geconfronteerd werd met een massa Cubanen die de economische crisis in hun land waren ontvlucht, werd hij gedwongen de migratiepolitiek tegenover Cuba te herzien. Dit leidde tot de zogenaamde *wet foot/dry foot* politiek, die bepaalt dat Cubanen een

²⁷⁴ (anon.), "The Cuban Adjustment Act of 1966: Mirando por los ojos de Don Quijote o Sancho Panza?" In: *Harvard Law Review*, 114, 2001, 3, pp.906-907.

²⁷⁵ *Cuban immigration to the United States*.

<http://www.culturalorientation.net/cubans/IMMI.HTM> (geconsulteerd op 21/04/2006)

²⁷⁶ McBRIDE, *The evolution of US immigration and refugee policy: public opinion, domestic politics and UNHCR*. UNHCR Center for Documentation and Research, Working Paper 3, mei 1999, p.5.

<http://www.jha.ac/articles/u003.pdf> (geconsulteerd op 20/04/2006) en NACKERUD, Larry, SPRINGER, Alyson, LARRISON, Christopher, e.a., "The end of the Cuban contradiction in U.S. refugee policy". In: *International Migration Review*, 33, 1999, 1, p.181.

²⁷⁷ (anon.), "The Cuban Adjustment Act of 1966", *o.c.*, pp.909-910.

speciale status krijgen als ze de Amerikaanse kust bereikt hebben, maar niet als ze op zee worden onderschept.²⁷⁸ Aan de Cubaanse regering werd beloofd dat de VS elk jaar 20 000 legale immigranten zou ontvangen.²⁷⁹ Hoewel daarmee het aantal bevoorreedden van de *Cuban Adjustment Act* verminderd werd, bleef de preferentiële behandeling van Cubanen toch behouden. Bovendien wordt door de VS niet beantwoord aan de verplichting jaarlijks 20 000 visa te verlenen. Dit zorgt er voor dat illegale immigratie en boot- en vliegtuigkapingen nog steeds worden bevorderd.

Washingtons migratiepolitiek is eigenlijk tegengesteld aan zijn veiligheidsstrategieën. Een massale toevloed van Cubaanse immigranten zou immers een ramp betekenen voor de Verenigde Staten. Velen wijzen er in dit verband op dat indien, zoals de VS hopen, het Cubaanse regime zou worden omvergeworpen, een mogelijke destabilisering van het eiland ertoe zou leiden dat duizenden Cubanen hun land zouden ontvluchten.²⁸⁰ Bovendien gaat de politiek in tegen de Amerikaanse publieke opinie. Die is immers van mening dat het Amerikaanse migratiebeleid te genereus is en dat immigratie beperkt zou moeten worden. Dit is waarschijnlijk één van de redenen waarom de VS op dit vlak wel bereid zijn tot onderhandelingen met Cuba.²⁸¹

²⁷⁸ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, p.97.

²⁷⁹ NACKERUD, Larry, SPRINGER, Alyson, LARRISON, Christopher, e.a., *o.c.*, p.177.

²⁸⁰ WEINMANN, Lissa, "Washington's irrational Cuba policy". In: *World Policy Journal*, 21, 2004, 1, p.29.

²⁸¹ BAGCHI, Aditi, "Breaking the ice. The need to improve US-Cuban relations". In: *Harvard International Review*, 18, 1996, 3, paginanummer onbekend (geconsulteerd via ELIN)

Deel III:

HET ECONOMISCHE, FINANCIËLE EN HANDELS- EMBARGO

3.1. Het Cubaanse embargo

3.1.1. Embargo of blokkade?

Eigenlijk is de term ‘embargo’, hoewel door de meeste auteurs gehanteerd, in het geval van Cuba niet correct. De Cubanen zelf hebben het over *el bloqueo*, of de blokkade, omdat de politiek van de VS veel verder gaat dan wat in het internationale recht normaal onder ‘embargo’ wordt verstaan. Het concept ‘blokkade’ betekent dat een land volledig wordt afgesloten van de buitenwereld opdat het zich zou overgeven omwille van de honger die geleden wordt of door een inval. Sinds de Maritieme Conferentie te Londen in 1909 wordt in het internationale recht erkend dat een blokkade een daad is van oorlog en dus enkel mag gebruikt worden door oorlogsvoerende partijen. Een embargo, daarentegen, is gekend als “de juridische vorm van het weerhouden van goederen om het vervullen van een legitiem aangegane verplichting te verzekeren”.²⁸² Het kan ook een voorzorgsmaatregel zijn, uitgeoefend door een competente autoriteit, met hetzelfde doel, namelijk dat de schuldenaar zijn verplichtingen zal naleven ten opzichte van zijn schuldeisers. Volgens Cuba gebruiken de Verenigde Staten de term ‘embargo’ om niet te moeten toegeven dat ze tegenover Cuba oorlogsmaatregelen nemen van een niet-verklaarde oorlog aan Cuba.²⁸³

3.1.2. Overzicht

Het totale embargo op handel met Cuba werd ingesteld door president John F. Kennedy op 3 februari 1962, toen hij een presidentieel bevelschrift tekende dat zijn basis vond in de uit 1961 daterende ‘Wet van Buitenlandse Assistentie’.²⁸⁴ Met die laatste wet had het Congres elke vorm van bijstand aan de Cubaanse regering verboden en werd de president toegelaten een embargo op te leggen op alle handel met Cuba.²⁸⁵ In werkelijkheid waren echter reeds sinds 1959 maatregelen genomen om de Cubaanse economie te verzwakken. Op 8 juli 1963 stelde het Amerikaanse Ministerie van Financiën de ‘Maatregelen voor Controle over de Cubaanse Activa’ in, die hun basis vonden in de ‘Wet op Handel met de Vijand’ van 1917. Deze

²⁸² *Por qué Bloqueo y no embargo?*

<http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=65> (geconsulteerd op 8/03/2006)

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ (anon.), *Bloqueo: el asedio económico*, Cuba vs Bloqueo, p.72.

<http://www.cubavsbloqueo.cu/Portals/0/Bloqueo.pdf> (geconsulteerd op 2/04/2006)

²⁸⁵ AGUILAR TRUJILLO, Alejandro, *Relaciones Cuba-Estados Unidos. Actualidad y perspectivas en la esfera económica*. In: Cuba: Investigación Económica: jan.-mrt. 1995, p.21.

http://www.nodo50.org/cubasigloXXI/politica/aguilard_310106.pdf (geconsulteerd op 01/03/06)

maatregelen hadden tot gevolg dat alle Cubaanse activa (zo'n 33 miljoen dollar)²⁸⁶ in de VS werden bevroren, dat alle financiële en commerciële transacties met Cuba werden verboden en dat het verboden was aan iedereen, van welke nationaliteit dan ook, om transacties met Cuba te voeren in de Amerikaanse dollar.²⁸⁷ Dat het wel degelijk om een economische blokkade ging, bewijzen de maatregelen die reeds sinds 1962 genomen werden om landen af te raden om handel te drijven met Cuba.²⁸⁸ In Cuba sprak men zelfs over een 'economische oorlogvoering', verwijzende naar de terroristische acties die ondernomen werden om directe schade toe te brengen aan de Cubaanse economie. Voorbeelden daarvan zijn de sabotagedaden door Cubaanse ballingen, gesteund door of met medeweten van de CIA, tegen sleutelsectoren van de Cubaanse economie en verschepingen van en naar Cuba, evenals aanslagen op Cubaanse vliegtuigen en schepen en op vaartuigen van Cuba-bondgenoten, zoals de Oostblok-landen of de Sovjet-Unie.²⁸⁹

Tijdens de administraties Nixon, Ford en Carter werden maatregelen genomen om de sancties te verlichten, zonder daarbij evenwel de blokkade te beëindigen. Zo werden verzendingen naar Cubaanse familieleden toegelaten, reisrestricties opgeheven, en werd de praktijk van de zwarte lijst van schepen die goederen hadden vervoerd naar Cuba geëlimineerd. Maar die evolutie werd abrupt tenietgedaan tijdens de administratie-Reagan, die de opgeheven maatregelen terug instelde en de druk op Cuba verhoogde.²⁹⁰

Sindsdien zijn er wel door elke VS-administratie pogingen ondernomen om de sancties te verstrengen of te versoepelen. De meeste daarvan waren miniem, zoals het verhogen of verlagen van het toegelaten bedrag dat in de VS wonende Cubanen naar hun familieleden mochten sturen of maatregelen omtrent het reisverbod. De twee belangrijkste wetten die tot een verstrakking van het embargo hebben geleid waren de *Cuban Democracy Act* van 1992 en de *Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act* van 1996. De belangrijkste versoepeling kwam er in 2000, toen werd toegelaten voedsel en medicijnen te exporteren naar Cuba, mits enige restricties.

²⁸⁶ HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., ELLIOTT, Kimberly Ann, *Economic Sanctions Reconsidered. Supplemental Case Histories*, Second edition. Washington DC, Institute for International Economics, 1990, pp.194-195.

²⁸⁷ (anon.), *Bloqueo: el asedio económico, o.c.*, p.108.

²⁸⁸ Zie deel over extraterritorialiteit.

²⁸⁹ *Ibid.*, p.158 en 163.

²⁹⁰ *Ibid.*, pp.111-112.

3.1.3. Doeleinden van de sancties

Eigenlijk zijn de economische sancties tegen Cuba begonnen als een reactie op de confiscaties van VS-eigendom en de anti-VS retoriek op het eiland en de onvrede die dit had veroorzaakt bij de Amerikaanse bevolking. Vervolgens maakte Kennedy van de val van Castro zijn voornaamste doelstelling en waren de sancties bedoeld om het Castro-regime te destabiliseren, zodat het zou omvergeworpen worden.

In 1964 werden de doelstellingen opnieuw geformuleerd, in het licht van de Koude Oorlog, de indamming van het communisme en de Sovjet-Cuba-alliantie die intussen was ontstaan. Adjunct-staatssecretaris George Ball verklaarde dat de economische sancties tot doel hadden om (1) Cuba's capaciteit tot export van subversie te beperken, (2) het Cubaanse volk bewust te maken van het feit dat Castro hun belangen niet kon dienen, (3) te laten zien dat het communisme geen toekomst had in de Westerse hemisfeer en (4) de kosten te verhogen voor de Sovjet-Unie om communistische voorposten te behouden. In 1981 verklaarde adjunct-staatssecretaris Thomas O. Enders dat de Reagan-administratie het economische embargo tegen Cuba zou verstrakken als reactie op de linkse revoluties in Centraal-Amerika.

In 1989 werd voor de eerste keer verklaard dat ook de mensenrechtenschendingen en politieke repressie op Cuba een belangrijke zorg waren voor de Amerikanen.²⁹¹ De komende jaren zou de klemtoon verschuiven naar binnenlandse hervormingen op Cuba, zowel op het politieke als op het economische vlak. Zo verklaarde een VS-ambtenaar na de electorale nederlaag van de Sandinisten in 1990: *“Nu de Cubanen hun dichtste bondgenoot hebben verloren in Nicaragua is onze voornaamste druk Cuba economisch en politiek geïsoleerd te houden totdat het verandert.”*²⁹²

Beyers stelt dat er een onderscheid moet gemaakt worden tussen het onmiddellijke en het uiteindelijke of strategische doel van economische sancties. Het onmiddellijke doel is het creëren van een welvaartsverlies bij de ander. Het uiteindelijke of strategische doel is meestal de wijziging van het gedrag van het doelwit. Wat betreft het uiteindelijke doel is er niet altijd een overeenkomst tussen de werkelijke doelstellingen en de officiële eisen. Meestal wordt officieel sterk aangedrongen op een gedragswijziging, maar is de uiteindelijke doelstelling in werkelijkheid de politieke nederlaag van het doelwit.²⁹³ In Deel II werd duidelijk aangegeven dat dit ook het geval is bij de sancties tegen Cuba. Officieel wordt sterk aangedrongen op een

²⁹¹ HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., ELLIOTT, Kimberly Ann, *o.c.*, pp.198-199.

²⁹² MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *Unfinished Business. America and Cuba after the Cold War, 1989-2001*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p.25.

²⁹³ BEYERS, Jan, *Economische sancties: een referentiekader*. Antwerpen, IPIS, 1992, p.13.

soepelere houding ten opzichte van dissidenten en meer respect voor mensenrechten, maar in werkelijkheid is de uiteindelijke doelstelling van de sancties de omverwerping van de regering-Castro. Door economische sancties proberen de VS Cuba economisch te isoleren en Amerikaanse dollars te ontzeggen (onmiddellijke doelstelling), om zo een revolte uit te lokken op het eiland die zou leiden tot de omverwerping van het regime (uiteindelijke doelstelling).²⁹⁴

3.1.4. Impact op Cuba

Een sanctie is succesvol wanneer de uiteindelijke doelstelling is bereikt en de economische sancties hiertoe hebben bijgedragen.²⁹⁵ Als men de sancties dus zou evalueren naar hun *effectiviteit* is er weinig twijfel mogelijk: het embargo is er niet in geslaagd Castro uit het zadel te heffen en van een populaire revolte tegen de leider is er geen sprake. Sommigen beweren zelfs dat het embargo in dit opzicht *contraproductief* werkt: het versterkt Castro's positie door hem van een excuus te voorzien voor economische malaise en humanitaire nood.²⁹⁶ Vaak wordt zelfs gesuggereerd dat Fidel Castro om die redenen eigenlijk voorstander is van de blokkade.²⁹⁷ De Amerikaanse embargopolitiek lokt zodanige reacties uit in Cuba zelf en in de rest van de wereld, dat Fidel Castro niet de minste moeite heeft om zijn eigen bevolking en de internationale gemeenschap te mobiliseren tegen het Amerikaanse beleid. Dit manifesteert zich in de vele anti-embargo-optochten te Havana en in de Algemene Vergadering van de VN, waar jaarlijks een Cubaanse resolutie wordt gestemd tegen het embargo.

De uiteindelijke doelstelling wordt dan wel niet bereikt door de sancties, in de onmiddellijke doelstelling, namelijk het creëren van een welvaartverlies bij Cuba, slagen de Verenigde Staten wel. In het laatste verslag dat Cuba voorlegde aan secretaris-generaal Kofi Annan, stelde het land dat volgens een strikte berekening de rechtstreekse economische schade die Cuba heeft ondervonden door de blokkade, neerkwam op meer dan 82 miljard dollar, of een gemiddelde van 1 782 miljoen dollar jaarlijks. In dit cijfer zijn niet meegerekend: de schade, veroorzaakt door VS-gesponsorde terroristische acties tegen economische en sociale doelwitten, de kosten ten gevolge van het verlies van productie, en de verliezen geleden door

²⁹⁴ GRATIUS, Susanne, *Ayudando a Castro? Las políticas de la UE y de EEUU hacia Cuba*. Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), Werkdocument 14, okt. 2005, p.14.
<http://www.fride.org/File/ViewLinkFile.aspx?FileId=769> (geconsulteerd op 13/03/2006)

²⁹⁵ GAVIN, Joseph G., *Economic Sanctions: Foreign Policy Levers or Signals?* Cato Institute, Policy Analysis n° 124, 7 nov. 1989.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa124.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

²⁹⁶ BOGAARD, Hein, "Amerikaanse sancties tegen Cuba verlicht". In: *Internationale Spectator*, 54, 2000, 10, p.482.

²⁹⁷ PADGETT, Tim, "What Castro wants". In: *Time*, 159, 2002, 21, p.8.

de condities voor financiering die aan Cuba worden opgelegd. Deze extra kosten wel in rekening gebracht, kwam men op een totale schade van meer dan 2 764 miljoen dollar voor het jaar 2005.²⁹⁸

Deze kosten (zowel rechtstreeks als onrechtstreeks) kunnen op verschillende wijzen worden verklaard.²⁹⁹ Enerzijds zorgt de VS-praktijk van het opstellen van zwarte lijsten met schepen die ooit goederen hebben vervoerd naar of vanuit Cuba ervoor dat de transportkosten voor Cuba verhogen. Die schepen die het toch wagen de restricties aan hun laars te lappen, rekenen hogere kosten aan dan de normale marktprijzen. Anderzijds zijn er de kosten die veroorzaakt worden door het handelsverleggende effect van het embargo. Immers, de Verenigde Staten zijn, vooral door hun nabijheid t.o.v. het eiland, een ideale handelspartner voor Cuba. Door het verbod op handel met de VS wordt de Cubaanse handel verlegd naar andere landen, die minder voordelig zijn als partner. Zo worden transportkosten de hoogte in gedreven en is Cuba gedwongen om bepaalde producten, die voordelig te verkrijgen zijn in de VS, tegen een hogere prijs aan te kopen bij andere landen.³⁰⁰

Het embargo heeft niet alleen een effect op de Cubaanse importsector, ook de eigen productie en export worden er door aangetast. Zo heeft het land al substantiële inkomsten mislopen als gevolg van de rem op de ontwikkeling van diensten en export die het embargo veroorzaakt, bijvoorbeeld in de toeristische sector en voor de nikkel- of suikerproductie. Bovendien ondervindt Cuba een beperking van de groei van zijn nationale productie, door onder andere een beperkte toegang tot technologieën of een gebrek aan onderdelen.³⁰¹

Vervolgens zijn er de monetaire en financiële beperkingen waar Cuba mee te kampen heeft ten gevolge van het embargo. Vooreerst is er de beperkte toegang van het land tot de dollar. Het beperken van de geldstroom in dollars naar Cuba door reisrestricties en door een verlaging van het bedrag dat Cubaans-Amerikanen naar hun familieleden mogen zenden, zorgt voor een volatiliteit in de prijzen en op de markt van buitenlandse deviezen.³⁰² Bovendien wordt Cuba verboden de Amerikaanse dollar te gebruiken in zijn buitenlandse

²⁹⁸ *Necesidad de poner fin al bloqueo económico, financiero y comercial impuesto por los Estados Unidos de América contra Cuba*. Informe de Cuba sobre la resolución 59/11 de la Asamblea General de las Naciones Unidas, 15 aug. 2005, p.4.

<http://www.granma.cu/bloqueo/informe-espanol.pdf> (geconsulteerd op 18/05/2006)

²⁹⁹ Voor een Cubaanse schatting van de kosten per sector (gegevens 1992), zie bijlage D.

³⁰⁰ HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., ELLIOTT, Kimberly Ann, *o.c.*, pp. 200-201 en BEAUBIEN, Michael C., "U.N. Calls for Ending U.S. embargo on Cuba". In: *Crisis (The New)*, 105, 1998, 5, p.23.

³⁰¹ United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, *Economic, Social and Cultural Rights*, Written Statement submitted by Europe, 14 jul. 2003, p.4.

[http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/00b483c83ff13abbc1256d79004372e0/\\$FILE/G0315034.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/00b483c83ff13abbc1256d79004372e0/$FILE/G0315034.pdf) (geconsulteerd op 25/04/2006)

³⁰² *General Assembly, for fourteenth straight year, adopts text on ending decades-old United States embargo against Cuba*. General Assembly News, 8 nov. 2005.

<http://www.un.org/News/Press/docs/2005/ga10417.doc.htm> (geconsulteerd op 28/02/2006)

handel, waardoor extra kosten worden veroorzaakt voor het wisselen van deviezen.³⁰³ En door de Amerikaanse oppositie tegen een intrede van Cuba in de internationale financiële instituties, heeft het land ook problemen om financiering te vinden.³⁰⁴ Hiermee verbonden is het feit dat de pogingen tot heronderhandeling van Cuba's externe schuld geblokkeerd zijn geworden door de VS.

Verder zijn er de kosten die worden veroorzaakt door het vertrek van vele Cubanen die ten gevolge van de miserabele economische toestand hun land de rug toe keren. Hierdoor verliest de Cubaanse regering heel wat menselijk kapitaal, te meer omdat het vooral geschoolden zijn die beslissen om te vertrekken.

En een laatste kost wordt veroorzaakt door de schade die de blokkade met zich meebrengt in de sociale sector: namelijk op vlak van voedselvoorziening, sport, gezondheidszorg, cultuur, transport, enzovoort.³⁰⁵ Het is aangewezen dieper in te gaan op de impact van het embargo op twee cruciale sectoren: gezondheidszorg en voedselvoorziening.

Sociale consequenties van het embargo

In 1997 toonde een studie van de *American Association for World Health* aan dat de groepen die de meeste schade ondervonden door het embargo vrouwen, kinderen en senioren waren. Door een tekort aan materiaal is het screenen op borstkanker drastisch verlaagd. En Cubaanse kinderen die lijden aan kanker, kunnen niet behandeld worden door Amerikaanse medicijnen, die de levensverwachting zouden kunnen verhogen. Een rapport dat UNICEF in 1997 voorlegde aan de secretaris-generaal van de VN stelde dat de situatie van de gezondheidssector in Cuba kritiek was als gevolg van een tekort aan essentiële geneesmiddelen, waaronder antibiotica, penicilline en producten noodzakelijk voor het steriliseren van materiaal.³⁰⁶

Omdat de meeste antibiotica onder VS-patenten worden geproduceerd, konden die tot voor kort niet geëxporteerd worden naar Cuba. De ernst van de situatie wordt duidelijker als men bedenkt dat van de 300 belangrijkste geneesmiddelen, 50 procent van VS-makelij is, en dus jarenlang niet naar Cuba kon worden uitgevoerd, en nu nog steeds met moeite. Ook medicatie van VS-origine voor AIDS-patiënten is lang onverkrijgbaar geweest op het eiland, een dramatisch gegeven gezien het feit dat de VS 70 procent van deze producten voor hun rekening nemen. Sommige van deze geneesmiddelen zijn weliswaar verkrijgbaar in de EU,

³⁰³ SCHWAB, Peter, *o.c.*, p.72.

³⁰⁴ United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, *o.c.*, p.4.

³⁰⁵ *Ibid.*, p.4.

³⁰⁶ BEAUBIEN, Michael C., *o.c.*, p.23.

maar tegen hogere prijzen en in beperkte hoeveelheden. En wat de situatie nog verergert is het feit dat preventie moeilijk is omwille van het gebrek aan voorbehoedsmiddelen dat wordt veroorzaakt door het embargo. Cuba is voor de import van condooms aangewezen op India, waar het een prijs betaalt die tot drie maal hoger is dan die in de VS.

Bovendien zorgt het embargo voor een schaarste in producten die noodzakelijk zijn voor het vervullen van de basisbehoeften in voeding en hygiëne. Tijdens de jaren '90 kampte Cuba met een ernstig tekort aan zeep en toiletpapier, melk was er gerantsoeneerd en essentiële voedingsmiddelen waren slechts in beperkte hoeveelheid verkrijgbaar.³⁰⁷ Zelfs drinkwater was er schaars, omdat dat in Cuba behandeld wordt met chloor, dat op zijn beurt moeilijk te verkrijgen was omwille van het embargo.³⁰⁸

En hoewel er geen embargo is op informatie (afgeschaft in 1988) zorgen de reisrestricties, regelgevingen betreffende valuta en moeilijkheden bij verscheping dat er weinig informatie-uitwisseling is tussen de VS en Cuba. Paradoxaal is dat er op die manier ook voor wordt gezorgd dat VS-burgers niet kunnen profiteren van de ontwikkelingen in het hoogstaande Cubaanse medisch onderzoek, zoals het meningitis-B vaccin en goedkoop geproduceerde interferon en streptokinase.³⁰⁹

De grootste impact heeft het embargo echter gehad op het voedselaanbod in Cuba. In Deel I werd reeds gezien hoe Cuba in een toestand van schaarste kwam na de val van het Sovjetblok en de Sovjet-Unie zelf in de periode 1989-1991. Cuba heeft een landbouw die bijna volledig gemonopoliseerd is door zijn suikerexport. Als gevolg daarvan moet het land de overgrote meerderheid van zijn levensmiddelen importeren. Door het handelsembargo heeft Cuba jarenlang geen voedsel kunnen ontvangen van zijn (potentieel) meest gunstige voedselimporteur, de VS. In de periode 1961-1991 werd dit gedeeltelijk gecompenseerd door gunstige contracten met Oost-Europa en de Sovjet-Unie, maar toen deze steun in 1991 volledig wegviel, waren de gevolgen voor Cuba desastreus. Fidel Castro sprak over een 'tweede blokkade', omdat het land nu niet alleen van de VS maar ook van de Sovjetlanden was afgesloten.³¹⁰

Voedsel leek opeens verdwenen te zijn op het eiland. Essentiële voedingsmiddelen zoals brood, vis en vlees kwamen nog amper op tafel. En melk was voorbehouden voor kinderen

³⁰⁷ SCHWAB, Peter, *Cuba. Confronting the US Embargo*. New York, St. Martin's Griffin, 1999, pp.72-74.

³⁰⁸ BEAUBIEN, Michael C., *o.c.*, p.23.

³⁰⁹ American Association for World Health, *Denial of food and medicine: The Impact of the U.S. Embargo On The Health And Nutrition In Cuba. An Executive Summary*. American Association for World Health Report, Summary of findings. Mar. 1997.

<http://www.cubasolidarity.net/aawh.html> (geconsulteerd op 21/03/2006)

³¹⁰ SCHWAB, Peter, *o.c.*, p.79 en pp.82-84.

onder de 7 jaar. Het overvloedige aanbod aan allerlei voeding in hotels en andere toeristenetablisementen stond in schril contrast met de dagelijkse realiteit voor de meeste Cubanen. De Amerikaanse dollar werd veel belangrijker en noodzakelijker om te overleven dan de Cubaanse peso. Cubanen waren niet toegelaten dollars te bezitten en konden dan ook niets kopen van de gevulde rekken in de zogenaamde ‘dollarwinkels’.³¹¹ In 1993 werd aan de Cubanen die mogelijkheid gegeven door het bezit van de Amerikaanse dollar te legaliseren. Zo ontstond er echter een kloof tussen diegenen die toegang hadden tot dollars (via verzendingen van familie in de VS en buitenlandse investeringen) en diegenen die dat niet hadden. Jobs die een salaris boden in dollar of waarbij men fooien kon ontvangen in dollars werden meer begeerd dan jobs die dat niet hadden. Sommige dokters, wetenschappers, ingenieurs en andere hooggeschoolde Cubanen verkozen om die reden om te werken in een restaurant of als taxichauffeur.³¹² In 1994 zorgde de malaise onder de Cubaanse bevolking ervoor dat velen beslisten hun land te verlaten richting de VS, wat zorgde voor een immigratiecrisis. De VS hadden de impasse op het eiland kunnen doorbreken door het embargo te versoepelen, maar dit gebeurde niet. Integendeel, de blokkade werd verscherpt, niet in het minst door de wetten Torricelli in 1992 en Helms-Burton in 1996.³¹³ Door de wet Torricelli kon Cuba geen handel meer drijven met VS-dochterbedrijven. 90,6 procent van de handel tussen Cuba en zulke dochterbedrijven was in voedsel en medicijnen.³¹⁴

Ieder jaar wordt in de Algemene Vergadering van de VN door Cuba gewezen op de kosten die het land ondervindt als gevolg van de blokkade. De VS beweren dat Cuba door de jaarlijkse resolutie in de VN probeert de VS de schuld te geven van zijn eigen mislukte economische beleid en aandacht af te wenden van zijn miserabel mensenrechtendossier. Want, meent Washington, de armoede van de Cubaanse bevolking kan alleen maar het gevolg zijn van Cuba’s falende economische systeem. Cuba kan immers al zijn noodzakelijke importen aankopen in andere landen. Bovendien zorgen de monetaire verzendingen van in de VS wonende Cubanen naar hun familieleden voor een geschat bedrag van 1 miljard dollar per jaar. En voor de aankoop van voedsel en medicijnen is er evenmin een probleem want, zeggen de VS, sinds 1992 zijn er reeds voor 1,1 miljard dollar licenties toegekend voor het verzenden van medicijnen en medisch materiaal naar Cuba, en dit vooral onder de vorm van donaties. En de laatste 5 jaar zijn er licenties toegekend voor landbouwexporten ter waarde van 5 miljard dollar.³¹⁵ Cuba ziet in deze redenering een inconsistentie. Want als de Verenigde Staten menen dat de economische sancties door Cuba worden gebruikt om de aandacht af te leiden

³¹¹ Ibid., pp. 84-86.

³¹² (anon.), “Cuba profile. History, government and economy”. In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.164.

³¹³ SCHWAB, Peter, *o.c.*, pp.84-92.

³¹⁴ (anon.), *Bloqueo: el asedio económico, o.c.*, p.114.

³¹⁵ Speech Oliver Garza, Ambassadeur van de VS voor de Verenigde Naties, United Nations General Assembly, Resolution A/60/PV.45, 8/11/05, pp.21-22.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/592/42/PDF/N0559242.pdf?OpenElement> (geconsulteerd op 19/03/2006)

van zijn eigen falende en repressieve beleid, waarom blijven de Amerikanen Cuba dan nog voorzien van een excuus of een afleidingsmanoeuvre?³¹⁶

Anno 2006 ligt Cuba's economie inderdaad verre van in duigen omwille van het embargo. Dit is enerzijds te danken aan de verschillende openingen in het embargo, die door de Amerikanen gretig worden benut. Sinds de toelating van export van landbouwproducten heeft Cuba al heel wat voedsel aangekocht, waardoor de VS ondertussen Cuba's belangrijkste exporteur van voedsel en landbouwproducten zijn geworden.³¹⁷ Bovendien reizen er jaarlijks 80 000 Amerikanen naar Cuba, de grote groep van Cubaans-Amerikanen niet meegerekend. Sommigen van hen zijn daar legaal, bijvoorbeeld op een journalistieke of educatieve trip. Anderen zijn niet toegelaten naar Cuba te reizen, maar gaan via een derde land of door de zee.³¹⁸ Monetaire verzendingen van Cubaans-Amerikanen naar hun in Cuba wonende familieleden vormen de belangrijkste bron van Amerikaanse dollars voor het eiland, en ook al worden deze beperkt door de Amerikaanse overheid, de Cubaanse inwijkelingen hebben al lang manieren bedacht om de restricties te omzeilen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door geld te verzenden via derde landen of door het mee te nemen op een familiebezoek.³¹⁹

Anderzijds voert Cuba tegenwoordig succesvol handel met 's werelds belangrijkste handelsmachten, zoals de EU, Canada, China en Japan. Door de recente economische banden met China en Venezuela kende de Cubaanse economie in 2005 een groei van 11,8 procent (cijfers Cubaanse regering), het hoogste percentage sinds 1959.³²⁰ Dit uitermate hoge cijfer was evenwel mede het gevolg van de uitzonderlijke verrekening van de sociale dienstverlening aan het buitenland, die voorheen niet meegerekend werd.³²¹ Vooral het toerisme bloeit als nooit tevoren, verwacht wordt dat deze sector tot 2010 een groei zal kennen van 6 procent. De toeristische sector zorgt voor 43 procent van Cuba's buitenlandse deviezen en stelt ongeveer 9 procent van de civiele arbeidsmassa aan het werk. Canada is de grootste bron van toeristen, maar ook de grotere lidstaten van de Europese Unie leveren jaarlijks een groot aantal toeristen en momenteel wordt getracht meer bezoekers aan te trekken uit Azië.³²²

³¹⁶ Speech Felipe Pérez Roque, Cubaanse Minister van Buitenlandse Zaken. In: *Ibid.*, pp.17-20.

³¹⁷ SAN MARTIN, Nancy, "U.S. exports account for largest chunk of food product purchases". In: *The Miami Herald*, 1 Oct. 2003.

<http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/us-cuba-exports.htm> (geconsulteerd op 19/03/2006)

³¹⁸ CLARKE, Jonathan G., RATLIFF, William, *Report From Havana. Time for a Reality Check on U.S. Policy toward Cuba*. In: Policy Analysis, Cato Institute, 418, 31/10/2001, p.13.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa418.pdf> (geconsulteerd op 15/11/2005)

³¹⁹ *Ibid.*, pp.13-14 en (anon.), "Crackdown Time. But whose?" In: *The Economist*, 367, 2003, 8322, paginanummer onbekend (geconsulteerd via ELIN).

³²⁰ BOADLE, Anthony, "Political jailings increase in Cuba: rights group". In: *Havana Journal*, 11 jan. 2006.

<http://www.globalexchange.org/countries/americas/cuba/3691.html> (geconsulteerd op 26/03/2006)

³²¹ DE WALSCHE, Alma, "Cuba: de Buena Vista consumer club". In: *Mondiaal Magazine*, mei 2006.

http://www.mo.be/article.aspx?ed_id=0&a_id=448&type=homepage (5/05/2006)

³²² CLARKE, Jonathan G., RATLIFF, William, *o.c.*, p.10.

Dit neemt echter niet weg dat de Cubaanse bevolking te lijden heeft onder het embargo. Er werden reeds talloze voorbeelden gegeven van de enorme schade die het eiland heeft ondervonden. De Cubaanse economie zou veel kunnen winnen als Cuba zou worden toegelaten onbeperkt handel te drijven met de VS. Gegeven de nabijheid van de Amerikaanse markt, zou Cuba, mits opheffing van het embargo, jaarlijks 30 000 ton nikkel of 1 miljoen ton suiker kunnen exporteren naar de VS, tegen prijzen die tot drie maal hoger liggen dan wat Cuba nu ontvangt. In 2004 alleen al zou het land 1 miljard dollar hebben kunnen verdienen als zelfs maar 15 procent van de Amerikaanse toeristen die dat jaar naar de Caraïben reisden, door Cuba zouden zijn ontvangen. En in het jaar 2004 zou Cuba tot 100 miljoen dollar aan tabaksproducten en voor 30 miljoen dollar aan *Havana Club* rum kunnen hebben verkocht aan de Verenigde Staten.³²³ Voor een derdewereldland (want dat is Cuba nog steeds) zijn zulke inkomsten natuurlijk cruciaal.

³²³ Speech Felipe Pérez Roque, *o.c.*, p.18.

3.2. Factoren die het embargobeleid bepalen

3.2.1. Internationale oppositie

Het concept 'extraterritorialiteit' en de oppositie vanuit het Westen

De blokkade heeft andere landen niet kunnen tegenhouden relaties aan te knopen met het Cubaanse eiland. Toen Cuba in 1991 zijn belangrijkste handelspartner verloor, was het gedwongen uit te kijken naar nieuwe partners. Cuba stelde zich open voor buitenlandse investeerders en ondertussen beschikt het eiland over een uitgebreid netwerk van handelsrelaties. In de jaren '90 alleen al werd 1,7 miljard dollar geïnvesteerd in de Cubaanse economie en meer dan 6 miljard dollar in buitenlands kapitaal werd geïnvesteerd of ingezet. Meer dan de helft van de buitenlandse investeringen kwam uit lidstaten van de Europese Unie en ongeveer 20 procent uit Latijns-Amerika.³²⁴

Hierdoor is het bilaterale embargo eigenlijk aangetast in zijn effectiviteit. Waar voor 1991 de Sovjet-Unie de plaats had ingenomen van de VS, zijn dat nu de Europese Unie, Venezuela, China, Canada, enzovoort. Zo waren, ondanks het feit dat van de 2 000 000 toeristen in Cuba in 2004 slechts 15 procent Amerikanen waren, de hotels in Havana toch gevuld. De leemte die wordt gelaten door Amerikanen, wordt opgevuld door onder andere Europeanen en Canadezen.³²⁵

De oppositie onder de westerse landen concentreert zich vooral op de extraterritoriale effecten van de blokkade. Want hoewel de Verenigde Staten opwerpen dat het gaat om een bilateraal embargo, worden derde landen wel degelijk gestraft voor hun economische banden met Cuba. Dit betekent niet alleen verliezen voor Cuba, meer eveneens voor deze landen, wiens bedrijven extra kosten ondervinden door de blokkade.

Extraterritoriaal of bilateraal?

Unilaterale sancties zijn legitiem. De juridische grondslag voor unilaterale sancties is het principe van de soevereine gelijkheid tussen staten. Dit stelt: *“elke staat heeft het recht al dan niet handel te drijven met een derde staat, voor zover deze nationale handelspolitiek niet*

³²⁴ CLARKE, Jonathan G., RATLIFF, William, *o.c.*, p.9.

³²⁵ SMITH, Wayne S., “A Continuing Perfect Failure”, gepubliceerd in het Spaans in de editie apr.-jun. van het Spaanse tijdschrift *Contrapunto*, Engelstalige versie verkregen via Wayne Smith zelf.

extraterritoriaal wordt opgelegd en niet in strijd is met andere verplichtingen waartoe de betrokken staat zich heeft verbonden, bijvoorbeeld in het raam van de WHO.”³²⁶

Dit is ook het argument dat de Verenigde Staten jaarlijks voorleggen in de Algemene Vergadering. Volgens de VS gaat het om een bilaterale aangelegenheid en valt de embargokwestie dus buiten het domein van de Verenigde Naties. Maar Cuba's handelspartners claimen dat de VS door bepaalde onderdelen in hun sanctiewetgeving hun wetten opleggen aan andere landen.³²⁷

Als men kijkt naar de evolutie van de embargowetgeving over de jaren heen, kan men niet anders dan erkennen dat bepaalde voorzieningen extraterritoriale effecten hebben. Reeds vanaf 1962 kunnen die effecten worden onderscheiden. Toen werd de invoer verboden van eender welk product waarin enig Cubaans materiaal verwerkt was. Dus, niet alleen Cubaanse producten zijn verboden, maar ook producten uit derde landen die Cubaanse inputs bevatten. Zo moet bijvoorbeeld een Europese producent van jam, vooraleer die zijn producten mag importeren in de VS, kunnen aantonen dat in het productieproces geen Cubaanse suiker is gebruikt. En omgekeerd geldt die regel ook: bedrijven buiten de Verenigde Staten zijn niet toegelaten goederen aan Cuba te verkopen als die meer dan 20 procent VS-onderdelen bevatten of gebaseerd zijn op een technologisch ontwerp afkomstig uit de VS. Bovendien, als buitenlandse bedrijven aan Cuba goederen willen verkopen die tussen de 10 en 20 procent Amerikaanse tussenproducten bevatten, moet een licentie bekomen worden bij het Ministerie van Financiën.³²⁸

Een tweede extraterritoriale regel werd ingevoerd in 1962, afgeschaft door president Carter, maar dan weer heringevoerd in 1992 door de Torricelli-wet. Deze regel bepaalt dat schepen, van welke afkomst ook, die betrokken zijn geweest in handel met Cuba, op een zwarte lijst worden gezet, waardoor hen 6 maanden lang de toegang tot VS-havens kan ontzegd worden.³²⁹ En, eveneens door de Torricelli-wet, werden alle dochterbedrijven van Amerikaanse ondernemingen verboden handel te drijven met Cuba. Dit was reeds in 1963 verboden, maar in 1975 amendeerde Washington zijn embargowetgeving om VS-ondernemingen in andere landen onder strikte voorwaarden toe te laten om handel te drijven

³²⁶ DE SMET, Leen, “Economische sancties en hun impact op mensenrechten: het rapport Bossuyt en zijn follow up”. In: *Rechtskundig weekblad*, 37, 2001, mei, p.1394.

³²⁷ (anon.), “The Cuban trade embargo. Legality of U.S. sanctions on Fidel Castro's government”. In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.161.

³²⁸ ZIMBALIST, Andrew, *Cuba, Castro, Clinton and Canosa*. In: RITTER, Archibald, KIRK, John M., (eds.), *Cuba in the international system. Normalization and integration*. New York, St. Martin's Press, 1995, p.27.

³²⁹ Speech Felipe Pérez Roque Minister van Buitenlandse Zaken in Cuba, voor de Algemene Vergadering van de VN op 28 okt. 2004, In: MARTINEZ, Mel, “Does the U.S. Embargo Violate International Law?” *International Debates*, 3, 2005, 6, p.174.

met Cuba.³³⁰ Verder is het buitenlandse banken – ook al zijn die volledig in buitenlands bezit en opereren ze enkel op buitenlands grondgebied - verboden om rekeningen in dollars te hebben van de Cubaanse regering of om commerciële transacties met Cuba te voeren in dollars. En zelfs Amerikaanse directeurs van bedrijven die buiten de VS opereren worden verboden zaken te voeren met Cuba.

Tenslotte uit het extraterritoriale karakter van de VS-sancties zich niet alleen in de wetgeving. De bedreigingen en druk die de VS hebben uitgeoefend op andere landen opdat zij zouden afzien van economische betrekkingen met Cuba kunnen hier ook toe gerekend worden. Soms wordt die druk zelfs omgevormd tot wetgeving waarin men oproept voor sancties tegen de landen die in bepaalde transacties met Cuba verwickeld zijn.³³¹ Reeds in 1962 werd zo de *Foreign Assistance Act* geamendeerd, waardoor hulp verboden werd aan eender welk land dat bijstand verleende aan Cuba.³³² En in 1964 maakten de VS gebruik van hun vetorecht in het Internationaal Monetair Fonds, om Cuba uit te sluiten van het instituut, waardoor het ook geen recht meer had op de fondsen van de Wereldbank.³³³

De kwestie van de compensaties

Door de Verenigde Staten wordt als argument voor de blokkade tegen Cuba vaak verwezen naar de nationalisaties in de jaren '60 van voormalig bezit van Amerikanen of Cubanen die het Amerikaanse burgerschap hebben aangenomen. De nationalisaties die de Cubaanse regering doorvoerde in de jaren '60 werden gedaan via procedures in overeenstemming met de toen op Cuba heersende wetgeving. Alle betrokken firma's en personen ondertekenden compensatieakkoorden met de Cubaanse overheid, met uitzondering van de VS.³³⁴ Compensatie werd geboden in de vorm van staatsobligaties. Voor de terugbetaling van de schuld aan de VS werd een fonds voorzien, waarin 25 procent van de deviezen die door verkoop van suiker aan de VS verkregen werden, zouden terechtkomen. Dit fonds was echter gedoemd om leeg te blijven, omdat enkel de hoeveelheid suiker die de grens van 3 miljoen 'lange' ton (2240 pond per ton) overschreed, zou worden in rekening gebracht voor het betalen van de compensatie. Bovendien zou de prijs per ton hoger moeten zijn dan de wereldmarkt. Dit terwijl Cuba's quota op de preferentiële VS-markt (waar de prijzen hoger waren dan de wereldprijs) in de voorgaande jaren gemiddeld zo'n 2,6 'korte' (2000 pond per ton) hadden bedragen. Deze condities waren uiteraard onaanvaardbaar voor de VS en

³³⁰ KAPLOWITZ, Donna Rich, *US foreign subsidiary trade with Cuba: Before and after the Cuban Democracy Act*. In: RITTER, Archibald R.M., KIRK, John M., (eds.), *o.c.*, p.237.

³³¹ ZIMBALIST, Andrew, *o.c.*, pp.27-28.

³³² SIERRA, E.A., *The Economic Embargo. Cuban History*,

<http://www.historyofcuba.com/history/funfacts/embargo.htm> (geconsulteerd op 19/03/2006)

³³³ (anon.), *Bloqueo: el asedio económico*, *o.c.*, p.111.

³³⁴ CALVO OSPINA, Hernando, *Bacardi Rum. Een occulte oorlog*. Berchem, uitgeverij EPO, 2001, p.88.

Washington reageerde met een tijdelijke opzegging van de Cubaanse suikerquota. Ondertussen ging Cuba alleen maar verder met zijn nationalisatieproces.³³⁵ Enkele jaren later, toen het conflict tussen beide landen was geculmineerd, het handelsembargo was ingesteld en de diplomatieke relaties waren verbroken, werd door Cuba geargumenteed dat de economische oorlogvoering en allerlei vijandige daden van de VS zoveel schade hadden toegebracht aan de Cubaanse economie dat Cuba evenzeer recht had op een compensatie.³³⁶

Eén manier om de kwestie te bekijken is op basis van het internationale recht. De standaardaanpak betreffende nationalisatie en compensatie is dat nationalisatie aanvaardbaar is wanneer die is doorgevoerd voor publieke doeleinden, op een niet-discriminatoire manier en niet als vergeldingsactie, en wanneer er een adequate, onmiddellijke en effectieve compensatie voorzien is.³³⁷ In die zin is de ‘Fundamentele Wet van de Revolutie’³³⁸, aangenomen in 1959, wel consistent met het internationale recht, maar de ‘Nationalisatiewet 851’ van 1960, die onder andere het fonds voor compensatie van de VS voorzag, is dat niet. De wet was immers duidelijk bedoeld als vergelding (het Congres had de president de toestemming gegeven Cuba’s suikerquota te beëindigen), had een discriminatoire aard (enkel bedoeld voor VS-eigendom) en de compensatie die werd voorzien was onvoldoende.

Het internationale recht voorziet geen compensatie voor landen die voorwerp zijn van handelssancties. Toch kan worden geopperd dat het niet billijk is dat Cuba, dat al zo heeft geleden door de VS-sancties, nog eens zou moeten betalen voor genationaliseerde eigendommen. Daarom wordt in academische kringen gediscussieerd over een aantal alternatieve compensaties, zoals het toekennen van vouchers die zouden kunnen worden gebruikt om geprivatiseerde eigendommen te kopen op Cuba of een andere ‘symbolische’ terugbetaling. Financiële compensatie wordt over het algemeen inadequaat bevonden en restitutie zou problemen kunnen geven, gezien het feit dat sommige eigendommen niet meer bestaan of reeds jaren bewoond zijn.³³⁹

De kwestie van de compensaties werd nooit officieel besproken. Nochtans had de Cubaanse regering steeds aangeboden te onderhandelen over een oplossing voor betwiste eigendommen, net zoals dat was gebeurd met Canada en andere landen. Maar dat voorstel was steeds gebonden aan een voorwaarde die voor Washington onaanvaardbaar was: omvattende gesprekken over de bilaterale relaties. In 1995 werd het onderwerp weer op de agenda gezet

³³⁵ RITTER, Archibald R.M., *The compensation issue in Cuban-US normalization: who compensates whom, why and how?* In: RITTER, Archibald R.M., KIRK, John M., (eds.), *o.c.*, pp.269-270.

³³⁶ AGUILAR TRUJILLO, Alejandro, *o.c.*, p.10.

³³⁷ RITTER, Archibald R.M., *o.c.*, p.268.

³³⁸ Artikel 24 van deze wet stelde dat “nationalisatie was toegelaten voor redenen van publiek nut of sociaal belang, en telkens wanneer cash betaling of een adequate compensatie werd voorzien, waarvan het bedrag zou worden bepaald door de rechtbank”. (zie: *Ibid.*)

³³⁹ *Ibid.*, pp.271-273.

door het wetsvoorstel van Jesse Helms en Dan Burton. Helms' ijver om een oplossing te vinden voor de openstaande claims tegen de Cubaanse regering stond in schril contrast met de desinteresse onder de Amerikaanse bedrijven die zulke claims hadden. De meeste van die bedrijven hadden de eigendommen al jaren uit hun boekhouding geschreven. Iemand als Dan Fisk, toenmalig lid van de Commissie van Buitenlandse Zaken in de Senaat, beweerde echter dat hij wel degelijk een aantal eisers aan zijn deur had gehad.³⁴⁰

Door de wet Helms-Burton werden niet alleen claims mogelijk tegen bedrijven die op de één of andere manier iets te maken hadden met onteigende eigendommen, de groep van eisers werd ook nog eens uitgebreid doordat ook Amerikaanse burgers van Cubaanse origine, wiens bezit was geconfisqueerd vóór zij de Amerikaanse nationaliteit hadden aangenomen, vanaf nu een compensatie konden vorderen.³⁴¹

In oktober 1998 ging men nog een stap verder. Toen werd Sectie 211 uitgevaardigd, een amendement dat stelde dat VS-rechtbanken geen enkel merkrecht of patent mochten toekennen aan buitenlandse bedrijven die een relatie hadden met bezittingen van VS-burgers die zonder enige vergoeding door de Cubaanse regering werden genationaliseerd. Merken die voor hun vertrek eigendom waren van Cubaanse ballingen mochten niet beschermd worden, en dit met terugwerkende kracht. Enkel de benadeelde eigenaars mochten over het gebruik beslissen.³⁴² Achter Sectie 211 zat onmiskenbaar de hand van de bekende rummagnaat Bacardi & C°. Het bedrijf had zijn oog laten vallen op het bekende label *Havana Club*, dat in handen was van Havana Club Holding, een joint venture van het Cubaanse Havana Club met het Franse Pernod-Ricard. Volgens de nieuwe wetgeving behoorde het label niet toe aan het Cubaans-Franse bedrijf, maar aan de familie Arechabala, die vóór de revolutie eigenaar was van het label en bereid was geweest *Havana Club* te verkopen aan Bacardi.³⁴³

Voor Pernod-Ricard was de zaak duidelijk: de Bacardi's waren de sponsors van Sectie 211. Bacardi was eerder al betrokken geweest bij het opstellen van de wet Helms-Burton. De

³⁴⁰ MORRIS, Morley, McGILLION, Chris, *o.c.*, p.82.

³⁴¹ *Ibid.*, p.83.

³⁴² CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, pp.117-118.

³⁴³ In 1960 had de nieuwe regering alle bezittingen van het rumbedrijf van de Arechabala's genationaliseerd. Het merk *Havana Club* was vijf jaar voordien al 'staats eigendom onderworpen aan publiek recht' geworden omdat de merkregistratie niet verlengd was geworden voor Spanje en de Dominicaanse Republiek. Toen de familie naar de VS en Spanje uitweek, stopte ze met de productie van rum. Het *Havana Club* label werd niet vernieuwd toen in 1973 de naamregistratie moest worden verlengd. In 1976 werd het toegekend aan de Cubaanse regering. Het Cubaanse staatsbedrijf dat instond voor de productie van *Havana Club* rum ging in 1993 in joint venture met het Franse bedrijf Pernod-Ricard. In 1994 bereikte Bacardi echter een akkoord met de Arechabala-familie: Bacardi zou de rechten op *Havana Club* kopen voor 1,25 miljoen dollar. Toen Bacardi in 1996 begon met haar eigen *Havana Club* rum te produceren, werd het bedrijf voor de rechter gedaagd door Havana Club Holding. Niet alleen had Bacardi zich verkeerdelijk het label toegeëigend, door de naam *Havana Club* werd gesuggereerd dat de rum van Cuba afkomstig was. Bacardi produceerde echter op de Bahama's, zodat het bedrijf haar rum kon exporteren naar de VS. Aanvankelijk zag het er naar uit dat de zaak in het voordeel van Pernod-Ricard zou uitdraaien. Maar in 1999 werd door de rechtbank te New York geoordeeld dat *Havana Club Holding* zich het merk illegaal had toegeëigend. Die uitspraak beriep zich op Sectie 211.

voornaamste aandeelhouders van het bedrijf hadden intieme relaties met de CANF en, hoewel de hoofdzetel van het bedrijf op Bermuda gevestigd is, konden haar filialen in de VS en de 500 leden van de familie die VS-burger waren, een beroep doen op de wet.³⁴⁴ Bovendien zou de wet Bacardi in staat stellen haar concurrentiepositie ten opzichte van Havana Club Holding te verhogen. De voorgaande jaren had het bedrijf haar afzetmarkt immers stevig zien dalen.³⁴⁵ In sommige Congreskringen werd de Helms-Burtonwet om die redenen het ‘wetsvoorstel Bacardi’ genoemd.³⁴⁶

Reactie op de extraterritoriale wetgeving

Er is, vooral van bondgenoten en economische partners van de VS, steeds veel reactie geweest op de negatieve effecten die de VS-wetgeving inhield voor hun eigen bedrijven. Zo was president Ford in 1975 gedwongen de uit 1963 daterende ‘Maatregelen voor de Controle over Cubaanse Activa’ te amenderen, zodanig dat de handel van VS-dochterbedrijven in derde landen met Cuba mogelijk werd gemaakt.³⁴⁷ Dit was het gevolg van een wijdverspreid protest onder VS-bondgenoten die klaagden over de extraterritoriale effecten van de Amerikaanse wetgeving. Zo was bijvoorbeeld door het Argentijnse VS-dochterbedrijf *Ford Motor* campagne gevoerd om handel van VS-filialen in andere landen met Cuba terug mogelijk te maken.³⁴⁸

Wanneer het wetsvoorstel van de *Cuban Democracy Act* klaar lag om goedgekeurd te worden, was de terughoudendheid van president George H.W. Bush vooral te wijten aan zijn angst voor verder internationaal protest. En inderdaad, de Canadese regering verklaarde dat de wet onaanvaardbaar was en dat indien het voorstel wet zou worden, Canada de uitwerking ervan zou blokkeren door VS-dochterbedrijven op Canadees territorium die de wet naleefden te sanctioneren. De Europese Commissie noemde de wet een “schending van de algemene principes van het internationale recht en van de soevereiniteit van onafhankelijke naties”.³⁴⁹ Verschillende Europese landen kondigden aan wraakmaatregelen te zullen nemen indien de CDA wet zou worden. Zo werd, op Brits initiatief, de ‘Wet voor de Bescherming van Handelsbelangen’ ingeroepen, waardoor werd voorkomen dat de betrokken bedrijven extraterritoriale maatregelen zoals de CDA zouden naleven. En ook Latijns-Amerikaanse regeringen die voorstander waren van Washingtons doelstellingen wat betreft Cuba, noemden

³⁴⁴ CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, pp. 94-96, pp.111-117 en pp.155-156; NURTON, James, “Strange pilgrims”. In: *Managing Intellectual Property*, 91, 1999, jul., pp.13-15 en BERTUCCIOLI, Marie-Dominique, NEIRA FRANCO, Juan Andrés, *Gids over de blokkade tegen Cuba*. Vrede vzw, Vredeschahier, 1, apr. 2000., p.26.

³⁴⁵ BERTUCCIOLI, Marie-Dominique, NEIRA FRANCO, Juan Andrés, *o.c.*, p.26.

³⁴⁶ CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, pp.95-96.

³⁴⁷ AGUILAR TRUJILLO, Alejandro, *o.c.*, pp.22-23.

³⁴⁸ KAPLOWITZ, Donna Rich, *o.c.*, p.237.

³⁴⁹ MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *o.c.*, p.45.

de wet een uitdaging van principes van zelfdeterminatie, nationale soevereiniteit, internationaal recht en vrijhandel.³⁵⁰

Vóór de CDA goedgekeurd was, kon Castro geen VN-steun vinden tegen de blokkade. Toen hij in 1991 een resolutie indiende kon deze niet de nodige stemmen vinden. De CDA was net wat Castro nodig had om VN-steun te verzekeren voor zijn anti-embargostandpunt. Toen in november 1992, net één maand nadat de CDA wet was geworden, gestemd werd voor een resolutie tegen het Amerikaanse embargo, ingediend door Cuba, waren er slechts drie tegenstanders: de VS, Israël en Roemenië. 71 landen onthielden zich, waaronder Rusland, Duitsland en Groot-Brittannië. De resolutie drukte bezorgdheid uit over de extraterritoriale wetgeving van de VS en hun impact op de soevereiniteit van naties, entiteiten en individuen in andere staten.³⁵¹

De wet die de meeste reactie uitlokte in de internationale gemeenschap was Helms-Burton. Op het Latijns-Amerikaanse subcontinent werd de wet, vlak naar haar goedkeuring, afgekeurd tijdens een bijeenkomst van de Rio-groep. En door de OAS werd in juni 1996 een resolutie gestemd waarin de wet werd veroordeeld. Canada kondigde aan de wraakmaatregelen tegen Washington te verhogen. De meest hevige reactie kwam van de Europese Unie, het handelsblok dat het meeste potentieel had om de VS-belangen te schaden. Net als Canada kondigde Brussel aan de wraakmaatregelen te zullen verhogen, en er werd zelfs gedreigd de kwestie voor de Wereldhandelsorganisatie te brengen.³⁵²

Washingtons Europese handelspartners argumenteerden dat de extraterritoriale elementen van de wet Helms-Burton en Torricelli fundamenteel tegengesteld waren aan de vrijhandelsdoeleinden van de WHO, een visie die gedeeld werd door belangrijke bedrijfsleiders in de VS.³⁵³ De VS opperden echter dat het WHO-handvest handelssancties toeliet om redenen van nationale veiligheid (dit ondanks een rapport van het Pentagon uit 1995 dat stelde dat Cuba geen militaire bedreiging betekende voor de VS). In november 1996 verklaarde het *Disputes Settlement Body* van de WHO een EU-verzoek te aanvaarden om een panel op te richten dat zou onderzoeken of Helms-Burton de WHO-regels overtrad.

Veel gevolg had dit initiatief echter niet. De VS bleven argumenteren dat het ging om een kwestie van nationale veiligheid en dat de WHO geen competentie had in kwesties van

³⁵⁰ Ibid., p.46.

³⁵¹ KAPLOWITZ, Donna Rich, *o.c.*, p.247 en CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, p.80.

³⁵² MORLEY, Morris, MCGILLION, Chris, *o.c.*, pp.108-109.

³⁵³ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, "The confluence of domestic and international interests. U.S. policy toward Cuba, 1998-2001". In: *International Studies Perspectives*, 3, 2002, 2, p.203.

buitenlands beleid.³⁵⁴ Washington had adjunct-secretaris voor Internationale handel Stuart Eizenstat aangesteld als speciale gezant om een oplossing te vinden voor het protest van de Europese handelspartners.³⁵⁵ In april 1997 werd een akkoord bereikt tussen Eizenstat en Leon Brittan, Europees Commissaris van Handel. Het Witte Huis ging ermee akkoord om de implementatie van Titel III te blijven uitstellen en een dialoog te beginnen met het Congres opdat bepaalde controversiële aspecten van Helms-Burton zouden kunnen worden geamendeerd of geëlimineerd. In ruil beloofde de EU haar klacht bij de WHO voor een jaar op te schorten. Beide partijen zouden bovendien samenwerken aan het ontwerp van een regelgeving voor investeringen op geconfisqueerde eigendommen. In de praktijk gebeurde er echter weinig of niets: in het Congres werd geen akkoord bereikt over een amendering van de wet en de gesprekken tussen de VS en Europa leverden evenmin een resultaat op. De klacht bij de WHO bleef uitgesteld, maar ondertussen lapte de EU de Amerikaanse regelgeving aan haar laars en bleef ongestoord investeren in de Cubaanse economie.³⁵⁶

In 1998 kwamen de zogenaamde MAI-onderhandelingen (Multilateraal Akkoord over Investeringsbetrekkingen) in het gedrang door de meningsverschillen over Helms-Burton en de ILSA-wet³⁵⁷, een extraterritoriale VS-wet gericht tegen handels- en investeringsbetrekkingen met Iran en Libië. Om het akkoord te doen slagen, stelden de EU-lidstaten zich bereid verregaande toegevingen te doen wat betreft Helms-Burton. Met het ‘Akkoord van Birmingham’ werd door de Europeanen beloofd dat ze hun bedrijven zouden ontraden investeringen te doen in ‘illegaal’ genationaliseerde eigendommen, waar dan ook ter wereld.³⁵⁸ In een bijlage verklaarde Leon Brittan dat de nationalisering in Cuba niet conform het internationale recht waren gebeurd. Wat precies als illegaal werd beschouwd werd echter niet vermeld.³⁵⁹ De Europeanen kregen hier opvallend weinig voor in de plaats: de VS beloofden te onderhandelen over een presidentiële *waiver* voor Titel IV van de wet Helms-Burton en de uitwerking van Titel III onvoorwaardelijk te blijven uitstellen. Veel garanties kreeg Europa echter niet en van een *waiver* voor Titel IV is dan ook nooit sprake geweest.³⁶⁰

Door het Akkoord van Birmingham werd de inhoud van Helms-Burton stilzwijgend geaccepteerd door Brussel en was er een einde gekomen aan het protest van de Unie tegen de extraterritoriale wetgeving van de VS. Maar tegelijkertijd had de EU een akkoord

³⁵⁴ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.123-124.

³⁵⁵ FALK, Pamela S., “The US-Cuban Agenda opportunity or stalemate”. In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 39, 1997, 1, p.154.

³⁵⁶ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.126-127.

³⁵⁷ Iran, Libya Sanctions Act.

³⁵⁸ *De Helms-Burton besprekingen zetten de MAI onderhandelingen opnieuw op het spoor*, 16 sep. 2003, Oxfam-Solidariteit.

http://www.oxfamsol.be/nl/article.php?id_article=119 (geconsulteerd op 21/03/2006)

³⁵⁹ CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, p.150.

³⁶⁰ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp.140-141.

ondertekend dat verregaande gevolgen zou kunnen hebben in de hele wereld. Immers, door het akkoord zouden eigenaars in elk land ter wereld bij nationalisatie van hun eigendom de mogelijkheid krijgen die onteigening illegaal te verklaren, met een mogelijke ban op investeringen tot gevolg. Dit betekende een aantasting van de mogelijkheid van soevereine staten in de derde wereld om landhervormingen door te voeren en een de facto verdediging van eigendomsrechten.³⁶¹

Ook op Sectie 211 kwam reactie vanuit Europese hoek. Het amendement was immers strijdig met de verplichtingen van de VS inzake intellectuele eigendomsrechten en handelszaken. In juli 1999 legde de EU, als ruggensteun voor de firma Pernod-Ricard, dan ook een klacht in bij de WHO.³⁶² In 2002 werd door de WHO geoordeeld dat de Amerikaanse wet in strijd was met de principes van nationale behandeling en meest begunstigde natie in het TRIP-akkoord (*Trade Related aspects of International Property Rights*).³⁶³ Ondanks de lobby pogingen van Bacardi heeft het Amerikaanse bureau voor handelsmerken sindsdien geweigerd de registratie van Havana Club Holding in te trekken.³⁶⁴

Washington vs. Brussel: zijn de Amerikanen van Mars en de Europeanen van Venus?³⁶⁵

“Cuban efforts to become more integrated into the world economy take place in a period of rapid globalisation and change, not least in neighbouring Latin American countries which are growing rapidly. They will depend critically on future economic and political relations with the country's big neighbour to the North, the United States. Time would appear to be more than ripe for an end to the United States' isolation of Cuba which only adds to the hardship of the general population, and for the international community to press for the country's democratisation.”³⁶⁶

De meningsverschillen tussen de EU en de VS beperken zich niet tot de kwestie van de extraterritorialiteit van de VS-wetgeving. Er is eveneens een fundamenteel verschil in de aanpak van beide landen t.o.v. het Caribische eiland. Globaal kan gesteld worden dat de EU eerder een politiek van engagement genegen is, terwijl de VS opteren voor een sanctiebeleid.

³⁶¹ CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, p.154.

³⁶² *Ibid.*, pp.116-117.

³⁶³ *Necesidad de poner fin al bloqueo económico, financiero y comercial impuesto por los Estados Unidos de América contra Cuba, o.c.*, p.23.

³⁶⁴ WILLIAMS, Ian, “The secret history of rum”. The Nation online, 22 nov. 2005, http://www.thenation.com/doc/20051205/secret_history_of_rum (geconsulteerd op 6/05/2006)

³⁶⁵ Deze titel is afkomstig van “Power and Weakness”, het veelbesproken artikel van de bekende Amerikaanse politicoloog Robert Kagan dat in 2002 werd gepubliceerd in het Amerikaanse tijdschrift *Foreign Affairs*. Kagan doelde op de tegenstellingen in de buitenlandse politiek van de twee grootmachten. Het Amerikaanse beleid zou meer gedomineerd zijn door strategische vraagstukken, sancties en dwang, terwijl de Europeanen, aldus Kagan, eerder geneigd waren tot engagement, onderhandeling en coöperatie.

³⁶⁶ EUROPESE RAAD, *Implications for Europe and the world of the “Cuban Democracy Act”*. Rapport Europese Raad, Commissie van Economische Zaken en Ontwikkeling, Doc. 7881, 11 jul. 1997. <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc97/edoc7881.htm> (geconsulteerd op 21/03/2006)

Op economisch vlak worden op deze manier de effecten van Washingtons embargopolitiek (gedeeltelijk) gecompenseerd door Cuba's contacten met Europese bedrijven.

Europese politiek t.o.v. Cuba: kort overzicht

Cuba bekleedt een speciale positie in de buitenlandse politiek van de EU. Het is het land dat de meeste aandacht heeft gekregen in de Latijns-Amerikaanse en Caribische politiek van de Unie. Dit kunnen we afleiden uit het enorme aantal verklaringen en documenten die zijn aangenomen door de Europese instellingen. Cuba vormt geen deel van de Latijns-Amerika-politiek van de Unie, maar wordt beschouwd als een ACP-land. Daarom valt het Cuba-beleid onder de verantwoordelijkheid van Commissaris voor Ontwikkelingssamenwerking Louis Michel, en niet onder die van Commissaris voor Buitenlandse Betrekkingen Benita Ferrero Waldner. Cuba is dan wel een ACP-land, maar het geniet niet van de samenwerkingsprogramma's die de Unie aan de ACP-groep biedt, daar Cuba het Cotonou-akkoord niet heeft getekend.³⁶⁷

Het Europese Cuba-beleid wordt voornamelijk gedomineerd door de 'Gemeenschappelijke Positie' van 1996. Deze werd op initiatief van het Spaanse voorzitterschap (onder leiding van José Maria Aznar) aangenomen als reactie op het neerschieten van twee Amerikaanse burgervliegtuigjes door de Cubaanse luchtmacht.³⁶⁸ Het geloof was echter wijdverspreid dat Clinton de Spaanse regering had gevraagd te bemiddelen om de storm van verontwaardiging die Helms-Burton had uitgelokt te temperen. Aznar was hiervoor de geknipte persoon, daar hij nauwe betrekkingen onderhield met de Cubaans-Amerikaanse lobbygroep in Miami. Door de Gemeenschappelijke Positie werd een samenwerkingsovereenkomst met Cuba afhankelijk gemaakt van vorderingen op vlak van democratie. De gelijkensis met de VS-standpunten was zo groot, dat de Spaanse krant *El País* kopte: "Spaans voorstel over Cuba kopie van VS-verzoekschrift aan EU".³⁶⁹ De tekst onderscheidde zich echter van de VS-politiek doordat het gebruik van dwangmaatregelen erin werd veroordeeld omdat deze economische malaise veroorzaakten bij de bevolking.³⁷⁰

Ondanks deze Gemeenschappelijke Positie, is er niet echt sprake van een gemeenschappelijk beleid. In werkelijkheid bestaat er een grote diversiteit aan beleid ten opzichte van het eiland, zowel op het niveau van de instituties als op dat van de lidstaten. Zo leggen de noordelijke landen meer de nadruk op het thema van de mensenrechten, terwijl landen als België,

³⁶⁷ GRATIUS, Susanne, *o.c.*, pp.2-3.

³⁶⁸ Ibid., pp.3-4.

³⁶⁹ CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, p.90.

³⁷⁰ FALK, Pamela S., *o.c.*, p.154.

Portugal, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië eerder voorstander zijn van engagement.³⁷¹ Sinds de verkiezing van Zapatero in 2004 kunnen we bij deze laatste groep ook Spanje rekenen. Spanje heeft zich de laatste jaren ontpopt tot de grootste bron van investeringen in het eiland. Als teken van *goodwill* ten opzichte van het eiland riep Zapatero op de Ibero-Amerikaanse top van oktober 2005 op tot een einde van de VS-sancties en een vrijlating van de *Miami Five*. Dé grote tegenstander van vriendschappelijke relaties met Fidel Castro is Tsjechië. Vele ex-Oostbloklanden vervoegen voormalig president Václav Havel in zijn anti-Cuba oppositie. Deze landen herinneren zich immers nog levendig de Praagse lente en de Sovjetrepressie.³⁷²

Dit verschil in aanpak tussen de verschillende EU-lidstaten maakt mogelijk dat, hoewel er geen samenwerkingsakkoord is tussen Cuba en de EU, er meer dan 20 akkoorden zijn getekend op bilateraal niveau, waardoor de politiek van voorwaardelijkheid in de praktijk ondermijnd wordt.³⁷³ De Europese Commissie houdt daarentegen wel in grote mate rekening met de Gemeenschappelijke Positie en interpreteert die zelfs erg restrictief. Daarom vindt zij het nodig de relaties met Cuba op een waakvlam te houden.³⁷⁴

In 2003 kwam het tot een verzuring in de relaties tussen Cuba en de Europese Unie. Als reactie op de zware celstraffen die in maart en april werden uitgesproken tegen 75 dissidenten en de executie van drie bootkapers kondigde de EU in juni diplomatieke sancties af tegen het Cubaanse regime. Culturele contacten werden verminderd, evenals politieke bezoeken aan het eiland en het werd officieel dat dissidenten zouden worden uitgenodigd op nationale feesten.³⁷⁵ Castro verweet de EU dat ze zich achter de VS tegen Cuba te schaarde en verklaarde voortaan geen humanitaire hulp meer te aanvaarden van de Unie.³⁷⁶ Eerder had Cuba al zijn aanvraag ingetrokken om deel te nemen aan het akkoord van Cotonou.³⁷⁷ De relaties waren de voorgaande jaren nochtans verbeterd: Cuba was in 1998 toegelaten als observator bij de onderhandelingen in het kader van de Lomé-akkoorden van de ACP-groep. Dit had tot een lidmaatschap geleid in 2000.³⁷⁸

Castro's weigering om Europese humanitaire hulp te aanvaarden betekende eveneens een de facto einde van de diplomatieke relaties met de EU. In 2005 kwam er echter een opening door

³⁷¹ Het is immers door landen als Frankrijk, Italië en België dat het oorspronkelijke voorstel van de Gemeenschappelijke Positie afgezwakt werd.

³⁷² *The U.S. and the EU: arm wrestling over Cuba*. Council on Hemispheric Affairs Report, 12 mei 2006. <http://www.scoop.co.nz/stories/WO0605/S00218.htm> (geconsulteerd op 18/05/2006)

³⁷³ GRATIUS, Susanne, *o.c.*, pp.3-6.

³⁷⁴ DECLERCQ, Xavier, *Bacardi & Cº: Rum en de Europese buitenlandse politiek*. In: CALVO OSPINA, Hernando, *o.c.*, p.141.

³⁷⁵ GRATIUS, Susanne, *o.c.*, p.4.

³⁷⁶ Reuters, "Fidel Castro haalt uit naar Europese Unie". In: *De Morgen*, 28 jul. 03.

³⁷⁷ (anon.), "Cuba wil niet langer aan Cotonou deelnemen". In: *De Morgen*, 20 mei 2003.

³⁷⁸ GRATIUS, Susanne, *o.c.*, p.4.

het aantreden van een nieuwe regering in Spanje. De sociaal-democraat José Luis Rodríguez Zapatero drong aan op een opheffing van de sancties.³⁷⁹ Er werd besloten water bij de wijn te doen en in december werd aangekondigd dat men geen dissidenten meer zou uitnodigen op nationale feesten. Als reactie hierop had Castro twee dissidenten vrijgelaten en was er beslist de relaties te herstellen met de ambassades van acht Europese landen.³⁸⁰ Op 31 januari werd door de EU de bevrozing van de diplomatieke betrekkingen tijdelijk opgeheven en, na een bezoek aan het eiland en een gesprek met Fidel Castro, kondigde Louis Michel aan de politieke dialoog met Cuba te herbeginnen, evenals de onderhandelingen over Cuba's toetreding tot het Cotonou-akkoord.³⁸¹ In juni 2005 was het echter weer tijd voor een jaarlijkse herziening van de Europese besluiten betreffende Cuba. Zowel de Gemeenschappelijk Positie als de bereidheid tot dialoog werden bevestigd. Op vlak van democratie en mensenrechten werd geconcludeerd dat Cuba weinig vorderingen had gemaakt en dat dit thema verder zou moeten worden opgevolgd. Toch werd beslist de sancties verder uit te stellen tot juli 2006.³⁸²

Verschillen tussen het Europese en het Amerikaanse Cuba-beleid

Zowel de EU als de VS stellen als doel een politieke verschuiving naar een representatieve democratie in Cuba. Ook voor Europa betekent dit dat er marktgeoriënteerde hervormingen moeten komen, zoals privatisering en een volledige opening van de economie naar buitenlandse handel en investering.³⁸³ Maar, waar de Unie pleit voor een vreedzame transitie van binnenuit, propageren de VS een transitie van buitenaf, via de oppositie. Met andere woorden, terwijl de EU wenst een proces van democratische hervorming in gang te zetten, menen de VS dat een representatieve democratie enkel kan bereikt worden door de val van de regering-Castro. En in tegenstelling tot de Unie, die hoopt de verwezenlijkingen van de revolutie in de educatieve en gezondheidssector te behouden, wensen de VS³⁸⁴ een volledige ontmanteling van het sociale systeem.³⁸⁵

Anderzijds opteren de Verenigde Staten voor een *bottom-up* aanpak: via steun aan de civiele gemeenschap wenst Washington het Cubaanse regime te ondermijnen. De EU daarentegen,

³⁷⁹ Ibid., pp.4-5.

³⁸⁰ JUSTAERT, Marjan, "Fidel stopt 'cocktailoorlog' en doet water bij de wijn". In: *De Morgen*, 06 jan. 2005.

³⁸¹ GRATIUS, Susanne, o.c., p.5, "EU schort bevrozing diplomatieke contacten op". In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p.419 en "EU optimistisch na bezoek eurocommissaris Michel". In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p.419.

³⁸² GAINZA SOZENTAL, Alexis, *The role of the European Union in the support of the civic democratic movement in Cuba: some observations*, Net for Cuba International News, 14 okt. 2005.

<http://www.netforcuba.org/News-EN/2005/Oct/News812.htm> (geconsulteerd op 14/03/2006) en (anon.), "EU volhardt in haar houding t.o.v. Cuba". In: *Cuba Sí*, 148, 2005, jul.-sep., p.20.

³⁸³ EUROPESE RAAD, o.c.

³⁸⁴ Dit kunnen we afleiden uit het rapport dat de *Commission for Assistance to a Free Cuba* in 2004 voorstelde onder leiding van Colin Powell.

³⁸⁵ GRATIUS, Susanne, o.c., p.13.

kiest voor een *top-down* politiek, doordat ze de klemtoon legt op een dialoog met de Cubaanse regering. Door te communiceren met de regering laat de EU blijken dat, in geval van een transitie in Cuba, ook leden van de politieke koepel zullen deelnemen. De VS geloven dat de meest radicale oppositie de transitie zal leiden.

Een derde punt van verschil zijn de economische instrumenten die beide grootmachten verkiezen voor het bereiken van meer democratie op Cuba. Terwijl de VS stevast blijven vastklampen aan hun embargopolitiek, is de EU ondertussen stevig aan het investeren en handel aan het drijven met het eiland. Brussel beschouwt de sancties als contraproductief en wenst via het bevorderen van de economische openheid van het eiland de levensstandaard van de Cubaanse bevolking stevig te verhogen.³⁸⁶

De VS hebben steeds geprobeerd Cuba regionaal en internationaal te isoleren, niet in het minst door het toetreden van Cuba tot organisaties zoals het IMF en de Wereldbank te blokkeren. De EU ziet echter meer heil in de integratie van Cuba in de internationale organen. Zo was de Unie voorstander van Cuba's toetrede in de ACP-groep en de deelname van het eiland aan Europees / Latijns-Amerikaanse topontmoetingen.

Een laatste verschil betreft de kwestie van Cuba's nationale soevereiniteit. In tegenstelling tot de EU, die de Cubaanse regering respecteert, voeren de VS enkel dialoog met bepaalde ballingengroeperingen, die zij beschouwen als de legitieme vertegenwoordigers van het Cubaanse volk. Verbonden hiermee is het feit dat de nationalisatie en confiscatie van privé-eigendom in de eerste jaren van de revolutie door de VS illegaal bevonden wordt, terwijl dit door de EU wordt aanvaard.³⁸⁷

Consequenties

Het verschil in aanpak tussen de twee grootmachten heeft nooit geleid tot een conflict en heeft minder impact gehad dan de kwestie van de extraterritoriale wetgeving. Dit is te verklaren door het feit dat er ondanks de verschillen ook heel wat gelijkenissen zijn in het Europese en Amerikaanse beleid, zoals de democratische voorwaardelijkheid en de klemtoon op mensenrechten. Anderzijds zijn er in de VS en in de EU zowel radicale pro-sanctiekrachten te vinden als een gematigde pro-engagementgroep. Vooral de radicale krachten hebben elkaar gevonden in een alliantie.³⁸⁸ Maar de voornaamste reden voor het gebrek aan optreden van de EU is het feit dat Cuba geen prioriteit is voor de EU. Latijns-Amerika en de Caraïben zijn de actiezones van de VS, de EU besteedt weinig aandacht aan de regio. Cuba is niet belangrijk

³⁸⁶ Ibid., p.14

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ Ibid., pp.15-16.

genoeg om een transatlantische breuk te riskeren, zeker niet na de problemen die er geweest zijn m.b.t. Irak.³⁸⁹

Het verwerpen van de Washington-consensus in Latijns-Amerika

Inleiding

In de jaren '90 waren de relaties tussen de VS en Latijns-Amerika hartelijker en coöperatiever dan ooit. Dit was het gevolg van verschillende factoren. Een belangrijk element was de shift naar meerpartijdemocratie en markteconomie in Centraal- en Zuid-Amerika. Een andere factor was het einde van de Koude Oorlog. Washingtons Latijns-Amerikabeleid werd soepeler en was niet meer zo gedomineerd door veiligheidsoverwegingen. En op economisch vlak namen de VS een aantal initiatieven, zoals het Noord-Amerikaanse Vrijhandelsakkoord (NAFTA) met Mexico en Canada, die op het subcontinent in goede aarde vielen.³⁹⁰

Maar de hoge verwachtingen die de Latijns-Amerikaanse landen hadden van het door Washington gepropageerde economische model werden niet ingevuld. Twee financiële crises, in 1995 en 1998, verstoorden de economische groei die het subcontinent had ondergaan en toonden de zwakheid die de regio nog steeds kenmerkte. Als gevolg van een daling in de economische groei met 40 procent gedurende de eerste en tweede helft van het decennium, steeg de werkloosheid en de (reeds beperkte) sociale vooruitgang kwam tot stilstand. Ook het politieke model van meerpartijenstelsel, dat zo hoge verwachtingen had gecreëerd, bleek niet stand te houden. In Peru werd de regering van Alberto Fujimori steeds autocratischer en corrupter tot ze in 2000 explodeerde; de 24-jarige periode zonder coup die Latijns-Amerika had genoten werd abrupt gebroken toen in Ecuador een staatsgreep werd gepleegd en in Venezuela was er het regime van Hugo Chávez, die het principe van de representatieve democratie in vraag stelde. Ook in landen als Haïti, Guatemala en Paraguay kwam de democratie in gevaar.

In de meeste landen werd Washington niet meteen aangeduid als de schuldige voor hun problemen. Integendeel, de VS werden nog steeds gezien als cruciale bondgenoot om uit de impasse te komen en de meeste landen keerden dan ook naar de VS voor hulp. Maar anderzijds werden de Verenigde Staten steeds meer geïdentificeerd met de hervormingsprogramma's die zulke teleurstellende resultaten hadden veroorzaakt. Men begon

³⁸⁹ Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, de Europese Unie en Groot Hertogdom Luxemburg. Cubaanse ambassade te Brussel, 30 mrt. 2006.

³⁹⁰ HAKIM, Peter, "The Uneasy Americas. Keeping it together". In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 2, pgnr onbekend (geconsulteerd via ELIN)

te denken dat de mondiale economie enkel in het voordeel was van de VS en andere rijke landen en dat voor Latijns-Amerika andere regels nodig waren om te kunnen concurreren.³⁹¹

Washingtons kortzichtige politiek ten opzichte van het continent heeft de zaken nog eens verergerd. Zo stelt Coolsaet: “Terwijl de Amerikaanse prioriteiten zich beperken tot de oorlog tegen het narcoterrorisme in Colombia, de val van Castro op Cuba en de indamming van het Chávez-regime in Venezuela, worstelen de Latijns-Amerikaanse regeringen met armoede, ongelijkheid en de snel groeiende misdaadgangs.”³⁹² En ook de Amerikaanse post-9/11 politiek heeft Washingtons imago sterk aangetast. De aankondiging in 2002 van het nieuwe veiligheidsconcept van *pre-emptive strikes* leidde tot het beeld van een onvoorspelbaar internationaal systeem waarin de VS preventieve militaire actie zouden ondernemen tegen wie ze maar wilden zonder enig bewijs te leveren van een potentiële bedreiging.³⁹³

De sterke verstrengeling van de beide Amerika's in de jaren '90 is de laatste jaren dan ook steeds afgenomen. Dit kwam tot uiting tijdens de Irak-oorlog, toen 27 van de 34 Latijns-Amerikaanse landen weigerden de Amerikaanse oorlog te steunen. En uit opiniepeilingen bleek dat het anti-Amerikanisme onder de middenklasse en de armen was toegenomen van 14 procent in 2000 tot 31 procent in 2003.³⁹⁴

Anno 2006 is het gevoel dat de door de Verenigde Staten gesteunde *Washington Consensus* - dat pleit voor liberalisering, deregulering, privatisering en democratisering - op een mislukking is uitgelopen, wijdverspreid in Latijns-Amerika. Ondertussen zijn in Chili, Uruguay, Brazilië en Argentinië linkse of centrumlinkse regimes aan de macht gekomen. En in Nicaragua behaalden de Sandinisten, die in 1990 uit de regering waren gestemd, bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen een overweldigende 45 procent, waardoor de partij controle kon verwerven over de hoofdstad.³⁹⁵ Hetzelfde gebeurde onlangs in El Salvador. Daar heeft de voormalige guerrillabeweging FMLN (*Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional*) de laatste maanden steeds meer populariteit verworven. In maart kon de partij zo het burgemeesterschap van San Salvador in de wacht slepen.³⁹⁶ In december 2005 werd de as Chávez-Castro aangevuld met de nieuw verkozen Boliviaanse president Evo Morales, de inheemse cocaboer die er prat op gaat Washingtons ‘worst nightmare’ te zijn.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² COOLSAET, Rik, *Macht en waarden in de wereldpolitiek. Actuele vraagstukken in de internationale politiek*. Gent, Academia Press, 2005, p.143.

³⁹³ SMITH, Wayne S., *Bush and the waning U.S. position in Latin America*. 14 feb. 2006.

http://ciponline.org/cuba/Op-eds/021406_WaningUSPosition.htm (geconsulteerd op 16/04/2006)

³⁹⁴ COOLSAET, Rik, *o.c.*, p.143.

³⁹⁵ CARLSEN, Laura, “The Continental Drift of the Left”. In: *NACLA Report on the Americas*, 38, 2005, 6, pp.5-6.

³⁹⁶ STANSBURY, Burke, “El Salvador: elections and the FMLN”. In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 6.

http://www.nacla.org/art_display.php?art=2662 (geconsulteerd op 18/05/2006)

Bovendien zijn er dit jaar presidentsverkiezingen in 8 landen in de regio, en er wordt gespeculeerd dat linkse presidenten er minstens 4 zouden kunnen winnen, onder andere in de twee meest bevolkte landen Brazilië en Mexico en in cocaproducerende landen zoals Peru en Ecuador.³⁹⁷

Ondertussen komen in deze landen massaal mensen op straat om te protesteren tegen privatisering, vrijhandel, prijsstijgingen en militaire interventie. Dit heeft ook te maken met het feit dat centrumlinks een steeds meer verzoenende houding aanneemt ten opzichte van de markteconomie. Maar ondanks dit laatste gegeven zetten zelfs de centrumlinkse regimes zich af tegen Washingtons plannen voor de regio. Zij willen sociale rechtvaardigheid, een actieve rol van de staat en zij verwerpen een VS-hegemonie in het gebied. Het door Washington bepleite plan van een ‘Vrijhandelszone voor de Amerika’s’ (ALCA) wordt door deze landen verworpen en in de plaats stelt men voor de regionale samenwerking te versterken, door de ‘Zuidelijke Gemeenschappelijke Markt’ (MERCOSUR) en door de in 2004 opgerichte ‘Gemeenschap van Zuid-Amerikaanse Naties’.³⁹⁸ Vooral Argentinië en Brazilië hebben de laatste jaren getracht de positie van Latijns-Amerika te versterken, door de onderlinge samenwerking te verhogen en door het propageren van een krachtige politieke en economische unie. Met de ‘Gemeenschap van Zuid-Amerikaanse Naties’ hopen de 12 deelnemende landen in 2019 tot een politieke en economische unie te komen, naar het model van de Europese Unie.³⁹⁹

De as Castro-Chavez en de reïntegratie van Cuba op het continent

Washingtons containment-politiek had er tijdens de Koude Oorlog toe geleid dat Cuba alleen kwam te staan op het Latijns-Amerikaanse subcontinent. Door het OAS-embargo van 1964 waren diplomatieke banden met Latijns-Amerikaanse landen voor Cuba onmogelijk gemaakt, met uitzondering van Mexico dat het verbod aan zijn laars lapt. De revolutionaire koers die Cuba in de jaren '60 voer op het continent leidde tot een complete isolatie van het Castro-regime, dat beschouwd werd als een gevaar voor de veiligheid op het continent en een destabiliserende factor. Maar in de jaren '70, wanneer Cuba zijn pogingen om revolutie te stimuleren in Latijns-Amerika achterwege liet en zich concentreerde op andere gebieden (voornamelijk Afrika), was er weer ruimte voor normalisatie. Cuba knoopte terug banden aan met een heel aantal Latijns-Amerikaanse landen, en in 1975 werd het OAS-embargo opgeheven. In de jaren '80 zorgden de (weliswaar beperkte) interventie van Cuba in Centraal-Amerika en de Caraïben en de Latijns-Amerikapolitiek van de administratie-Reagan weer

³⁹⁷ PADGETT, Tim, CHAUVIN, Lucien, CRISTÓBAL EDWARDS FARIES, Bill, “To the Left, March!” In: *Time*, 167, 2006, 2, pgnr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

³⁹⁸ CARLSEN, Laura, *o.c.*, pp.6-7.

³⁹⁹ COOLSAET, Rik, *o.c.*, pp.144-145.

voor een verzuring van de relaties, hoewel Washington er niet in slaagde het land opnieuw te isoleren.⁴⁰⁰

Als tegengewicht voor het door de VS gedomineerde ‘Pan-Amerikanisme’ heeft Cuba altijd gepleit voor een *latinoamericanismo*. Dit concept staat voor, aldus de Grondwet van 1976: “*de integratie van die Latijns-Amerikaanse en Caribische naties die zijn bevrijd van externe dominantie en interne oppressie in een gemeenschap van broederlijke naties die geëngageerd zijn voor nationale en sociale vooruitgang, en gekenmerkt worden door een gemeenschappelijke geschiedenis en strijd tegen kolonialisme, neoliberalisme en imperialisme.*”⁴⁰¹

De doctrine van *latinoamericanismo* heeft ertoe geleid dat Cuba enkel volledig lid is van regionale organisaties die zijn politiek systeem niet in vraag stellen en waarin de VS niet participeren noch een vetorecht hebben, zoals de Pan-Amerikaanse Gezondheidsorganisatie (PAHO), de Latijns-Amerikaanse Organisatie voor Energie of de Ibero-Amerikaanse conferenties. Een toetreding tot de Organisatie van Amerikaanse Staten blijft Cuba afwijzen. Gegeven de socialistische basis van Cuba’s economie is het land evenmin lid van regionale integratiekaders die functioneren volgens het neoliberale, kapitalistische stelsel, bijvoorbeeld het Secretariaat voor Centraal-Amerikaanse Economische Integratie (SIECA), de Caribische Gemeenschap en Gemeenschappelijke Markt (Caricom), de Andeaanse Gemeenschap (CAN) en de Zuidelijke Gemeenschappelijke Markt (MERCOSUR). Toch is Cuba erin geslaagd beperkte, maar wederzijds aanvaardbare samenwerkingsakkoorden te sluiten, zoals bv. met Caricom in 2002.⁴⁰²

De dubbele evolutie die het Latijns-Amerikaanse subcontinent heeft ondergaan – verlinking van de politieke scène en verwijdering t.o.v. Washington - is uiteraard een positief gegeven voor Fidel Castro’s Cuba. Hoewel spanningen en zelfs diplomatieke crises nog soms opflakkeren – bv. wanneer Latijns-Amerikaanse landen anti-Cuba resoluties steunen die door Washington worden ingediend in de VN-Mensenrechtencommissie – behoudt Cuba tegenwoordig diplomatieke banden met 30 van de 32 Latijns-Amerikaanse en Caribische staten. Enkel El Salvador heeft geen officiële relaties met het eiland en met Costa Rica zijn de bilaterale relaties sinds 1959 nooit verder gegaan dan het consulaire niveau.⁴⁰³ De steun waarop Fidel Castro tegenwoordig kan rekenen in Latijns-Amerika werd duidelijk in oktober

⁴⁰⁰ WIARDA, Howard J., “Cuba and U.S. foreign policy in Latin America: The changing realities”. In: *World Affairs*, 150, 1987, 3, p.215.

⁴⁰¹ Geciteerd in SUÁREZ SALAZAR, Luis, “Cuba’s Foreign Policy and the Promise of ALBA”. In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, p.28.

⁴⁰² Een akkoord dat wederzijdse markttoegang mogelijk maakte, samenwerking voorzag in handel, toerisme en andere sectoren en de creatie van een school bepaalde die zou dienen om Oost-Caribische gezondheidsexperts te trainen in de behandeling van HIV/AIDS.

⁴⁰³ *Ibid.*, p.29.

2005, toen op de 15de Ibero-Amerikaanse top (Spanje, Portugal en hun vroegere kolonies) voor de eerste keer het Amerikaanse embargo tegen Cuba werd veroordeeld.⁴⁰⁴

In 1998 kreeg Fidel Castro versterking voor zijn anti-imperialistische koers, toen zijn vriend Hugo Chávez verkozen werd in Venezuela. De twee leiders hadden elkaar leren kennen in december 1994, 8 maanden nadat Chávez was vrijgelaten uit de gevangenis, waar hij had vastgezet omwille van zijn deelname aan een staatsgreep tegen de regering van Carlos Andrés Pérez in 1992. Sindsdien hebben de relaties tussen beiden zich steeds geïntensifieerd. Zo verklaarde Chávez in een interview: “*Fidel is voor mij zoals een broer, een kameraad, een meester van de perfecte strategie. Ooit zal ik eens moeten schrijven over alles wat wij samen meemaken en over de ontmoetingen die ik met hem heb gehad...*”⁴⁰⁵

En dat heeft zich ook vertaald op het gouvernementele niveau. Venezuela is ondertussen de belangrijkste economische en politieke bondgenoot van het eiland. In 2000 sloten de revolutionaire leiders een Omvattend Samenwerkingsakkoord. Daarin werd onder andere bepaald dat Venezuela Cuba dagelijks van 53 000 vaten olie zou voorzien, goed voor een derde van de totale Cubaanse behoefte aan energie. Ondertussen is dit aantal al opgelopen tot 90 000 vaten per dag.⁴⁰⁶ In ruil helpt Havana Caracas met zijn sociale plannen door het zenden van tientallen duizenden artsen, onderwijzers en experts. Het samenwerkingsgebied tussen beide landen is breed: buiten de gezondheids- en onderwijssector zijn er nog een heel aantal gezamenlijke onderhandelingen geweest, die steeds zijn gevoerd met een hoge mate van discretie. Slechts enkele daarvan zijn bekend, zoals de installatie op Venezuela van een aantal ontmantelde Cubaanse suikerfabrieken.⁴⁰⁷ In 2005 werden door Chávez en Castro 49 economische akkoorden getekend, die diverse sectoren omvatten, waaronder nikkel, olie, textiel, elektriciteit en gezondheidszorg.⁴⁰⁸

Toen Chávez in 2002 een mislukte coup overwon, was het geloof wijdverspreid dat het Witte Huis daar voor iets tussen zat. Sindsdien is Chávez’ populariteit enorm gestegen, ondanks wat critici omschrijven als Chávez’ ‘neiging tot autoritair leiderschap’. Niet alleen in Latijns-Amerika heeft de Venezolaanse revolutionair heel wat supporters, zelfs in VS-steden als Boston en New York, waar de Venezolaanse onderneming *Citgo* inwoners met een laag inkomen voorziet van goedkope verwarmingsolie, is Chávez goed gezien. Chávez heeft ook

⁴⁰⁴ VANEMPTEN, Jean, “Ibero-Amerikaanse landen veroordelen embargo tegen Cuba”. In: *De Tijd*, 15 okt. 2005, p.4.

⁴⁰⁵ Geciteerd in VICENT, Mauricio, “El último aliado de Castro”. In: *El País*, 20 okt. 2004, p.8.

⁴⁰⁶ (anon.), “Cuba profile”, *o.c.*, p.166.

⁴⁰⁷ VICENT, Mauricio, “El último aliado de Castro”. In: *El País*, 20 okt. 2004, p.8.

⁴⁰⁸ (anon.), “Cuba profile”, *o.c.*, p.166.

zo stilaan Castro's plaats ingenomen als hét anti-VS idool van de Latijns-Amerikaanse massa's.⁴⁰⁹

Samen met Castro pleit Chávez voor de creatie van een Latijns-Amerikaanse Unie – *la Alternativa Bolivariana para las Américas* (ALBA) – als alternatief voor de door Washington gepropageerde *Área de Libre Comercio de las Américas* (ALCA). De Venezolaanse leider heeft ook een belangrijke rol gespeeld in het dwarsbomen van Bush' plan om de vrijhandelszone op te richten tegen 2005.⁴¹⁰ In december 2004 tekenden beide regeringen een gemeenschappelijke verklaring waarin 12 artikelen werden gedefinieerd die de basisprincipes van de ALBA vormden. De ALBA voorziet een aanpak van de variërende ontwikkelingsniveaus van de lidstaten door het sluiten van een aantal speciale en gedifferentieerde overeenkomsten. Een ander aspect zijn de pogingen om Latijns-Amerika en de Caraïben minder afhankelijk te maken van buitenlandse, niet-regionale investeringen. In dit opzicht kondigden beide presidenten de oprichting aan van een Latijns-Amerikaans investeringsfonds, een Zuidelijke Ontwikkelingsbank en een soort internationale kredietunie voor Latijns-Amerika. Op het diplomatieke vlak roept ALBA op tot gecoördineerde posities in de multilaterale sfeer en in onderhandelingen met niet-lidstaten en andere regionale blokken.⁴¹¹

De recente evolutie op het Latijns-Amerikaanse continent heeft ongetwijfeld de positie van Fidel Castro op het continent versterkt ten voordele van Washington. De centrale vraag op dit moment is of deze evolutie zich in de toekomst zal blijven voortzetten en of nieuw-verkozen regeringen in de toekomst eerder de gematigde lijn van de Braziliaanse president Lula de Silva zullen volgen of dat nog meer regeringsleiders de as Castro-Chavez-Morales zullen vervoegen.⁴¹²

⁴⁰⁹ PADGETT, Tim, CHAUVIN, Lucien, EDWARDS FARIES, Bill Cristobal, *o.c.*

⁴¹⁰ ELLNER, Steve, "Venezuela: Defying globalization's logic". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2005, 2, p.22.

⁴¹¹ SUÁREZ SALAZAR, Luis, *o.c.*, p.30.

⁴¹² *Latin America's year of elections*. BBC News, <http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/guides/456900/456942/html/n1page1.stm> (geconsulteerd op 18/05/2006)

3.2.2. Binnenlandse oppositie

Ook in de Verenigde Staten zelf keren steeds meer mensen zich tegen het embargo. Die oppositie is er, zoals dat ook bij de buitenlandse oppositie het geval was, vooral gekomen met het einde van de Koude Oorlog en nog meer na de wetten Helms-Burton en Torricelli. Opvallend is dat ook tegenstanders van de regering-Castro zich tegen de blokkade keren. Zo riep ex-president Richard Nixon op voor een einde van het embargo in zijn laatste boek.⁴¹³ En Jimmy Carter, reeds tijdens zijn regeerperiode een voorstander van normalisatie, ontptopte zich na zijn presidentschap tot dé voorvechter van een opheffing van het handelsembargo en het reisverbod. In 2002 bracht hij een bezoek aan het eiland en ontmoette daar Fidel Castro. Hij was daarmee de eerste (gewezen) president sinds de revolutie die Cuba bezocht.⁴¹⁴

Het anti-embargofront omvat een brede waaier van belangengroepen, waaronder mensen uit het bedrijfsleven, academici, religieuze groepen en zelfs Cubaanse ballingen die door het embargo worden tegengehouden hun familieleden te bezoeken en geld te zenden. Elke groep heeft wel zijn eigen specifieke reden, maar over één ding zijn ze eensgezind: er moet dringend een einde komen aan de 44-jarige economische blokkade tegen Cuba.

De bedrijfslobby

Inleiding

“All our competitors are down there doing business – the Japanese, the Europeans. Every time a contract is signed, our allies have a cocktail party to celebrate our stupidity.”⁴¹⁵

(Thomas Donohue, voorzitter Kamer van Koophandel)

De bedrijfswereld is jarenlang afwezig geweest in het debat over Cuba. Na het einde van de Koude Oorlog, toen de zakenwereld een sleutelrol speelde in het stimuleren van normale handelsrelaties met China en Vietnam, was de interesse voor Cuba gering. Cuba's potentiële markt was veel kleiner dan die van Vietnam, en de bedrijfsomgeving was er weinig uitnodigend. Toen Castro in de jaren '80 voor het eerst zijn land opende voor joint ventures waren de wetten over buitenlandse investering nog strikt en weinig flexibel. Maar toen in 1995 de wet inzake investeringen werd geamendeerd om buitenlands kapitaal aan te trekken,

⁴¹³ PETERS, Philip, *A policy toward Cuba that serves U.S. interests*. In: Policy Analysis, Cato Institute, 384, 4 nov. 2000, p.6.

⁴¹⁴ DIERCKX, Lieve, “VS voelen niets voor ontdooiing relaties met Cuba”. In: *De Tijd*, 16 mei 2002.

⁴¹⁵ Geciteerd in: BIRNBAUM, Jeffrey H., “Business to Bush: Let us into Cuba!” In: *Fortune (Europe)*, 145, 2002, 11, p.18.

werd Cuba aantrekkelijker. Amerikaanse ondernemingen begonnen zich zorgen te maken dat ze een potentieel winstgevende markt verloren aan buitenlandse concurrenten.⁴¹⁶

Vooraf voor de landbouwsector was Cuba een interessante markt, gezien zijn nabijheid, vroegere handelsrelaties met de VS en de interesse in Amerikaanse producten. Vóór de revolutie was Cuba de zesde grootste exportmarkt van de VS. De Verenigde Staten stonden in voor 70 procent van Cuba's importen. 25 procent daarvan waren landbouwproducten, zoals rijst, bonen, rundvlees en melkproducten. De VS vormden Cuba's belangrijkste markt. Cuba's export naar de VS bestond voor 90 procent uit levensmiddelen, waaronder suiker, tropische vruchten, tabak en wintergroenten. Ook nu nog zou handel in landbouwproducten tussen de twee rivalen wederzijds voordelig zijn. Cuba is de laatste jaren op zoek gegaan naar goedkopere leveranciers van levensmiddelen en voert nu zijn rijst in uit Vietnam, China en Thailand. Maar de afstanden die hiermee gepaard gaan zorgen voor enorme vertragingen en transportkosten. Er wordt geschat dat indien ongelimiteerde export mogelijk zou worden gemaakt, op 5 jaar tijd een miljard dollar aan landbouwproducten zou kunnen worden verkocht aan Cuba.⁴¹⁷

De Amerikaanse landbouwlobby in het Congres wordt geleid door een aantal Republikeinen op leeftijd die onder druk worden gezet door hun achterban om nieuwe markten te zoeken. In volle Koude Oorlog waren deze wetgevers nog voorstander van anti-Castro initiatieven omdat dit een gemakkelijke manier was om politiek kapitaal te accumuleren binnen de partij tegen een lage persoonlijke kost. Maar met het einde van de Koude Oorlog en het begin van een landbouwcrisis in de jaren '90 veranderde dit, en conservatieven vervoegden de coalitie van liberale democraten in hun oppositie tegen het embargo.⁴¹⁸

Ook de toeristische sector keek met lonkende ogen naar Cuba. Het socialistische eiland wordt door de Amerikaanse hotelketens gezien als "de verboden vrucht van de Caraïben", omdat Cuba het grootste eiland is in de regio en een kust heeft van 1 000 mijl die nog voor een groot deel onbebouwd is. Deze bedrijven zien met lede ogen aan hoe Canada en de EU volop aan het proeven zijn van de voor hen verboden vrucht.⁴¹⁹

Tot 1996 werd amper actie ondernomen. Zelfs na de Torricelli-wet was er weinig reactie vanuit de zakengemeenschap, want zolang het embargo van kracht was, zouden de voordelen

⁴¹⁶ LEOGRANDE, William, "A politics-driven policy. Washington's Cuba agenda is still in place - for now". In: *NACLA Report on the Americas*, 35, 2000, 3, pp.39-40.

⁴¹⁷ WALDNER, Kimberly, SMITH, Wayne S., "Conference probes potential for U.S.-Cuban farm trade". International Policy Report, feb. 2001.

<http://ciponline.org/cuba/ipr/FarmTradePotential.htm> (geconsulteerd op 25/03/2006)

⁴¹⁸ ERIKSON, Daniel P., "The new Cuba divide. In: *National Interest*, 67, 2002, mrt., p.68.

⁴¹⁹ WHITFORD, Marty, "Cuba: The forbidden fruit". In: *Hotel & Motel Management*, 214, 1999, 16, pgnr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

bij het intrekken van de additionele wetgeving beperkt blijven.⁴²⁰ Helms-Burton veranderde dit, omdat de extraterritoriale effecten van de wet de handelsrelaties van de VS met Europa, Latijns-Amerika en Canada dreigden te verstoren. Daarom engageerden zakenassociaties zich om het Witte Huis onder druk te zetten om de uitwerking van Titel III van de wet voor de eerste keer uit te stellen.⁴²¹

De groeiende kritiek op de Amerikaanse sanctiepolitiek viel samen met een verhoging in het aantal sancties dat door de VS opgelegd werd. Economische sancties waren een belangrijk onderdeel van Clintons buitenlands beleid.⁴²² Van 1993 tot 1996 had Washington 61 maal sancties toegepast (tegenover 35 landen), dit tegenover 116 maal in de periode 1914-1990.⁴²³

Oppositie t.o.v. economische sancties: theoretische grondslag

Voor de zakengemeenschap is Cuba hét speerpunt in hun strijd tegen unilaterale economische sancties.⁴²⁴ Zakenlui veroordelen sancties, net zoals anti-embargo-economen, voornamelijk op economische gronden. De voornaamste kritiek op het gebruik van sancties betreft hun ineffectiviteit. Want uit voorbeelden uit het verleden blijkt duidelijk dat sancties niet of amper hebben bijgedragen tot democratisering en evenmin hebben ze het nucleaire programma van India en Pakistan kunnen tegenhouden.⁴²⁵ Een studie van het Instituut voor Internationale Economie toonde aan dat sancties hun doelstellingen verwezenlijken in minder dan 20 procent van de gevallen.⁴²⁶ Voor zover sancties bedoeld zijn om binnenlandspolitieke veranderingen teweeg te brengen zijn ze soms zelfs contraproductief: leiders gebruiken de maatregelen als excuus voor economische malaise en humanitaire nood.⁴²⁷

Voornamelijk twee redenen dragen bij tot het falen van sancties. Enerzijds zijn de Verenigde Staten in de huidige competitieve globale markt lang niet meer de enige speler. Wanneer Washington zijn economische banden met een land doorbreekt, staan andere globale economieën meteen klaar om de leemte op te vullen. Anderzijds draagt de aard van de regimes die gewoonlijk getroffen worden door sancties ertoe bij dat, hoewel sancties wel degelijk een economische kost betekenen voor de doelstaat, hun doel meestal niet bereikt

⁴²⁰ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, p.114.

⁴²¹ LEOGRANDE, William, *o.c.*, p.40.

⁴²² MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, p.115.

⁴²³ BOGAARD, Hein, "Amerikaanse sancties tegen Cuba verlicht". In: *Internationale Spectator*, 54, 2000, 10, p.482.

⁴²⁴ LEOGRANDE, William, *o.c.*, p.40.

⁴²⁵ BOGAARD, Hein, *o.c.*, p.482.

⁴²⁶ GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *Trade sanctions*. In: *Cato Handbook for Congress*, 106th Congress, p. 556.

<http://www.cato.org/pubs/handbook/hb106/hb106-56.pdf> (geconsulteerd op 12/11/05).

⁴²⁷ BOGAARD, Hein, *o.c.*, p.482.

wordt.⁴²⁸ Dit zijn, volgens een onderzoek van *USA Engage* in 2001, voor 58 procent autocratische regimes.⁴²⁹ Mensenrechten en democratisering zijn de voornaamste doelstellingen in ongeveer een derde van de sanctiegevallen.⁴³⁰ Zulke regeringen komen vaak tussen in het dagelijkse economische leven, wat leidt tot relatief gesloten economieën. Zulke landen zijn het minst gevoelig voor economische druk. Anderzijds zijn autocratische regeringen meestal tamelijk geïsoleerd van eender welke binnenlandse onvrede die veroorzaakt wordt door sancties. Door het opleggen van sancties wordt de economische macht vaak net nog meer geconcentreerd in de handen van de doelregering, waardoor de economische invloed van de burgers wordt ingeperkt.⁴³¹ Bovendien stimuleren wraakmaatregelen nationalisme en xenofobie waardoor, in de plaats van een split te veroorzaken tussen de massa's en de regering, net het tegenovergestelde gebeurt: het leiderschap kan de massa's mobiliseren tegen de agressor.⁴³²

De ineffectiviteit van sancties staat in schril contrast met de kosten ervan. Want ook voor de Verenigde Staten zijn de kosten hoog: geschat wordt dat handelssancties die vanaf 1993 werden ingesteld Amerikaanse exporteurs reeds 15 tot 20 miljard dollar hebben gekost aan jaarlijkse overzeese verkoop. Dit vertaalt zich in een verlies van 200 000 arbeidsplaatsen in de exportsector.⁴³³ Bovendien veroorzaken sancties op de lange termijn schade aan Amerikaanse bedrijven, door verlies aan marktaandeel en de reputatie op de buitenlandse markt van onbetrouwbare partner.⁴³⁴ En in de doellanden zorgen sancties voor een nog grotere hulpbehoefte bij de bevolking, net diegenen die men probeert te helpen.⁴³⁵

Tegenstanders van sancties wijzen erop dat net vrijhandel kan zorgen voor meer democratisering. Internationale handel zorgt ervoor dat het politieke systeem direct wordt beïnvloed door het verhogen van het contact van de burgers met de rest van de wereld. Commercieel contact brengt met zich mee dat ideeën worden uitgewisseld en dat bevolkingen worden blootgesteld aan nieuwe denkwijzen. Economische vrijheid en handel zorgen voor een tegengewicht voor de macht van de regering en creëren ruimte voor de civiele

⁴²⁸ GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *o.c.*, p.556.

⁴²⁹ KAEMPFER, William H., LOWENBERG, Anton D., MERTENS, William, "International economic sanctions against a dictator". In: *Economics & Politics*, 16, 2004, p.31.

⁴³⁰ LUKAS, Aaron, *Stuck in sanctions: U.S. needs way out of political morass*, Cato Institute. <http://www.freetrade.org/pubs/articles/al-2-9-98.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

⁴³¹ GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *o.c.*, pp.556-557.

⁴³² POWELL, Jim, *Why trade retaliation closes markets and impoverishes People*. Cato Institute, Policy Analysis n° 143, 30 nov. 1990. <http://www.freetrade.org/pubs/pas/pa-143es.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

⁴³³ *The high cost of unilateral sanctions*. USA Engage, <http://www.usaengage.org/archives/studies/costs.html> (geconsulteerd op 23/03/2006)

⁴³⁴ GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *o.c.*, p.555.

⁴³⁵ GRISWOLD, Daniel T., *No: the embargo harms Cubans and gives Castro an excuse for the policy failures of his regime*, Cato Institute, 27 mei 2002. <http://www.cato.org/current/globalization/pubs/griswold-020527.html> (geconsulteerd op 13/03/2006)

samenleving. Dit gebeurt doordat een vrije markt de economische besluitvorming verspreidt onder producenten en consumenten, in de plaats van de concentratie ervan in de handen van een klein aantal overheidsactoren. En ten laatste kenmerken open economieën zich door een snellere groei en hogere inkomens dan gesloten economieën. Op die manier wordt de levensstandaard verhoogd en wordt een economisch onafhankelijke en politiek bewuste middenklasse gecreëerd, die op zijn beurt zal deelnemen aan het politieke proces.⁴³⁶

Ook George W. Bush lijkt de link tussen vrijhandel en democratie in theorie te ondersteunen. In april 2002 verklaarde hij in een toespraak voor het Congres⁴³⁷: “*Trade creates the habits of freedom. Those habits begin to create the expectations of democracy and demands for better democratic institutions. Societies that are open to commerce across their borders are more open to democracy within their borders.*”⁴³⁸

Voor deze bepleiters van vrijhandel is China hét voorbeeld van hoe het wel moet. China's interne markthervormingen en economische openheid hebben geleid tot een verhoogde levensstandaard en een grotere autonomie bij de bevolking. Het deel van de industrie dat er door de staat is gecontroleerd is gedaald van 100 procent twee decennia geleden tot minder dan 50 procent vandaag. En economische openheid heeft er de deur opengezet voor organisaties van allerlei aard die er sociale en politieke vrijheid promoten. Als gevolg werden al een groot aantal politieke gevangenen vrijgelaten en wordt interne kritiek gemakkelijker geduld.⁴³⁹ Ook de Verenigde Staten ondervinden voordeel van de handelsrelaties met China. Amerikaanse consumenten hebben toegang tot goederen van hoge kwaliteit, tegen een lage prijs. Zo worden kapitaal en arbeid vrijgemaakt die kunnen gebruikt worden voor de productie van goederen waar de VS een comparatief voordeel in hebben, zoals computers, software, voertuigen van allerlei aard, etc.⁴⁴⁰

Sinds de VS permanente normale handelsrelaties onderhouden met China, voelen de tegenstanders van sancties tegen Cuba dat hun argumenten kracht is bijgezet. China heeft immers een mensenrechtendossier dat er slechter aan toe is dan dat van Cuba.⁴⁴¹ In 1997 zou

⁴³⁶ GRISWOLD, Daniel T., *Trading tyranny for freedom. How open markets till the soil for democracy*. Cato Institute, Policy Analysis, n°26, 6 jan. 2004, pp.2-3.

<http://www.freetrade.org/pubs/pas/tpa-026.pdf> (geconsulteerd op 13/03/2006)

⁴³⁷ Bush' speech had tot doel het Congres ervan te overtuigen hem autoriteit te geven over het promoten van handel.

⁴³⁸ Geciteerd in GRISWOLD, Daniel T., *Trading tyranny for freedom, o.c.*, p.2.

⁴³⁹ GRISWOLD, Daniel T., *Going alone on economic sanctions hurts U.S. more than foes*. Cato Institute Center for Trade Policy Studies.

<http://www.freetrade.org/pubs/handbook/hb107-61.pdf> (geconsulteerd op 22/03/2006)

⁴⁴⁰ SIRICO, Robert A., *Free trade and human rights: The moral case for engagement*. Cato Trade Policy Briefing Paper, n°2, 17 jul. 1998.

<http://www.freetrade.org/pubs/briefs/tpb-002.html> (geconsulteerd op 23/03/2006)

⁴⁴¹ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.199.

Alan Larsson, adjunct-secretaris voor Economie en Handel, gezegd hebben dat een economische isolatie van China enkel “de positie zou verstevigen van diegenen die hervormingen tegenstaan.” Bovendien meende hij dat dialoog en engagement de beste manier was om de verschillen met China te overwinnen.⁴⁴² Met betrekking tot Cuba hanteren de VS echter een andere logica.

Anti-embargotheoretici nemen wel een consistent standpunt in tegenover China en Cuba. Zij menen dat handel, toerisme en investeringen vanuit andere landen in Cuba de levensstandaard hebben verhoogd, Cubanen geleerd over kapitalisme en de internationale economie, en de privé-sector doen uitbreiden. Een einde van het VS-embargo zou dezelfde effecten hebben maar dan op grotere schaal gezien de grootte en nabijheid van de VS.⁴⁴³

Voorstanders van sancties wijzen er vaak op dat, ook al is de economische straf bij sancties vaak te licht, ze er wel in slagen om een sterk politiek standpunt in te nemen of om een moreel stigma op te leggen aan het doelwit. Maar, menen de tegenstanders, zelfs in deze communicatieve doelstelling slagen de sancties niet, want vaak wordt de boodschap niet overgebracht. Enerzijds wordt de pers en media in veel van doellanden volledig gedomineerd door de regering. Anderzijds is dat stigma een kwestie van perceptie. De meeste landen zien de sancties niet als een demonstratie van morele waardigheid, maar als een getreiter. Weerstaan aan de druk wordt daarom gezien als een erekwestie.⁴⁴⁴ Tegenstanders van economische sancties zijn geen tegenstander van maatregelen en sancties in het algemeen. Zij vinden dat in de plaats van handelssancties, andere maatregelen moeten genomen worden die een sterk signaal kunnen sturen, zoals het beëindigen van hulp aan het doelwit, culturele boycots, of het verbieden van toegang tot de VS aan beampten uit het doelland.⁴⁴⁵

Invloed

Zoals vermeld zijn de zaken- en landbouwgemeenschap vooral na Helms-Burton beginnen ijveren voor een opheffing van de sancties tegen Cuba. Gezien de aanzienlijke belangen van deze sector, was het aanvankelijk vooral de landbouwsector die sancties op economische gronden aanklaagde. Vooral landbouwreus *Cargill* en de *American Farm Bureau Federation* speelden een belangrijke rol. Maar na Helms-Burton kwam de oppositie ook vanuit andere hoeken. Ook onder andere de auto-, geneesmiddelen- en toeristensector begonnen te ijveren

⁴⁴² BUTLER, Craig, *Trading with the Enemy: Why is the U.S. courting one communist country while destroying another?* Global Exchange, 1 dec. 2001.

<http://www.globalexchange.org/countries/americas/cuba/sustainable/impactPress120101.html> (geconsulteerd op 26/03/2006)

⁴⁴³ PETERS, Philip, *o.c.*, p.8.

⁴⁴⁴ *The foreign policy effect of unilateral sanctions.* USA Engage.

<http://www.usaengage.org/archives/studies/foreignpolicy.html> (geconsulteerd op 23/03/2006).

⁴⁴⁵ GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *o.c.*, pp.636-637.

voor handel met Cuba.⁴⁴⁶ En in april 1997 vormden meer dan 400 bedrijven (zoals Boeing, Texaco en Exxon) *USA Engage*, een lobbygroep die zou strijden voor een opheffing van het volledige sanctieregime.⁴⁴⁷

Reeds in 1997 werd in het Congres de druk opgedreven voor beperkte veranderingen in het beleid ten opzichte van Cuba en een revaluatie van het gebruik van economische sancties als instrument van buitenlands beleid. Zo werd in juli zowel in het Huis als in de Senaat een wetsvoorstel voorgelegd dat de verkoop van voedsel en medicijnen aan Cuba mogelijk zou maken. Dit gebeurde in beide kamers door een coalitie van beide partijen. In 1998 werd deze initiatieven kracht bijgezet door het bezoek van Johannes Paulus II aan Havana en diens kritiek op het embargo. In 1999 werd door het Witte Huis een reeks maatregelen afgekondigd, waaronder te toelating tot verkoop van voedsel en geneesmiddelen aan privé-organisaties zoals religieuze groepen, private restaurants en landbouwers die zelfstandig waren of in coöperatieven werkten en direct op de private markt verkochten. Deze nieuwe mogelijkheden dreigden echter een lege doos te blijven, aangezien de privé-organisaties autorisatie nodig hadden van de Cubaanse regering om geïmporteerde goederen rechtstreeks aan te kopen van de VS.⁴⁴⁸ Bovendien wees Clinton tegelijkertijd de oprichting af van een tweepartijencommissie die het Cuba-beleid zou herzien, een initiatief dat door sommigen gezien werd als een teken dat het embargo volledig zou worden opgeheven. Clinton probeerde daarmee de pro-embargosupporters te sussen, uit angst voor een verlies van stemmen onder de Cubaans-Amerikaanse kiezers. In 2001 waren het immers presidentsverkiezingen, en het zou wel eens kunnen dat de kandidaat voor de Democraten de gevolgen zou moeten dragen als Clinton zou toestemmen met de oprichting van de commissie.

Toch werd door de maatregelen een opening gecreëerd in de blokkade, die Amerikaanse verkopers zouden gaan gebruiken om producten op de Cubaanse markt te brengen. Bovendien werd de anti-embargolobby op deze manier legitimiteit verleend. Dit werd nog eens versterkt door het feit dat de maatregelen unilateraal waren afgekondigd, terwijl Clinton in zijn eerste ambtstermijn versoepelingen in zijn beleid had geconditioneerd aan verbeteringen in Cuba's mensenrechtendossier.⁴⁴⁹ En inderdaad, tegen juni 1999 waren er 14 anti-sanctiewetsvoorstellen voorgelegd in het Huis, en 11 in de Senaat. Zes daarvan handelden over Cuba. Het belangrijkste initiatief kwam van senator John Ashcroft. Het 'Ashcroft amendement' zou een wet betreffende landbouwuitgaven amenderen zodat het embargo op voedsel en geneesmiddelen tegen Cuba zou worden opgeheven en de president verboden zou

⁴⁴⁶ BIRNBAUM, Jeffrey H., *o.c.*, p.18.

⁴⁴⁷ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, p.115.

⁴⁴⁸ MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *o.c.*, pp. 117-118, p. 133 en p.147.

⁴⁴⁹ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.195.

worden unilateraal voedsel- of medische sancties af te kondigen. Leden van het Huis waren echter in staat het amendement te verwijderen van de wet.

Maar in oktober 2000 werd een gelijkaardige maatregel goedgekeurd, voorgesteld door de Republikein George Nethercutt. Verschillende gebeurtenissen hadden dit mogelijk gemaakt. In 2000 had farmaceutische sector zich gevoegd bij de anti-embargocoalitie. In hetzelfde jaar werden permanente normale handelsrelaties met China besproken. En de kwestie rond de zesjarige Elián González had Amerika bewust gemaakt van de irrationaliteit van Washingtons Cuba-beleid. Met de goedgekeurde versie van het ‘Nethercutt Amendement’, dat bekend werd onder de naam *Trade Sanctions Reform and Enhancement Act* (Wet voor de Hervorming en Verbetering van Handelssancties), zou de verkoop van voedsel en geneesmiddelen worden toegelaten aan Cuba, Libië, Soedan, Iran en Noord-Korea. Het amendement was veel zwakker dan dat van Ashcroft omdat het Amerikaanse entiteiten (zowel de regering als financiële instellingen) verbood Cuba krediet te verschaffen voor de aankoop van de producten.⁴⁵⁰ Cuba moest dus zelf de dollars bekomen, nodig voor de aankoop van de producten. Dit terwijl tezelfdertijd de beslissingsmacht over reisrestricties aan de presidentiële autoriteit onttrokken werd door het Congres, een beslissing die vooral tot doel Cuba Amerikaanse dollars te ontzeggen.⁴⁵¹ Deze twee beperkingen waren het resultaat van het efficiënte lobbywerk van de Cubaans-Amerikaanse vertegenwoordigers in het Congres. Ileana Ros-Lehtinen durfde zelfs te stellen: “*This agreement is much better for us than current law. No credits for Castro and no tourism either*”.⁴⁵²

Door het debat over sancties te heroriënteren van een kwestie van nationale veiligheid en mensenrechten naar een handelskwestie, had Clinton nieuwe en machtige groepen betrokken in zijn Cuba-beleid. Ook de electorale belangen van deze groepen zouden meespelen, zodat senatoren van landbouwstaten anti-embargovoorstellen begonnen te steunen om hun achterban tevreden te stellen. Aangezien Cuba niet langer een veiligheidskwestie was, had de landbouwlobby de ruimte gekregen om te ijveren voor een einde van het embargo. In het Congres was er veel steun voor een versoepeling van de sancties. Velen waren voorstander van meer en gemakkelijkere handel en in juli 2001 werd in het Huis een wetgeving gestemd waardoor bijna alle beperkingen op reizen naar Cuba zouden worden opgeheven. Ondertussen was de invloed van de CANF stevig verminderd door de zaak Elián González en door interne meningsverschillen. Bovendien had de orkaan Michelle aanleiding gegeven tot het eerste

⁴⁵⁰ Ibid., p.196 en 199.

⁴⁵¹ DELPUTTE, Lode, “Cuba mag voedsel kopen, maar moet cash betalen”. In: *De Morgen*, 20 okt. 2000 en MARKOVITS, Elizabeth Katharyn, “The enemy makes the man. U.S. foreign policy, Cuban nationalism, and regime survival”. In: *Problems of Post-Communism*, 48, 2001, 6, p.40.

⁴⁵² VANDERBUSH, Walt, HANEY, Patrick J., “Clinton, Congress and Cuba policy between two codifications: the changing executive-legislative relationship in foreign policy making”. In: *Congress & the Presidency*, 29, 2002, 2, p.184.

voedseltransport naar Cuba en in 2002 had Carter een bezoek gebracht aan Havana, waar hij opriep voor een einde van de blokkade.⁴⁵³

Maar 11 september bracht veiligheidskwesties weer op de agenda. Cuba was één van de zeven landen die op de ‘terroristenlijst’ van het Departement van de Staat stonden. Leden van het Congres waren zich bewust van het feit dat, indien zij verder zouden ijveren voor een opheffing van het embargo tegen Cuba, dit door hun electorale tegenstanders zou kunnen worden gebruikt als bewijs dat zij het terrorisme steunden.⁴⁵⁴

In 2002 ging het Congres weer in het offensief. Verschillende anti-embargomaatregelen werden gestemd, zoals een amendement dat beperkingen zou afschaffen op het bedrag dat VS-burgers naar Cubanen konden zenden en een voorstel om het Ministerie van Financiën te verbieden reisrestricties te verhogen. Enkel een voorstel om de economische blokkade te beëindigen werd afgekeurd, met een meerderheid van 226 tegen 204.

De toelating in 2000 om levensmiddelen te exporteren naar Cuba werd een succes. In 2002 nam de eerste Amerikaanse Voedsel en Landbouw Expositie plaats in Havana.⁴⁵⁵ Ondertussen hebben Amerikaanse landbouwexporteurs reeds voor meer dan een miljard dollar aan voedsel geëxporteerd naar Cuba (cijfers tot september 2005).⁴⁵⁶ Maar ondanks de inspanningen van de landbouwlobby om de verkoop van levensmiddelen aan Cuba te vergemakkelijken, werd in 2005 beslist de betalingsmogelijkheden te bemoeilijken. Cuba moest nu nog vóór verschepping van de producten betalen.⁴⁵⁷ De vraag naar goederen vanuit Cuba is hierdoor sterk gedaald, aangezien de goederen nu reeds voor transport Cubaans eigendom zijn, en dus voorwerp van schuldvereffening door Amerikaanse ex-eigenaars van genationaliseerde eigendommen. Anderzijds is het verkoopproces zo bemoeilijkt: omdat er meer administratie bij komt kijken wordt het proces vertraagd en de kosten ervan verhoogd.⁴⁵⁸ Dit wordt bevestigd door cijfers van de Amerikaans-Cubaanse Handelsassociatie, die in mei 2005 berekende dat Amerikaanse landbouwers door de nieuwe maatregelen reeds 300 miljoen dollar aan export hadden

⁴⁵³ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.196-197 en 199 en HANEY, Patrick J; VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo. The domestic politics of an american foreign policy*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2005, pp.133-137.

⁴⁵⁴ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, p.197.

⁴⁵⁵ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo, o.c.*, pp.138-139.

⁴⁵⁶ KAVULICH, John S., *New TSRA U.S.-Cuba export update*. 15 nov. 2005.

<http://www.cubacentral.com/todaysnewsdetail.cfm?ID=1228> (geconsulteerd op 8/05/2006)

⁴⁵⁷ Dit gebeurde door de term ‘cash in advance’ te herinterpreteren. Voorheen werd ‘cash in advance’ geïnterpreteerd als ‘vóór de fysieke levering van de goederen’. Door de beslissing van 2005 werd bepaald dat ‘in advance’ zou betekenen ‘vóór het schip dat de goederen zou vervoeren de Amerikaanse haven zou hebben verlaten’.

⁴⁵⁸ *U.S. agricultural trade with Cuba*, Center for International Policy.

<http://ciponline.org/cuba/trade/tradeembargo.htm> (geconsulteerd op 03/03/2006) en

End Cuba trade restrictions, Washington Office on Latin America.

http://www.wola.org/cuba/2005_fact_sheet_series_rf/trade_issues.pdf (geconsulteerd op 26/03/2006)

verloren.⁴⁵⁹ Als antwoord werd dan ook een nieuw wetsvoorstel voorgelegd in het Congres, dat onder andere de directe betaling van Cuba aan Amerikaanse banken zou mogelijk maken en claims tegen onteigend bezit zou bemoeilijken.⁴⁶⁰

Oppositie tegen het reisverbod

Het reisverbod: kort overzicht

Beperkingen op reizen naar Cuba dateren van 16 januari 1961, toen het Departement van de Staat verklaarde dat reizen naar Cuba door VS-burgers “inconsistent was met de doelstellingen van het Amerikaanse buitenlandse beleid en tegengesteld aan het belang van de natie.” Door de beslissing van 1961 moest iedereen die naar Cuba wenste te reizen een stempel in zijn paspoort bekomen bij het Departement van de Staat. In 1967 werd echter verklaard dat naar Cuba reizen zonder een specifieke toelating geen strafbaar feit was. De maatregelen die door het Ministerie van Financiën in 1963 werden afgekondigd betreffende financiële transacties, zijn echter wél onderhevig aan strafrechtelijke vervolging. Met andere woorden: naar Cuba reizen is op zich niet strafbaar, maar het spenderen van dollars op het eiland is dat wel. President Jimmy Carter maakte het uitgeven van dollars en dus reizen naar Cuba legaal voor iedereen in 1977, maar in 1982 werden de beperkingen door Reagan opnieuw ingevoerd.⁴⁶¹

Bepaalde groepen konden een licentie bekomen om naar Cuba te reizen, maar de reikwijdte van deze uitzondering werd door de ene VS-administratie na de andere beperkt of verbreed. Toen paus Johannes Paulus Cuba bezocht in 1998 en opriep voor een opheffing van het embargo, kwam er ruimte voor een versoepeling van het reisverbod. In 1999 kondigde de administratie-Clinton aan de licentieprocedures voor VS- en Cubaanse burgers te hervormen zodat meer mensen Cuba zouden mogen bezoeken. Voor familiegerelateerde reizen werd de voorwaarde dat er sprake moest zijn van ‘extreme humanitaire nood’ verlaten. Directe chartervluchten zouden nu ook worden toegelaten tussen andere steden dan Havana en Miami. En tegelijkertijd beloofde Staatssecretaris Madeleine Albright dat er een uitbreiding zou komen van educatieve, culturele, humanitaire, religieuze, journalistieke en atletische uitwisselingen.⁴⁶²

⁴⁵⁹ *Export losses climb due to new Cuba restriction*. In: Trade Roundup, 48, 2005, 10.
<http://www.fb.org/fbn/html/export.html> (geconsulteerd op 19/03/2006)

⁴⁶⁰ *U.S. agricultural trade with Cuba, o.c.*

⁴⁶¹ HUMAN RIGHTS WATCH, *Families torn apart. The high cost of U.S. and Cuban travel restrictions*. Human Rights Watch Report, 17, 2005, 5, pp.36-37.

<http://hrw.org/reports/2005/cuba1005/cuba1005.pdf> (geconsulteerd op 26/03/2006)

⁴⁶² BRENNER, Philip, “Washington loosens the knot (Just a little)”. In: *NACLA Report on the Americas*, 32, 1999, 5, p.42 en HUMAN RIGHTS WATCH, *o.c.*, p.37.

George W. Bush zette deze trend tot versoepeling aanvankelijk verder. In maart 2003 werd beslist een algemene licentie te verlenen aan personen die hun familie in Cuba één keer per jaar bezochten. Bovendien konden elk jaar specifieke licenties bekomen worden voor een bijkomend bezoek en werd bezoek toegelaten aan familieleden die “niet verder dan drie generaties verwijderd waren”.⁴⁶³ Tegelijkertijd werd echter het reisverbod voor niet-Cubaanse Amerikanen versterkt. In mei 2003 werden educatieve reizen in het kader van *people-to-people contacts* geëlimineerd. Deze waren mogelijk gemaakt om geïnteresseerde VS-burgers te laten leren over Cuba.⁴⁶⁴ En in oktober werd door Bush aangekondigd dat de inspecties van reizigers en zendingen van en naar Cuba zouden verhoogd worden.⁴⁶⁵

In 2004 gaf de *Commission for the Assistance to a Free Cuba* haar eerst rapport vrij. De commissie stelde dat het Cubaanse regime, onder andere door hoge bijdragen te vragen voor reisgerelateerde transacties, enorme bedragen ontving door toerisme vanuit de VS.⁴⁶⁶ Volgens het rapport ontving Cuba jaarlijks zo’n 160 000 tot 200 000 ‘illegale’ Amerikaanse toeristen. De totale opbrengst van het Cubaanse toerisme werd geschat tussen 1,8 en 2,2 miljard dollar jaarlijks. Meer dan 20 procent daarvan zou naar de Cubaanse regering gaan. Daarom riep de commissie op om het reisembargo te versterken, onder andere door strengere restricties op te leggen aan educatieve reizen en toerisme door personen in derde landen af te raden.⁴⁶⁷

Bush nam een aantal van de aanbevelingen van de commissie over en in 2004 kondigde zijn administratie maatregelen aan om het embargo op toerisme te verstrakken. De toegelaten frequentie van familiebezoeken werd gereduceerd van eenmaal jaarlijks tot één keer in de drie jaar. Het bezoek mocht ook niet langer duren dan 14 dagen. En de definitie van ‘directe familie’ werd beperkt zodat sindsdien enkel de echtgenoten, kinderen, kleinkinderen, ouders, grootouders en andere bloedverwanten van een persoon als diens directe familie worden beschouwd. Ook een bezoek aan elke echtgeno(o)t(e), weduwe of weduwnaar van één van de voorgaande familieleden is toegelaten. Voor alle categorieën die daar buiten vallen, zoals neven en nichten, tantes, ooms, enzovoort, is het reizen naar Cuba onwettig. Bovendien is de definitie van ‘directe familie’ eveneens toepasbaar op het zenden van geld of hulppakketten, zodat ook deze mogelijkheid gesloten is voor ‘niet-directe familie’.⁴⁶⁸

⁴⁶³ HUMAN RIGHTS WATCH, *o.c.*, p.37.

⁴⁶⁴ *End Restrictions on Educational Travel to Cuba*. Washington’s Office on Latin America, http://www.wola.org/cuba/2005_fact_sheet_series_rf/educational_travel.pdf (geconsulteerd op 26/03/2006)

⁴⁶⁵ (anon.), “U.S.-Cuba relations. Direction of policy-1960s to present”. In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.169.

⁴⁶⁶ HUMAN RIGHTS WATCH, *o.c.*, p.37.

⁴⁶⁷ POWELL, Colin, *Commission for the assistance to a free Cuba. Report to the President*, mei 2004, pp.28-29 en pp.32-33.

<http://www.state.gov/documents/organization/32318.pdf> (geconsulteerd op 26/03/2006)

⁴⁶⁸ HUMAN RIGHTS WATCH, *o.c.*, p.38.

Niet alleen familiebezoeken werden aangepakt, ook voor academische en sportgerelateerde reizen werden extra maatregelen afgekondigd. Studieprogramma's zouden bijvoorbeeld enkel nog worden toegelaten indien die minstens 10 weken zouden duren (met als gevolg dat de meeste daarvan werden geannuleerd). Bovendien werden *fully-hosted* licenties geëlimineerd.⁴⁶⁹ Door de *fully-hosted* maatregel kon voordien gereisd worden door iedereen die uitgenodigd werd door een Cubaanse institutie of door iemand in een derde land, die zou instaan voor alle kosten.⁴⁷⁰ De commissie raadde aan deze voorziening te beëindigen, omdat toeristen er, met medeweten van de Cubaanse regering, misbruik van maakten. Zo verklaarden Cubaanse instanties vaak in te staan voor de uitgaven van reizigers, terwijl dat in werkelijkheid niet het geval was.⁴⁷¹ En ook sportgerelateerde reizen werden beperkt: de algemene licentie voor sportlui werd beperkt tot professionele topsporters. Voorheen konden ook amateurs en semi-professionele sporters een licentie krijgen.⁴⁷² Het gevolg van de maatregelen was een terugval van 80 procent in het aantal Amerikanen dat onder licentie naar Cuba reisde. Het aantal boetes tegen individuen was na anderhalf jaar met 50 procent gestegen.⁴⁷³

Het reisverbod: wie wel en wie niet?

Sinds de maatregelen, genomen door het Ministerie van Financiën in 1963, is het VS-burgers verboden om 'reisgerelateerde transacties' te voeren met Cuba in de Amerikaanse dollar. Onder reisgerelateerde transacties verstaat men alle kosten die reizigers ervaren voor hun levensonderhoud, transport, enzovoort. Ook persoonlijke aankopen in Cuba die reizigers nadien meenemen naar de VS worden gezien als reisgerelateerde transacties. Het Bureau voor Controle op Buitenlandse Activa van het Ministerie van Financiën (*Office of Foreign Assets Control* of OFAC) staat in voor de sancties bij overtreding van de regels. Licenties moeten eveneens bij het OFAC bekomen worden.

Algemene licenties worden toegekend aan academici en wetenschappers die onderzoek wensen te doen in Cuba, of er conferenties of bijeenkomsten wensen bij te wonen, aan regeringsfunctionarissen of ambtenaren van bepaalde intergouvernementele organisaties waarvan de VS lid zijn, en aan journalisten. Wel moeten de reizen van deze personen in

⁴⁶⁹ *New Cuba Restrictions go into effect*. Latin American Working Group, 30/06/2004, http://www.lawg.org/countries/cuba/c_a_commission.htm (geconsulteerd op 1/04/2006)

⁴⁷⁰ *The right to travel. US and Cuba travel policies*. AAAS Science and Human Rights Program. <http://shr.aaas.org/rtt/policy.htm#general> (geconsulteerd op 28/03/2006)

⁴⁷¹ POWELL, Colin, *o.c.*, p.31.

⁴⁷² RUBINOFF, Edward L., *New travel regulations*. Jun. 2004.

<http://www.cubacentral.com/todaynewsdetail.cfm?ID=308> (geconsulteerd op 8/05/2006)

⁴⁷³ BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, "U.S. policy on Cuba beyond the last gasp". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, p.18.

functie staan van hun beroep.⁴⁷⁴ Specifieke licenties kunnen bij het OFAC bekomen worden voor educatieve reizen, reizen die gerelateerd zijn aan de export / import van goederen, humanitaire projecten, en voor religieuze organisaties, atleten, free lance journalisten, etc. Sinds de maatregelen van 2004 moeten ook voor familiegerelateerde reizen specifieke licenties bekomen worden.⁴⁷⁵

Zelfs voor deze groepen die toegelaten worden te reizen naar Cuba, zijn er nog een aantal beperkingen voorzien. Zo wordt door het Departement van de Staat een maximumbedrag bepaald dat dagelijks mag uitgegeven worden voor reisgerelateerde uitgaven, is slechts 44 pond bagage toegelaten en mogen geen Cubaanse goederen worden binnengebracht in de VS (met uitzondering van informatieproducten, zoals CD's, boeken en videobanden). Bovendien zijn de chartervluchten naar Cuba beperkt en onderhevig aan een heel aantal regels (bijvoorbeeld de verplichting om tot 5 uur op voorhand in te checken, terwijl de vluchten vertrekken om 8 u 's morgens).⁴⁷⁶

Verschillende Amerikaanse burgers, zoals parlementsleden, ondernemers en studenten (die niet binnen de beperkte groep vallen van personen die legaal naar Cuba mogen reizen), lappen het reisverbod simpelweg aan hun laars. En duizenden toeristen omzeilen de restricties door een tussenstop te maken in een derde land of door zelf in een boot over zee te gaan.⁴⁷⁷ Het exacte cijfer van deze 'illegale' reizigers is moeilijk te bepalen, maar werd door de *U.S.-Cuba Trade Council* geschat op 27 000 voor het jaar 2001. Sommigen onder hen kregen een boete, waarvan het bedrag tot 7 500 dollar kon gaan.⁴⁷⁸ Het meest frappante voorbeeld is dat van Marilyn Meister, een 75-jarige gepensioneerde dame, die in 2000 de maximumboete kreeg voor haar deelname aan een fietstrip in Cuba.⁴⁷⁹ Vele gesanctioneerde reizigers, zoals Meister, weten niet dat het illegaal is naar Cuba te reizen en geven hun 'delict' dan ook onmiddellijk toe aan de Amerikaanse autoriteiten. Het geval van Meister was echter eerder uitzondering dan regel. De meerderheid van de zaken werd op de lange baan geschoven omdat er niet

⁴⁷⁴ *The right to travel. US and Cuba travel policies, o.c.*

⁴⁷⁵ *What you need to know about the U.S. embargo. An overview of the Cuban assets control regulations.* U.S. Department of the Treasury Office of Foreign Assets Control, pp.2-3.

<http://www.treas.gov/offices/enforcement/ofac/programs/cuba/cuba.pdf> (geconsulteerd op 28/03/2006)

⁴⁷⁶ *The right to travel. US and Cuba travel policies, o.c.* en *What you need to know about the U.S. embargo, o.c.*, p.4.

⁴⁷⁷ DIERCKX, Lieven, *o.c.*, p.2 en CLARKE, Jonathan G., RATLIFF, William, *o.c.*, p.13.

⁴⁷⁸ In theorie kan aan individuen die het embargo schenden (ook door het reizen naar Cuba) een boete opgelegd worden van 250 000 dollar en zelfs een gevangenisstraf van maximum 10 jaar is mogelijk. In de praktijk blijft het echter bij dit eerder bescheiden bedrag van 7 500 dollar. (*What you need to know about the U.S. embargo, o.c.*, p.1)

⁴⁷⁹ EATON, Tracey, *U.S. ban hasn't slowed Americans' trips to Cuba. Recent crackdown on illegal visits does little to end traffic*, The Dallas Morning News, 19 mrt. 2002.
<http://www.nlg.org/cuba/banhasntslowed.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

genoeg rechters voorhanden waren voor de hoorzittingen. Om die reden werden de controles verhoogd door George W. Bush in 2003.⁴⁸⁰

Kritiek op het reisverbod

Net als het handelsembargo wordt het reisverbod ontvangen op heel wat kritiek. Zowel in het Congres als in de publieke opinie is er tegenwoordig een meerderheid te vinden voor een opheffing van het reisverbod. Volgens een opiniepeiling van de *Cuba Policy Foundation* in 2001 is 67 procent van de Amerikaanse bevolking voorstander van een opheffing van het reisverbod.⁴⁸¹ En in het Congres werden reeds verschillende wetsvoorstellen goedgekeurd die een einde zouden stellen aan de reisrestricties. In april kwamen zo'n 700 kiesgerechtigden uit 35 verschillende staten samen op *Cuban Action Day*, om hun vertegenwoordigers in het Congres ervan te overtuigen een aantal wetsvoorstellen in Huis en Senaat goed te keuren, die de verstrakking van het reisverbod van 2004 zouden ongedaan maken.⁴⁸²

De aard van de oppositie tegen het reisverbod verschilt naargelang de belangen van de desbetreffende groep. Zo is de zakenwereld gekant tegen het embargo omwille van de hoge winsten die het toelaten van toerisme naar Cuba zou kunnen genereren voor de Amerikaanse bedrijfswereld. Een studie van de *Cuba Policy Foundation* berekende dat een opheffing van het reisverbod de Amerikaanse economie tot 1,9 miljard dollar zou kunnen opleveren, evenals zo'n 12 000 werkplaatsen.⁴⁸³ Ook de landbouwsector zou graag een einde zien van het reisverbod. Immers, de toename van het aantal toeristen in Cuba zou de vraag naar voedsel doen stijgen. Volgens de *Cuba Policy Foundation* zou ongelimiteerd reizen naar Cuba tussen de 126 en 252 miljoen dollar aan additionele exporten van landbouwproducten kunnen teweegbrengen. Die additionele verkoop zou kunnen leiden tot de creatie van 3 490 tot 6 980 nieuwe banen.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ SMITH, Wayne S., *End the travel ban to Cuba*. International Policy Report, Center for International Policy, nov. 2001.

<http://www.ciponline.org/cuba/ipr/TravelBan.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

en DEYOUNG, Karen, *Cuban travel ban questioned in hearing*. In: The Washington Post, 12 feb. 2002.

http://www.usaengage.org/archives/resources/2002%20Press%20Release/0212_Cuban%20Travel%20Ban%20Questioned%20in%20Hearing.htm (geconsulteerd op 3/04/2006)

⁴⁸¹ *Where do Americans stand on Cuba policy?* Cuba Policy Foundation,

<http://www.cubafoundation.org/where-2.html> (geconsulteerd op 28/03/2006)

⁴⁸² MORALES, Pablo, "Strange bedfellows against U.S. policy". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.18-19.

⁴⁸³ *Travel to Cuba benefits US economy, new study shows*. Cuba Policy Foundation, 25 jun. 2002.

<http://www.cubafoundation.org/Releases/Study%20Shows%20Cuba%20Travel%20GOOD%20for%20U.S.%20Economy%20-%20200206.25.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

⁴⁸⁴ *Lifting Cuba travel ban benefits America's farmers*. Cuba Policy Foundation, 5 feb. 2003.

<http://www.cubafoundation.org/CPF%20Travel-Ag%20Study/Release-Cuba-Travel-Ag-0302.04.htm> (geconsulteerd op 31/03/2006)

Human Rights Watch (HRW) veroordeelt het reisverbod omwille van de gevolgen die het met zich mee brengt, voornamelijk voor Cubaans-Amerikanen en hun in Cuba wonende familieleden: het scheiden van families, het onvermogen van Cubaans-Amerikanen om hun zieke familieleden te bezoeken, enzovoort. Bovendien, meent HRW, wordt door het reisverbod het principe van vrijheid van beweging geschonden. Dit principe, zoals gegarandeerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, stelt dat “iedereen het recht heeft eender welk land te verlaten, ook zijn eigen land, en terug te keren naar zijn land”. Ook het Internationaal Verdrag voor Burgerlijke en Politieke Rechten garandeert de vrijheid van beweging. Op dezelfde gronden veroordeelt HRW evenwel het feit dat de Cubaanse regering haar onderdanen geregeld het recht ontzegt hun land te verlaten of terug te keren.⁴⁸⁵ De maatregelen van 2004 hebben inderdaad kwaad bloed gezet bij een aantal jonge Cubaans-Amerikanen, die werden aangetast in de mogelijkheid om hun familieleden te bezoeken. Een groep Cubaanse inwijkelingen vormde de *Cuban American Commission for Family Rights*, die tot doel heeft “de integriteit van de Cubaanse familie te beschermen en diegenen die haar willen verdelen uit te dagen”.⁴⁸⁶ En een opiniepeiling van de *Florida International University* toonde in 2004 aan dat maar liefst 68 procent van Cubaans-Amerikanen in Florida die na 1985 geëmigreerd waren, voorstander was van ongelimiteerd reizen.⁴⁸⁷

De maatregelen betreffende educatieve reizen die in 2004 door de Bush-administratie werden genomen, hebben ertoe geleid dat ook de academische sector is beginnen ijveren voor een einde van het reisverbod. Verschillende actiegroepen zijn de laatste jaren ontstaan, waaronder de *Emergency Coalition to Defend Educational Travel* en de *Cuba Academic Alliance*. Beide groeperingen opperen dat de beperkingen op educatieve reizen naar Cuba een aantasting vormen van de academische vrijheden en van educatieve reizen.⁴⁸⁸

Ook vanuit religieuze organisaties is er de laatste jaren protest geklonken. Door nieuwe maatregelen werden algemene licenties voor Amerikaanse kerkorganisaties die missiewerk wilden doen op Cuba, afgeschaft. De nieuwe licenties van de regering beperkten het reizen naar Cuba voor denominaties en kerkelijke organisaties en maakten meer reizen mogelijk voor individuele congregaties⁴⁸⁹, omdat de leiders daarvan “hun individuele leden gewoonlijk persoonlijk kennen en dus beter op de hoogte zijn van het specifieke programma van religieuze activiteiten op Cuba”.⁴⁹⁰ Bovendien werd de toegelaten reisfrequentie onder deze

⁴⁸⁵ HUMAN RIGHTS WATCH, o.c., pp.53-67.

⁴⁸⁶ BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, o.c., p.19.

⁴⁸⁷ Florida International Institute, Institute for Public Opinion Research, 2004, <http://www.fiu.edu/orgs/ipor/cubapoll/YLCwebcomp.htm> (geconsulteerd op 7/04/2006)

⁴⁸⁸ Zie: Website Emergency Coalition to Defend Educational Travel, <http://ciponline.org/cuba/ecdet.htm> en Cuba Academic Alliance, <http://www.cccs.com/CubaAcademicAlliance/home.html> (geconsulteerd op 8/05/2006)

⁴⁸⁹ CROSSON, Lesley, *Religious leaders protest new restrictions on Cuba travel*, <http://www.lawg.org/countries/cuba/gbgm-religtravel.htm> (geconsulteerd op 8/05/2006)

⁴⁹⁰ BANKS, Adelle M., *Restrictions on religious travel to Cuba questioned*. Religion News Service, 6 mrt. 2006.

restrictieve licenties beperkt tot eenmaal per kwartaal en moest op voorhand een lijst voorgelegd worden met maximum 25 leden die zouden deelnemen aan de trip. Het gevolg was dat een heel aantal bewegingen, die al jaren vrij naar Cuba reisden, opeens hun licentie werd ontzegd. Vele religieuze leiders van verschillende Amerikaanse kerken hebben zich dan ook verzet tegen de nieuwe maatregelen.⁴⁹¹

Volgens Wayne Smith, gewezen hoofd van de Belangensectie van de VS te Havana, zijn de Verenigde Staten onder de Helsinki-akkoorden van 1975 gebonden aan de vrije beweging van personen en ideeën over de nationale grenzen. Men dacht toen dat deze garanties zouden helpen om de Sovjet-Unie open te stellen voor bredere contacten en ideeën. Immers, in de VS meent men dat het toerisme tussen de VS en andere landen een belangrijk medium is om de boodschap van Amerikaanse democratie over te brengen. Reisbeperkingen dateren van tijdens de Koude Oorlog. Voordien werden nooit restricties genomen door de regering. Tijdens de Koude Oorlog werd een zwarte lijst opgesteld van landen waarnaar niet gereisd mocht worden. Dit werd toen gezien als een aantasting van de grondwettelijke rechten van de burgers, met als gevolg dat de Hoogste Rechtbank oordeelde dat de regering geen straffen mocht opleggen aan diegenen die toch naar landen uit de lijst reisden, waaronder Cuba. Om deze beslissing volledig ten uitvoer te brengen, werd door Carter beslist de beperkingen op te heffen.

Maar Reagan herstelde de restricties, en argumenteerde dat het niet over een reisverbod ging, maar over een controle op deviezen, wat toegelaten was onder de uit 1917 daterende *Trading with the Enemy Act*. Deze wet mag enkel ingeroepen worden in tijden van oorlog of in geval van een nationale noodtoestand. Daarom stelde Reagan dat de noodtoestand die in 1950 was uitgeroepen als gevolg van het uitbreken van de Korea-oorlog, nog steeds gold. Hoewel de oorlog al in 1953 beëindigd was, meende men dat de Koude Oorlog een voortdurende nationale noodtoestand teweegbracht, en dat de oorlog in Korea die periode had ingeluid. Maar met het einde van de Koude Oorlog was het duidelijk dat deze argumentering geen stand meer kon houden. Sindsdien houdt de regering in Washington vol dat, hoewel de noodtoestand beëindigd is, alle wetten die uitgevaardigd werden door de regering zullen behouden blijven, zolang men (lees: de Amerikaanse regering) oordeelt dat dit de belangen dient van de Verenigde Staten.⁴⁹²

http://www.lawg.org/countries/cuba/restrictions_on_relig_travel.htm (geconsulteerd op 8/05/2006)

⁴⁹¹ CROSSON, Lesley, *o.c.*

⁴⁹² SMITH, Wayne, *End the Travel ban on Cuba, o.c.*

3.2.3. De rol van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap

Haviken vs. dialogueros

Wanneer gesproken wordt over de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap denkt men voornamelijk aan conservatieve, pro-embargo Cubaans-Amerikanen, die een harde aanpak tegenover Castro propageren en niet terugdeinzen voor illegale, geheime anti-Castro acties. Er is echter een groeiende groep binnen de gemeenschap die eerder een gematigde aanpak genegen is. Vooraleer we het hebben over de rol van de ballingen in het formuleren van Washingtons Cuba-beleid is het aangewezen dit verschil toe te lichten.

Vooreerst is er de groep immigranten die vlak na de revolutie is geëmigreerd. Een groot aantal onder hen was verbonden met het staatsapparaat van Batista, anderen behoorden tot de hogere sociaal-economische klassen en hadden alles moeten opgeven voor de revolutie. Ook waren er diegenen die de revolutie aanvankelijk hadden toegejuicht, maar teleurgesteld waren over de communistische koers die Castro was ingeslagen.⁴⁹³ Allen waren gevlucht om politieke redenen en beschouwden hun verblijf in de VS als tijdelijk. Zij weigerden zich aan te passen aan de Amerikaanse cultuur, omdat ze zich in de eerste plaats zagen als ballingen en niet als immigranten. Bij deze Cubaans-Amerikanen heerste er een sterk geloof dat Castro's tijdperk snel zou beëindigd worden, dat Cuba aan zijn eigen systeem zou ten onder gaan en dat ze snel terug zouden kunnen keren naar hun land. Vandaar hun aanzienlijke belangen bij het bepalen van de politieke condities in hun land van origine. Hoewel deze oudere generatie geen monolithisch blok vormt inzake haar opvattingen over Cuba, heeft de meerderheid ervan één kenmerk gemeen: zij zijn tegenstander van Castro's regering en hun voornaamste zorg is het elimineren van het Castro-regime.⁴⁹⁴ De meeste onder hen zijn voorstander van het embargo en stemmen Republikeins.⁴⁹⁵

Een tweede groep wordt gevormd door de Cubanen die emigreerden na 1980. Het grootste aantal verliet Cuba in 1980 tijdens de Mariel-crisis of tijdens de emigratiegolf van 1994. Momenteel vormt deze groep ongeveer 50 procent van de totale gemeenschap. Deze Cubaans-Amerikanen emigreerden voornamelijk om economische redenen.⁴⁹⁶ Hun profiel verschilt dan ook significant van dat van de eerste generatie emigranten. In tegenstelling tot de blanke

⁴⁹³ SCHMIDT, Philip, *Ignored majority. The moderate Cuban-American community*, The Latin America Working Group Education Fund en The Cuban American Alliance Education Fund, pp.1-2.

www.lawg.org/docs/IgnoredMajority.pdf (geconsulteerd op 3/04/2006)

⁴⁹⁴ GARCIA, Maria Cristina, "Hardliners v. "dialogueros": Cuban exile political groups and United-States Cuba policy". In: *Journal of American Ethnic History*, 17, 1998, 4, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

⁴⁹⁵ LIZZA, Ryan, "Havana John". In: *New Republic*, 231, 2004, 4, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN)

⁴⁹⁶ SCHMIDT, Philip, *o.c.*, p.2.

middenklassers van de jaren '60 waren de inwijkelingen van de jaren '80 voornamelijk laaggeschoold en arm of behorende tot de arbeidersklasse. Vele onder hen waren zwart, een heel aantal had een strafblad en ook heel wat homoseksuelen bevonden zich onder hen (deze laatste waren in Miami al even onwelkom als in Cuba).⁴⁹⁷

Omdat zij voornamelijk om economische redenen emigreerde, heeft deze jongere generatie niet noodzakelijk sterke anti-Castro politieke visies. Zij zien zichzelf niet als ballingen, en hebben dan ook niet de intentie naar hun thuisland terug te keren na een eventuele val van het Castro-regime. En in tegenstelling tot de Cubanen die vóór 1980 emigreerden, wensen zij hun cultuur te kunnen behouden. Het is dankzij deze generatie dat de huidige Cubaanse muziek ingang krijgt in de Verenigde Staten. Traditioneel wordt recente Cubaanse muziek niet toegelaten op de afspeellijst van Cubaans-Amerikaanse radiostations, die enkel muziek van vóór de revolutie laten horen.⁴⁹⁸ Dit culturele verschil zorgt voor conflicten met de oudere generatie, die Cubaanse artiesten zien als aanhangers van het Castro-regime, en bijgevolg niet welkom op Amerikaans grondgebied.⁴⁹⁹ Velen van deze economische vluchtelingen hebben nog familie in Cuba. Bijgevolg hebben zij ambivalente gevoelens over het embargo, dat de levensstandaard van hun familieleden doet verlagen. Bovendien wordt door deze groep regelmatig het embargo geschonden door de enorme bedragen die gezonden worden naar hun familieleden op het eiland. Vele van deze verzendingen overstijgen het toegelaten bedrag opgelegd door de regering.⁵⁰⁰

Een laatste groep is deze van de Cubaanse ballingen van de tweede generatie, oftewel de kinderen van de oudere generatie. Zij zijn in de VS geboren en zien zichzelf voornamelijk als Amerikanen, hoewel ze een zekere band voelen met Cuba. Velen van hen zijn zelfs nog nooit op het eiland geweest. Als zij al een harde lijn vertegenwoordigen tegenover Cuba, is dat omdat ze die hebben overgenomen van hun ouders. Een groot aantal emigranten van de tweede generatie krijgt een heel andere blik op de situatie eens ze Cuba bezocht hebben. Daar worden ze geconfronteerd met het leed dat wordt veroorzaakt door het embargo.⁵⁰¹

De groep gevormd door de gematigde vleugel van de recente emigranten en in mindere mate door een aantal Cubaans-Amerikanen van de tweede generatie wordt met de term *dialogueros* aangeduid omdat de meerderheid onder hen voorstander is van een dialoog met de regering van Castro die zou kunnen leiden tot hervormingen in het Cubaanse politieke systeem of een

⁴⁹⁷ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Will Miami fall next?" In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, p.33.

⁴⁹⁸ ROMAN, Ivan, "The Cuban vote". In: *Hispanic*, 9, 1996, 8, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN) en DE POMMERAU, Isabelle, "A generation tunes out". In: *Christian Science Monitor*, 90, 1998, 28, p.3.

⁴⁹⁹ PETERS, Philip, *o.c.*, p.6.

⁵⁰⁰ WEINMANN, Lissa, "Washington's irrational Cuba policy". In: *World Policy Journal*, 24, 2004, 1, p.26.

⁵⁰¹ SCHMIDT, Philip, *o.c.*, pp.5-6.

verandering in de relaties tussen de VS en Cuba.⁵⁰² Deze groep van *dialogueros* of gematigden bestond reeds vóór de Mariel-crisis. Ook binnen de eerste generatie is er reeds in de jaren '60 een groep ontstaan die zich afscheidde van de conservatieve haviken. Veel heeft te maken met de mythe van het 'gouden ballingschap', waar de Amerikaanse regering en pers zo graag mee dwepen. De realiteit was anders. Sommigen vervulden hun wens en werden succesvol, maar anderen hadden minder geluk. Bovendien werden vele Cubaanse ballingen het slachtoffer van discriminatie en vooroordelen. Deze economische en sociale kloof zorgde ervoor dat de politiek-ideologische grip van de conservatieve elite op de gemeenschap lossier werd.

Vele Cubaans-Amerikanen dachten in het begin van jaren '60 snel terug te keren naar Cuba, maar toen ze merkten dat de interne militaire oppositie tegen de revolutie werd verslagen, lieten ze die wens varen. In de plaats gingen ze zich steeds meer concentreren op hun leven in de Verenigde Staten. De wens het Castro-regime omver te kunnen werpen maakte plaats voor problemen van sociaal-economische aard en klassenverschillen traden steeds meer op de voorgrond. Deze 'pluralisering' van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap was vooral duidelijk bij de jongeren. Hun visies werden weerspiegeld in publicaties zoals de tijdschriften *Nueva Generación*, *Areíto* en *Jóven Cuba*. In 1978 nam deze gematigde groep deel aan *el diálogo*, een dialoog met de Cubaanse regering waarop akkoorden werden bereikt over de vrijlating van politieke gevangenen, culturele uitwisselingen, familiehereniging en reizen naar het eiland. Het eerstvolgende jaar bezochten 120 000 Cubaans-Amerikanen het eiland. Deze toenadering kwam echter tot stilstand als gevolg van de Mariel-crisis in 1980 en de intrede van Reagan in het Witte Huis zette al helemaal een punt achter de positieve ontwikkelingen. Reagans bedreigingen aan het adres van Cuba leidden er toe dat Havana haar deuren sloot voor de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap.⁵⁰³

Het bestaan van de groep van *dialogueros* weerspiegelt zich in de onderzoeksresultaten van peilingen die bij de gemeenschap worden uitgevoerd. Uit een peiling van de *Florida International University* in 2004 blijkt duidelijk hoe de generatiekloof een rol speelt in de opinie over kwesties binnen het Amerikaanse Cuba-beleid. Zo was slechts de helft van de totale gemeenschap voorstander van de verkoop van medicijnen aan Cuba. Als men echter opsplijste naar het jaar dat men Cuba had verlaten, zag men dat een meerderheid van diegenen die na 1985 waren geëmigreerd voorstander was van de verkoop van geneesmiddelen. Hetzelfde fenomeen vond men bij de vraag naar hun mening over de verkoop van voedsel en over het onbeperkt toelaten van reizen naar Cuba.

⁵⁰² GARCIA, Maria Cristina, *o.c.*

⁵⁰³ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Will Miami fall next?", *o.c.*, pp.28-29 en p.33 en DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Working against the Miami myth". In: *The Nation*, 247, 1988, 11, p.393.

Op de vraag naar hun mening over het houden van een nationale dialoog met onder andere vertegenwoordigers van de Cubaanse regering, antwoordde slechts een minderheid (39,9 procent) positief, maar weer was er bij de recente immigranten een kleine meerderheid te vinden. Wel moet gezegd worden dat dit verschil in generaties veel minder groot was bij de tweede generatie inwijkelingen, die bij sommige vragen zelfs grotendeels de mening van de oudere generatie leek te delen. Dit was anders bij de vraag over het embargo: de meerderheid van de Cubaans-Amerikanen meende dat het embargo moest worden behouden, maar bij de recente inwijkelingen én diegenen die in de VS geboren waren, was dit slechts een kleine meerderheid (ongeveer 55 procent) terwijl de oudere generatie veel duidelijker vóór het embargo stemde (ongeveer 75 procent). Deze resultaten contrasteerden met de visie bij de meeste Cubaans-Amerikanen dat het embargo niet goed of helemaal niet had gewerkt.⁵⁰⁴ Deze generatiekloof is minder duidelijk bij vragen die refereren naar de mening van de ondervraagden over het Castro-regime. Dat de oppositie tegen Castro in de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap wijdverspreid is over de verschillende subgroepen heen, blijkt uit het feit dat maar liefst de helft van de gemeenschap sterk voorstander is van een militaire omverwerping van het Cubaanse regime. Wel is er weer een groot verschil tussen diegenen die vóór en na 1985 emigreerden.⁵⁰⁵

Men kan zich afvragen hoe de conservatieve rechtervleugel er jarenlang in geslaagd is om de hele Cubaanse gemeenschap te domineren. Het antwoord kan grotendeels in twee woorden worden samengevat: geld en stemmen. Want hoewel de oudere generatie in de minderheid is, vertegenwoordigt ze wel 67 procent van het Cubaans-Amerikaanse electoraat.⁵⁰⁶ Bovendien is het ook voornamelijk deze oudere generatie die effectief naar de stembus trekt. In presidentsverkiezingen kan onder deze groep een opkomst van 90 procent behaald worden, terwijl dat bij Cubaans-Amerikanen tussen de 25 en 34 slechts 50 à 60 procent is en bij Cubaanse immigranten jonger dan 25 zelfs maar 30 procent.⁵⁰⁷ Dan de factor 'geld'. De economische vluchtelingen die na 1980 emigreerden hebben simpelweg de middelen niet om zo machtig te worden als de generatie haviken.⁵⁰⁸ De CANF bestaat voornamelijk uit succesvolle zakenlui die rijk zijn geworden in de VS en duizenden dollars uitgeven aan steun voor de lobbygroep.⁵⁰⁹ Dit stelt de organisatie in staat duizenden dollars te investeren in de verkiezingscampagnes van hun favoriete kandidaten. Een voorbeeld: toen Clinton in volle

⁵⁰⁴ Bij het bepalen van deze cijfers werden enkel de percentages genomen van de categorie 'Strongly favor'. Als hierbij de categorie 'Mostly Favor' geteld wordt, komt men tot nog hogere percentages.

⁵⁰⁵ Florida International Institute, Institute for Public Opinion Research, 2004, <http://www.fiu.edu/orgs/ipor/cubapoll/YLCwebcomp.htm> (geconsulteerd op 7/04/2006)

⁵⁰⁶ LIZZA, Ryan, *o.c.*

⁵⁰⁷ ROMAN, Ivan, *o.c.*

⁵⁰⁸ SCHMIDT, Philip, *o.c.*, p.3.

⁵⁰⁹ PÉREZ, Lisandro, *U.S.-Cuba Relations: Trends and underlying forces*. Focal (Canadian Foundation for the Americas) Research Forum on Cuba, okt. 2000, p. 4. www.cubasource.org/pdf/us-cuba.pdf (geconsulteerd op 3/04/2006)

verkiezingsstrijd verklaarde dat hij “de Torricelli-wet had gelezen en dat die hem aanstond”, werd hij beloond met 275 000 dollar voor zijn campagne.⁵¹⁰

Invloed op het Amerikaanse Cuba-beleid

Als we het hebben over de invloed van de Cubaans-Amerikaanse ballingengemeenschap moeten we een duidelijk onderscheid maken tussen twee periodes: die vóór 1981 (vorming van de lobbygroep CANF) en na 1981.

Toen de eerste Cubanen zich vestigden in de Verenigde Staten in de jaren '60, rekenden zij erop dat de VS zouden zorgen dat zij snel zouden kunnen terugkeren naar hun land. Het leek hen onmogelijk dat de VS een communistisch regime zouden blijven tolereren dat zich op slechts 90 mijl van de Amerikaanse kust bevond. Ze hadden er echter niet op gerekend dat Cuba zo een belangrijke rol zou gaan spelen in de Koude Oorlog. Een aantal teleurstellingen zorgde ervoor dat een groot deel van de Cubaanse ballingengemeenschap zich naar het rechts radicalisme zou bewegen. Ten eerste werd het plan van een invasie door de Amerikaanse autoriteiten verlaten na de nederlaag in de Varkensbaai in 1961. Een jaar later werd als gevolg van de raketten crisis een pact ondertekend met de Sovjet-Unie, waarbij de VS beloofd hadden Cuba nooit meer militair aan te vallen. En in 1964 werd de laatste poging van de gemeenschap om een invasiemacht te organiseren tegengehouden door de Amerikaanse autoriteiten, die hun Britse tegenhangers waarschuwden zodat deze in staat waren de expeditie op te sporen.

Deze shift naar rechts zorgde ervoor dat de Cubaanse gemeenschap een sterk anticommunistisch standpunt ging innemen. Op politiek vlak had de groep echter nog niet veel invloed. Zij hadden geen stemrecht, en velen onder hen waren nog steeds arm.⁵¹¹ Maar de meest fervente contrarevolutionaire activisten onder hen bleven de strijd ondergronds voeren. De sabotagedaden die reeds sinds het begin van de revolutie werden ondernomen, werden na de mislukking van de Varkensbaai-invasie zelfs opgedreven. Met de regelmaat van de klok trokken Cubaans-Amerikaanse terreurorganisaties naar hun vaderland om er suikerrietooftuinen in brand te steken, bomaanslagen te plegen, enzovoort. Enkele van deze bewegingen werden daarbij actief gesteund door de CIA.⁵¹² Ook andere Cubaans-Amerikanen, die het niet eens waren met de radicale visie van de conservatieve anti-Castro

⁵¹⁰ FRANKLIN, Jane, “The Cuba obsession”. Gepubliceerd in: *The Progressive*, jul. 1993, <http://andromeda.rutgers.edu/%7Ehbf/canf.htm> (geconsulteerd op 7/04/2006)

⁵¹¹ PORTES, Alejandro, *Morning in Miami. A new era for Cuban-American politics*. Princeton University, Program in Latin American Studies Bulletin, herfst 1998, p.2 en p.10.

<http://www.princeton.edu/plas/publications/Boletin/BoletinFall1998.pdf> (geconsulteerd op 7/04/2006)

⁵¹² BRAEM, Martin, *USA-Cuba: de 30jarige oorlog*. In: BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, *Cuba, mijn slinger is die van David*. Berchem, EPO, 1990, pp.56-58.

groep, werden het slachtoffer van terroristische daden.⁵¹³ Zo werden de 75 Cubaanse ballingen die deel hadden genomen aan de dialoog met de Cubaanse regering in 1978 uitgespuwd als verraders. Twee van hen werden vermoord en vele anderen werden bedreigd.⁵¹⁴ En niet alleen gematigde Cubaans-Amerikanen vormden het doelwit van de anti-Castro maffia. Zowat iedereen die op de één of andere manier iets met de Cubaanse regering te maken had, of dat nu ging om een reisagentschap dat reizen organiseerde naar Cuba of een nachtclub die Cubaanse artiesten liet optreden, kon het slachtoffer worden van een aanslag.⁵¹⁵

In de jaren '70 hadden de radicale ballingen al helemaal niet veel meer in de pap te brokken, daar ze naast de traditionele uitdaging van Fidel Castro in hun vaderland ook nog eens moesten afrekenen met twee administraties in het Witte Huis (Ford en Carter) die een gematigde aanpak voorstonden. Maar ondertussen ontpopte de groep zich langzaamaan tot een economisch en politiek machtige gemeenschap. De gedachte van zichzelf als 'ballingen' had ervoor gezorgd dat weinig Cubaans-Amerikanen sterk hadden geïnvesteerd in hun sociaal-economische of politieke toekomst. Maar naarmate het ernaar uitzag dat hun verblijf in de VS langer zou duren als verwacht, gingen meer en meer voormalige zakenlui hun mogelijkheden benutten. Velen onder hen bekleedden topfuncties in grote bedrijven of stampden zelf een nieuw bedrijf uit de grond. Zo ontstond een eigen Cubaans-Amerikaanse economie in Miami. Ondertussen vroegen steeds meer Cubaans-Amerikanen het Amerikaanse burgerschap aan, waardoor ze stemrecht verkregen. Zij schaarden zich als één man achter de Republikeinse partij, die toen eigenlijk nog weinig invloed had in Zuid-Florida.⁵¹⁶ Het mag misschien verbazen, maar de Cubaans-Amerikanen die voorheen stemrecht hadden verworven, hadden tot aan het presidentschap van Jimmy Carter voornamelijk voor de Democraten gestemd.⁵¹⁷ De rechtervleugel van de ballingen was echter nog te gefragmenteerd om een grote rol te kunnen spelen. Bovendien kampte de gemeenschap nog met het imago van een terroristengroepering, daar een deel van de groep nog betrokken was in geheime activiteiten.⁵¹⁸

Het kandidaatschap en de verkiezing van Ronald Reagan in 1980 leidde ertoe dat steeds meer Cubaans-Amerikanen het de moeite waard vonden zich in te schrijven in het Amerikaanse electorale systeem. De Republikeinse kandidaat werd gezien als een ideologisch toegewijde

⁵¹³ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Will Miami fall next?", *o.c.*, pp.27-28.

⁵¹⁴ ROBBINS, Carla Anne, "Dateline Washington: Cuban-American clout". In: *Foreign Policy*, 88, lente 1992, paginanummer onbekend (geconsulteerd via ELIN)

⁵¹⁵ LANDAU, Anya K., SMITH, Wayne S., *Keeping things in perspective: Cuba and the question of international terrorism*. Center for International Policy, 20 nov. 2001, p.2.

<http://ciponline.org/cuba/ipr/keepingthingsinperspective.pdf> (geconsulteerd op 24/04/2006)

⁵¹⁶ PORTES, Alejandro, *o.c.*, p.10.

⁵¹⁷ POMPER, Miles A., *o.c.*, p.469.

⁵¹⁸ HANEY, Patrick, VANDERBUSH, Walt, "The role of ethnic interest groups in U.S. foreign policy: The case of the Cuban American National Foundation". In: *International Studies Quarterly*, 43, 1999, 2, p.347

anticommunist die pas écht een harde aanpak zou vertolken tegen Castro. VS-burger worden en stemmen in de presidentiële verkiezingen werd als het ware een strategie binnen de traditionele agenda van de inwijkelingen.⁵¹⁹

De vorming van de *Cuban American National Foundation* (CANF) in 1981 betekende een doorbraak in de invloed van de contrarevolutionaire ballingen op de formulering van het Amerikaanse Cuba-beleid. Vanaf het begin onderhield deze lobbygroep uitstekende relaties met de Reagan-administratie. Voor beide zijden had de oprichting van de CANF positieve gevolgen. Voor de regering-Reagan speelde Cuba reeds vanaf het begin een sleutelrol in haar verklaring voor bedreigingen in Centraal-Amerika en de Caraïben. Een alliantie met de anti-Castro ballingen kwam niet ongelegen. Er wordt zelfs beweerd dat Richard Allen, Reagans veiligheidsadviseur, de eerste was die de oprichting van de lobbygroep had gesuggereerd.⁵²⁰ De CANF zelf oppert echter dat haar oprichting een reactie was op de toenadering tussen de VS en Cuba onder het presidentschap van Jimmy Carter.⁵²¹

De lobbygroep werd volledig gestructureerd naar het model van het *American Israel Public Actions Committee* (AIPAC), de Israëliëse lobby in de VS. Dit betekent dat de organisatie werd opgesplitst in verschillende legale entiteiten, waardoor haar inkomsten konden verdeeld worden onder educatieve en lobbyactiviteiten. Door verschillende lokale afdelingen konden banden worden gelegd met individuele Congresleden. Door deze opdeling werd mogelijk gemaakt dat de CANF regeringsfondsen ontving en een belastingvrije status behield.⁵²² In 1983 werd het *National Endowment for Democracy* (NED) in het leven geroepen, een organisatie die als taak had democratische groepen te promoten in landen die geleid werden door totalitaire regimes. Het feit dat de Stichting de eerste was om fondsen te ontvangen van het NED, deed vragen rijzen over de betrokkenheid van de lobbygroep in de oprichting van het fonds. Jorge Mas Canosa zelf beweerde dat zijn organisatie geen cent had ontvangen van het NED, en dat de CANF enkel een ondersteunende rol had gespeeld bij de fondsen. De meerderheid is echter van de overtuiging dat Mas' organisatie wel degelijk honderdduizenden dollars van het fonds heeft kunnen bemachtigen, die de CANF gebruikte voor materiële en financiële steun aan Cubaanse dissidentengroeperingen.⁵²³

⁵¹⁹ PÉREZ, Lisandro, *o.c.*, p.4.

⁵²⁰ HANEY, Patrick, VANDERBUSH, Walt, "The role of ethnic interest groups in U.S. foreign policy", *o.c.*, pp.347-348.

⁵²¹ Interview met Francisco José Hernández, voorzitter CANF. In: CALVO OSPINA, Hernando, DECLERCQ, Katlijn, *Het complot. Dissidenten en huurlingen tegen Cuba*. Berchem, uitgeverij EPO, 1998, p.90.

⁵²² HANEY, Patrick, VANDERBUSH, Walt, "The role of ethnic interest groups in U.S. foreign policy", *o.c.*, p.349.

⁵²³ *Ibid.*, pp.352-353 en DESCOUT, Émilie, *La Fondation nationale cubano-américaine (1981-2001). Influence sur le gouvernement américain et manipulation de l'opinion publique*. Transatlantica 3, pp.183-184. <http://etudes.americaines.free.fr/TRANSATLANTICA/3/descout.pdf> (geconsulteerd op 3/04/2006)

Zoals gezien werd in Deel I, is de radicale Cubaans-Amerikaanse lobby er tot op heden in geslaagd Washingtons Cuba-beleid voor een groot deel naar haar hand te zetten. De oprichting van Radio en TV Martí, de goedkeuring van de wetten Torricelli en Helms-Burton en de oprichting van de *Commission for the Assistance to a Free Cuba...* al deze initiatieven zijn voor een groot deel het product van de invloed van de rechtervleugel van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap. Sinds de succesverhalen van 1992 en 1996 wordt nog amper gelobbyd voor een strengere embargowetgeving, maar wordt de energie voornamelijk gericht op het steunen van de oppositie in Cuba en op het behouden van het huidige embargo.⁵²⁴

De enorme invloed van de groep kan op drie manieren verklaard worden. Enerzijds gelden de twee factoren die hoger werden belicht ook hier: geld en stemmen. Electorale belangen zijn in het geval van Florida des te belangrijker aangezien de staat bij presidentiële verkiezingen een *swing state* is, waar de stemmen voor Democraten en Republikeinen ongeveer gelijk verdeeld zijn en nooit grote meerderheden worden gehaald. De Cubaanse stem vertegenwoordigt slechts zo'n 5 procent van het totale electoraat in Florida, maar dit kan in een nek-aan-nekrace toch het verschil maken.⁵²⁵ De Stichting heeft steeds een zeer belangrijke rol gespeeld in het bepalen van het stemgedrag van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap. Door haar leden worden Cubaans-Amerikaanse kiezers aangespoord om voor door de CANF uitgekozen kandidaten te stemmen die sterke *hardline* anti-Castro standpunten vertolken.⁵²⁶

En via haar eigen politieke actiecomité, het *Free Cuba Political Action Committee*, worden VS-politici gesponsord die een sterk anti-Cuba standpunt vertolken. Als we hierbij het geld tellen dat rechtstreeks door Cubaans-Amerikaanse particulieren gedoneerd wordt, komen we aan een totaal van 8 821 202 dollar aan Cubaans-Amerikaans gerelateerde politieke bijdragen, enkel voor de periode 1979-2000. De overgrote meerderheid daarvan ging naar kandidaten, andere politieke actiecomités en partijcomités. Onder de belangrijkste begunstigden van deze fondsen bevinden zich huidig president George W. Bush en zijn vader, de Cubaans-Amerikaanse congresleden Ileana Ros-Lehtinen, Lincoln Díaz-Balart en Robert Menendez, en de geestesvader van de *Cuban Democracy Act*, Robert Torricelli.⁵²⁷

De buitengewone invloed van de Cubaans-Amerikaanse lobby rust evenwel niet enkel op geld en stemmen. Ook ideologische factoren spelen een rol. De groep heeft enorm veel krediet gewonnen door haar extremistische visie tijdens de Koude Oorlog. Haar haatgevoelens tegen Castro kwamen perfect overeen met de Amerikaanse anticommunistische kruistocht in de rest

⁵²⁴ POMPER, Miles A., "Cuban-American agenda marked by new diversity". In: *CQ Weekly*, 57, 1999, 9, p.467.

⁵²⁵ ROMAN, Ivan, o.c. en ERIKSON, Daniel P., o.c., pp.66-67.

⁵²⁶ SCHMIDT, Philip, o.c., p.4.

⁵²⁷ *The Cuban Connection. Cuban American money in U.S. elections 1979-2000.*

<http://www.opensecrets.org/pubs/cubareport/summary.asp> (geconsulteerd op 7/04/2006)

van de wereld. Portes geeft dit als volgt weer: “*Their strong anticommunism and bitter history got them a foot in the door. Money and votes did the rest*”.⁵²⁸

De almacht van de organisatie was echter geen eeuwig leven beschoren. De invloed van de CANF begon reeds te dalen tijdens het begin van president Clintons eerste ambtstermijn. Zo beweren insiders dat de lobby slechts een minieme rol had in het opstellen van de wet Helms-Burton.⁵²⁹ De tanende invloed van de groep kan door verschillende factoren verklaard worden. Enerzijds hebben interne factoren een belangrijke rol gespeeld. In november 1997 was Jorge Mas Canosa, het hoofd en de oprichter van de Stichting, gestorven. Zijn zoon, Jorge Mas Santos, nam zijn taak over, maar diens kwaliteiten lagen eerder op zakengebied dan in de politieke sector.⁵³⁰ Mas Santos is nog nooit in Cuba geweest en zegt ook geen politieke ambities te hebben op het eiland. De laatste jaren toont zijn organisatie de bereidheid om in discussie te treden met de Cubaanse regering en er wordt zelfs gedebatteerd over het einde van de CANF’s oppositie tegen het vrije reizen naar Cuba. Als gevolg van deze matiging braken de meest radicale haviken met de Stichting en vormden de *Cuban Liberty Council*. Deze nieuwe splintergroep blijft de traditionele radicale CANF-visie vertolken en is dus voorstander van een beperking op monetaire verzendingen en familiebezoeken.⁵³¹

Het conflict binnen de CANF reflecteerde de split die was ontstaan tussen de oudere en de jongere generatie Cubaans-Amerikanen.⁵³² Ondertussen had de economische crisis op Cuba ertoe geleid dat vele Cubaans-Amerikanen meer bezorgd waren om het welzijn van hun familieleden dan om de val van Fidel Castro. Toen Castro de dollar legaliseerde in 1993, waren zij massaal geld beginnen zenden naar hun Cubaanse verwanten, die daarmee schaarse producten konden kopen in speciale dollarwinkels.⁵³³ En toen in 1999 het bezoek van Cubaanse emigranten stevig vergemakkelijkt werd, werden ook vele Cubaans-Amerikanen van de oudere generatie ertoe aangezet om hun vaderland een bezoekje te brengen. Wanneer ze daar constateerden dat Cuba noch een hel noch een hemel was, matigden velen onder hen hun visie.⁵³⁴ De split tussen oudere en jongere Cubaans-Amerikanen had ruimte gecreëerd voor de gematigde inwijkelingen. Die vormden zelf alternatieve organisaties, waarvan de belangrijkste de *Committee for Cuban Democracy* (CCD) en *Cambio Cubano* waren.⁵³⁵

⁵²⁸ PORTES, Alejandro, *o.c.*, p.10.

⁵²⁹ BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *o.c.*, pp.197-198.

⁵³⁰ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.39.

⁵³¹ WEINMANN, Lissa, *o.c.*, p.27.

⁵³² ERIKSON, Daniel P., *o.c.*, p.70.

⁵³³ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.38.

⁵³⁴ SCHMIDT, Philip, *o.c.*, p.4.

⁵³⁵ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, pp.38-39 en ELLISTON, John, “The myth of the Miami monolith”. In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1995, 2, pp.40-41.

Daarbovenop kreeg de CANF nog eens af te rekenen met financiële problemen. De financiële kracht van de Stichting, overigens één van de voornaamste oorzaken van haar succes, werd ondermijnd toen het *MasTec*-aandeel, dat instaat voor het grootste deel van het fonds dat de activiteiten van de organisatie financiert, in 2002 sterk in waarde daalde. Hierdoor werd de CANF verplicht haar radiostation, ‘la Voz de la Fundación’ (‘de Stem van de Stichting’), te sluiten en 21 van haar werknemers te Miami te ontslaan.⁵³⁶

De problemen van de CANF beperkten zich niet tot het interne vlak. Ook van buitenaf kreeg de Stichting steeds meer af te rekenen met kritiek, die vooral te wijten was aan het negatieve imago dat de organisatie had verworven. Want hoewel de lobbygroep er prat op ging democratie te promoten op Cuba, deed het weinig moeite om democratie aan te moedigen in eigen rangen. Zo werden de belangrijkste functies verkocht voor 10 000 dollar per jaar, waren er jarenlang geen vrouwelijke leiders en was er weinig openheid over het spenderen van de federale fondsen. Bovendien was de organisatie uiterst intolerant ten opzichte van andersdenkenden.⁵³⁷ Het ‘Transitieplan’ dat de organisatie in 1992 naar voren schoof en de oprichting van de *Blue Ribbon Commission for the Economic Reconstruction of Cuba*, beiden programma’s voor de reconstructie van Cuba na de val van Castro, verhulden wat de ware aspiraties waren van de CANF: het installeren van haar voorzitter, Jorge Mas Canosa, aan het hoofd van Cuba om zo de controle over het eiland te verwerven. Dat deze regering niet veel democratischer zou worden dan die van Fidel Castro was voor iedereen duidelijk.⁵³⁸

In 1997 werd duidelijk dat de lobbygroep haar terroristische verleden nog niet helemaal had afgezworen. Vier Cubaanse ballingen werden onderschept terwijl ze op weg waren naar de Ibero-Amerikaanse top in Venezuela om daar een moordaanslag te plegen op Fidel Castro. De boot waarin ze zich bevonden behoorde toe aan een lid van de Stichting. En in 1998 verklaarde de Cubaanse balling Luis Posada Carriles dat de bomaanslagen en moordpogingen op Fidel Castro die op zijn naam stonden gedurende meer dan tien jaar gefinancierd waren door de leiders van de CANF.⁵³⁹

Kampend met al deze problemen, werd de Stichting in 2000 geconfronteerd met de zaak-Elián. Het onvermogen van de CANF om deze zaak te domineren werd de eerste belangrijke nederlaag van de organisatie, na een reeks overwinningen gaande van Radio Martí tot Helms-Burton. Voor de wetgevers in het Congres werd het duidelijk dat de CANF dan toch niet zo

⁵³⁶ TAMAYO, Juan O., “CANF affirms power despite struggles”. In: *The Miami Herald*, 28 mrt. 2002.

<http://www.cubanet.org/CNews/y02/mar02/28e6.htm> (geconsulteerd op 3/04/2006)

⁵³⁷ DE LOS ANGELES TORRES, Maria, “Autumn of the Cuban patriarchs”. In: *The Nation*, 265, 1997, 18, p.24.

⁵³⁸ DESCOUT, Émilie, *o.c.*, p.190.

⁵³⁹ *Ibid.*, p.191.

onoverwinnelijk was. Zij hadden immers weinig tot geen verlies geleden door een standpunt in te nemen dat contrasteerde met dat van de lobbygroep.⁵⁴⁰

Al deze gegevens lijken erop te wijzen dat de CANF stevig aan macht heeft moeten inboeten. Toch is de groep een cruciale rol blijven spelen in Washingtons Cuba-beleid. George W. Bush heeft zijn verkiezing voor een groot deel te danken aan de 120 000 Cubaans-Amerikanen in Florida die in 1996 voor Bill Clinton stemden, maar in 2001 voor Bush kozen om de Democraten te straffen voor het feit dat zij Elián terug naar Cuba hadden laten vertrekken. De Bush-familie heeft steeds goede banden onderhouden met de CANF. Ook Jeb Bush, Georges broer en gouverneur van Florida, kan rekenen op de steun van de gemeenschap. President Bush heeft hier ongetwijfeld rekening mee gehouden in 2003, toen zijn broer zou herverkozen worden.⁵⁴¹ Dit kan verklaren waarom de organisatie de laatste jaren toch heel wat overwinningen heeft kunnen behalen (bvb. de oprichting van de *Commission for the Assistance to a Free Cuba*), ondanks haar tanende invloed en de toenemende druk van de bedrijfslobby en anti-embargokrachten in het Congres.

Vele auteurs zien in het ontstaan van de gematigde groep Cubaans-Amerikanen echter een kans op een grondige heroriëntering van het embargobeleid. In de toekomst zal de invloed van deze groep alleen maar stijgen. Een groot deel van deze recente immigranten is op sociaal-economisch vlak immers een inhaalbeweging aan het maken. Bovendien wordt hun aandeel binnen het Cubaans-Amerikaanse electoraat steeds groter en hun politieke visie wordt steeds meer gehoord. Samen met sommige van de kinderen van de oude garde en gematigde stemmen binnen de oudere generatie zou deze groep het monopolie op geld en stemmen van de extremistische vleugel wel eens kunnen doorbreken. Hierin zal de groep ondersteund worden door een derde groep van niet-Cubaanse latino's in Florida die veel groter is dan de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap en bovendien sneller groeit. Deze latino's stemmen vaker voor de Democratische partij en als ze al Republikeins stemmen, heeft dat niets met de Cuba-kwestie te maken. Samen met de inspanningen die vandaag de dag geleverd worden om meer niet-Cubaanse latino's stemrecht te doen krijgen, zou deze evolutie kunnen leiden tot het ontstaan van een nieuw stemmenblok dat politici aan hun kant zullen proberen te krijgen.⁵⁴²

⁵⁴⁰ LEOGRANDE, William M., *o.c.*, p.39.

⁵⁴¹ MEAD, Walter Russell, "End the Cuba embargo. Now". In: *Esquire*, 136, 2001, 3, paginanr. onbekend (geconsulteerd via ELIN).

⁵⁴² SCHMIDT, Philip, *o.c.*, pp.6-7.

Conclusie

Reeds bijna vijf decennia lang voeren de Verenigde Staten een beleid van economische sancties, propagandaoorlog, openlijke vijandschap en diplomatieke isolatie tegenover het socialistische eiland dat zich op slechts 90 mijl bevindt van de kust van Florida.

In de periode 1959-1991 werd het Amerikaanse Cuba-beleid gedomineerd door de Koude Oorlog en de containment-gedachte. Cuba had zich immers socialistisch geproclameerd en was een alliantie aangegaan met de Sovjet-Unie. Toen het revolutionaire land de ambitie verwierf om elders in de Derde Wereld (en vooral in Latijns-Amerika) socialistische revoluties te gaan ondersteunen, werd geopteerd voor een beleid van complete isolatie. Een tweede Cuba moest immers te allen prijze worden voorkomen. In het begin van de jaren '70 dwongen enkele gebeurtenissen Cuba er echter toe zijn positie t.o.v. de interne systemen van andere Latijns-Amerikaanse landen te verzachten. Tezelfdertijd begonnen er in de Verenigde Staten stemmen op te gaan voor een normalisatie van de relaties met het eiland. Onder de presidenten Ford en Carter was er dan ook ruimte voor een aantal stappen tot versoepeling van de economische sancties en positievere relaties, hoewel Cuba's troepen in Afrika de zaken bemoeilijkten.

De administratie-Reagan zette echter een punt achter deze positieve evolutie. Reagan zag achter de revolutionaire bewegingen in Centraal-Amerika en de Caraïben de hand van Cuba en daarom moest het land ingedamd worden in de regio. De stappen die door zijn voorgangers waren genomen, werden ongedaan gemaakt. Veiligheidskwesties kwamen weer helemaal op de voorgrond. Tegelijkertijd ontstond in de VS wat later de meest invloedrijke binnenlandse drukkingsgroep zou worden wat betreft het Cuba-beleid: een aantal welvarende, conservatieve ballingen vormden de *Cuban American National Foundation*, een lobbygroep die zou gaan strijden voor een strengere politiek t.o.v. het eiland.

In 1989 viel de Berlijnse Muur en twee jaar later loste de Sovjet-Unie op in verschillende deelrepublieken. De gevolgen voor Cuba waren desastreus. De economie van het land werd zodanig getroffen dat Cuba zich gedwongen zag zich te concentreren op het eigen land. Buitenlands-politieke en revolutionaire doelstellingen werden ondergeschikt aan economische hervormingen, besparingen en het aantrekken van kapitaal uit markteconomieën in West-Europa en Latijns-Amerika.

Hoewel veiligheidskwesties van het toneel waren verdwenen, leidde dit niet tot een verzachting van de politiek van Washington. Daar was men immers rotsvast overtuigd van het

feit dat Cuba's laatste dagen geteld waren. De Koude Oorlog was geëindigd met een victorie van het kapitalistische kamp en het was slechts een kwestie van tijd eer ook het socialistische systeem in Cuba in elkaar zou storten. Nu de eisen op buitenlands-politiek vlak volledig voldaan waren, werden door de VS nieuwe objectieven naar voren geschoven: om normalisatie en een opheffing van de sancties mogelijk te maken, moest Cuba veranderingen doorvoeren in zijn binnenlandse systeem. Slechts wanneer Cuba een meerpartijendemocratie zou worden en een markteconomie zou ontwikkelen, zouden normale politieke en economische relaties mogelijk zijn.

De CANF toonde voor de eerste keer haar lobbycapaciteiten bij het introduceren van de *Cuban Democracy Act*, een wet die via een verstrakking van het embargo het op sterven na dode Cuba op de knieën zou krijgen. Maar ondanks deze verhoging van de sancties en het verlies van zijn Sovjetpartners wist Cuba zich te redden, dit door economische hervormingen die verdacht veel naar kapitalisme roken. Langzaam werd de crisis overwonnen en steeds meer buitenlandse bedrijven begonnen te investeren in de socialistische economie van het land.

In de Verenigde Staten was het Cuba-beleid echter volledig in handen gekomen van de CANF, die ondertussen ook vertegenwoordigers had in het Congres. Zo slaagde de groep erin de *Cuban Liberty and Democratic Solidarity* (LIBERTAD) door te voeren, een wet die erop gericht was de inkomsten die Cuba verwierf uit buitenlandse investeringen terug te dringen. De wet lokte reeds voor haar bestaan heel wat verontwaardiging uit in binnen- en buitenland. Ook Clinton was tegen de wet, maar het neerschieten van twee burgervliegtuigjes van de Cubaanse ballingengroep *Brothers to the Rescue* liet de president weinig andere keuze dan toe te geven aan de druk van de CANF.

LIBERTAD en de opening van de Cubaanse economie voor buitenlandse investeringen brachten een aantal nieuwe actoren op het toneel. In de Verenigde Staten keek de bedrijfssector gretig naar de Cubaanse economie. Handel met Cuba zou ook hen significante voordelen opleveren. Vooral de landbouw- en toeristische sector zouden hoge winsten kunnen maken. En ook elders in de wereld klonk protest vanuit de bedrijfswereld tegen de nieuwe sanctiewet van de VS. Die maakte immers mogelijk dat buitenlandse bedrijven die geïnvesteerd hadden in voormalige eigendommen van VS-burgers (ook Cubanen die de Amerikaanse nationaliteit hadden aangenomen) voor de rechter zouden kunnen worden gedaagd en dat hun directeurs de toegang tot de VS zou kunnen worden ontzegd. De druk van de bedrijfswereld zorgde ervoor dat de implementatie van het meest controversiële hoofdstuk van LIBERTAD onderhevig werd gemaakt aan een zesmaandelijks *waiver* en dat in 2000 de verkoop van voedsel en geneesmiddelen aan Cuba mogelijk werd gemaakt.

Reeds onder Clinton was de invloed van de CANF stevig gedaald. Dit werd duidelijk in 2000 toen de Cubaanse jongen Elián González, ondanks de inspanningen van de CANF om hem in de VS te houden, teruggebracht werd naar Cuba. Maar de verkiezing van George W. Bush in 2001 zorgde ervoor dat de Stichting haar macht wist te behouden. De CANF had immers sterke banden met de Bush-familie en de nieuwe president had zijn verkiezing grotendeels te danken aan het grote aantal stemmen van conservatieve Cubaans-Amerikanen waarop hij had kunnen rekenen. In 2003 werd door de CANF echter geconstateerd dat Bush weinig had gedaan om het Cuba-beleid te verharderen. Om tegemoet te komen aan de eisen van de machtige lobbygroep én uit eigen anti-Castro gevoelens, werd daarom in 2004 door de regering de *Commission for the Assistance to a Free Cuba* opgericht, een commissie die tot doel had om de transitie van Cuba naar een kapitalistische meerpartijdemocratie (1) te versnellen en (2) te plannen.

De verschuiving van de klemtoon op veiligheidskwesties naar binnenlands-politieke kwesties, zorgde ervoor dat binnenlandse drukkingsgroepen een steeds grotere rol gingen spelen in het embargobeleid. Patrick Haney en Walt Vanderbush wijzen er in dit verband op dat het Cuba-beleid steeds meer is onttrokken aan de administratie, en in handen is gekomen van een aantal krachten buiten de executieve en van een steeds actiever Congres.⁵⁴³ In Deel III werden deze groepen besproken, alsook de internationale actoren die tegenstander zijn van een embargo. Als men nu voor de huidige periode een simpele optelsom maakt, komt men vanzelf tot de constatering dat het aantal tegenstanders groter is dan het aantal voorstanders (eigenlijk voornamelijk het kleine groepje Cubaanse ballingen, dat dan nog aan invloed heeft moeten inboeten). Hoe kan dan worden verklaard dat de sancties behouden blijven?

Het antwoord op deze vraag is niet eenduidig. Lisandro Pérez wijst erop dat hét kritieke punt van verschil tussen de belangengroepen ligt op het vlak van hun *prioriteiten*. Bedrijfsleiders mogen dan wel voorstander zijn van een opheffing van het embargo en een normalisatie van de relaties, Cuba zal nooit een topprioriteit worden voor deze bedrijven. Cuba heeft immers maar een kleine economie, en hoewel voordeel zou worden gehaald uit de handel met het eiland, is dit miniem in vergelijking met bijvoorbeeld de winsten die gehaald worden uit handel met China. Daarom werden met China, hoewel eveneens een eenpartijstaat met een gebrekkig mensenrechtendossier, wel commerciële relaties mogelijk gemaakt. De voordelen overtreffen hier de nadelen.

Hetzelfde verhaal vindt men terug bij de publieke opinie. Hoewel de meerderheid van de Amerikanen graag vrij naar Cuba zou kunnen reizen en voorstander is van normalisatie, bij verkiezingen wordt de Cuba-kwestie niet of amper overweging genomen bij de keuze van hun

⁵⁴³ HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo. The domestic politics of an American foreign policy*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2005, pp.161-162.

favoriete kandidaat. Noch wordt door de Amerikanen veel actie ondernomen om hun regering op andere manieren onder druk te zetten.⁵⁴⁴

Deze theorie kan worden doorgetrokken tot op het internationale vlak. Enkel de Europese Unie zou de nodige druk kunnen uitoefenen om verandering te genereren in het Amerikaanse Cuba-beleid, maar ook voor de EU is Cuba van weinig belang. De Unie is wel tegenstander van de Amerikaanse sanctiepolitiek, maar buiten haar jaarlijkse stem voor de Cubaanse resolutie die de blokkade veroordeelt, wordt door Europa weinig actie ondernomen. De Europese zakengemeenschap heeft wél een aanwijsbaar belang bij een verzachting van de sancties tegen Cuba, die ook gevolgen hebben voor haar eigen bedrijven, en daarom wordt door de Europese bedrijfssector wel druk uitgeoefend op de VS.

Voor de Cubaans-Amerikaanse conservatieven is het anders: voor hen is Cuba de *enige* prioriteit. Wanneer door hun leiders en Congresleden met de president of met leden van het Departement van de Staat of van het kabinet wordt gesproken, gaat dit bijna *altijd* over Cuba. Het Cubaans-Amerikaanse electoraat zal bij de verkiezingen een kandidaat volledig beoordelen op diens houding tegenover Cuba. Een ambtenaar van het Departement van de Staat stelde het als volgt: “*On Cuba, we do listen more to the CANF than to anyone else. We have to, they are the only ones who are always in our face.*”⁵⁴⁵

Pérez wijst er in dit verband op dat in een aantal gevallen in het verleden door de VS-administratie wél werd ingegaan tegen de belangen van de CANF. Zo zorgde de migratiecrisis in 1994 voor voldoende druk om de eisen van de lobbygroep te negeren. En ook in de zaak Elián González werd niet geluisterd naar de Stichting. In beide gevallen was de druk van buiten de CANF groot genoeg om de administratie ervan te overtuigen een andere aanpak te kiezen dan die van de Stichting.⁵⁴⁶

Een tweede verklaring voor de onveranderlijke vijandschap tegenover Cuba moet worden gezocht in de kringen van de administratie. Vanaf het begin was duidelijk dat de regering-Bush niet bereid was om veel toegevingen te doen. Zo verklaarde hij reeds op 18 mei 2001 dat zijn administratie elke poging om de sancties tegen de Cubaanse regering te verzachten zou tegengaan, tot het regime haar politieke gevangenen zou vrijlaten, democratische en vrije verkiezingen zou toelaten en vrije meningsuiting zou toestaan.

⁵⁴⁴ PÉREZ, Lisandro, *U.S.-Cuba relations: trends and underlying forces*. Focal (Canadian Foundation for the Americas) Research Forum on Cuba, okt. 2000, p.7.

<http://www.cubasource.org/pdf/us-cuba.pdf> (geconsulteerd op 3/04/2006)

⁵⁴⁵ Geciteerd in: Ibid.

⁵⁴⁶ Ibid., pp.7-8.

Eén jaar later sprak hij over Fidel Castro als een “tiran die een prachtig eiland had omgevormd tot een gevangenis” en een “dictator die zijn politieke opposanten opsluit en foltert”. Hij verklaarde eveneens: *“It’s important for Americans to understand, without political reform, without economic reform, trade with Cuba will merely enrich Fidel Castro and his cronies. Well-intentioned ideas about trade will merely prop up this dictator, enrich his cronies and enhance the totalitarian regime. It will not help the Cuban people. (...) Full normalization of relations with Cuba, diplomatic recognition, open trade and a robust aid program will only be possible when Cuba has a new government that is fully democratic, when the rule of law is respected and when the human rights of all Cubans are fully protected.”*⁵⁴⁷

Weer een jaar later, in oktober 2003, werd door adjunct-staatssecretaris Robert Noriega verklaard: *“The President is determined to see the end of the Castro regime and the dismantling of the apparatus that has kept him in office for so long”*⁵⁴⁸ Bush zelf verklaarde in dezelfde periode: *“Clearly the Castro regime won’t change by its own choice (...) But Cuba must change.”*⁵⁴⁹

Het is evenmin onbelangrijk te vermelden dat enkele jaren na 11/09 het Amerikaanse buitenlandse beleid in handen kwam van een kleine minderheid van neoconservatieven en dat het Amerikaanse missie-denken weer de kop opstak.⁵⁵⁰ *Containment* van Cuba past helemaal in de strategie die sinds Irak tegenover schurkenstaten gevolgd wordt.

Wayne Smith beweert dat zelfs indien de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap in Miami naar een meer gematigde positie zou bewegen, president Bush hen toch niet zou volgen. *“It’s a conviction of his. He has this strange way of reaching conclusions that aren’t well founded but then being isolated from reality and just following along with the decisions he makes on the basis of these conclusions irrespective of everything to the contrary.”*⁵⁵¹

Verdere verklaringen voor de schijnbare inconsistentie in het Amerikaanse Cuba-beleid werden reeds besproken in Deel II. Het is dan ook onnodig om er verder op in te gaan. Er kunnen drie factoren worden onderscheiden die de Cuba-obsessie in de VS verklaren:

⁵⁴⁷ *Transcript of Bush remarks on U.S.-Cuba relations.* CNN, 20 mei 2002.

<http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/05/20/bush.cuba.transcript/index.html> (geconsulteerd op 2/05/2006)

⁵⁴⁸ Geciteerd in: SMITH, Wayne S., “Bush and Cuba: Still the full moon”. In: *NACLA Report on the Americas*, 2004, sep.-okt., p.4.

⁵⁴⁹ *Bush steps up push for Cuban changes.* MSNBC News services, 20 okt. 2003,

<http://www.msnbc.msn.com/id/3158340> (geconsulteerd op 2/05/2006)

⁵⁵⁰ COOLSAET, Rik, *Macht en waarden in de wereldpolitiek. Actuele vraagstukken in de internationale politiek.* Gent, Academia Press, 2005, pp.154-157.

⁵⁵¹ Radio Havana Cuba Interview, 6 feb. 2006,

<http://ciponline.org/cuba/cubainthenews/030606RadioHavanaInterview.htm> (geconsulteerd op 2/05/2006)

1. *ideologische factoren*: het einde van de Koude Oorlog en daarmee van de bedreiging van het Sovjet-gevaar heeft daarom nog geen einde gemaakt aan het anticommunisme in de VS.
2. *emotionele of irrationele factoren*: een socialistisch derdewereldland met slechts 11 miljoen inwoners daagt al jaren succesvol de grootste wereldmacht uit.
3. *imperialistische factoren*: Cuba betekent een bedreiging voor de traditionele hegemonie van de VS op het Latijns-Amerikaanse continent. Daarmee verbonden is de opvatting van linkse analisten dat Cuba wel degelijk een bedreiging betekent op het continent, namelijk door de aantrekkingskracht van zijn systeem.

Daar kan nog een bijkomende reden aan worden toegevoegd, en dat is de *misperceptie* in de Verenigde Staten van de situatie op Cuba. Het beleid van de VS is gebaseerd op het geloof dat de revolutie omkeerbaar is en dat Fidel Castro onder zijn bevolking gezien wordt als een tiran die hen in hun vrijheid beperkt. Elizabeth Katharyn Markovits wijst erop dat de Cubaanse revolutie niet dwangmatig werd opgelegd aan een passieve maatschappij. Integendeel, de revolutie van 1959 was de culminatie van een nationalistische strijd die teruggaat tot in het koloniale tijdperk. Het was een triomf van het Cubaanse nationalisme en een afwijzing van het corrupte en disfunctionele Batista-regime. Voor vele Cubanen is Fidel Castro dé personificatie van de strijd voor autonomie tegenover de Verenigde Staten. Daarom slaagt hij er moeiteloos zijn volk samen te brengen tegen de *Yanquis* in het Noorden. Het vijandige Amerikaanse beleid t.o.v. het eiland versterkt Castro's voorstelling van Washington als de agressor. De steun die Fidel Castro nog steeds geniet onder de Cubaanse bevolking is voor een groot deel hierdoor te verklaren. Het Amerikaanse Cuba-beleid voedt het Cubaanse nationalisme, dat door de staat wordt omgezet in politieke stabiliteit.⁵⁵²

Welke conclusies kunnen hieruit worden getrokken voor de toekomst?

Daarvoor is het belangrijk om de twee eerste factoren die, in tegenstelling tot de rest van de besproken factoren (gesteld dat het huidige Cubaanse regime behouden blijft), aan verandering onderhevig zijn, te bespreken.

Vooreerst de prioriteitenkwestie. Ik besprak reeds de tanende invloed van de CANF en de steeds groeiende groep gematigde Cubaans-Amerikanen. Indien deze evolutie er in de toekomst voor zorgt dat de nieuwe generatie pro-normalisatie-immigranten de conservatieve CANF kan overtreffen, zal de prioriteitenbalans veranderen. Voor deze gematigde groep is

⁵⁵² MARKOVITS, Elizabeth Katharyn, "The enemy makes the man. U.S. foreign policy, Cuban nationalism, and regime survival". In: *Problems of Post-communism*, 48, 2001, 6, pp.31-34.

Cuba immers niet per se een topprioriteit. Aangezien zij zichzelf niet zien als ballingen, focussen zij zich meer op binnenlands-politieke thema's, zoals sociale zekerheid en werkgelegenheid. En omdat velen onder hen familieleden hebben in Cuba, is een stijgend aantal van deze Cubaans-Amerikanen voorstander van een einde van het embargo en van het reisverbod.

Een andere anti-embargokracht die een grotere rol zou kunnen spelen is de bedrijfssector. Momenteel is Cuba nog van weinig belang voor de Amerikaanse economie, maar daar kan natuurlijk altijd verandering in komen. Elio Rodríguez wees erop dat Cuba momenteel bezig is met investeringen in de Cubaanse zone van de Golf van Mexico. Als daar petroleum zou gevonden worden, zou ook de energiesector beginnen te ijveren voor een einde van de sancties.⁵⁵³ Nieuwe druk vanuit deze cruciale sector zou wel eens de doorslag kunnen geven.

Dezelfde redenering kan natuurlijk worden doorgetrokken naar de publieke opinie en de internationale actoren, maar dit is minder waarschijnlijk.

Een tweede niet-constante factor is de administratie in Washington. Een hervorming of opheffing van het embargo moet sinds de codificatie van de sancties in 1996 (Helms-Burton) door het Congres gebeuren. Sinds 2000 is dit ook voor het reisverbod het geval. Er moet dus eerst een meerderheid behaald worden in het Huis en in de Senaat. Voorlopig wordt dit nog tegengehouden door Cubaans-Amerikaanse vertegenwoordigers in het Congres, de Republikeinse meerderheid die luistert naar de orders van het Witte Huis en een aantal conservatieven die de financiële steun genieten van de CANF. Om deze pro-embargokrachten te omzeilen, moeten hervormingen bekomen worden via het amenderen van budgetwetten. Dit gebeurde bv. in 2000 toen via een wet betreffende het landbouwbudget de verkoop van voedsel aan Cuba mogelijk werd gemaakt. Maar zelfs al wordt in het Congres een meerderheid bereikt, dan is er nog het vetorecht van de president. Merk op dat er wél een meerderheid is voor een opheffing van het reisverbod, het gedeelte van het embargo dat naar mijn mening de meeste kans heeft om als eerste tot einde te komen. De amendementen die het behoud van het reisverbod door het Ministerie van Financiën onmogelijk zouden maken, werden echter verwijderd in het Huis en de Senaat om de president te 'sparen' van het uitoefenen van zijn veto. President Bush dreigt er immers elk jaar mee de volledige budgetwet van het Ministerie tegen te houden, indien er bepalingen instaan over de versoepeling van het reisverbod.⁵⁵⁴

⁵⁵³ Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, Groot-Hertogdom Luxemburg en de Europese Unie, Cubaanse ambassade te Brussel, 30 mrt. 2006.

⁵⁵⁴ WEINMANN, Lissa, "Washington's irrational policy". In: *World Policy Journal*, 21, 2004, 1, pp.28-29.

Bush is aan zijn tweede ambtsperiode begonnen. Er rest hem nog drie jaar. Welke administratie zal volgen, blijft voorlopig nog koffiedik kijken, maar het zal alleszins bepalend zijn voor het beleid dat zal gevolgd worden tegenover Cuba. Eén ding is zeker: de invloed van de CANF zal wellicht nooit zo groot zijn als onder de huidige administratie. Antonio Zamora, een veteraan van de Varkensbaai-invasie die nog raadgever is geweest van de CANF, stelde in 2004 (met het vooruitzicht op de presidentsverkiezingen in 2005): *“De rechtervleugel ziet de Bush-administratie als haar laatste kans om regimeverandering in Cuba te bereiken. Als ze nu niet slagen, krijgen ze een langetermijntransitie in het vooruitzicht waarin zij geen rol zullen spelen. Of met andere woorden, de politieke en historische dood.”*⁵⁵⁵

De tijd dringt dus (nu nog meer dan in 2004, aangezien herverkiezing uitgesloten is), en die tikkende klok zou volgens Zamora kunnen leiden tot een crisis.⁵⁵⁶

Ook Elio Rodríguez gelooft dat de rechtervleugel van de Cubaans-Amerikaanse gemeenschap de komende jaren zal proberen het onderste uit de kan te halen. Zijn toekomstvisie, in het licht van die veronderstelling, is de volgende:

“Nuestra voluntad y decisión es continuar resistiendo ante la agresiva política de la Administración Bush durante los tres años que le restan. La intención de esta administración norteamericana es lograr el tan codiciado para ellos ‘cambio o transición en Cuba’, hacia un modelo que no es el que nosotros hemos escogido soberanamente. El sector de la extrema derecha cubano-americana está consciente de que se les agota el tiempo para lograr sus hostiles objetivos. Piensan que si no lo logran ahora, no lo van a lograr nunca, porque es difícil que se reúnan todas las condiciones que hoy tienen para atacar y agredir a Cuba. Por eso esta carrera desenfrana de acciones para Cuba, el programa para la ‘transición’ puesto en práctica por la Administración Bush, que es en realidad un programa de injerencia y agresión contra nuestro país, la designación del Coordinador para la transición, al estilo de Iraq. En resumen, están empleando todos sus medios a su alcance para tratar de acabar con la revolución cubana.”

*“Frente a todo eso, nosotros continuamos trabajando, estrechando nuestras relaciones con países de Africa, Asia, América Latina y el Caribe, consolidando nuestro modelo de desarrollo económico, social y humano y creando condiciones para que les sea cada vez más difícil a ellos justificar ante el mundo una acción contra Cuba.”*⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ Geciteerd in: Ibid., p.22.

⁵⁵⁶ Ibid.

⁵⁵⁷ Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, o.c.

Vertaling:

“Onze wens en beslissing is te blijven weerstaan aan de agressieve politiek van de Bush-administratie gedurende de drie jaar die haar nog resten. De bedoeling van deze administratie is het bekomen van wat zij noemen ‘een verandering of transitie in Cuba’ naar een model dat wij niet op soevereine manier gekozen hebben. De extreem-rechtse vleugel van de Cubaans-Amerikaanse ballingengemeenschap is zich bewust van het feit dat ze niet meer veel tijd heeft om haar vijandige doelstellingen te bereiken. Zij denken dat als het nu niet lukt, het misschien nooit meer gaat lukken, want het is moeilijk dat zich alle omstandigheden voordoen die ze nu hebben om acties te ondernemen tegen Cuba. Vandaar de recente stroom van acties tegen Cuba, het ‘transitie’-programma van de Bush-administratie, dat in werkelijkheid een programma is van bemoeienissen en agressie tegen ons land, de benoeming van de transitiecoördinator, dit allemaal in de stijl van Irak. Kort samengevat, ze putten alle middelen uit om de Cubaanse revolutie te proberen ongedaan te maken.

Tegenover al deze ontwikkelingen blijven wij doorzetten, we versterken onze relaties met landen in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en de Caraïben, we consolideren ons model van economische, sociale en humane ontwikkeling en we proberen condities te creëren die het hen telkens moeilijker maken om een actie tegen Cuba te kunnen legitimeren tegenover de wereld.”

Lijst van gebruikte afkortingen

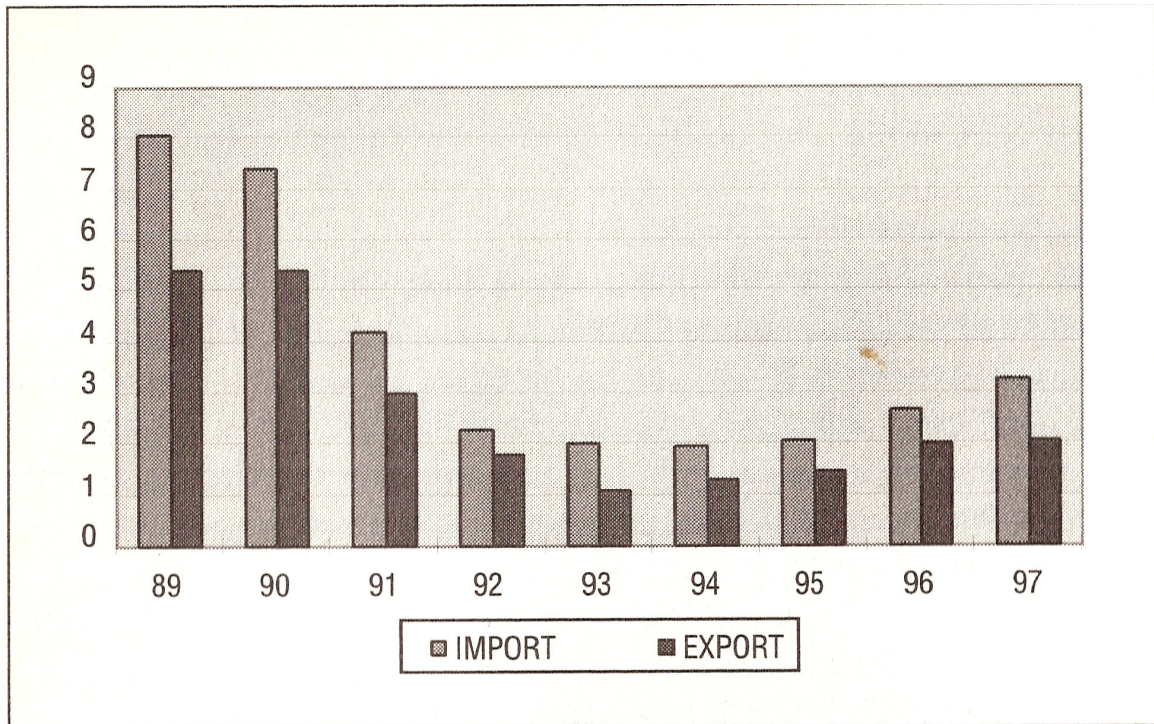
ACP:	Africa, Caribbean and Pacific states
AIPAC:	American Israel Public Affairs Committee
ALBA:	Alternativa Bolivariana para las Américas
ALCA:	Area de Libre Comercio de las Américas
CAN:	Comunidad Andina
CANF:	Cuban American National Foundation
CARICOM:	Caribbean Community and Common Market
CDA:	Cuban Democracy Act
CDR:	Comité de Defensa de la Revolución
CIA:	Central Intelligence Agency
CMEA:	Council for Mutual Economic Assistance
COMECON:	Council of Mutual Economical Aid
ELN:	Ejército de Liberación Nacional
ETA:	Euskadi Ta Askatasuna
FALN:	Fuerzas Armadas de Liberación Nacional
FARC:	Fuerzas Armadas Revolutionarias de Colombia
FMLN:	Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional
FNLA:	Frente Nacional de Libertação de Angola
HRW:	Human Rights Watch
ILSA:	Iran, Libya Sanctions Act
IMF:	Internationaal Monetair Fonds
JEWEL:	Joint Endeavor for Welfare, Education and Liberation
LIBERTAD:	Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act

MAI:	Multilateraal Akkoord voor Investeringsen
MERCOSUR:	Mercado Común del Sur
MPLA:	Movimento Popular de Libertação de Angola
NAFTA:	North Atlantic Free Trade Agreement
NED:	National Endowment for Democracy
OAS:	Organisatie van Amerikaanse Staten
PAHO:	Pan American Health Organization
RSS:	Regional Security System
SIECA:	Secretaría de Integración Económica Centroamericana
SSU:	Special Service Unit
UNITA:	União Nacional para a Independência Total de Angola
USAID:	United States Agency for International Development
USIA:	United States Information Agency
USSR:	Unie van Sovjet Socialistische Republieken
WHO:	Wereldhandelsorganisatie

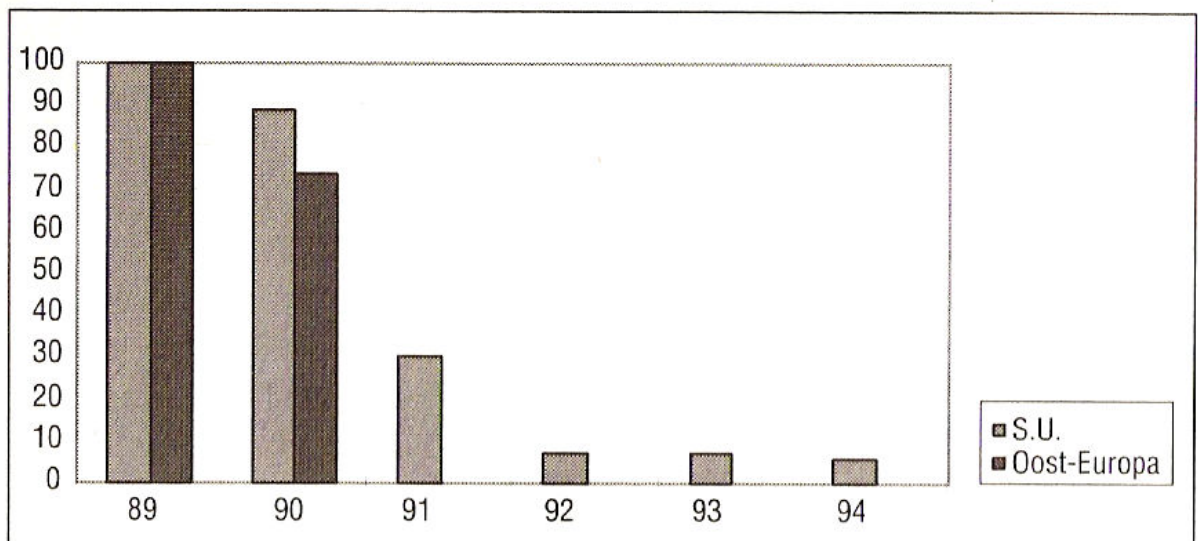
Bijlagen

Bijlage A

Evolutie van de buitenlandse handel (in miljard dollar)

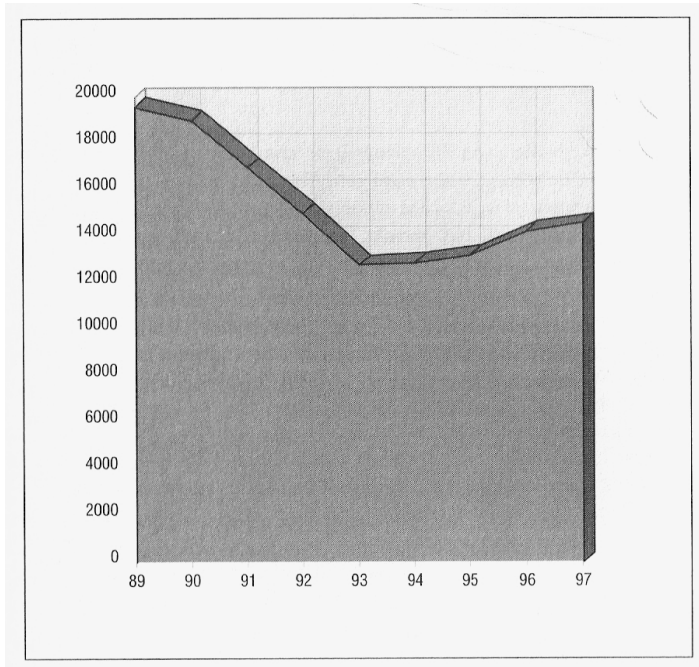
Evolutie van de handel met de SU en Oost-Europa

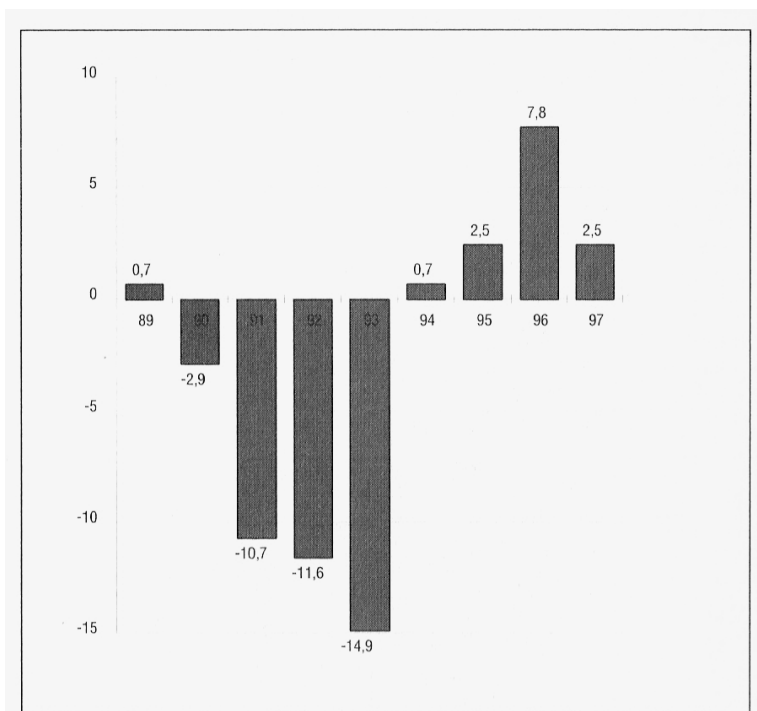
Bron: VANDEPITTE, Mark, *De gok van Fidel. Cuba tussen socialisme en kapitalisme?* Berchem, uitgeverij EPO, 1998, p.50 en p.52.

Bijlage B

Evolutie van het Bruto Binnenlands Product in absolute cijfers (in miljoen pesos)

Groei van het Bruto Binnenlands Product in %

Bron: VANDEPITTE, Mark, *De gok van Fidel. Cuba tussen socialisme en kapitalisme?* Berchem, uitgeverij EPO, 1998, p.54 en p.55.

Bijlage C

Evolutie van het stemmenaantal in de Algemene Vergadering van de VN voor de jaarlijkse Cubaanse resolutie die de blokkade veroordeelt

Jaar	Stemmen vóór	Stemmen tegen	Afwezig	Onthouding
1992	59	3	46	71
1993	88	4	35	57
1994	101	2	33	48
1995	117	3	27	38
1996	137	3	20	25
1997	143	3	22	17
1998	157	2	14	12
1999	155	2	23	8
2000	167	3	15	4
2001	167	3	16	3
2002	173	3	11	4
2003	179	3	7	2
2004	179	4	7	7
2005	182	4	4	1

Bron: <http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=1146> (geconsulteerd op 16/05/2006)

Bijlage D

Overzicht van de kosten van het embargo per sector (1992)

Table 16.3 Costs to Cuba of the US economic embargo: a Cuban estimate

Category	Cost US\$mn
1 Loss of preferential US sugar market	4 676
2 Increased inventory requirements	1 990
3 Monetary and financial costs	3 128
Blocked assets	230
US\$ exchange rate changes and impacts on debt and trade	2 383 515
4 Geographical reorientation of trade: transport costs	5 921
5 Losses to the tourist sector	3 508
6 Losses to specific economic sectors	9 224
sugar agroindustry	5 000
other agriculture	319
basic industry	632
transport and communications	809
commerce and services	844
fisheries	20
lack of replacement parts	1 600
7 Other losses	234
public health	105
culture and sport	129
Total	28 681
<i>Additional indirect costs</i>	
8 Additional infrastructure investments required	1 732
9 Loss of access to US technology	2 318
10 Loss of human capital through emigration	1 779
doctors	508
others	1 271
11 Blockage of attempts to renegotiate the debt (to 1990)	3 303
12 Obstacles to financing through unconventional channels	84
Total	9 216

Source: A. Aguilar Trujillo and M. Fernández Font, 'El Bloqueo Económico a Cuba por los EE. UU', *Compendio de Investigaciones: Estudios Recientes sobre la Economía Cubana* (Havana: Instituto Nacional de Investigaciones Económicas, September 1992).

Bron: RITTER, Archibald R.M., *The compensation issue in Cuban-US normalization: who compensates whom, why and how?* In: RITTER, Archibald R.M., KIRK, John M., (eds.), *Cuba in the international system. Normalization and integration*. New York, St. Martin's Press, 1995, p.264.

Bibliografie

MONOGRAFIEËN

BENJAMIN, Jules, R., *The United States and the origins of the Cuban revolution. An empire of liberty in an age of national liberation*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1990, 235p.

BEYERS, Jan, *Economische sancties: een referentiekader*. Antwerpen, IPIS, 1992, 51p.

BRAEM, Martin, Cuba. *Het onkruid in de achtertuin. Politieke en economische krachtlijnen van de Cubaanse revolutie*. Gent, Masereelfonds, 1981, 143p.

CALVO OSPINA, Hernando, *Bacardi Rum. Een occulte oorlog*. Berchem, uitgeverij EPO, 2001, 199p.

CHOMSKY, Noam, *Rogue states. The rule of force in world affairs*. London, Pluto Press, 2000, 252p.

COOLSAET, Rik, *Macht en waarden in de wereldpolitiek. Actuele vraagstukken in de internationale politiek*. Gent, Academia Press, 2005, 262p.

DEL AGUILA, Juan, M., *Cuba, dilemmas of a revolution*. Boulder, Oxford, Westview Press, 1994, 222p.

ECKSTEIN, Susan Eva, *Back from the future. Cuba under Castro*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994, 286p.

GELLMAN, Irwin F., *Roosevelt and Batista, good neighbor diplomacy in Cuba, 1933-1945*. Albuquerque (New Mexico), University of New Mexico Press, 1973, 303p.

GLEIJESES, Piero, *Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa 1959-1976*. Chapel Hill, London, The University of North Carolina Press, 2003, 552p.

KRYZANEK, Michael J., *US-Latin American relations*. New York, Praeger Publishers, 1985, 242p.

LITWAK, Robert S., *Rogue states and U.S. foreign policy: containment after the Cold War*. Washington D.C., The Woodrow Wilson Centre Press, 2000, 290p.

MATTHEWS, Herbert L., *Revolution in Cuba*. New York, Charles Scribner's sons, 1975, 468p.

MESA-LAGO, Carmelo, *Cuba in the 1970. Pragmatism and institutionalization*. Albuquerque (New Mexico), University of New Mexico Press, 1978, 187p.

NIESS, Frank, *A hemisphere to itself. A history of US-Latin American relations*. London, New Jersey, Zed Books, 1990, 229p.

SCHWAB, Peter, *Cuba. Confronting the US embargo*. New York, St. Martin's Griffin, 1999, 226p.

THOMSON, Alex, *An Introduction to African politics*. London, Routledge, 2004, 284p.

VOGEL, Hans Ph., *Geschiedenis van Latijns-Amerika*. Utrecht, Het Spectrum, 1997, 340p.

VERZAMELWERKEN

BRAEM, Martin, DOUMEN, Maggy, *Cuba, mijn slinger is die van David*. Berchem, uitgeverij EPO, 1990, 253p.

CALVO OSPINA, Hernando, DECLERCQ, Katlijn, *Het complot. Dissidenten en huurlingen tegen Cuba*. Berchem, uitgeverij EPO, 1998, 267p.

ERISMAN, Michael, KIRK, John M., (eds.), *Cubans foreign policy confronts a new international order*. Boulder, London, Lynne Rienner Publishers, 1991, 239p.

HAHN, Walter F., (ed.), *Central America and the Reagan doctrine*. Lanham, University Press of America, 1987, 318p.

HANEY, Patrick, J., VANDERBUSH, Walt, *The Cuban embargo. The domestic politics of an American foreign policy*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2005, 222p.

HATCHWELL, Emily, CALDER, Simon, *Cuba: mensen, politiek, economie en cultuur*. Amsterdam, Koninklijk Instituut voor de tropen, 1998, 84p.

HUFBAUER, Gary Clyde, SCHOTT, Jeffrey J., ELLIOTT, Kimberly Ann, *Economic sanctions reconsidered. Supplemental case histories*, Second edition. Washington DC, Institute for International Economics, 1990, 636p.

MARTZ, John D., SCHOULTZ, Lars (eds.), *Latin America, the United States and the Inter-American System*. Boulder, Westview Press, 1980, 271p.

McWILLIAMS, C. Wayne, PIOTROWSKI, Harry, (eds.), *The world since 1945. A history of international relations*. Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2001, 618p.

MORLEY, Morris, McGILLION, Chris, *Unfinished business. America and Cuba after the Cold War, 1989-2001*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 253p.

RITTER, Archibald R.M., KIRK, John M., (eds.), *Cuba in the international system. Normalization and integration*. New York, St. Martin's Press, 1995, 294p.

TULCHIN, Joseph S., HERNANDEZ, Rafael, (eds.), *Cuba and the United States. Will the Cold war in the Caribbean end?* Boulder, London, 1991, 145p.

TIJDSCHRIFTARTIKELS⁵⁵⁸

(anon.), "The Cuban Adjustment Act of 1966: Mirando por los ojos de Don Quijote o Sancho Panza?" In: *Harvard Law Review*, 114, 2001, 3, pp.902-925.

(anon.), "Crackdown time. But whose?" In: *The Economist*, 367, 2003, 8322, pp.35-37.

*(anon.), "The Americans have come". In: *The Economist*, 366, 2003, 8305, p.28.

(anon.), "Europese Unie volhardt in haar houding t.o.v. Cuba". In: *Cuba Sí*, 148, 2005, jul.-sep., p.20.

(anon.), "The Cuban trade embargo. Legality of U.S. sanctions on Fidel Castro's government". In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.161.

(anon.), "U.S.-Cuba relations. Direction of policy-1960s to present". In: *International Debates*, 3, 2005, 6, p.168, 169 en 192.

(anon.), "Cuba Profile. History, government and economy". In: *International Debates*, 3, 2005, 6, pp.162-166 en p.192.

BAGCHI, Aditi, Breaking the ice. "The need to improve US-Cuban relations". In: *Harvard International Review*, 18, 1996, 3, pp.62-64.

BEAUBIEN, Michael C., "U.N. calls for ending U.S. embargo on Cuba". In: *Crisis (The New)*, 105, 1998, 5, pp.22-23.

*BILGIN, Pinar, MORTON, Adam David, "From 'rogue' to 'failed' states? The fallacy of short-termism". In: *Political Studies Association*, 24, 2004, 3, pp.169-180.

BIRNBAUM, Jeffrey H., "Business to Bush: let us into Cuba!" In: *Fortune (Europe)*, 145, 2002, 11, pp.18-19.

BOGAARD, Hein, "Amerikaanse sancties tegen Cuba verlicht". In: *Internationale Spectator*, 54, 2000, 10, pp.481-484.

BRENNER, Philip, "Cuba and the missile crisis". In: *Journal of Latin American Studies*, 22, 1990, 1, pp.115-142.

BRENNER, Philip, "The thirty-year war". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 3, pp.17-20.

BRENNER, Philip, LANDAU, Saul, "Passive Aggressive". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 5, pp.13-37.

BRENNER, Philip, "Washington loosens the knot (just a little)". In: *NACLA Report on the Americas*, 32, 1999, 5, pp.41-45.

⁵⁵⁸ De artikels met een (*) werden niet gebruikt in de tekst.

- BRENNER, Philip, HANEY, Patrick J., VANDERBUSH, Walt, "The confluence of domestic and international interests: U.S. policy toward Cuba, 1998-2001". In: *International Studies Perspectives*, 3, 2002, 2, pp.192-208.
- BRENNER, Philip, KORNBLUH, Peter, "Clinton's Cuba calculus". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1995, 2, pp.33-40.
- BRENNER, Philip, JIMENEZ, Marguerite, "U.S. policy on Cuba beyond the last gasp". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.15-22.
- CARLSEN, Laura, "The continental drift of the left". In: *NACLA Report on the Americas*, 38, 2005, 6, pp.5-7.
- DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Working against the Miami myth". In: *The Nation*, 247, 1988, pp.392-394.
- DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Will Miami fall next?" In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 5, pp.27-37.
- DE LOS ANGELES TORRES, Maria, "Autumn of the Cuban patriarchs". In: *The Nation*, 265, 1997, 18, pp.24-26.
- DE POMMERAU, Isabelle, "A generation tunes out". In: *Christian Science Monitor*, 90, 1998, 28, p.3.
- DE SMET, Leen, "Economische sancties en hun impact op mensenrechten: het rapport Bossuyt en zijn follow up". In: *Rechtskundig weekblad*, 37, 2001, mei, pp.1393-1398.
- *DE WALSCHE, Alma, "Cuba is alweer de sigaar". In: *Wereldwijd*, 273, 1997, apr., pp.12-13.
- DE WALSCHE, Alma, "Cuba: de Buena Vista consumer club". In: *Mondiaal Magazine*, mei 2006.
http://www.mo.be/article.aspx?ed_id=0&a_id=448&type=homepage (geconsulteerd op 5/05/2006)
- DOMINGUEZ, Jorge, "It won't go away: Cuba on the U.S. foreign policy agenda". In: *International Security*, 8, 1983, 1, pp.113-128.
- DOMINGUEZ, Jorge, "US-Cuban relations: From the Cold War to the Colder War". In: *Journal of Interamerican Studies & World Affairs*, 39, 1997, 3, pp.49-66.
- ELLISTON, Jon, "The myth of the Miami monolith". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1995, 2, pp.40-41.
- ELLNER, Steve, "Venezuela: Defying globalization's logic". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2005, 2, pp.20-24.
- ERIKSON, Daniel P., "The new Cuba divide". In: *National Interest*, 67, 2002, mrt., pp.65-71.

- FALK, Pamela S., "The US-Cuban agenda opportunity or stalemate". In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 39, 1997, 1, pp.153-162.
- FORSYTHE, David P., "US foreign policy and human rights". In: *Journal of Human Rights*, 1, 2002, 4, pp.501-521.
- *FORSYTHE, David P., "Human rights and US foreign policy: two levels, two worlds". In: *Political Studies*, 43, 1995, 4, pp.111-130.
- FRANKLIN, Jane, "The Cuba obsession". In: *Progressive*, Jul. 1993, <http://andromeda.rutgers.edu/%7Eehbf/canf.htm> (geconsulteerd op 7/04/2006)
- GARCIA, Maria Cristina, "Hardliners v. "dialogueros": Cuban exile political groups and United-States Cuba policy". In: *Journal of American Ethnic History*, 17, 1998, 4, pp.3-29.
- *GEYER, Georgie Anne, "What lifting the embargo would really mean". In: *Human Events*, 56, 2000, 27, pp.21-23.
- *GRAEBNER, Norman A., "The limits of meliorism in foreign affairs". In: *Virginia Quarterly Review*, 76, 2000, 1, pp.20-37.
- *HABEL, Janette, "Cuba entre pressions externes et blocages internes". In: *Le Monde Diplomatique*, jun. 2004, pp.20-21. <http://www.monde-diplomatique.fr/2004/06/HABEL/11260> (geconsulteerd op 8/10/2005)
- HAKIM, Peter, "The uneasy Americas. Keeping it together". In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 2, pp.46-62.
- HANEY, Patrick, VANDERBUSH, Walt, "The role of ethnic interest groups in U.S. foreign policy: The case of the Cuban American National Foundation". In: *International Studies Quarterly*, 43, 1999, 2, pp.341-361.
- *HANEY, Patrick, "Foreign-policy advising: models and mysteries from the Bush administration". In: *Presidential Studies Quarterly*, 35, 2005, 2, pp.289-302.
- HENDRICKSON, David C., "The democratist crusade. Intervention, economic sanctions, and engagement". In: *World Policy Journal*, 11, 1994, 4, pp.18-30.
- HERNANDEZ, Rafael, "Frozen Relations. Washington and Cuba after the Cold War". In: *NACLA Report on the Americas*, 35, 2002, 4, pp.21-26.
- KAEMPFER, William H., LOWENBERG, Anton D., MERTENS, William, "International economic sanctions against a dictator". In: *Economics & Politics*, 16, 2004, pp.29-51.
- KLARE, Michael T., "An anachronistic policy". In: *Harvard International Review*, 22, 2000, 2, pp.46-51.
- KORNBLUH, Peter, "A safe haven for Luis Posada Carriles". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.16-17.

- *LANDAU, Saul, "Is Fidel washed up?" In: *Progressive*, 56, 1992, 8, pp.17-22.
- LANDAU, Saul, "Clinton's Cuban policy: A low priority dilemma". In: *NACLA Report on the Americas*, 26, 1993, 5, pp.35-37.
- *LANDAU, Saul, "The revolution turns forty". In: *Progressive*, 63, 1999, 4, pp.24-30.
- LEOGRANDE, William M., "Enemies evermore: US policy towards Cuba after Helms-Burton". In: *Journal of Latin American Studies*, 29, 1997, feb., pp.211-221.
- LEOGRANDE, William M., "From Havana to Miami: U.S. Cuba policy as a two-level game". In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 40, 1998, 1, pp.67-86.
- LEOGRANDE, William M., "A politics-driven policy. Washington's Cuba agenda is still in place – for now". In: *NACLA Report on the Americas*, 3, 2000, 35, pp.35-41.
- LISIO, Stephen A., "Helms-Burton and the point of diminishing returns". In: *International Affairs*, 72, 1996, 4, pp.691-711.
- LITWAK, Robert S., "What's in a name? The changing foreign policy lexicon". In: *Journal of International Affairs*, 54, 2001, 2, pp.375-392.
- LIZZA, Ryan, "Havana John". In: *New Republic*, 231, 2004, 4, pp.10-12.
- *MARINOV, Nikolay, "Do economic sanctions destabilize country leaders?" In: *American Journal of Political Science*, 49, 2005, 3, pp.564-576.
- MARKOVITS, Elizabeth Katharyn, "The enemy makes the man. U.S. foreign policy, Cuban nationalism, and regime survival". In: *Problems of Post-Communism*, 48, 2001, 6, pp.31-42.
- MARTINEZ, Mel, "Does the U.S. embargo of Cuba violate international law?" In: *International Debates*, 3, 2005, 6, pp.172-192.
- MEAD, Walter Russell, "End the Cuba embargo. Now". In: *Esquire*, 136, 2001, 3, pp.189-193.
- *MINÀ, Gianni, Cuba, "le syndrome de l'île assiégée". In: *Le Monde Diplomatique*, jun. 2003, p. 8
<http://www.monde-diplomatique.fr/2003/06/MINA/10217> (geconsulteerd op 8/10/2005)
- MORALES, Pablo, "Strange bedfellows against U.S. policy". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.18-19.
- *MURDOCK, Deroy, "Cuba: this island of lost potential". In: *World Trade*, 10, 1997, 8, pp.28-31.
- NACKERUD, Larry, SPRINGER, Alyson, LARRISON, Christopher, e.a., "The end of the Cuban contradiction in U.S. refugee policy". In: *International Migration Review*, 33, 1999, 1, pp.176-192.

- NICHOLS, John Spicer, "Broadcast wars". In: *NACLA Report on the Americas*, 24, 1990, 5, pp.30-34.
- NURTON, James, "Strange pilgrims". In: *Managing Intellectual Property*, 91, 1999, jul., pp.13-15.
- *O'SULLIVAN, Meghan L., "Sanctioning 'rogue states'". In: *Harvard International Review*, 22, 2000, 2, pp.56-60.
- PADGETT, Tim, "What Castro wants". In: *Time*, 159, 2002, 21, p.8.
- PADGETT, Tim, CHAUVIN, Lucien, EDWARDS FARIES, Bill Cristobal, "To the left, march!" In: *Time*, 167, 2006, 2, pp.36-37.
- *PERRY, William, "The republican agenda for US policy toward the Western Hemisphere in the 1990s". In: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 34, 1992, 2, pp. 19-28.
- POMPER, Miles, "Cuban-American agenda marked by new diversity". In: *CQ Weekly*, 57, 1999, 9, pp.467-470.
- ROBBINS, Carla Anne, "Dateline Washington: Cuban-American clout". In: *Foreign Policy*, 88, lente 1992, pp.162-182.
- SMITH, Wayne, "Waving the big stick. The Helms-Burton affair". In: *NACLA Report on the Americas*, 31, 1997, 2, pp.27-28.
- SMITH, Wayne S., "Crackdown in Cuba". In: *The Nation*, 276, 2003, 18, p.31.
- SMITH, Wayne S., "Bush and Cuba: Still the full moon". In: *NACLA Report on the Americas*, 2004, sep.-okt., pp.4-5.
- SMITH, Wayne S., "A continuing perfect failure", gepubliceerd in het Spaans in de editie apr.-jun. 2005 van het Spaanse tijdschrift *Contrapunto*, Engelstalige versie verkregen via Wayne Smith zelf.
- SPENSER, Daniela, "Cuba: New partners and old limits". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2005, 2, pp.25-28.
- *SYMINGTON, James W., "Into Cuba. The embargo must go". In: *National Review*, 55, 2003, 21, pp.36-38.
- STANSBURY, Burke, "El Salvador: elections and the FMLN". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 6.
http://www.nacla.org/art_display.php?art=2662 (geconsulteerd op 18/05/2006)
- SUÁREZ SALAZAR, Luis, "Cuba's foreign policy and the promise of ALBA". In: *NACLA Report on the Americas*, 39, 2006, 4, pp.27-31.
- VANDEBUSH, Walt, HANEY, Patrick J., "Policy toward Cuba in the Clinton administration". In: *Political Science Quarterly*, 114, 1999, 3, pp.387-408.

VANDERBUSH, Walt, HANEY, Patrick J., "Clinton, Congress, and Cuba policy between two codifications: The changing executive-legislative relationship in foreign policy making". In: *Congress & The Presidency*, 29, 2002, 2, pp.171-194.

VAN DEN BERG, Cora, "Toenadering Cuba en Verenigde Staten". In: *La Chispa*, 285, 2002, mrt., pp.24-25.

VÁZQUEZ DÍAZ, René, « La Union Européenne et la Havane. Fallait-il sanctionner a Cuba ? » In : *Le Monde Diplomatique*, feb. 2004, p.23.
<http://www.monde-diplomatique.fr/2004/02/DIAZ/11014> (geconsulteerd op 8/10/2005)

*WEIMER, George, "Good guys and bad guys". In: *Material Handling Management*, 57, 2002, 12, p. 50.

WEINMANN, Lissa, "Washington's irrational Cuba policy". In: *World Policy Journal*, 21, 2004, 1, pp. 22-31.

WHITFORD, Marty, "Cuba: The forbidden fruit". In: *Hotel & Motel Management*, 214, 1999, 16, pp.52-56.

WIARDA, Howard J., "Cuba and U.S. foreign policy in Latin America: The changing realities". In: *World Affairs*, 150, 1987-1978, 3, pp.205-217.

WILLIAMS, Ian, "The secret history of rum". *The Nation online*, 22 nov. 2005,
http://www.thenation.com/doc/20051205/secret_history_of_rum (geconsulteerd op 6/05/2006)

ZIMBALIST, Andrew, Teetering on the brink: Cuba's current economic and political crisis. In: *Journal of Latin American Studies*, 24, 1992, 2, pp.406-418.

KRANTENARTIKELS

De Morgen (online archief, paginanummers onbekend)

Reuters, "Strijd om Elián krijgt steeds meer soapallures". In: *De Morgen*, 23 feb. 2000.

Reuters, "Terugkeer Elián is zware klap voor Cubaanse lobby in de VS". In: *De Morgen*, 30 jun. 2000.

Reuters, "Anti-Amerikaanse regimes bieden condoleances aan". In: *De Morgen*, 13 sep. 2001.

DELPUTTE, Lode, "Havana stelt VS 'ultimatum' in zaak-Elián". In: *De Morgen*, 7 dec. 1999.

DELPUTTE, Lode, "VS beslissen om Elián terug naar Cuba te sturen". In: *De Morgen*, 6 jan. 2000.

DELPUTTE, Lode, “Cuba mag voedsel kopen, maar moet cash betalen”. In: *De Morgen*, 20 okt. 2000.

DELPUTTE, Lode, “Cubaanse Elián Gonzáles in het oog van de storm”. In: *De Morgen*, 1 apr. 2000.

DELPUTTE, Lode, “Zaak-Elián dreigt te ontsporen”. In: *De Morgen*, 14 apr. 2000.

DELPUTTE, Lode, “Cuba houdt zich na 11 september liever gedeisd”. In: *De Morgen*, 14 dec. 2002.

DELPUTTE, Lode, “Het zou onethisch zijn Paya niet te steunen”. In: *De Morgen*, 17 dec. 2002.

DELPUTTE, Lode, “Cubaanse opposant Oswaldo Paya krijgt Sacharov-prijs van Europees Parlement”. In: *De Morgen*, 17 dec. 2002.

DELPUTTE, Lode, “Proces tegen Cubaanse opposanten begonnen”. In: *De Morgen*, 7 apr. 2003.

DELPUTTE, Lode, “Vlaamse parlementsleden steunen in de VS gevangen Cubaanse agenten”. In: *De Morgen*, 15 feb. 2006.

DE LOOR, Kurt, “Cuban Five: de VS (Valse Strijd) tegen het terrorisme”. In: *De Morgen*, 4 jan. 2006

JUSTAERT, Marjan, “Fidel stopt ‘cocktailoorlog’ en doet water bij de wijn”. In: *De Morgen*, 6 jan. 2005.

VAN LANGENDONCK, Gert, “VS zet Cuba op ‘as van kwaad’”. In: *De Morgen*, 8 mei 2002.

Andere

(anon.), “VS-minister erkent dat Castro geen gevaar vormt”. In: *De Standaard*, 28 apr. 2001, p 9.

ÁNGEL FERRARI, Miguel, “Irak, Cuba y las ‘lecciones’ de Bush”. In: *Granma*, 23 apr. 2003.

http://www.cubaminrex.cu/Enfoques/Por%20que%20con%20cuba_trabajo14_tc.htm
(geconsulteerd op 25/04/2006)

BACHELET, Pablo, “Embargo law due for a tweak, says an author”. In: *The Miami Herald*, 18 mrt. 2006.

<http://ciponline.org/cuba/cubainthenews/031806EmbargoLawDue.htm> (geconsulteerd op 15/04/2006)

DÍAZ, Nidia, “Inauguráse reunión ministerial de los No Alineados con crítica a la guerra”. In: *Granma*, 22 feb. 2003.

<http://www.granma.cubaweb.cu/eventos/noal/noal13.html> (geconsulteerd op 28/04/2006)

DIERCKX, Lieve, “VS voelen niets voor ontgooing relaties met Cuba”. In: *De Tijd*, 16 mei 2002, p.2.

DEYOUNG, Karen, “Cuban travel ban questioned in hearing”. In: *The Washington Post*, 12 feb. 2002.

http://www.usaengage.org/archives/resources/2002%20Press%20Release/0212_Cuban%20Travel%20Ban%20Questioned%20in%20Hearing.htm (geconsulteerd op 3/04/2006)

SAN MARTIN, Nancy, “U.S. exports account for largest chunk of food product purchases”. In: *The Miami Herald*, 1 okt. 2003.

<http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/us-cuba-exports.htm> (geconsulteerd op 19/03/2006)

SMITH, Wayne S., “U.S. sets a bad example”. In: *The Baltimore Sun*, 7 jul. 2004.

<http://ciponline.org/cuba/cubainthenews/newsarticles/2005/US%20sets%20a%20bad%20example.htm> (geconsulteerd op 13/04/2006)

TAMAYO, Juan O., “CANF affirms power despite struggles”. In: *The Miami Herald*, 28 mrt. 2002.

<http://www.cubanet.org/CNews/y02/mar02/28e6.htm> (geconsulteerd op 3/04/2006)

VANEMPTEN, Jean, “Ibero-Amerikaanse landen veroordelen embargo tegen Cuba”. In: *De Tijd*, 15 okt. 2005, p.4.

VICENT, Mauricio, “El último aliado de Castro”. In: *El País*, 20 okt. 2004, p.8.

VICENT, Mauricio, “Castro reaparece después de su caída y anuncia el fin de la ‘dolarización’ en Cuba”. In: *El País*, 27 okt. 2004, p.10.

PAPERS, RAPPORTEN en andere

(anon.), *Bloqueo: el asedio económico, Cuba vs Bloqueo*, 233p.

<http://www.cubavsbloqueo.cu/Portals/0/Bloqueo.pdf> (geconsulteerd op 2/04/2006)

AGUILAR TRUJILLO, Alejandro, *Relaciones Cuba-Estados Unidos. Actualidad y perspectivas en la esfera económica*. In: *Cuba: Investigación Económica*: jan.-mrt. 1995, 27p.

http://www.nodo50.org/cubasigloXXI/politica/aguilar_310106.pdf (geconsulteerd op 01/03/2006)

The Cuban Connection. Cuban American money in U.S. elections 1979-2000.

<http://www.opensecrets.org/pubs/cubareport/index.asp> (geconsulteerd op 7/04/2006)

DESCOUT, Émilie, *La Fondation nationale cubano-américaine (1981-2001). Influence sur le gouvernement américain et manipulation de l'opinion publique*. *Transatlantica* 3, pp.174-195.

<http://etudes.americaines.free.fr/TRANSATLANTICA/3/descout.pdf> (geconsulteerd op 3/04/2006)

DOMÍNGUEZ, Jorge I., *U.S.-Latin American relations during the Cold War and it's aftermath*, Harvard University, Weatherhead Center for International Affairs, Working Paper Series 99-01, jan. 1999, 18p.

<http://wcfia.harvard.edu/papers/99-01.pdf> (geconsulteerd op 17/02/2006)

EUROPESE RAAD, *Implications for Europe and the world of the "Cuban Democracy Act"*. Rapport Europese Raad, Commissie van Economische Zaken en Ontwikkeling, Doc. 7881, 11 jul. 1997.

<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc97/edoc7881.htm> (geconsulteerd op 21/03/2006)

GRATIUS, Susanne, *Ayudando a Castro? Las políticas de la UE y de EEUU hacia Cuba*. Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), Werkdocument 14, okt. 2005, 19p.

<http://www.fride.org/File/ViewLinkFile.aspx?FileId=769> (geconsulteerd op 13/03/2006)

HERRERA, Rémy, *Cuba n'est pas un fragment de l'URSS oublié aux caraïbes*. La pensée libre, 6, 2005, jun., 15p.

HUMAN RIGHTS WATCH, *Families Torn Apart. The high cost of U.S. and Cuban travel restrictions.*, HRW Report, 17, 2005, 5, 71p.

<http://hrw.org/reports/2005/cuba1005/cuba1005.pdf> (geconsulteerd op 26/03/2006)

McBRIDE, *The evolution of US immigration and refugee policy: public opinion, domestic politics and UNHCR*. UNHCR Center for Documentation and Research, Working Paper 3, mei 1999, 38p.

<http://www.jha.ac/articles/u003.pdf> (geconsulteerd op 20/04/2006)

LANDAU, Anya K., SMITH, Wayne S., *Keeping things in perspective: Cuba and the question of international terrorism*. Center for International Policy, 20 nov. 2001, 20p.

<http://ciponline.org/cuba/ipr/keepingthingsinperspective.pdf> (geconsulteerd op 24/04/2006)

PÉREZ, Lisandro, *U.S.-Cuba Relations: Trends and underlying forces*. Focal (Canadian Foundation for the Americas) Research Forum on Cuba, okt. 2000, 8p.

<http://www.cubasource.org/pdf/us-cuba.pdf> (geconsulteerd op 3/04/2006)

PORTES, Alejandro, *Morning in Miami. A new era for Cuban-American politics*. In: Princeton University, Program in Latin American Studies Bulletin, herfst 1998, pp.1-2 en pp.10-11.

<http://www.princeton.edu/plas/publications/Boletin/BoletinFall1998.pdf> (geconsulteerd op 7/04/2006)

SCHMIDT, Philip, *Ignored majority. The moderate Cuban-American community*, Latin American Working Group Education Fund en Cuban American Alliance Education Fund, 12p.

<http://www.lawg.org/docs/IgnoredMajority.pdf> (geconsulteerd op 3/04/2006)

SMITH, Wayne S., LANDAU, Anya K., *Cuba on the terrorist list. In defense of the nation or domestic political calculation?* Center for International Policy, International Policy Report, nov. 2002, 12p.

<http://ciponline.org/cuba/cubaandterrorism/CubaontheTerroristList.pdf> (geconsulteerd op 13/04/2006)

SMITH, Wayne S., *End the travel ban to Cuba.* Center for International Policy, International Policy Report, nov. 2001.

<http://www.ciponline.org/cuba/ipr/TravelBan.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, *Economic, Social and Cultural Rights*, Written Statement submitted by Europe, 14 jul. 2003, 6p.

[http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/00b483c83ff13abbc1256d79004372e0/\\$FILE/G0315034.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/00b483c83ff13abbc1256d79004372e0/$FILE/G0315034.pdf) (geconsulteerd op 25/04/2006)

WALDNER, Kimberly, SMITH, Wayne S., *Conference probes potential for U.S.-Cuban farm trade.* Center for International Policy, International Policy Report, feb. 2001.

<http://ciponline.org/cuba/ipr/FarmTradePotential.htm> (geconsulteerd op 25/03/2006)

Cato Institute Center for Trade Policy Studies

CARPENTER, Ted Galen, *The United States and Third World Dictatorships: A case for benign detachment.* Cato Institute, Policy Analysis 58, 15 aug. 1985.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa058.html> (geconsulteerd op 1/11/2005)

CLARKE, Jonathan G., RATLIFF, William, *Report from Havana. Time for a reality check on U.S. policy toward Cuba.* Cato Institute, Trade Policy Analysis, n° 418, 31 okt. 2001, 21p.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa418.pdf> (geconsulteerd op 15/11/2005)

GRISWOLD, Daniel T., *Trading tyranny for freedom. How open markets till the soil for democracy.* Cato Institute, Trade Policy Analysis, n° 26, 6 jan. 2004, 15p.

<http://www.freetrade.org/pubs/pas/tpa-026.pdf> (geconsulteerd op 13/03/2006)

GRISWOLD, Daniel T., LUKAS, Aaron, *Trade sanctions.* In: Cato Handbook for Congress, 106th Congress, pp. 555-563.

<http://www.cato.org/pubs/handbook/hb106/hb106-56.pdf> (geconsulteerd op 12/11/05).

PETERS, Philip, *A policy toward Cuba that serves U.S. interests.* Cato Institute, Trade Policy Analysis, n° 384, 2 nov. 2000, 14 p.

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa384.pdf> (geconsulteerd op 15/11/2005)

POWELL, Jim, *Why trade retaliation closes markets and impoverishes people.* Cato Institute, Trade Policy Analysis n° 143, 30 nov. 1990.

<http://www.freetrade.org/pubs/pas/pa-143es.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

SIRICO, Robert A., *Free trade and human rights: The moral case for engagement.* Cato Trade Policy Briefing Paper, n° 2, 17 jul. 1998.

<http://www.freetrade.org/pubs/briefs/tpb-002.html> (geconsulteerd op 23/03/2006)

WEBSITES

Cato Center for Trade Policy Studies

GRISWOLD, Daniel T., *Going alone on economic sanctions hurts U.S. more than foes*. Cato Institute.

<http://www.freetrade.org/pubs/articles/dg-11-27-00.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

GRISWOLD, Daniel T., *No: The Embargo Harms Cubans and Gives Castro an Excuse for the Policy Failures of his Regime*. Cato Institute, 27 mei 2006.

<http://www.cato.org/current/globalization/pubs/griswold-020527.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

LUKAS, Aaron, *stuck in sanctions: U.S. needs way out of political morass*. Cato Institute.

<http://www.freetrade.org/pubs/articles/al-2-9-98.html> (geconsulteerd op 22/03/2006)

USA Engage

The high cost of unilateral sanctions. USA Engage.

<http://www.usaengage.org/archives/studies/costs.html> (geconsulteerd op 23/03/2006)

The foreign policy effect of unilateral sanctions. USA Engage.

<http://www.usaengage.org/archives/studies/foreignpolicy.html> (geconsulteerd op 23/03/2006)

Global Exchange

BOADLE, Anthony, *Political jailings increase in Cuba: rights group*. Havana Journal, 11 jan. 2006.

<http://www.globalexchange.org/countries/americas/cuba/3691.html> (geconsulteerd op 26/03/2006)

BUTLER, Craig, *Trading with the Enemy: Why is the U.S. Courting One Communist Country While Destroying Another?* Global Exchange, 1 dec. 2001.

<http://www.globalexchange.org/countries/americas/cuba/sustainable/impactPress120101.html> (geconsulteerd op 26/03/2006)

Cuba Policy Foundation

Where do Americans stand on Cuba policy? Cuba Policy Foundation.

<http://www.cubafoundation.org/where-2.html> (geconsulteerd op 28/03/2006)

Travel to Cuba benefits US economy, new study shows. Cuba Policy Foundation, 25 jun. 2002.

<http://www.cubafoundation.org/Releases/Study%20Shows%20Cuba%20Travel%20GOOD%20for%20U.S.%20Economy%20-%20200206.25.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

Lifting Cuba travel ban benefits America's farmers. Cuba Policy Foundation, 5 feb. 2003,

<http://www.cubafoundation.org/CPF%20Travel-Ag%20Study/Release-Cuba-Travel-Ag-0302.04.htm> (geconsulteerd op 31/03/2006)

Center for International Policy

U.S. agricultural trade with Cuba, Center for International Policy.
<http://ciponline.org/cuba/trade/tradeembargo.htm> (geconsulteerd op 03/03/2006)

Radio Havana Cuba Interview, 6 feb. 2006,
<http://ciponline.org/cuba/cubainthenews/030606RadioHavanaInterview.htm> (geconsulteerd op 2/05/2006)

Cuba vs. Bloqueo

Por qué bloqueo y no embargo?
<http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=65> (geconsulteerd op 8/03/2006)

ÁLVAREZ GUERRA, Aynel, PINO RIVERO, Anet, *Análisis jurídico sobre la ilegalidad del bloqueo impuesto a Cuba por los Estados Unidos*, Cuba vs. Bloqueo,
<http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=63> (geconsulteerd op 4/05/2006)

Patrón de votos de la Resolución de condena al bloqueo en Naciones Unidas:
<http://www.cubavsbloqueo.cu/Default.aspx?tabid=1146> (geconsulteerd op 16/05/2006)

Latin American Working Office

BANKS, Adelle M., *Restrictions on religious travel to Cuba questioned*. Religion News Service, 6 mrt. 2006.
http://www.lawg.org/countries/cuba/restrictions_on_relig_travel.htm (geconsulteerd op 8/05/2006)

CROSSON, Lesley, *Religious leaders protest new restrictions on Cuba travel*,
<http://www.lawg.org/countries/cuba/gbgm-religtravel.htm> (geconsulteerd op 8/05/2006)

Andere

AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2004. Cuba*.
<http://web.amnesty.org/report2004/cub-summary-eng> (geconsulteerd op 14/04/2006)

EATON, Tracey, *U.S. ban hasn't slowed Americans' trips to Cuba recent crackdown on illegal visits does little to end traffic*. The Dallas Morning News, 19 mrt. 2002,
<http://www.nlg.org/cuba/banhasntslowed.htm> (geconsulteerd op 28/03/2006)

GAINZA SOZENTAL, Alexis, *The role of the European Union in the support of the civic democratic movement in Cuba: some observations*. Net for Cuba International News, 14 okt. 2005.
<http://www.netforcuba.org/News-EN/2005/Oct/News812.htm> (geconsulteerd op 14/03/2006)

KAVULICH, John S., *New TSRA U.S.-Cuba export update*. 15 nov. 2005.
<http://www.cubacentral.com/todaysnewsdetail.cfm?ID=1228> (geconsulteerd op 8/05/2006)

MIROFF, Nick, *Behind Cuba's crackdown*. Wordpress, 23 apr. 2003.

<http://www.worldpress.org/Americas/1068.cfm#down> (geconsulteerd op 10/04/2006)

RUBINOFF, Edward L., *New travel regulations*. Jun. 2004.
<http://www.cubacentral.com/todaysnewsdetail.cfm?ID=308> (geconsulteerd op 8/05/2006)

SIERRA, E.A., *The economic embargo. Cuban history*.
<http://www.historyofcuba.com/history/funfacts/embargo.htm> (geconsulteerd op 19/03/2006)

US economic sanctions: background and glossary of terms. Apr. 1999.
http://www.dbtrade.com/publications/australia_group.htm (geconsulteerd op 1/03/2006)

General Assembly, for fourteenth straight year, adopts text on ending decades-old United States embargo against Cuba. General Assembly News, 8 nov. 2005.
<http://www.un.org/News/Press/docs/2005/ga10417.doc.htm> (geconsulteerd op 28/02/2006)

U.S. payment policy for agricultural exports to Cuba clarified.
<http://usinfo.state.gov/wh/Archive/2005/Mar/16-189486.html> (geconsulteerd op 19/03/2006)

Denial of food and medicine: The Impact of the U.S. Embargo On The Health And Nutrition In Cuba. An Executive Summary. American Association for World Health Report, Summary of findings. March 1997.
<http://www.cubasolidarity.net/aawh.html> (geconsulteerd op 21/03/2006)

Export losses climb due to new Cuba restriction. In: Trade Roundup, 48, 2005, 10.
<http://www.fb.org/fbn/html/export.html> (geconsulteerd op 19/03/2006)

De Helms-Burton besprekingen zetten de MAI onderhandelingen opnieuw op het spoor. Oxfam-Solidariteit, 16 sep. 2003.
http://www.oxfamsol.be/nl/article.php3?id_article=119 (geconsulteerd op 21/03/2006)

The right to travel. US and Cuba travel policies. AAAS Science and Human Rights Program.
<http://shr.aaas.org/rtt/policy.htm#general> (geconsulteerd op 28/03/2006)

Florida International Institute, Institute for Public Opinion Research, 2004,
<http://www.fiu.edu/orgs/ipor/cubapoll/YLCwebcomp.htm> (geconsulteerd op 7/04/2006)

End Cuba trade restrictions, Washington Office on Latin America.
http://www.wola.org/cuba/2005_fact_sheet_series_rf/trade_issues.pdf (geconsulteerd op 26/03/2006)

Cuban immigration to the United States.
<http://www.culturalorientation.net/cubans/IMMI.HTM> (geconsulteerd op 21/04/2006)

Transcript of Bush remarks on U.S.-Cuba relations. CNN, 20 mei 2002.
<http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/05/20/bush.cuba.transcript/index.html>
(geconsulteerd op 2/05/2006)

Website Emergency Coalition to Defend Educational Travel:
<http://ciponline.org/cuba/ecdet.htm> (geconsulteerd op 8/05/2006)

Website *Cuba Academic Alliance*:

<http://www.cccs.com/CubaAcademicAlliance/home.html> (geconsulteerd op 8/05/2006)

Latin America's year of elections. BBC News,

<http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/guides/456900/456942/html/n1page1.stm>

(geconsulteerd op 18/05/2006)

The U.S. and the EU arm wrestling over Cuba. Council on Hemispheric Affairs (COHA) Report, 12 mei 2006.

<http://www.scoop.co.nz/stories/WO0605/S00218.htm> (geconsulteerd op 18/05/2006)

OFFICIËLE DOCUMENTEN

Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act, The Library of Congress,

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/F?c104:1:./temp/~c104zrw4Oq:e81316>: (geconsulteerd op 24/02/06)

United Nations General Assembly, Resolution A/60/PV.45, 8/11/05.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/592/42/PDF/N0559242.pdf?OpenElement> (geconsulteerd op 19/03/2006)

POWELL, Colin, *Commission for Assistance to a Free Cuba. Report to the President*, 423p.

<http://www.state.gov/documents/organization/32318.pdf> (geconsulteerd op 26/03/2006)

What You Need To Know About the U.S. Embargo. An Overview of the Cuban Assets Control Regulations. U.S. Department of the Treasury Office of Foreign Assets Control, 6p.

<http://www.treas.gov/offices/enforcement/ofac/programs/cuba/cuba.pdf> (geconsulteerd op 28/03/2006)

Necesidad de poner fin al bloqueo económico, financiero y comercial impuesto por los Estados Unidos de América contra Cuba. Informe de Cuba sobre la resolución 59/11 de la Asamblea General de las Naciones Unidas, 15 aug. 2005, 63p.

<http://www.granma.cu/bloqueo/informe-espanol.pdf> (geconsulteerd op 16/05/2006)

ANDERE

BERTUCCIOLI, Marie-Dominique, NEIRA FRANCO, Juan Andrés, *Gids over de blokkade tegen Cuba*. Vrede vzw, Vredeschahier, 1, apr. 2000, 88p.

“EU schort bevrozing diplomatieke contacten op”. In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p. 419.

“EU optimistisch na bezoek eurocommissaris Michel”. In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p. 419.

“Cubanen bezorgd over verandering exportregels VS”. In: *Keesings Historisch Archief*, jul. 2005, p. 419.

Interview met Elio Eduardo Rodríguez Perdomo, ambassadeur van Cuba voor België, de Europese Unie en Groot-Hertogdom Luxemburg, Cubaanse ambassade te Brussel, 30 mrt. 2006.